

А.П.ГРИЦЕНКО, О.Й.ЩУСЬ *

ХРОНІКА - 1918**

1 січня (19 грудня 1917 р.). Вівторок.

1. Залишення Полтави військами УНР, вступ до міста радянських частин під командуванням М.Муравйова. Встановлення радянської влади. *Верстюк В. Українська Центральна Рада. – К., 1997. – С.262.*

1. Загони харківських, московських та петроградських червоногвардійців під загальним командуванням П.Єгорова оволоділи Павлоградом. Гайдамаків, які відійшли в напрямку Синельникового, переслідував зведений загін харківських та петроградських червоногвардійців. У місті встановлено радянську владу. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.545. Звезда (Екатеринослав). – 1917. – 23 декабря.*

Раніше 1 січня (раніше 19 грудня 1917 р.).

1. Слов'янськ. Загін московських червоногвардійців (300 чол.) вибив з міста гайдамаків, встановив зв'язок з революційними комітетами і загонами Червоної гвардії Краматорська, Костянтинівки, Микитівки та інших населених пунктів Донбасу. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.543.*

2 січня (20 грудня 1917 р.). Середа.

1. Редакція газети “Клич, V Армійського корпусу” (XI Армія) надрукувала “Відозву до товаришів-українців XI Армії”, закликавши солдатів

* Наводиться подвійне датування. На першому місці — за новим стилем, на другому — за старим.

** Матервали з питань культури та релігії виявила Г.Б.Басара.

не підкорятися Центральній Раді, боротися проти неї, зміцнювати єдиний фронт революційних сил. *Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.554.*

2. Катеринославська “Звезда” опублікувала інформацію про діяльність ЦВК рад України: обрання президії ЦВК, затвердження плану роботи, що передбачав створення радянського уряду – Народного секретаріату і відділів ЦВК, прийняття текстів маніфеста до робітників, селян і солдатів України, циркуляра Радам України і відправка телеграми Раді Народних комісарів про утворення радянської влади в Україні. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.551.*

3. Київ. Народний секретаріат фінансів України ухвалив постанову про скасування розпоряджень Центральної Ради в галузі фінансової політики, зазначивши, що “усі розпорядження Української Центральної Ради та її Генерального секретаріата, які встановлювали для України відособлені від всієї Російської федерації правила в галузі грошового обігу, скасовуються”. Спеціальною постановою скасовувався закон про цукрову монополію, впроваджений Тимчасовим урядом і здійснюваний Центральною Радою. *Вестник Украинской Народной Республики. – Харьков. 1917. - 21 декабря; Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.549. Вийшов перший номер газети “Вестник Украинской Народной Республики. – 1917. - 20 декабря.*

3 січня (21 грудня 1917 р.) Четвер.

3. Київ. Народне секретарство фінансів радянської України повідомило усім радам, що відповідно до угоди між Радою народних комісарів та

Народним секретаріатом УНР “усі питання, що стосуються фінансування, державного кредиту тощо усіх установ, які перебувають на території України, підлягають розв’язанню через Народний секретаріат”. *Вестник Украинской народной республики (Харьков). – 1917. – 22 декабря; Великая октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.556.*

9 – 10 січня (27 – 28 грудня 1917 р.). Середя-четвер.

1. Повстання у Катеринославі, оволодіння містом більшовиками з допомогою загону П.Єгорова, встановлення 11 січня 1918 р. (29 грудня 1917 р.) влади рад. *Гамрецький Ю.М., Тимченко Ж.П., Щусь О.Й. Триумфальное шествие советской власти на Украине. – К., 1987. – С.51 – 52.*

10 січня 1918 р. (28 грудня 1917 р.). Четвер. Радянську владу проголосили у Кам’янському, а незабаром – у Верхньодніпровську та П’ятихатках. *Гамрецький Ю.М., Тимченко Ж.П., Щусь О.Й. Триумфальное шествие советской власти на Украине. – К., 1987. – С.51 – 52.*

14(1) січня. Понеділок.

1. Отримано відповідь Ради народних комісарів про відмову вести мирні переговори з Українською Центральною Радою, з посиланням на останню ноту її, яка була сприйнята як образа. *Народня воля. – 1918. – 16(3) січня.*

1. У ніч на понеділок підрозділи українського полку ім. П.Дорошенка залишили м.Глухів після бою з червоногвардійським Московським загonom особливого призначення, підтриманим місцевими червоногвардійцями. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.619.*

1. Українські частини Центральної Ради після 19-годинного бою

змушені були під тиском революційних підрозділів залишити м.Рівне, яке було захоплене ними напередодні. У Рівному проходив III (Надзвичайний) з'їзд Південно-Західного фронту. Українські вояки заарештували голову військово-революційного комітету Особливої армії Ю.Гузарського та ще деяких членів комітету, штаб Окремої армії та її командуючого В.Єгор'єва, комісара Південно-Західного фронту Г.Чудновського, представників загальноармійського ВРК Боярського і Єфімова, близько 40 делегатів з'їзду і реквізували в армійській касі понад 5 млн. крб. Кількох заарештованих зразу ж вивезли до Бердичева. Фронтний з'їзд, що відновив свою роботу 1 січня, надіслав УЦР ультиматум, вимагаючи звільнити всіх заарештованих на території Окремої армії, припинити роззброєння революційних частин, повернути захоплені гроші. З'їзд заявив, що в разі невиконання цих вимог революційні війська виступлять проти формувань УЦР. *Свободная мысль (Бердичів)*. – 1918. – 1,4 січня; *Нова рада*. – 1918. – 4 січня; *Киевская мысль (утренний выпуск)*. – 1918. – 3 січня.

15 (2) січня. Вівторок.

1. *Київ*. На засіданні Малої ради УЦР продовжувалось обговорення законопроекту про національно-персональну автономію, який всі промовці вітали як “найдемократичніший у всьому світі закон величезної ваги”. Відбулися вибори суддів до Генерального та апеляційного суду. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2 – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.87 – 88.*

1. Генеральний секретаріат України своєю відозвою оповістив громадян України, що Центральна Рада є владою українських робітників, селян і солдатів. Генеральний секретаріат наказував судовим і адміністративним установам рішуче переслідувати і притягати до відповідальності усіх, хто чорнить Центральну Раду, в тому числі редакторів газет і авторів матеріалів, що наносили образу владі. Ті, хто намагався б із зброєю в руках захопити владу, підлягали військово-революційним судам. Відозву підписав голова Генерального секретаріату і генеральний секретар внутрішніх справ В.Винниченко і усі його члени. У прийнятому зверненні до солдатів Генеральний секретаріат повідомив, що уряд

РСФРР не визнав права українського народу на незалежність і оголосив Українській Народній Республіці війну, направивши на Україну свої червоногвардійські загони. Уряд УНР не відмовив у допомозі хлібом, вугіллям і т.п. російському народові, але він не може цього зробити через контрреволюційні дії червоногвардійців. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – у двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С. 85 – 86.*

1. Київ. Пізно вночі закінчилось засідання Всеукраїнської ради військових депутатів, київської гарнізонної ради солдатських депутатів разом з полковими комітетами, що відбувалось протягом трьох днів. Воно було присвячене обговоренню питання про мир. З великою промовою виступив голова Генерального секретаріату і генеральний секретар внутрішніх справ В.Винниченко, який зазначив, що вся політика Ради народних комісарів не спрямована на вирішення питання про мир і відзначив, що переговори УЦР і РНК перервані з вини уряду РСФРР. Представник Селянської спілки, член УЦР О.Степаненко наголосив на тому, що Україна може укласти вигідний мир тільки тоді, коли вона буде проголошена самостійною державою. В ухваленій нарадою резолюції пропонувалось УЦР якомога швидше видати 4-й Універсал, у якому проголосити самостійність України, і надалі вести переговори про укладення миру самостійно, окремо від Радянської Республіки. *Нова рада. – 1918. – 4 січня; Народня воля. – 1918. – 17 (4) січня; Киевская мысль (утренний выпуск) – 1918. – 3, 4 січня.*

1. На засіданні Одеської ради військових депутатів* революційні матроси і ряд депутатів-українців залишили зал засідання, незадоволені настроями в раді. Українські соціалістичні партії домоглися перемоги – була схвалена резолюція про відмову надіслати своїх делегатів на III Всеросійський з'їзд Рад. До складу виконкому ради були обрані тільки представники українських есдеків і есерів. *Голос пролетарія (Одеса). – 1918. – 6 січня.*

* 5 грудня 1917 р. на об'єднаному засіданні одеських Рад і військової та морської рад було ухвалено рішення про злиття гарнізонної Ради солдатських, офіцерських і матроських депутатів з військовою і морською Радами і утворення єдиної Ради військових депутатів м. Одеси. (Солдатская мысль (Одеса). - 1917. - 6 грудня.

1. Загін петроградських червоногвардійців під командуванням Полякова, що прибув на бронепотязі, зайняв м.Олександрівськ (Запоріжжя) при підтримці повсталих революційних сил. Трьом ешелонам козаків, що йшли на Дон і перебували на станції, було запропоновано скласти зброю. Їм пообіцяли пропустити через Дніпро після відновлення залізничної колії. *Последние новости (Киев – вечерня)*. – 1918. – 4 січня; Антонов-Овсеенко В.А. *Записки о гражданской войне*. – Т.1. – М., 1924. – С.117 – 119.

1. Розпочалися бої українських частин з революційними військами 7-ої армії, що розгорнули наступ від ст.Жмеринка на Браїлів і Вінницю (Подільська губернія). Вони зайняли Ямпільський повіт. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине*. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.624 – 625.

2. Київ. Відбувся спільний мітинг Української трудової партії й самостійників-соціалістів. У вступній промові проф. Українського Університету Олександр Грушевський, трудовик, закликав переглянути завдання партії на найближчий час. В.Коваль, трудовик, виклав аграрну програму партії, застерігаючи від виконання її зразу в цілому, а Крижанівський, член цієї ж партії, зупинився на причинах блоку трудовиків і самостійників, наголосив на спільних пунктах програм обох партій і накреслив завдання часу. Про стан українців у російській армії розповів самостійник-соціаліст М.Шаповал, який повернувся з поїздки на Північно-Західний фронт. *Народня воля*. – 1918. – 17 (4) січня.

5. Київ. На Софійській площі напередодні скликання Всеукраїнського православного церковного собору Митрополіт Київський Володимир відслужив урочистий молебен. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради)*. – К., 1997. – С.159.

16 (3) січня. Середа.

1. Київ. На засіданні Генерального секретаріату М.Ковалевський

повідомив, що в Одеській військовій окрузі формуються українські частини на добровільних засадах. На прохання В.Павленка, що очолював Одеську військову округу, Генеральний секретаріат ухвалив передати 400 тис. руб. з продовольчих сум (раніше йому вже було виділено 100 тис. руб.). Генеральний секретаріат ухвалив рішення, що українське телеграфне агентство є державною установою, законопроект про скасування посад директорів і інспекторів народних шкіл. Генеральному писарству доручили скласти текст присяги на вірність УНР. Було заслухано ще ряд питань, у тому числі пропозицію Центральних держав (Четверного Союзу) про умови товарообміну з УНР, щодо перемир'я на Чорному морі тощо. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.91 – 92.*

1. *Київ.* На засіданні Малої ради продовжувались дебати при обговоренні законопроекту про національно персональну автономію. Після розгляду Мала рада також ухвалила “Закон про створення народного війська” (народної міліції) для оборони УНР від зовнішнього нападу. Генеральному секретарству у військових справах доручалось терміново розробити закон про народну міліцію. Пропонувалось утворити три корпуси інструкторських кадрів з різних видів зброї відповідно до трьох військових округ – Київської (Київщина, Поділля, Волинь), Харківської (Харківщина, Чернігівщина, Полтавщина) і Одеської (Херсонщина, Катеринославщина і Таврія). Військовому міністерству надавався кредит у сумі до 400 млн. крб. Воно мало приступити до повільної демобілізації сучасної армії по роках служби. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.88 – 91.*

1. *Київ.* Об'єднане засідання Всеукраїнської і Київської рад солдатських депутатів, полкових комітетів і представників від частин київського гарнізону заслухало повідомлення делегатів, що мали доручення переговорити з народними комісарами уряду РСФРР по прямому дроту; ноту Генерального секретаріату, у якій він пропонував народним комісарам приступити до мирних переговорів та їх відмову, а також звіт

делегатів Київської ради солдатських депутатів, що були послані на російсько-український фронт для полагодження конфлікту мирним шляхом. Різкій критиці піддали позицію солдатів полку ім.Т.Шевченка, що заявили про свою відмову виступати проти радянських військ, військовий секретар М.Порш та інші промовці. Збори ухвалили постанову звернутись з заявою до всієї революційної демократії Росії. В ухваленій постанові говорилось, що народні комісари оголосили УНР війну без будь-яких причин. УЦР і Генеральний секретаріат ніякої угоди з Каледійним не укладали. УЦР неодноразово зверталась до РНК РСФРР з пропозицією припинити братовбивчу війну і визнати УНР і вивести радянські війська з її території. Небажання уряду РСФРР відкликати свої війська і укласти перемир'я для ведення переговорів про мир, – говорилося у постанові, – свідчить про те, що оборона від військ народних комісарів стає для нас обороною всіх здобутків революції на Україні”. *Народня воля – 1918. – 25(12)січня; Последние новости (Киев, вечерний выпуск). – 1918. – 4 січня.*

1. Опубліковано наказ Київської військової округи на театрі військових дій здати зброю не пізніше 15 січня 1918 р. як окремим особам, так і всім невійськовим організаціям, за винятком міліції та вільного козацтва. У разі невиконання цього наказу винні мали піддаватись арешту і ув'язненню або сплачувати штраф до 3 тис. крб. *Народня воля. – 1918. – 16 (3) січня.*

2. *Київ.* Розпочалася сесія київського губернського земельного комітету, на яку прибули представники 13-ти повітових земельних комітетів губернії та окремих сільських громад. Було заслухано звіт про діяльність Управи київського губернського земельного комітету за 1917 р., а 4 січня – доповіді з місць. Сесія ухвалила план діяльності Комітету на наступний період. *Народня воля. – 1918. – 19(6) січня.*

2. Комісар УЦР Кратовитів повідомив з Бахмача, що становище в Конотопі і Бахмачі ускладнилось: козаки 622-го і 414-го полків та куріня ім. Т.Шевченка залишали Бахмач, не бажаючи битися, за їх заявою, з братами. *Народня воля. – 1918. – 16(3) січня.*

2. В Одесі відбулась масова мирна демонстрація робітників заводу

РОПіТ у зв'язку з тривалою несплатою зарплати робітникам. До них звернулись представник Ради робітничих депутатів П.Мізікевич і голова ЦВК Румчероду більшовик В.Юдовський, які роз'яснювали, що труднощі господарського характеру, як і питання про гроші, можна вирішити тільки в контакт з Радою народних комісарів, наголошуючи на необхідності її визнання. *Хроніка революційних подій в Одесі. – Одеса, 1958. – С.160.*

16(3) – 18(5) січня (середа – субота).

4. Сімферополь. З'їзд представників вчених товариств і наукових установ Таврійської губернії. *Отчет о деятельности Таврической ученой архивной комиссии за 1918 год // Известия Таврической архивной комиссии. – Симферополь, 1920. – № 57 – С.61.*

17 (4) січня. Четвер.

1. Київ. На засіданні Генерального секретаріату розглянуто проект закону про порядок видатків на утримання Центральної Ради і Генерального секретаріату з їх інституціями. Заслухано повідомлення генерального секретаря О.Шульгіна про хід мирних переговорів у Бресті, про можливість укладення договору про позику у Франції і Англії. Було задоволено прохання Генерального секретарства єврейських справ про видачу йому кредиту у розмірі 50 тис. руб. на проведення виборів до єврейських громадських рад. З питання про видачу пайків сім'ям солдатів і добових евакуйованим воякам ухвалено скликати комісію з представників секретарств, земельних і міських управ і з'ясувати всі аспекти справи не пізніше 10-денного терміну. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. - Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918. – К., 1997. – С.93.*

1. Радянський Народний секретаріат України ухвалив звернення до військ із закликом вести боротьбу проти Центральної Ради і Каледіна і всім допомогати революційним військам Ради народних комісарів і українським революційним силам. Від імені радянської Української Народної Республіки Народний секретаріат оголосив Генеральний секретаріат

Центральної Ради ворогом українського народу. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа Советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.637.*

1. Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів взяли владу в свої руки в м.Лебедин та Старобільську Харківської губернії. За допомогою червоногвардійського загону встановлена радянська влада в Верхньодніпровську. У цей день червоногвардійські загони, що прибули з РСФРР, вступили в Борзну. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.639, 641; Народня воля. – 1918. – 17(4) січня.*

2. На загальних зборах Українського народного університету в Києві ухвалено резолюцію, в якій пропонувалось всім студентам протягом трьох найближчих днів вступити в Курінь січових стрільців. Всі студенти – галичани підтримали цю резолюцію. *Нова Рада. – 1918. – 6 січня.*

2. *Київ.* На сторінках газети “Нова Рада” опубліковано відозву до Вільного козацтва, в якій Генеральне секретарство військових справ УНР поклало на нього охорону Української Народної Республіки, захист прав українського народу. Військове секретарство заклиало Вільне козацтво боротись з контрреволюційною пропагандою, спрямованою проти УЦР та Генерального секретаріату, з тими, хто намагався захопити владу. У страшний час походу радянських загонів в Україну Військове секретарство поклиало Вільне козацтво встати на захист рідного краю, своїх рідних. *Нова Рада. – 1918. – 4 січня.*

2. Українська фронтова рада Південно-Західного фронту ухвалила створити в Окремій армії штаб, головним завданням якого мала стати боротьба з прорадянськими силами, як в армії, так і на місцях. Головою штабу було обрано члена фронтової ради Кудрю. *Народня воля. – 1918. – 17(4) січня.*

2. З ініціативи Пересипського районного більшовицького комітету

відбулась конференція 49 заводських комітетів підприємств м.Одеси, а також представників армії, флоту, ЦВК Рад Румчероду і інших громадсько-революційних організацій міста. У виступах учасників конференції висувались вимоги переходу всієї влади до рук рад. Був створений Тимчасовий робітничий військово-революційний комітет (“Комітет 15-ти”) – штаб підготовки до збройного повстання. До комітету увійшли не тільки представники робітників, Червоної гвардії, а й моряків та військових частин. Очолив його голова ЦВК Румчероду В.Юдовський. *Хроніка революційних подій в Одесі. – Одеса, 1958. – С.161-162.*

В ніч на 18 (5) січня. П'ятниця.

1. 6 ешелонів революційних частин 2-го Гвардійського корпусу 7-ї армії зайняли Браїлів. *Киевская мысль (утренний выпуск). – 1918. – 6 січня.*

18 (5) січня. П'ятниця.

1. Загони вільного козацтва при підтримці вояків київського гарнізону провели роззброєння революційних сил Києва, Червоної гвардії, оскільки стало відомо, що більшовики планували на 5 – 6 січня збройний виступ, щоб встановити свою владу в місті. Рада “Вільного козацтва” поділила місто на чотири райони і направила до них козаків, січових стрільців та вояків українських частин, які близько 12 год. ночі підійшли до найбільших заводів міста – “Арсенала” на Печерську, “Ауто” на Шулявці, Деміївського снарядного, гвоздильного, Варшавської судноверфі, механічних майстерень Політехнічного інституту, а також до Управління Південно-Західних залізниць, Університету та ін. всього до 30 об'єктів і почали роззброєння. Подекуди відбулись збройні сутички. Найбільший опір сили УЦР зустріли на заводі “Арсенал”. Сюди були послані панцерні автомобілі і сотня кінного полку “Вільна Україна”. Захисники заводу відкрили вогонь з кулеметів та гармат, але їхній опір було зламано. З заводу вивезли 6 вантажних автомобілів зброї, 20 гармат, заарештовано 200 чол. На заводі виставили охорону і заборонили роботи. *Народня воля. –1918. – 19)6) січня; Нова Рада – 1918.- 6, 9 січня.*

1. Київ. Уряд УНР очолив представник УПСР В.Голубович, після того, як в умовах чергової кризи у стосунках українських соціал-демократів і есерів у Центральній Раді голова Генерального секретаріату В.Винниченко подав у відставку. Прем'єр залишив за собою міністерство торгівлі і промисловості. З попереднього уряду до першого складу нового уряду увійшов лише соціал-демократ М.Ткаченко (міністр юстиції). Дев'ята сесія Центральної Ради проголосувала за цей уряд, утрималися лише фракції Бунда і меншовиків. Наприкінці січня 1918 р. в зв'язку з наступом більшовиків уряд залишив Київ і переїхав до Житомира, а потім рушив у напрямку Олевськ-Сарни. Після вступу на Україну австро-угорських та німецьких військ, які спільно з частинами української армії перейшли у наступ, уряд УНР у перших числах березня прибув знову до столиці. *Уряди України у ХХ ст. – Науково-документальне видання. – К., 2001. – С.48.*

1. У Петрограді відбулось відкриття Установчих зборів. Після того як есери-меншовицькі делегати відхилили “Декларацію прав трудящого і експлуатованого народу”, відмовилися підтвердити декрети про мир, землю, перехід влади до рад більшовицька фракція, а за нею й ліві есери, залишили зал засідання. Голова зборів оголосив про перенесення засідання на наступний день. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. - К., 1982. – С.648.*

1. Румунські війська, що у перших числах січня вторглися на територію Бессарабії, захопили ст. Унгени і розгорнули наступ на Кишинів. Вздовж залізничного шляху розгорнулись бої революційних солдатів та місцевих сил робітників і селян. *Победа Советской власти в Молдавии. – М., 1978. – С.251.*

2. В Києві у зв'язку з роззброєнням робітників міста на заводі “Арсенал” і інших підприємствах відбулись мітинги, на Печерську пройшла робітнича маніфестація. Робітники залізничних майстерень оповістили страйк. *Народня воля. – 1918. – 19(6) січня.*

2. Бюро військово-революційних комітетів Донецького басейну постановило створити Центральний штаб Донецького басейну для розгортання планомірної роботи по формуванню Червоної гвардії. До його складу увійшли представники місцевих червоногвардійських загонів та загонів, що прибули з РСФРР на боротьбу з каледінськими військами. Очолив його один з організаторів червоногвардійських загонів Д.Пономарьов. *Борьба за власть Советов в Донбассе. Сб. документов и материалов. – 1957. – С.276-277.*

Ніч на 19 (6) січня. Субота.

2. Українські солдати і юнкери зайняли редакцію й друкарню більшовицької газети “Пролетарская мысль”. Робітничі організації направили делегацію до В.Винниченка для з’ясування причин арешту, але він повідомив, що не давав жодного розпорядження. Редакції газети було надіслано повідомлення прокурорського надзору, що вона притягається до судової відповідальності за статті, які підбурювали населення проти УЦР. *Народня воля. – 1918. – 23(10) січня.*

19 (6) січня. Субота.

1. Народний секретаріат УСРР ухвалив тимчасово, до затвердження ЦВК рад України, призначити В.Затонського народним секретарем Української республіки при уряді РСФРР. *Большевицские организации Украины (ноябрь 1917 – квітень 1918 рр.). – К., 1962. – С.35 – 36.*

1. На засіданні Малої ради мало продовжуватись обговорення закону про національно-персональну автономію, але на порядок денний поставили питання про поточний момент. Головними вимогами всіх виступів було проголошення незалежності УНР у 4-му Універсалі і організація оборони України. Мала рада зажадала, щоб генеральний секретар військових справ доповів, що робиться для захисту української держави. Прибувший М.Порш констатував, що Україна не має регулярної армії – стара армія розклаталася і демобілізується, вся надія на окремі загони, що створюються. Єдина боєздатна військова одиниця полк “Вільної України”. Всі надії він покладав на майбутню армію. *Українська*

Центральна рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.93 – 95.

1. Революційні війська Окремої армії Південно-Західного фронту вступили в Шепетівку і продовжили наступ в напрямку Новоград-Волинського. *Свободная мысль (Бердичев)*. – 1918. – 11 січня.

1. Загони кадіївських і варваропольських червоногвардійців розгромили роту каледінців і звільнили селище Кадіївку (Донбас). Червоногвардійські частини під командуванням Р.Сіверса 5 – 6 січня вступили в Макіївку, Ханжонкове та ряд інших пунктів і продовжили наступ в напрямку ст.Іловайської. *В.А.Антонов-Овсеенко. Записки о гражданской войне*. – Т.1. М., 1924. – С.114; *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа Советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий*. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.661.

1. Ст.Сарни (Волинська губернія) зайняли революційні війська. У селищі була відновлена радянська влада. *Киевская мысль*. – 1918. – 9 січня.

1. Увечері українські підрозділи полку ім. Б.Хмельницького після бою на вулицях Полтави залишили місто, до якого вступили червоногвардійські загони та полк червоних козаків під загальним командуванням М.Муравйова, що вели наступ від Харкова. Цього ж дня українські частини втратили Глухів та Хутір Михайлівський. До Сум вступив загін харківських червоногвардійців під командуванням М.Руднева. А Константиноград зайняли червоногвардійці П.Сгорова, які наступали від ст.Лозова при підтримці бронепоезда А.Зайцева (Константиноградський повіт). Продовжуючи наступ на Полтаву вони звільнили ст.Карлівку. *Антонов-Овсеенко В.А. Записки о гражданской войне*. – Т.1. – М., 1924. – С.134, 135.

2. Київ. Оpubліковано звернення Секретарства земельних справ України, з закликом берегти народне добро, не допускати пограбування, зруйнування, спалення нетрудових господарств, а передавати їх у відання земельних комітетів. *Народня воля*. – 1918. – 19 (6) січня.

2. Оpubліковано заклик ради київського “Вільного козацтва” до

робітників міста вступати на засадах добровільності до революційної української армії. Повідомлялось, що служба в робітничих полках “вільного козацтва буде платною і вважатись державною”, за ними зберігалось право праці на заводах та пенсія сім'ям, гарантована урядом України. *Народня воля. – 1918. – 19(6) січня.*

2. Революційний комітет Ради залізничних шляхів України у своїй відозві повідомив, що він у згоді з головнокомандуючим усіма військовими силами України і Генеральним секретаріатом шляхів, приступив до формування волонтерського залізничного полку в Києві і закликав вступати до його лав. За тими, що вступали до полку, залишались їх посади і заробітна плата. *Народня воля. - 1918. – 19(6) січня.*

2. В Одесі Тимчасовий робітничий військово-революційний комітет дав вказівку всім заводським комітетам озброїти робітників і організувати на підприємствах бойові дружини. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа Советской власти на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.665.*

8. Генеральний секретар міжнародних справ викликав з Брест-Литовського більшу частину української делегації на мирних переговорах в Київ. Генеральний Секретаріат мав дати членами делегації остаточні і певні накази у справі укладення мирного договору. Засідання мирної конференції були перервані до 20 січня 1918. *Народня воля. - 1918. – 22(9) січня.*

Ніч з 19 на 20 січня (з 6 на 7). Субота-неділя.

1. У Петрограді відбулось засідання ВЦВК Рад робітничих і селянських депутатів, на якому розглядалось питання про Установчі збори. З промовою про розпуск Установчих зборів виступив В.Ленін. ВЦВК затвердив написаний ним проект декрету про розпуск Установчих зборів. Їхні делегати – більшовики і ліві есери були включені до складу ВЦВК. *Декреты Советской власти. – Т.1. – М., 1957. – С.335 – 336.*

20(7) січня. Неділя.

1. В Києві відбулося засідання Генерального секретаріату, на якому повідомлено, що мирна делегація УНР виїжджає з Бресту. Генеральний секретар міжнародних справ О.Шульгин доповів про хід мирних переговорів в справі Холмщини і Галичини, про те, що Англія і Румунія надіслали своїх представників до Генерального секретаріату. В.Винниченку було доручено скласти відозву до робітників, щоб пояснити завдання боротьби з контрреволюційними елементами в м.Києві. Генеральний секретаріат затвердив статут Комісії по охороні ладу на Україні, ухвалив скласти особливу комісію для з'ясування конкретних умов зовнішнього займу, відкрити кредит Генеральному секретарству шляхів (19 300 руб) для допомоги революційним і професійним організаціям відомства та розглянув ще ряд питань. Була зачитана телеграма про відкриття в Петрограді Установчих Зборів. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. - Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.95 – 96.*

1. Отаман військ Київської військової округи М.Шинкар у наказі № 7 повідомив всім повітам і містам, всім гарнізонам і організаціям округи, що розпочинає безпощадну боротьбу з анархією, з замахами на незалежність УНР і закликав об'єднати всі сили. У наказі, згідно з яким всі київські “вільні козаки” – робітники звільнялись від роботи на 7 днів у зв'язку з наступом радянських сил на Київ, М.Шинкар оплату за ці дні їм гарантував. *Народня воля. – 1918. – 23 (10) та 24 (11) січня.*

1. У Полтаві відбулось засідання Ради робітничих і солдатських депутатів, у якому взяли участь представники ЦВК Рад України, що прибули до міста. В обраний Військово-революційний комітет увійшли більшовики і ліві есери. У цей день до Полтави прибули загони червоногвардійців під командуванням П.Єгорова. *Вісті Ради. – 1918. – 22 січня.; Антонов-Овсеєнко В.А.. Записки о гражданской войне. – Т.1. – М., 1924. – С.135.*

1. У Проскуріві (тепер – м.Хмельницький) Військово-революційний комітет 7-ї армії Південно-Західного фронту, очолюваний більшовиками, видав наказ про приведення всіх революційних військ у бойову

готовність. У цей же день вони розпочали бойові дії проти українських частин Центральної Ради. Наступ вівся у трьох напрямках. Оперативний штаб армії ухвалив рішення направити головні сили через Жмеринку і Вінницю на Київ і через Вапнярку – Знаменку на Харків. Група військ із революційних частин 7-ї і 8-ї армій, в авангарді яких рухався 2-й Гвардійський корпус, наступала на Вінницю (передові частини корпусу почали наступ від Жмеринки у ніч на 5 січня 1918 р.). Частина військ 7-ї армії разом з підрозділами 11-ї армії вели наступ із Проскурова і Старокостянтинова на Бердичів в обхід Вінниці, а війська Окремої армії – в напрямі Шепетівки. *Ю.М.Гамрецький, Ж.П.Тимченко, О.И.Щусь. Триумфальное шествие Советской власти на Украине. – К., 1987. – С.64.*

2. Командуючий 8-ю армією Румунського фронту Л.Александрович, згідно постанови армійського з'їзду представників корпусів 8-ї армії, який відбувся 16 – 17 грудня 1917 р., видав наказ про сформування із частин старої армії військових одиниць радянської соціалістичної армії. Переформування наказувалось завершити до 15 січня 1918 р. *Октябрьская революция и армия (25 октября 1917 г. – март 1918 г.). – М., 1973. – С.361 – 362.*

2. Київ. Відбулося численне віче українців з Австро-Угорщини (галичан) в Педагогічному музеї для обговорення сучасного становища Української Республіки. І.Лизанівський у своїй промові наголосив на тому, що хоча австро-угорські українці є громадянами іншої держави, але повинні взяти участь у захисті Української Республіки, оскільки тільки вона стане в оборону галицької частини українського народу і закликав усіх галичан та буковинців вступати в полки “січових стрільців”, що вже формуються в Києві. Віче записало в резолюції, щоб усі, хто може тримати зброю в руках, стали на захист УНР і влились до лав січових стрільців. *Народня воля. – 1918. – 22 (9) січня.*

5. Київ. Розпочала роботу перша (зимова) сесія Всеукраїнського православно-церковного собору. Прибуло близько 279 делегатів. У Софійському соборі відслужили урочистий молебен. Собор був відкритий патріаршим представником Платоном.

Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С.125.

Раніше 21(8) січня. Понеділок.

1. З наступом від Гомеля 1-го Мінського революційного загону, до якого приєднався червоногвардійський новозибківський загін, підрозділи Центральної Ради залишили Новгород – Сіверський. *Великая Октябрьская социалистическая революция и подвиг Советской власти на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.681.*

1. В Києві відбулось засідання Генерального секретаріату, на якому затверджено зміни до закону від 29 вересня 1917 р. про міські прибутки і видатки, проект закону про встановлення окремої штатної посади вчителя української мови і літератури у середніх і вищих початкових школах всіх відомств, а також в учительських і духовних семінаріях та інституціях О.Шульгіну, генеральному секретарю міжнародних справ, доручено переробити проект відозви до населення в справі миру. Було заслухано повідомлення В.Поплавка, комісара УЦР в Одеській військовій окрузі, про окупацію Бессарабії румунськими військами. Генеральний секретаріат схвалив реквізицію Генеральним секретарством торгівлі і промисловості до 1 млн. пудів палива на цукрових заводах для розподілення його між залізницями. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.97.*

1. Київ. Опубліковано відозву Генерального секретаріату до народу України про мирні переговори, в якій спростовувались чутки, що мирна делегація в Брест-Литовську заважає представникам РНК РСФРР укласти мир. У ній наголошувалось, Що тільки після 7 листопада 1917 р., коли було проголошено у 3-му Універсалі Українську Народну Республіку і Центральна Рада взяла владу до своїх рук, вона змогла розпочати боротьбу за мир. Генеральному секретаріату вона доручила робити все, щоб укласти мир. Він направив делегації на Південно-Західний і Румунський фронти у справі перемир'я, делегацію на переговори у Брест-Литовськ, розіслав урядам всіх держав свою заяву про мир. І делегація УНР в Брест-Литовську твердо стоїть на позиції укладення справедливого

демократичного миру. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.97-98.*

21 (8) січня. Понеділок.

1. Головнокомандуючий українським військом Ю.Капкан подав прохання про відставку, яка була прийнята. Командування операціями українських військ тимчасово було покладено на начальника штабу Блонського. *Народня воля. – 1918. – 24(11) січня.*

1. Ст.Долгінцево в Херсонському повіті залишили військові формування Центральної ради під тиском групи радянських військ, до складу якої входив червоногвардійський загін під командуванням Гладкого (до 500 чол.) і бронеплощадка з двома легкими гарматами. Радянські загони, роззброївши козачий ешелон, що пробивався на Дон, передали зброю залізничникам і гірникам Криворізького басейну, які готувались до збройного повстання. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа Советской власти на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. - К., 1982. – С.682.*

1. В Одесі відбулась нарада членів Військово-революційного комітету (“Комітету 15”) за участю представників гарнізону, моряків і червоногвардійських дружин, на якій обговорювався план збройного повстання, призначеного в ніч на неділю (з 13 на 14 січня). Був розроблений детальний план повстання, визначені особи, відповідальні за виконання його окремих пунктів, та форми зв’язку. Загальні збори моряків військових і торговельних суден Чорноморського флоту що стояли на Одеському рейді, ухвалили резолюцію, в якій висловили готовність боротися за перемогу радянської влади в Україні. Її підписали представники лінкорів “Ростислав”, “Синоп”, крейсерів “Алмаз”, “Пам’ять Меркурія”, міноносців “Зоркий”, “Жаркий” та ін. суден. *Хроніка революційних подій в Одесі. – Одеса, 1958. – С.163 – 164.*

8. До Брест-Литовська прибули представники УСРР – народний секретар військових справ В.Шахрай, голова Всеукраїнського ЦВК рад

Є.Медведєв, які довели до відома німецької делегації, що діятимуть у складі загальноросійської делегації і що Центральна Рада неправомочна вести мирні переговори від імені українського народу. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.677.*

21 – 22 (8 – 9) січня. Понеділок-вівторок.

2. В Києві проходило об'єднане засідання окружної Ради солдатських депутатів разом з представниками військових комітетів частин гарнізону, на якому було заслухано делегатів, посланих для переговорів з радянським командуванням загонів, що наступали на Чернігівщині. Гострі дебати розгорнулись у зв'язку з одержанням повідомлення про те, що делегація УЦР в Брест-Литовську почала сепаратні переговори про укладення миру. Генеральний секретар міжнародних справ О.Шульгін спростував це твердження і закликав до боротьби з радянськими військами. Спираючись на солдат-більшовиків, що групувались навколо представників українського полку ім.Т.Шевченка, більшовики запропонували дві резолюції з вимогою розпуску УЦР і скликання з'їзду рад. Збори 175 голосами проти 135 ухвалили резолюцію про активну боротьбу з революційними силами, але з вимогою якомога скоріше скликати з'їзд рад для вирішення питання про владу рад. *Последние новости (Киев, вечерний выпуск). – 1918. – 10 січня.*

21 (8) – 24(11) січня (вівторок – п'ятниця).

5. Київ. На Всеукраїнському православному соборі відбувались вибори президії та комісій. Митрополиту Володимиру надали статус "почесного голови". За місце голови Собору точилася гостра боротьба. Після таємного голосування на голову був обраний наймолодший з єпископів Пимен Балтський, вікарій Подільської єпархії. Товаришем голови обрали єпископа Уманського Димитрія. Загалом, в керівних органах Собору переважала група з українським національним спрямуванням

та ідеєю автокефалії. Собор сформував шість спеціальних комісій, які очолювалися єпископами і засвідчували очікуваний основний зміст його роботи, а саме урядову комісію, що мала опрацювати положення про вище церковне управління в Україні (голова – митрополит Харківський Антоній (Храповицький), комісію з питань єпархіального управління і парафіяльного життя (голова – архієпископ Катеринославський Агапіт), комісія з проблем українізації церкви (голова – архієпископ Волинський Євлогій), учбова комісія (голова – ректор Київської духовної академії, єпископ Канівський Василій), економічна комісія, що вивчала проблеми матеріального забезпечення духовенства (голова – єпископ Чигиринський Никодим) та комісія особового складу чи мандатна (голова – єпископ Прилуцький Феодор).

Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С.160 – 161.

22(9) січня. Вівторок.

1. Київ. Вміщено на сторінках газети “Народня воля” оголошення про те, що спішно формується Український гайдамацький кіш (корпус) для оборони УНР від зовнішніх ворогів та безладу в країні і що він затверджений вищою військовою владою. Бюро для запису до коша розташовувалось в помешканні Військового генерального секретарства (вул.Фундуклеївська, Колегія Павла Галагана). *Народня воля. – 1918. – 22 (9) січня.*

1. В Києві на засіданні Малої ради після постатейного читання і детального обговорення з деякими поправками одноголосно прийнято закон “Про національно-персональну автономію”. Згідно цього закону кожна нація, що проживала на території України, мала право на самостійне облаштування свого національного життя, що здійснювалось через органи їхнього Національного союзу, влада якого поширювалась на всіх його членів, незалежно від місця проживання в межах УНР. Це право націй проголошувалось непорушним і жодна з них не могла бути позбавлена його або обмежена в ньому. Національному союзові виключно належало право представництва даної нації перед державними і

громадськими установами УНР. Органи Національних союзів були органами державними. Закон надавав право на автономію великоруській, єврейській та польській націям. Інші – білоруська, чеська, молдавська, німецька, татарська, грецька – могли отримати його після того, як до Генерального суду надійде подання від 10 тисяч представників окремої нації. Мала рада схвалила законопроект про тимчасове збільшення поштово-телеграфного тарифу. Генеральний секретар військових справ М.Порш дав пояснення з приводу наказу командуючого КВО М.Шинкаря про виселення з Києва, підкресливши, що він стосувався тільки ворожих УНР елементів. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.98 – 101; Вістник Ради Народних міністрів УНР. – 1918. - 2 квітня; Уряди України у ХХ ст. Науково-документальне видання. - К., 2001. – С.32.*

1. Другий з'їзд 31-го армійського корпусу Південно-Західного фронту, обміркувавши питання, що входили до порядку денного з'їзду та обговоривши сучасне становище УНР, ухвалив звернутись до УЦР з вимогою проголосити 4-м Універсалом Україну самостійною незалежною Республікою. Цю постанову вирішили направити Центральній Раді, Фронтовій раді Південно-Західного фронту та довести до відома всіх частин. З'їзд вимагав негайно укласти мир, а для охорони УНР організувати збройні сили – Вільне козацтво. *Народня воля. - 1918. – 27(14) січня.*

1. Для керівництва військовими операціями революційних сил Південно-Західного фронту Військово-революційний комітет створив польовий штаб фронту. Командуючим фронтом було обрано В.Кіквідзе. Цього дня революційні частини зайняли Житомир. *Военно-революционные комитеты действующей армии (25 октября 1917 г. – март 1918 г.) – М., 1977. – С.460; Киевская мысль (утренний выпуск). – 1918. – 23(10) січня.*

1. Зі ст. Ворожба (Сумський повіт Чернігівської губернії) командир червоногравдійського Московського загону особливого призначення А.Знаменський повідомляв, що за даними розвідки, настроїв частин УЦР в Конотопі невизначений, а солдати, яких зняли з фронту, не бажають виступати проти радянських військ. Головну силу гарнізону

складали курінь смерті та юнкери. Ненадійним був і Ніжинський гарнізон через ставлення полку ім. Т.Шевченка до радянських червоногвардійських загонів – його солдати заявляли, що не будуть виступати проти них. *Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. – Сборник документов и материалов. – В трех томах. – Т.3. – К., 1957. – С.137.*

1. Делегація 13-ти українських полків, київського гарнізону, яка прибула в Петроград для з'ясування взаємин Ради народних комісарів і Української Центральної Ради, була прийнята В.Леніним. Він доручив наркомові у справах національностей Й.Сталіну провести з ними переговори. У цей же день РНК, заслухавши доповідь Й.Сталіна про делегацію українських полків, доручив йому і В.Затонському розпочати переговори з ними. На цьому засіданні було ухвалено рішення про входження В.Затонського до складу РНК з правом вирішального голосу у справах, що стосувались України, і з правом дорадчого – з усіх інших питань. *Владимир Ильич Ленин. Биографическая хроника. – Т.5. – М., 1974. – С.192.*

1. В Кривому Розі під керівництвом військово-революційного штабу почалось збройне повстання робітників міста та прилеглих копалень і Цього дня революційні частини зайняли Житомир. *Военно-революционные комитеты действующей армии (25 октября 1917 г. - март 1918 г.) - М., 1977. - С.460; Киевская мысль (утренний выпуск). - 1918. - 23(10) січня.*

1. Зі ст. Ворожба (Сумський повіт Чернігівської губернії) командир червоногвардійського Московського загону особливого призначення А.Знаменський повідомляв, що за даними розвідки, настрій частин УЦР в Конотопі невизначений, а солдати, яких зняли з фронту, не бажають виступати проти радянських військ. Головну силу гарнізону складали курінь смерті та юнкери. Ненадійним був і Ніжинський гарнізон через ставлення полку ім. Т.Шевченка до радянських червоногвардійських загонів - його солдати заявляли, що не будуть виступати проти них. *Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. - Сборник документов и материалов. - В трех томах. - Т.3. - К., 1957. - С.137.*

1. Делегація 13-ти українських полків, київського гарнізону, яка прибула в Петроград для з'ясування взаємин Ради народних комісарів і Української Центральної Ради, була прийнята В.Леніним. Він доручив наркомові у справах національностей Й.Сталіну провести з ними переговори. У цей же день РНК, заслухавши доповідь Й.Сталіна про делегацію українських полків, доручив йому і В.Затонському розпочати переговори з ними. На цьому засіданні було ухвалено рішення про входження В.Затонського до складу РНК з правом вирішального голосу у справах, що стосувались України, і з правом дорадчого - з усіх інших питань. *Владимир Ильич Ленин. Биографическая хроника. - Т.5. - М., 1974. - С.192.*

1. В Кривому Розі під керівництвом військово-революційного штабу почалось збройне повстання робітників міста та прилеглих копалень і солдатів гарнізону. Влада в селищі і басейні була передана військово-революційному штабові (ревкомові). *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа Советской власти на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. - В двух частях. - Часть вторая. - Октябрь 1917 г. - февраль 1918 г. - К., 1982. - С.690.*

2. На об'єднаному засіданні Київської ради робітничих депутатів разом з представниками правлінь профспілок і фабзавкомів була ухвалена запропонована більшовиками резолюція з вимогою розпустити Українську Центральну Раду і встановити владу рад. У цей день у місті створено більшовицькою організацією загальноміський штаб по підготовці повстання і розпочато організацію районних штабів. *Киевская мысль (вечерний выпуск). - 1918. - 10 січня; Очерки истории киевских городской и областной партийных организаций. - К., 1918. - С.197.*

4. Ольгопіль, Подільська губернія. Повідомлення про початок видання нового щомісячного літературно-педагогічного журналу "Перший крок". *Нова Рада. - 1918. - 9 січня.*

8. Київ. Генеральний секретар міжнаціональних справ Ол.Шульгін на засіданні Малої ради оголосив ноту Генерального секретаріату до

усіх воюючих і нейтральних держав, наголосивши, що 3-м універсалом Українська Центральна Рада проголосила Українську Народну Республіку, яка змагається за створення федеративної злуки всіх республік, які постали на території давньої Російської імперії”. Далі висловлювалося переконання в тому, що теперішня війна є найбільшим нещастям усіх держав і тому УНР вступає на шлях “діяльної мирної політики”. Виходячи з проголошення у 3-му Універсалі необхідності негайно заключити мир, Центральна Рада ухвалила прилучитися до перемир’я. *Дорошенко Д. Історія України 1917 – 1923 рр. У двох томах. - Том 1. – Доба Центральної Ради. – К., 2002. – С.171.*

22 – 24(9 – 11) січня. Вівторок-четвер.

1. В Києві на засіданнях Малої ради проходило вироблення остаточної редакції 4-го Універсалу УЦР з трьох поданих проектів М.Грушевського, В.Винниченка і М.Шаповала. 22(9) січня на засіданні Малої ради, на якому були присутні тільки українські фракції, виробили спільну редакцію. З 5-ї год. 23(10) січня і до 24(11) січня засідання відбувались разом з неукраїнськими фракціями при зачинених дверях. Представники меншості виступали проти проголошення України самостійною державою. Ряд фракцій внесли свої доповнення, які були схвалені. *Народня воля. – 1918. – 25(13) січня.*

Раніше 23 (10) січня. Середа.

1. Загони революційних солдатів і червоногвядійців під командуванням Р.Сіверса зайняли ст. Іловайська і почали наступ в напрямі Матвіїв курган – Таганрог. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.697-698.*

23(10) січня. Середа.

1. У Києві відбулись об’єднані збори Ради робітничих депутатів

спільно з представниками правлінь профспілок і фабрично-заводських комітетів. Вони обговорили питання про стосунки з Центральною Радою і Генеральним секретаріатом. На пропозицію більшовиків збори ухвалили резолюцію із закликом до повалення влади Центральної Ради і встановлення радянської влади. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С. 698.*

1. Київ. У зв'язку з оголошенням Російською Федеративною Республікою війни УНР Генеральне секретарство військових справ призначило командуючого київською військовою округою М.Шинкаря командуючим усіма військами – реєстровими та вільними козаками та охочекомонними загонами, направленими на боротьбу з радянськими частинами. *Киевская мысль (утренний выпуск). – 1918. - 11 січня; Нова рада. – 1918. – 12 січня; Последние новости (Киев, вечерний выпуск). – 1918. – 11 січня.*

1. Командуючий військами Київської військової округи М.Шинкарь, новий отаман протибільшовицького фронту, на підставі наказу Генерального секретарства військових справ (№ 8), призначив колишнього військового секретаря С.Петлюру отаманом всіх українських гайдамацьких кошів Слобідської України, поставивши перед ним завдання визволити від радянських загонів Полтаву і захищати цей район та Слобожанщину. С.Петлюрі надавались права командуючого армією (отамана). Усі українські частини, начальники залог, громадські організації у районі діяльності його військ підпорядковувались йому (територія Харківської, Полтавської та Катеринославської губерній). *Последние новости (Киев, вечерний выпуск). – 1918. – 11 січня; Нова Рада. – 1918. - 12 січня; Народня воля. – 1918. – 25(13) січня.*

1. Центрофлот вступив в командування Чорноморським флотом. *Нова рада. – 1918. – 12 січня.*

1. Командир полку “Українська республіка”, що формувався в Києві,

полковник П.Болбочан та комісар 5-го армійського корпусу, член УЦР інженер П.Макаренко звернулись з відозвою до населення України вступити до полку для захисту незалежності Української Республіки. *Нова рада.* – 1918. – 12 січня.

1. Українські частини залишили Вінницю після нетривалого бою з революційними військами. Тут перебував курінь 23-го українського полку з двома панцирниками. Українське командування чекало підходу революційних частин 2-го Гвардійського корпусу залізницею і зосередило свої сили на цьому напрямі. Проте до Вінниці одночасно з гвардійцями з боку Летичева похідним порядком йшли частини 5-го кавалерійського корпусу, поява яких була повною несподіванкою. І це відіграло головну роль у тому, що українські формування не змогли відстояти місто. *Нова Рада.* – 1918. – 26(13) січня; *Свободная мысль (Бердичів).* – 1918. – 26(13) січня; *Киевская мысль (утренний выпуск).* – 1918. – 23(10) січня.

4. Умань, Київська губернія. Відкриття місцевим товариством “Прогресу” книгозбірні-читальні. *Нова рада.* – 1918. – 10 січня.

8. Київ. Генеральний Секретаріат УНР спростував чутки, нібито українська делегація у Брест-Литовську заважає уряду Російської Радянської Республіки укласти мирний договір. Українська делегація мала наказ добиватись миру, згідно з волею українського народу. Секретаріат розіслав урядам усіх держав свою заяву, що він закликає всі народи світу до миру. Делегацію УНР визнали на конференції як самостійну делегацію окремої, незалежної республіки, і вона гідно захищала права української держави, твердо обстоюючи справу справедливого демократичного миру. *Народня воля.* – 1918. – 24(11) січня.

23-25 (10-12) січня. Середя – п’ятниця.

1. Після жорстоких боїв радянські війська Р.Сіверса, розгромивши каледінців, звільнили станцію і селище Чистяково. *Донецький пролетарий.* – 1918. - 19 лютого.

24(11) січня. Четвер.

1. До Житомира вступили більшовицькі підрозділи. Вони роззброїли чеську частину, яка не чинила ніякого опору. *Нова Рада*. – 1918. – 26(13) січня.

1. Червоногвардійські загони під командуванням П.Єгорова, що вели наступ від Полтави на Київ, зайняли ст. Ромодан без бою. На іншому напрямку революційні загони оволоділи м.Креманчуком і роззброїли українські частини. У цей же день червоногвардійський загін чисельністю до 700 чол. захопив м.Лубни. *Киевская мысль (утренний выпуск)*. – 1918. – 25(12) січня; *В.А.Антонов-Овсеенко. Записки о гражданской войне*. – Т.1. – М., 1924. – С.144-145.

4. Київ. В Українському театрі М.Садовського на честь 35-річчя виступів на театральній сцені відомої української актриси Г. Затиркевич було влаштовано виставу-бенефіс “Сорочинський ярмарок”. *Нова Рада*. – 1918. – 13 січня.

4. Київ. Повідомлення про вихід першого номеру часопису “Вісти українського православного собору”. *Нова Рада*. – 1918. – 11 січня.

4. Чернігів. Повідомлення про початок діяльності українського видавничого товариства “Сіверянська думка”. Фундаторами товариства стали В.Базілевич, Д.Дорошенко, О.Соловійов, І.Шраг та інші. У Статуті закладу зазначалося, що організований “задля освіти народної, має на меті друкувати і видавати різного роду видання культурно-освітнього значення, безпартійного характеру, переважно українською мовою, по українознавству, а також і інші видання того ж значення і характеру, як на українській мові, так і на інших мовах”. *Нова Рада*. – 1918. – 11 січня.

5. Київ. Перед делегатами Всеукраїнського православного церковного собору виступив представник уряду УНР – комісар у справах сповідань О.Карпінський. У своїй промові він закликав: “Якщо ви бажаєте служити народу та підтримувати українську державу, перед вами лише один шлях: дати українській церкві автокефалію. Таким чином ви виконаєте завдання, що його переслідує уряд УНР”. Собор постановив видати звернення до православних захистити державу від більшовиків, однак питання щодо статусу Української православної церкви та її стосунків з Московським патріархом було відкладене. *Ульяновський В.І.*

Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С.163.

8. Ухвалена Центральним виконавчим комітетом рад України постановою про направлення делегації для участі в мирних переговорах між Російською Радянською Республікою, з одного боку, і Австро-Угорщиною, Німеччиною, Болгарією і Туреччиною, з іншого. До делегації як повноважні представники уряду Радянської України увійшли: голова ЦВК рад Ю.Медведев, народний секретар у військових справах В.Шахрай і народний секретар освіти В.Затонський. *Большевистские организации Украины (ноябрь 1917 – апрель 1918 гг.).* – К., 1962. – С.39.

Ніч з 24 на 25 (з 11 на 12) січня. Четвер-п'ятниця.

1. Київ. В 4-му Універсалі повідомлялось, що вже вироблений закон про передачу землі трудовому народові без викупу, який передбачав скасування власності на землю і соціалізацію її. Ліси ж, води і всі багатства підземні, як добро українського трудящого народу, переходили в порядкування уряду УНР. Урядові пропонувалось підняти промисловість держави, боротися з безробіттям. Оголошувалось, що Українська Республіка бере в свої руки всі найважливіші галузі торгівлі і всі доходи будуть спрямовані на користь народові, над всіма банками буде встановлено державно-народний контроль. Рада народних міністрів мала рішуче розпочати боротьбу з контрреволюційними силами, що кликали до повстання проти Української Народної Республіки. У 4-му Універсалі вже не йшла мова про федеративні зв'язки з Радянською Росією. З 49 членів Малої ради, що брали участь у голосуванні, 39 віддали свої голоси за, 4 – проти і 6 утримались. За прийняття 4-го Універсалу проголосували представники українських фракцій та польської партії соціалістичної (революційна фракція). *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. 10 грудня 1917 р. – 29 квітня. 1918 р. – К., 1997. – С.101-104; Народня воля. – 1918. – 25(13) січня; Дорошенко Д. Історія України 1917 – 1923 рр. – Т.1. – Доба Центральної Ради. – К. 2002. – С.183; Великий жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник. – К. – 1987. – С.569.*

Раніше 25(12) січня.

3. Вища рада народного господарства (РСФРР) видала декрет, який зобов'язував обласну Економічну раду Донецького та Криворізького басейнів, оголосити конфіскованими усі залишені власниками рудники і заводи, взяти на облік і оголосити державною власністю вугілля і метал, видати у борг, без отримання грошових знаків, метал залізницям Харківського вузла і вугілля металургійним заводам, в т.ч. Брянському у Катеринославі, які не працювали через відсутність палива. *Вестник Украинской Народной республики (Харків). – 1918, 25 січня; Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К. – 1982. – С.811.*

25(12) січня. П'ятниця.

1. Продовжувалось перерване о 9-й год. вечора 24(11) січня засідання Малої ради. Представники меншовиків і Бунду намагалися довести хибність проголошення самостійності УНР. Представник фракції українських есерів М.Шраг зробив заяву, що їхня фракція вважає необхідним переобрати склад Малої ради пропорційно складу Української Центральної ради, а Генеральний секретаріат, перейменований в Раду народних міністрів, має бути змінений і по суті – щоб саме їхня фракція відігравала тепер керівну роль в Раді народних міністрів замість українських есдеків, як це було в Генеральному секретаріаті. На це представник українських есдеків заявив, що вони відкликають з ради народних міністрів своїх товаришів. Цю заяву підтримав представник українських соціалістів – федералістів. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.105-106.*

1. Звернення отамана Українського гайдамацького Коша Слобідської України С.Петлюри, отамана штабу Коша Ол.Сливинського та його помічника Ол.Удовиченка до населення України вступати до лав Коша, щоб захистити Україну від більшовиків. *Нова Рада. –1918. – 12 січня.*

1. Оpubліковано наказ під'есаула Шинкаря по Київській військовій окрузі, у якому містилась Інструкція комісарам відділів штабу, Управління і установ округи та повідомлялось, що Комісаріат її утворений з представників громадських і політичних організацій: Центральної Ради, Генерального військового комітету, Всеукраїнської ради військових депутатів КВО, Ради робітничих депутатів, Київської міської думи, Виконавчого комітету Південно-Західного фронту і Управління південно-західних залізниць. Працюючи у повному контакті з Генеральним секретаріатом, він мав стати контрольним органом революційної демократії, головним завданням якого був догляд за законністю і порядком в армії та перебудова КВО на демократичних засадах. *Народня воля.* – 1918. – 25(12) січня.

1. Червоногвардійські загони оволоділи м.Лубни. *Киевская мысль (утренний выпуск).* – 1918. – 26(13) січня.

1. В Одесі ЦВК Румчероду оголосив, що він є верховним органом на Румунському фронті і в Одеській області і тільки йому належить право розформування, реорганізації і сформування нових військових одиниць. Виконком заявив про незаконність втручання у справу демобілізації армії органів УЦР і скасував наказ її комісара в Одесі В.Поплавка про розформування ряду частин одеського гарнізону. ЦВК Румчероду наказав всім революційним частинам Одеської області залишатись на своїх місцях.

ЦВК Румчероду звернувся з відозвою до всіх революційних організацій і трудящих міста з закликом захистити революцію, поповнити лави Червоної гвардії. *Голос революції.* – 1918. – 13 січня.

1. В Одесі розпропаговані більшовиками чотири сотні 1-го гайдамацького полку заявили, що вони будуть виконувати тільки накази Румчероду, про що доповіли їх представники у Військово-революційному комітеті. Протягом дня такі ж заяви зробили представники 1-ої і 2-ої кулеметної сотні 2-го гайдамацького пластунського куреня, 4-ї, 7-ї і 8-ї сотень пластунського полку. *Голос пролетаря.* – 1918. – 13 січня; *Хроніка революційних подій в Одесі.* – Одеса, 1958. – С.166-167.

2. Комітет галичан – студентів Українського народного університету

ще раз наголосив на тому, що всі мають вступити до “Січового куреня”. Ті ж, хто не зробить цього, будуть підлягати, згідно постанови загальних зборів, бойкоту. *Нова Рада. – 1918. – 12 січня.*

4. Київ. Міська дума ухвалила постанову про відкриття Київського народного університету та народного політехнікуму.

Киевская мысль. – 1918. – 7 марта (22 февраля).

8. До Києва повернулася частина мирної делегації, що брала участь у переговорах в Брест-Литовську, у складі: народного міністра В.Голубовича та членів делегації О.Севрюка, М.Любинського і М.Полоза. Член делегації Левитський залишився в Брест-Литовську. Переговори з представниками Четверного союзу були перервані до 29 січня (н.ст.). Делегація привезла з собою проект мирного договору з Германією і Австрією. *Народня воля. – 1918. – 25(13) січня.*

26(13) січня. Субота.

1. Засідання Малої ради почалося о 9-й год. вечора і було присвячене обговоренню звіту української мирної делегації. Представник Бунду М.Рафес заявив, що його партія і меншовики внесли запит до Генерального секретаріату про сепаратний характер переговорів, які веде українська делегація, що її діяльність носить характер таємної дипломатії. На пропозицію фракції українських есерів вирішено перенести обговорення цього питання на інше засідання, оскільки фракції мають розглянути його на фракційних нарадах. Голова делегації на мирних переговорах В.Голубович спростував заяву М.Рафеса. Генеральний секретар міжнародних справ О.Шульгин повідомив, що протоколи засідань в Брест-Литовську друкувались в українській пресі і що делегація не укладала ніякого договору і нічого не підписувала. Мала рада ухвалила ряд дрібних законопроектів. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. У двох томах. - Т.2. 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.106-108.*

1. Генерал Д.Щербачов склав з себе обов'язки Головнокомандуючого Українським фронтом. *ЦДАВО України. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 36.*

1. Запорізький курінь, який напередодні вирушив з Києва, вступив у бій з червоногвардійцями, що прибули на ст.Гребінка трьома ешелонами. Після запеклих боїв червоногвардійці відступили. *Киевская мысль (утренний выпуск)*. – 1918. – 27(14) січня.

1. В Херсоні відбулось термінове засідання виконкому ради робітничих депутатів, виконкому української Військової ради, української Революційної ради та ради селянських депутатів, на якому обрано Революційний штаб. У зв'язку з пограбуванням декількох арсеналів зі зброєю місто і околиці були оголошені на воєнному стані. Зранку до ради робітничих і солдатських депутатів почали прибувати червоногвардійські загони, матроси з мінного загороджувача “Ксенія”, солдати 44-го зап. піх.полку. Червоногвардійці і революційно налаштовані солдати взяли на себе охорону міста, їм була передана вилучена в місті зброя. *Победа Советской власти на Херсонщине (1917-1920 гг.)*. – Херсон, 1957. – С.103-104.

1.Червоногвардійські загони, що перебували на ст.Іловайська, розгромили офіцерську частину під командуванням генерала П.Краснова, яка намагалася повернути станцію собі. *Великая Октябрьская социалистическая революция. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий*. – В двух частях. – Ч.2. Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.722.

Ніч з 26 на 27 (з 13 на 14) січня. Субота-неділя.

1. В Одесі почалося збройне повстання за встановлення влади рад. На 4-у годину ранку робітники, червоногвардійці, матроси, солдати революційно настроєних частин гарнізону оволоділи найважливішими стратегічними пунктами міста – штабом округу, вокзалом, телефонною станцією, поштою, телеграфом, казначейством та ін. Вранці газета “Голос пролетарія” оповістила про встановлення влади рад в місті. В опублікованій на її сторінках відозві Військово-революційний комітет закликав робітників, матросів, селян і все трудове населення підтримати її. Пленум Одеської ради робітничих депутатів за участю представників від заводів і фабрик ухвалив, що віднині влада в м.Одесі буде

належати радам, а в області - ЦВК Рад Румчероду. Пленум обрав новий виконком, до якого увійшли 34 більшовики, 10 лівих есерів і 25 представників інших партій. *Хроніка революційних подій в Одесі. – Одеса, 1958. – С.167-168; Великая Октябрьская социалистическая революция. – Сборник документов и материалов. – В трех томах. – Т.3. – К., 1957. – С.477-478.*

27(14) січня. Неділя.

1. Центральна Рада ухвалила закон про скасування особливих прав державної служби в губерніях Київській, Волинській, Подільській і Холмській для осіб руського походження. Відповідні статті Своду законів колишньої Російської імперії видання 1916 р. з усіма примітками до них перестали діяти з 1 січня 1918 р. *ЦДАВОВУ України. – 1216. – Оп.1. – Спр. 9. – Арк. 74.*

1. Рада народних комісарів РСФРР оголосила про розрив дипломатичних відносин з Румунією. Командуючий Українським фронтом генерал Д.Щербачов був оголошений поза законом. *Киевская мысль (утренний выпуск). – 1918. – 16 січня.*

1. Після жорстокого бою червоногвардійців з частинами Центральної Ради у Миколаєві було встановлено владу рад. *Верстюк В. Українська Центральна Рада. – К. – 1997. – С.262.*

2. В Києві у Маріїнському палаці відбулось багатолюдне засідання окружної ради солдатських депутатів, на якому обговорювалось питання про мирні переговори в Брест-Литовську. Рада солдатських депутатів ухвалила резолюцію, в якій засудила позицію української делегації, що вела таємно від російської делегації сепаратні переговори з німцями. Депутати вважали, що позиція делегації РНК РСФРР єдино доцільна для укладення загального демократичного миру. *Киевская мысль (утренний выпуск). – 1918. – 16 січня.*

4. Київ. Повідомлення про заснування видавництва “Праця” з метою видання наукової, науково-популярної та технічної літератури. Організаторами видавництва стали члени науково-технічного та агрономічного товариства “Праця”, очолюваного на чолі з професором І.Ганіцьким. *Нова Рада. – 1918. – 14 січня.*

27-30 (14-17) січня. З суботи до вівторка.

1. У Харкові відбувся 4-й з'їзд рад Донецько-Криворізької області на який прибули 74 делегати з вирішальним голосом (48 більшовиків, 5 меншовиків, 19 лівих есерів, 2 позапартійних). З'їзд більшістю голосів підтримав пропозицію про утворення Донецько-Криворізької радянської республіки, як федеративної частини РСФРР. Вона включала території Харківської, Катеринославської, частини Херсонської губерній та деяких районів області Війська Донського. Ініціатори цього процесу вважали, що з перемогою соціалістичної революції національне питання втратило значення і тому радянська країна мала бути федерацією економічно однорідних областей, а не національних республік. З'їзд розглянув питання про поточний момент, економічну політику в Донбасі, про обласну партійну організацію.

14 лютого 1918 р. обраний з'їздом обласний виконавчий комітет рад сформував Раду народних комісарів Донецько-Криворізької республіки, очолену більшовиком Артемом (Ф.Сергєєвим). Обласний виконком ухвалив вважати декрети РНК РСФРР обов'язковими для новопроголошеної республіки, а ЦВК рад України – лише “органом, паралельним обласному комітету”. Проти такого штучного відокремлення від України промислово розвинених районів, що порушувало її суверенітет, виступили не лише ряд відомих діячів більшовицької партії на Україні, але і трудящі цього регіону, які у січні-лютому ц.р. на з'їздах і конференціях рад висловлювали підтримку ЦВК рад і Народному секретаріату республіки. Уряд радянської України рішуче засудив утворення Донецько-криворізької радянської республіки. На адресу Раднаркому РСФРР була направлена телеграма з проханням не допустити “проведення автономії Донецького басейну”. Зрештою, 15 лютого ЦК РКП(б) за участю В.І.Леніна ухвалив постанову, яка підтвердила, що “Донецький басейн розглядається як частина України”.

Делегати Донецько-Криворізької області взяли участь у 2-му Всеукраїнському з'їзді рад, який утворив єдиний радянський уряд України і юридично оформив входження області до її складу. *Великий жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник. – К., 1987. –*

С.177-178: 600; *Великая октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. – Хроника историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.825-826.*

28(15) січня. Понеділок.

1. Рада народних комісарів РСФРР ухвалила декрет про організацію Робітничо-селянської Червоної армії. *Декреты Советской власти. – Т.1. – М., 1957. – С.31.*

1. В.Винниченко вручив М.Грушевському подання про відставку свого кабінету. 31(18) січня Мала рада змушена була її прийняти, доручивши формування нового уряду українському есеру В.Голубовичу. Фактично ж В.Винниченко ще певний час виконував обов'язки прем'єра. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.114; Уряди України у ХХ ст. – Науково-документальне видання. – К., 2001. – С.48.*

1. Харківський губернський головний штаб по боротьбі з контрреволюцією утворено на спільному засіданні ЦВК рад України, крайового військово-революційного комітету по боротьбі з контрреволюцією, представників військової ради Харківського гарнізону, штабу групи військ по боротьбі з контрреволюцією на Півдні Росії та інших військових організацій.

Наприкінці лютого 1918 р. за постановою Раднаркому Донецько-Криворізької радянської республіки Харківський губернський головний штаб перетворено на Головний штаб Донецько-Криворізької республіки по боротьбі з контрреволюцією. У його безпосереднє підпорядкування перейшли усі збройні сили республіки. В ніч на 4 березня 1918 р. на загальних зборах усіх військово-революційних організацій був утворений надзвичайний штаб військового округу Донецького і Криворізького басейнів. Під його керівництвом у першій половині березня було завершено демобілізацію частин старої армії у харківському гарнізоні.

Вже 6 березня 1918 р. Надзвичайний штаб оголосив мобілізацію до лав Червоної гвардії. Після окупації Харківщини у квітні 1918 р. австро-німецькими військами штаб припинив діяльність. *Великий жовтень і громадянська війна на Україні. – Енциклопедичний довідник. – К., 1987. – С.578-579.*

1. Відбулося об'єднане засідання Харківської ради робітничих, солдатських і селянських депутатів та представників штабу загонів військ, що прибули з радянської Росії (Північних загонів). Обговорили питання про координацію дій і ухвалили постанову про створення спільного штабу по боротьбі з контрреволюцією у Харкові та повіті у складі 2-х представників Всеукраїнського ВРК, 2-х від Харківського ВРК, по 1-му від штабу Північних загонів і військради. З фінансових, судових та інших питань загальноукраїнського значення утворювалися комісії з представників виконкому Харківської ради, ЦВК рад України та представників Північних загонів. Місцеві питання підлягали компетенції територіальних рад за участю представників штабу Північних загонів і ЦВК рад України. *Донецький пролетарій. – Харьков. – 1918. – 18 января; Великая Октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. - С.738.*

1. В Києві учасники загальнозаводського мітингу на території заводу “Арсенал” у відповідь на вимогу українських властей вивезти увесь запас вугілля, що привело б до фактичного закриття заводу, ухвалили почати повстання. Це рішення робітників підтримала нарада більшовиків заводського комітету за участю представників київського міського комітету РСДРП(б). На нараду були запрошені і представники революційно настроєних солдатів українського полку ім. П.Сагайдачного, курія богданівців та ряду інших частин київського гарнізону. Нарада звернулася до всіх робітників та революційних солдатів київського гарнізону з закликком підтримати повстання.

Скликане екстрене засідання загальноміського комітету РСДРП(б), у якому взяли участь представники районних партійних організацій, вирішило почати збройне повстання і створило ревком для керівництва ним.

Виконком київської ради робітничих депутатів, Центральне бюро профспілок і рада фабзавкомів Києва звернулись до робітників і солдатів з закликом встановити владу рад.

На багатьох підприємствах міста пройшли збори робітників, які ухвалювали резолюції у підтримку повстання. Близько 8-ї год. вечора у деяких військових частинах відбулись збори, на яких солдати заявляли, що вони відповідальні тільки перед радами робітничих та солдатських депутатів, вимагали роззброєння українських підрозділів, передачі влади радам. *Киевская мысль (ранішній випуск). – 1918. – 17 січня; Великий Жовтень на Київщині. – К., 1957. – С.78, 92, 215.*

1. Одеська Українська рада викликала гайдамацькі курені, що розташовувались навколо Одеси, і при підтримці офіцерства, юнкерів, солдатів частин гарнізону вони о 6-й год. ранку почали наступ проти повстанців. У районі вокзалу і штабу Одеського військового округу зав'язались жорстокі бої. Після того, як коаліційні сили міської Української ради оволоділи вокзалом Одеса–Головна, який було перетворено на головний опорний пункт, вони почали наступ до центру міста, де були вже на 2-у год. дня. Бої тривали весь день, але надвечір українські сили відступили на вихідні позиції.

О 22-й годині Українська рада пред'явила ультиматум радянській стороні: створити “народно-соціалістичну” коаліційну владу, очистити штаб Одеського військового округу, вокзал та інші найважливіші об'єкти, роззброїти Червону гвардію і вивести свої війська з міста. І знову українські сили вступили у бій. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа Советской власти на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.744; Хроніка революційних подій в Одесі. – Одеса, 1958. – С.168-169.*

1. З'єднані сили червоногравдійських загонів з РСФРР та червоногвардійці Чернігівщини примусили підрозділи Центральної ради і юнкерів залишити м.Конотоп і ст.Бахмач. Вони відступили в напрямку ст.Крути. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа*

Советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.742; Киевская мысль (ранішній випуск). – 1918. – 17 січня.

28 (15) січня, (вівторок).

4. Київ. Київський Окружний суд зареєстрував статут “Культур-Ліги” – єврейської світської благодійної і культурно-просвітницької організації. Цю дату вважають початком діяльності “Ліги”. Її засновниками стали М.Зільберфарб, Д.Бергельсон, І.Добрушин, Н.Майзель, М.Литваков. “Ліга” мала секції з літератури, музики, театру, живопису і скульптури, народних шкіл, дошкільного виховання і освіти дорослих. Керівництво нею здійснював Центральний Комітет (21 член), а повсякденну практичну діяльність – Виконавче Бюро. Улітку 1918 р. “Ліга” мала 27 філій в Україні. *Рібаков М. Хрещатик відомий і невідомий. – Київ, 2003. – С.92-94.*

4. Київ. Ректор Київської духовної академії єпископ Василій повідомив міністерство освіти, що Рада академії порушила клопотання перед Священним Синодом про відкриття трьох кафедр українознавства: історії, мови, літератури. Передбачалося також відкрити кафедру західно-руського права. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С.133.*

5. Київ. У приміщенні релігійно-просвітницького товариства відбулося перше пленарне засідання Всеукраїнського церковного собору. Учасники постановили видати відозву до православного населення України та обрали видавничу та редакційну комісії. *Нова рада. – 1918. – 17 січня.*

28-29 (15-16) січня. Понеділок-вівторок.

2. В Микитівці відбулась екстрена конференція рад і ревкомів Донецького басейну, на якій були заслухані звіти Бюро ВРК, Центрального штабу Червоної гвардії Донбасу і доповідь комісара по боротьбі проти контрреволюції на Півдні країни В.Антонова-Овсієнка про становище

на каледінському фронті. Конференція приділила значну увагу мобілізації сил на боротьбу з каледінцями, їхній організації і зміцненню, збільшенню рядів Червоної гвардії. *В.А.Антонов-Овсеєнко. Записки о гражданской войне. – Т.1. – М., 1928. – С.224; Летопись революции. – 1927, № 5/6. – С.143.*

28 січня – 6 лютого (15-24 січня). З понеділка до наступної середи.

1. Засідання останньої 9-ї сесії Центральної Ради у Києві. Зібралось близько 300 депутатів. перше засідання присвятили читанню 4-го Універсалу та привітанням. Сесію відкрив голова УЦР проф. М.Грушевський невеликою промовою, у якій пояснив, чому було вирішено скликати 9-у сесію і оголосити 4-й Універсал на Малій раді. Секретар УЦР Є.Онацький зачитав Універсал. На другому засіданні 29(16) січня відбулися фракційні засідання та наради ЦК УПСР та УСДРП в справі формування Ради народних міністрів. Тим часом у місті розпочалося повстання за владу рад, в умовах якого тривала робота Центральної Ради. Коли повстанці вже оволоділи Подолом і наближалися до Володимирської вулиці, де засідала Центральна Рада, остання продовжувала обговорення земельного закону та займалася справою формування нового кабінету, яке було доручено В.Голубовичу. 2 лютого (20 січня) 1918 р. пленум розглянув питання про ставлення до Центральної Ради національних меншостей. У наступні дні реорганізували Малу раду і надали прем'єру В.Голубовичу право підписати у Бресті мирний договір. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К. – 1997. – С.108-125.*

29(16) січня. Вівторок.

1. Призначені на вечір засідання Малої ради та пленуму Центральної Ради не відбулися. О 19 ? год. пленум розпочався, але через півгодини через артилерійську канонаду припинив свою роботу (на ньому мав бути затверджений новий склад Ради народних міністрів). Протягом всього дня відбувались фракційні наради – українських есерів та есдеків

щодо формування Ради народних міністрів. О 9-й год. вечора мало розпочатись засідання Центральної Ради. У цей час до будинку Центральної ради прибув загін вільних козаків на чолі з головою київського “Вільного козацтва” М.Ковенком, призначеним комендантом м.Києва. Частина козаків залишилась біля вхідних дверей, пропускаючи до будинку членів УЦР, а М.Ковенко з іншою групою козаків увійшов до великого залу, де засідала фракція українських есерів і заарештував ряд її членів – С.Бачинського, П.Любченка, І.Михайличенка, П.Сіверо-Одоевського, М.Полоза, А.Шумського та Ткаля. На знак протесту до них прилучились О.Зарудний, В.Голубович та М.Біляшівський, але останніх двох відділили від цієї групи. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.109-110.*

1. В Києві почалося збройне повстання проти Центральної ради. Опівночі революційно настроєні солдати полку ім.Т.Шевчека та революційні частини гарнізону (3 –й авіапарк, 1-й запасний понтонний батальйон та ін.) почали озброюватись. Військове командування УЦР кинуло сюди загони вільних козаків, підтриманих броньовиком і сотню 1-го кінного полку “Вільної України”. Зав’язались перші бої, які тривали до ранку.

Основним опорним пунктом повсталих став завод “Арсенал”. Завдяки розпропагованим більшовиками солдатам-богданівцям, що несли охорону заводу, робітники зайняли його територію. Сюди була доставлена зброя, вивезена 5 січня 1918 р. після роззброєння робітників заводу. Перша спроба українських вояків захопити завод була відбита арсенальцями. На допомогу арсенальцям прибули 450 солдатів українського полку ім. П.Сагайдачного та ще частина солдатів полку ім. П.Полуботка, кулеметники – волинці, робітники ряду підприємств і майстерень міста. Понтонери і сапери організували захист флангів заводу. До солдатів авіапарку приєднались солдати артскладу, піших дружин і інших частин гарнізону. Почались переговори, наслідком яких стало укладення перемир’я до 12-ї год. дня.

Вранці на засіданні Ради робітничих депутатів вирішено почати

переговори між повсталими робітниками і солдатами, з одного боку, і Центральною Радою, з другого. О 3-й год. дня у Маріїнському палаці повсталі пред'явили УЦР ультимативні вимоги – передати владу радам і роззброїтись, розпустити загони вільного козацтва. Центральна Рада відхилила ультиматум повсталих, вимагаючи від них беззастережної капітуляції. Біля 13-ї години відновилась стрілянина на Печерську. А увечері розпочався масований артилерійський обстріл “Арсеналу”.

О 7-й год. вечора в приміщенні Комерційного інституту почалося об'єднане засідання Ради робітничих депутатів разом з представниками фабзавкомів і професійних спілок. Більшістю голосів (256 – за, 11 проти і 22, що утримались) ухвалено резолюцію про оголошення в Києві загального політичного страйку і обрано страйковий комітет. *Киевская мысль (ранішній випуск) – 1918. - 17 січня; Нова рада. – 1918. - 17 січня; Народня воля. – 1918. - 17 січня; Последние новости (ранішній випуск). – 1918. - 17 січня; Последние новости (ранішній екстрений випуск). – 1918. – 22 січня.*

1. Відбувся бій українських підрозділів і об'єднаних радянських військ поблизу ст.Крути. У ньому брали участь київські студенти та воляки куреня “Смерті”, юнаки 1-ї української військової школи ім. Б.Хмельницького – всього до 420 чол. Їм протистояли значні сили радянського командування: 1300 багнетів колони П.Єгорова (1-а армія), що вела наступ від Полтави, загони Р.Берзіна (2-а армія) – до 3500 багнетів, які до цього вели бойові операції на Чернігівщині, та підрозділи С.Кудинського (3-я армія) – до 800 багнетів і ін. Жорстокий бій тривав увесь день. Не маючи боєприпасів, українські підрозділи почали відступ до ешелону. Захоплених у полон студентів і гімназистів, всього 27 чоловік, за наказом П.Єгорова було розстріляно.

Ешелон з юнаками та студентами вирушив до Києва. *ДАРФ. – Ф.130. – Спр. 82. – Арк. 14; В.А.Антонов-Овсеенко. записки о гражданской войне. – Т.1. – М., 1924. – 146-147.*

1. О 15-й год. командуючий Київською військовою округою М.Шинкарь оголосив Київ на осадному становищі. Він призначив особим комендантом по охороні м.Києва і району голову ради “Вільного козацтва”

М.Ковенка. *Последние новости (Київ, ранішній випуск)*. – 1918. – 17 січня.

1. Вранці Одеський військово-революційний комітет і оперативний штаб повстання закликали населення захистити революцію. Революційні сили, підтримані вогнем військових кораблів –лінкорів “Синоп”, “Ростислав”, крейсера “Алмаз”, перейшли у наступ. Надвечір бої з центральної частини перемістилися у привокзальний район і на околиці міста. Окремі частини гайдамаків почали капітулювати. У революційний комітет звернулись представники українських підрозділів з пропозицією про перемир’я і капітуляцію. *Хроніка революційних подій в Одесі*. – Одеса, 1958. – С.168.

2. У Полтавській губернії розпочав роботу Полтавський повітовий з’їзд, на який прибуло 150 представників від усіх волостей. З’їзд ухвалив встановити радянську владу у всіх селах повіту. *Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. – В трех томах. - Т.3. – К., 1957. – С.295.*

2. В Ніжені почалось збройне повстання робітників і солдатів місцевого гарнізону, які, розпропаговані більшовиками, вже давно висували вимоги передачі влади разом, виступали проти братовбивчої війни з росіянами. Революційно настроєні солдати і робітники роззброїли український курінь і гайдамацьку кінну сотню. Повсталі взяли владу у свої руки, було обрано нове командування гарнізону. *Чернігівська земська газета*. – 1918. – 16 лютого; *Нариси історії Чернігівської обласної партійної організації*. – К., 1970. – С.69.

30(17) січня. Середа.

1. В Києві на черговому засіданні 9-ї сесії Української Центральної Ради М.Чечелем був внесений запит від імені фракції українських есерів до Ради народних міністрів щодо арешту її 7 членів. Цей запит підтримала і фракція українських есдеків. Колишній військовий міністр М.Порш пояснив, що їх заарештовано на підставі зв’язків з харківським більшовицьким урядом і РНК РСФРР для припинення їхньої дезорганізаторської роботи, про що свідчив ряд документів. М.Ткаченко,

народний міністр судових справ, підтримав законність дій військових властей, але засудив арешт їх в стінах парламенту. П.Христюк (у с.-р.) виступив від імені комісії, яка складала земельний законопроект (всі документи з цього питання залишились у заарештованих членів УЦР). Тому він коротко виклав основні принципи та ідеї законопроекту, а потім зачитав його. Увечері відбулись наради деяких фракцій. *Українська Центральна рада. Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.111-113.*

1. Зранку у всіх районах Києва під керівництвом створених ревкомів і штабів почалась підготовка до боїв з військами УЦР. Остання вночі викликала до міста підкріплення. З Західного фронту прибув полк ім. К.Гордієнка. О 12-й годині по Великій Васильківській почали наступ до центру міста робітники і червоногвардійці Даміївки, їх прикривали залізничними Київ–П. Червоногвардійці Шулявки захопили Політехнічний інститут. На Подолі два червоногвардійські загони захопили міліцейські дільниці, 5-у школу прапорщиків та інші об'єкти. Третій загін прийшов на допомогу арсенальцям. Авіапарківці, які діяли невеликими загонами, зайняли Печерську фортецю, захопили склади зі зброєю, Московську та інші вулиці. Головні сили військового командування Центральної ради кинуло до “Арсеналу” – вони безперервно атакували завод. У боротьбу включилися залізничники Київського залізничного вузла. До них приєдналися червоногвардійці Міського району та солдати, що повертались з фронту. Опівдні на підтримку збройного повстання почався загальний політичний страйк, у якому взяли участь робітники 35 професійних спілок. Зупинились всі підприємства, припинився рух трамваю, не працював водогін та електростанція. Увесь день у місті тривала артилерійська перестрілка. *Последние новости (ранішній естренний випуск). - 1918. – 22 січня. Киевская мысль (ранішній випуск). – 1918. – 23 січня; Великий Жовтень на Київщині. – К., 1957. – С.46, 229.*

1. Вранці, близько 6-ї години, після вирішального штурму революційні сили Одеси захопили вокзал, через годину штаб військової округи, згодом – юнкерське училище. Гайдамацькі і юнкерські загони відійшли до 16-ї станції Великого Фонтану. Сили одеської Української ради

остаточно капітулювали і визнали вищою владою в місті Військово-революційний комітет. Частина гайдамаків і юнкерів залишила місто. *Голос пролетарія. – 1918. – 18 січня; Великая Октябрьская социалистическая революция и победа Советской власти на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г.. – К., 1982. – С.758; Хроника революційних подій в Одесі. – Одеса, 1958. – С.170.*

1. Зранку студентський ешелон прибув на ст.Бобрик, де його зустрів С.Петлюра, який після бою під Крутами перебрав на себе керівництво всіма українськими військами на Лівобережній Україні. Вояки куреня “Смерті”, за його наказом, влилися до Дорошенківського полку, а студенти та юнаки продовжили шлях на Київ. Червоним гайдамакам* і дорошенківцям наказано прикривати чернігівську залізницю. *Я.Тинченко. Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 - березень 1918). – К. – Львів, 1996. – С.182.*

1. Отаман київської військової округи М.Шинкарь подав військовому народному міністрові рапорт про відставку. Викликано це було його незгодою з політичними заходами Військового міністерства на початку повстання в Києві, а також у зв’язку з арештом українських есерів. Заступником отамана київської військової округи призначено Глібовського. *Народня воля. – 1918. -5 лютого (23 січня); – 1918. – 25 січня.*

1. Підрозділи Української Центральної Ради залишили м.Фастів, до якого вступили червоногвардійські загони. *Вісник Української Народної Республіки (Харків). - 1918. – 18 січня.*

2. В Херсоні екстрене засідання губернської ради робітничих, солдатських і селянських депутатів 127 голосами (проти 19) ухвалило рішення про передачу влади радам. *Победа Советской власти на Херсонщине (1917-1920 гг.) – Херсон, 1957. – С.329.*

6. Харків. Повідомлення про відкриття дитячого будинку. Заклад призначався для дітей з багатодітних робітничих сімей, а також для дітей безробітних, яких приймали за рекомендацією робітничих організацій. *Вісник Української Народної Республіки. – 1918. – 17 січня.*

* Підрозділ кошу Слобідської України.

Січень.

4. Київ. Припинили існування театр легкої комедії “Пел-Мел” та єврейський театр. *Киевская мысль*. – 1918. – 7 марта (22 февраля).

4. Харків. Відбувся III з’їзд єврейських артистів. *Рибаків М. Хрещатик відомий і невідомий*. – Київ, 2003. – С.92.

5. Київ. При міністерстві внутрішніх справ було створено департамент ісповідань на чолі з колишнім єпископом Красноярським Никоном – після залишення сану Миколою Безсоновим. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради)*. – К., 1997. – С.52.

Ніч з 30 на 31 (з 17 на 18) січня. Середя-четвер.

2. В Херсоні революційні загони роззброїли українські гайдамацькі формування і розгромили групи георгіївських кавалерів і юнкерів. Наступного дня вся повнота влади була тимчасово передана Військово-революційному комітету. В місті була встановлена радянська влада. *Ю.М.Гамрецький, Ж.П.Тимченко, О.И.Щусь. Триумфальное шествие Советской власти на Украине*. – К., 1987. – С.65.

31(18). Четвер.

1. На ранок повсталі в Києві домоглися значних успіхів: під їх контроль перейшла значна частина Подолу, Лук’янівки, Шулявки, Деміївки, Печерська. Червоногвардійці Подолу захопили телеграф. По Великій Житомирській підійшли українські підрозділи, зав’язався жорсткий бій, але повстанці отримали допомогу з боку Трьохсвятительської вулиці. Вони зайняли Старокиївський район, більшу частину Володимирської вулиці і підійшли до готелю “Прага” – від будинку Центральної Ради їх відділяло два квартали. Почався безпосередній обстріл Педагогічного музею. Та УЦР підтягла сюди додаткові сили, броньовики і відкинула революційні загони до Софіївської площі. Напружені бої велись біля будинку Управління Південно-Західної залізниці та на Пушкінській вулиці.

Залізничники не пропустили у місто український кінний підрозділ,

що наступав з боку Кадетського шосе. Але головні сили УЦР продовжували атакувати завод “Арсенал”, по якому вівся шквальний вогонь з важких гармат, наступаючих вояків підтримували броньовики. 8-м годин тривали безперервні атаки, але зламати опір робітників не вдалося. Бої точилися і на Шулявці. Надвечір до сил УЦР підійшли нові поповнення. *Киевская мысль (ранішній випуск). – 1918. - 23 січня; Нова Рада. – 1918. - 24 січня.*

1. Київ. Зранку в Центральній Раді відбувались наради фракцій, на яких обговорювався земельний закон та формування кабінету народних міністрів. М.Грушевський запропонував зборам без обговорення затвердити внесений напередодні земельний закон в цілому, а потрібні поправки доручити зробити Малій раді. Центральна Рада одноголосно прийняла земельний закон при одному, що утримався. М.Грушевський повідомив, що В.Винниченко 29(16) січня подав заяву про відставку свого кабінету. Фракція українських есерів ухвалила доручити формування нового кабінету народних міністрів В.Голубовичу, який на запит депутатів виклав програму майбутнього уряду, дав характеристики деяким кандидатам. Центральна Рада під звуки розбитого кулями скла на даху будинку затвердила склад нового кабінету міністрів при 1 голосі проти і 22, що утрималися (“Бунд”, меншовики і самостійники).

До складу Ради народних міністрів увійшли: голова та міністр торгівлі й промисловості – В.Голубович, міністр військових справ – І.Немолдовський, внутрішніх справ – П.Христюк, фінансів – С.Перепелиця, шляхів – Є.Сокович, освіти – Н.Григоріїв, земельних справ – А.Терниченко, юстиції – М.Ткаченко, морський – Д.Антонович, харчових справ – М.Ковалевський. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня (1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.113-115.*

1. Українська Центральна рада затвердила тимчасовий земельний закон, згідно якого право власності на всі землі з їх водами, надземними і підземними багатствами в УНР скасовувалося, вони ставали добром всього народу. Верховне порядкування всіма землями належало УЦР до скликання Українських Установчих зборів. В законі визначались основні

засади користування землями. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. - Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. - К., 1997. – С.128-130.*

1. Особий комендант м.Києва М.Ковенко розпорядився в зв'язку з оголошенням Києва на осадному становищі про необхідність отримати зброю у його штабі (Лютеранська, 18) для оборони Української Республіки. У разі невиконання наказу винні каралися за законом воєнного часу. *Народня воля. – 1918. - 5 лютого (23 січня).*

1. В Ніжин вступили частини 2-ї революційної армії під командуванням Р.Берзіна. У цей день обрано тимчасовий Військово-революційний комітет, якому була передана вся повнота влади до обрання членів ради. *Нариси історії Чернігівської обласної партійної організації. – К., 1970. – С.69.*

1. Газета “Голос пролетарія” сповістила про встановлення радянської влади в Одесі. Увечері відбулося засідання об'єднаних президій рад, на якому розглядалось питання про організацію влади в місті. Були затверджені комісаріати і обрані тимчасові комісари. Відбулось і перше засідання народних комісарів м.Одеси. *Голос пролетарія. – 1918. – 31(18) січня.*

1. Єлисаветградська рада робітничих, солдатських і селянських депутатів перетворила свій виконком у військово-революційний комітет, готуючись до встановлення радянської влади в місті. В Єлисаветграді перебував український полк гайдамаків і кінна сотня ім. І.Гонти, а рада могла розраховувати тільки на червоногвардійців та 9-у автороту, солдати якої стояли за передачу влади раді. *Одеський листок. – 1918. -23 січня ст.ст.*

Січень.

1. Секретарство внутрішніх справ УНР доручило виконувати обов'язки київського міського комісара губернському комісарові О.Саліковському. Було задоволено його прохання увільнити від обов'язків голови комісії по обороні України. *Нова рада. – 1918. – 12 січня.*

Січень – лютий.

1. Відбулися вибори до Всеукраїнських Установчих зборів у 7 виборчих округах з 13. Було обрано при наявності 301 депутатського місця – 172 депутати. З поверненням Центральної Ради до Києва після придушення січневого збройного повстання у місті вона ухвалила провести вибори там, де вони не відбулися, і призначила новий термін скликання Всеукраїнських Установчих зборів на 12 травня 1918 р. Попередньо вже називалися дати і 27 грудня 1917 р., і 9 січня 1918 р., а потім 2 лютого ц.р. Але з припиненням 29 квітня 1918 р. діяльності Центральної Ради вони так і не зібралися. *Малий словник історії України. – К. – 1997. – С.417.*

1 лютого (19 січня). П'ятниця.

1. Засідання 9-ї сесії Центральної Ради почалось коло 3-ї год. дня. Воно було присвячено обговоренню подій, що сталися в Києві. В.Голубович доповів про становище у місті на час, коли почалося засідання. Виступили також російський есер Й.Сковський, М.Рафес (Бунд), які вказали на економічні причини, що стали під'рунтям повстання. Український есдек Б.Мартос наголосив на необхідності тісного співробітництва всіх соціалістичних партій, українських і неукраїнських, що зміцнило б авторитет УЦР, вказав на індеферентність селян, що відбивалось і на позиції українських частин. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.115-117.*

1. Війська Центральної Ради посилили натиск на сили повсталих. Захопивши важку артилерію на лівому березі Дніпра, вони відкрили вогонь по “Арсеналу”. Проти його захисників були кинуті панцерники, вільні козаки і українські вояки, але арсенальці, оточені з усіх боків, продовжували бої протягом усього дня. Ускладнилось становище подольських червоногвардійців, проти яких повели наступ українські війська з боку Куренівки і Андріївського узвозу. Українські війська не дозволили червоногвардійцям Шулявки і Деміївки просунутись до центрального району. Червоногвардійці-залізничники захопили станцію

Київ-Пасажирський і відтіснили вояків полку ім.М.Грушевського до Бібіківського бульвару, роззброїли юнкерів в Кадетському гаю. У цей день солдати українських полків, що раніше приєдналися до повсталих, перейшли на бік військ Центральної Ради.

Під контроль українських підрозділів перейшли у центрі міста пошта, телеграф, банки і всі важливі у стратегічному відношенні об'єкти. *Последние новости (Київ, ранішній випуск). – 1918. - 18, 19, 22 січня, 1918. Великий Жовтень на Київщині. – К., 1957. – С.117; Киевская мысль (ранішній випуск). – 1918. - 23 січня; Январский район в революционном движении. – К., 1922. - С.34; Вісті об'єднаного комітету Всеукраїнських рад солдатських, робітничих та військових депутатів. – 1918. – 22 січня.*

1. Народний секретаріат УСРР ухвалив призначити виконуючого обов'язки народного секретаря у військових справах Ю.Коцюбинського головнокомандуючим усіма військами Української радянської республіки. *Вісник Української Народної Республіки (Харків). – 1918. – 19 січня.*

1. Ставку головнокомандуючого Південно-Західним фронтом зайняли сили українських лівих есерів. Фронтвою радою революційним головнокомандуючим фронтом призначено Д.Кудрю. У своєму наказі № 1 у цей день він повідомив, що на нього покладено обов'язки провести демократизацію армій фронту і запропонував всім радам і революційним комітетам провести перевибори військових начальників. Тим частинам, що побажають виїхати за межі України навіть зі зброєю, не чинити перепон. Він повідомив, що в Києві утворений “новий народний уряд із лівих соціалістів”. *Трудовая Волянь (Житомир). – 1918. – 1918.*

1. Після трьох днів боїв залишили м.Чернігів українські підрозділи Центральної Ради. Тут дислокувались два полки гайдамаків, значний загін вільних козаків та ряд інших формувань. Їм протистояли загони 2-ї революційної армії під командуванням Р.Берзіна і досить численні червоногвардійські загони Чернігова та сіл Роїще і Довжик, що підійшли до міста. *Черниговская земская газета. – 1918. – 26 січня.*

5. Київ. Делегати Всеукраїнського православного церковного собору

через більшовицьку воєнну загрозу підтримали пропозицію розпустити його до 23 травня. Зосередившись на організаційних питаннях, Собор закінчив роботу без будь-яких вагомих рішень. Нову сесію Собору мала скликати комісія на чолі з Київським митрополитом і за участю двох представників від кожної єпархії. До того часу на єпархіальних з'їздах мали бути обговорені питання про автокефалію та українізацію церкви. Українські члени Собору від Київської єпархії, які виступали проти його дострокового закриття, прийняли свою спеціальну постанову, в якій заявили, що через оголошення Росією війни УНР будь-які зв'язки з російськими інституціями, в тому числі церковними, слід перервати. Усі фінансові відрахування слід залишати в Києві, а державна влада повинна взяти на утримання духовенство і єпархіальні школи. Церковна документація має вестися українською мовою. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С.166.*

1. На засіданні 9-ї сесії Центральної Ради розгорнулася дискусія з приводу ставлення до Центральної Ради з боку партій так званої меншості – Бунду, сіоністів, російських есерів і меншовиків. Представники українських партій вказували на те, що представники Бунду і меншовиків не виступили в Київській раді робітничих депутатів на захист Центральної Ради, а підтримали загальний політичний страйк, спрямований проти неї, не надіслали своїх дружин на допомогу українським військовим частинам. Закінченням дискусії стало рішення видати спільну відозву. Український есер А.Степаненко подав на розгляд УЦР проект реорганізації Малої ради – збільшити кількість її членів до 78 чоловік, надавши 1 місце Київській раді робітничих і солдатських депутатів. Прохання інших партій про надання місць у Малій раді передали на розгляд мандатної комісії. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. - К., 1997. – С.117-120.*

1. Вдень і вночі у Києві точились бої на околицях міста. Залізничники-червоногвардійці, намагаючись допомогти арсенальцям, перейшли у наступ і дісталися до Галицької площі та Бібіковського бульвару, але

ввечері відійшли на вихідні позиції. Українські частини зустріли шалений опір повсталих червоногравдійців Подолу у районі Андріївського і Воздвиженського узвозів, на Олександрівській і Андріївській вулицях. Встановивши кулемети на даху 4-ї школи прапорщиків і Щекавицькій горі, вони довго стримували наступ українських вояків, але змушені були відійти. Ввечері в Київ увійшли формування Центральної Ради під командуванням С.Петлюри, які зазнали поразки під Крутами. Свою чисельну перевагу у силах українські підрозділи використали для придушення повстання. Головні сили були кинуті на Печерськ, а січові стрільці разом з полуботківцями, що прибули з Умані, розгорнули наступ на Подолі. Почався штурм “Арсеналу”, становище якого погіршилось через те, що солдати понтонного батальйону, які прикривали один з його флангів, капітулювали. Після п’ятиденних боїв у захисників майже не залишилось ні боєприпасів, ні продовольства. З вечора українські війська відкрили артилерійський вогонь по Товарній станції, Головних залізничних майстернях і пасажирському вокзалу. Біля 2-ї години ночі українські вояки штурмом оволоділи заводом “Арсенал”. *Вісті Об’єднаного комітету Всеукраїнських рад селянських, робітничих і військових депутатів. – 1918. – 22 січня ст.ст.; Последние новости (Киев, ранішній екстрений випуск). – 1918. – 22 січня ст.ст.*

1. Військово-революційний комітет 11-ї армії видав наказ, за яким війська підлягали тільки розпорядженням і вказівкам ВРК, у тому числі і у питанні про демобілізацію армії. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа Советской власти на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.779.*

2 лютого (20 січня). Субота.

1. Народний Секретаріат УСРР прийняв декрет “Про організацію народної революційно-соціалістичної армії на Україні – Червоного козацтва”. Створювалась вона на добровільних засадах із робітників і трудящих селян. Здійснення декрету покладалось на ради робітничих,

солдатських і селянських депутатів і комітети військових частин. У багатьох позиціях декрет співпадав з декретом Раднаркому РСФРР про створення Робітничо-селянської Червоної армії. *Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. – Сборник документов и материалов. – В трех томах. – Т.3. – К., 1957. – С.51-52; Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр. – У трьох томах. – Т.1. (Березень 1917 р. – листопад 1918 р.). – К. – 1967. – С.223.*

4. Сквиря, Київська губернія. Заходами повітової спілки “Просвіт” відкрито книжкову крамницю. *Нова рада. – 1918. – 19 (6) лютого.*

5.7. Св. Синод звільнив архімандрита Києво-Печерської Лаври Амвросія (Булгакова) на покій. Новим намісником став обраний братією ще 6 грудня 1917 р. архімандрит Климент (Жеретієнко). *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С.125.*

2-4 лютого (20-22 січня). Субота.

2. Замість запланованого на 28(15) січня Всеукраїнського селянського з'їзду, який не відбувся через неповну явку делегатів (78 замість 300), в Харкові відбулася 1-ша Всеукраїнська конференція рад селянських депутатів. В її роботі взяли участь посланці Харківської, Катеринославської, Полтавської, Херсонської та Чернігівської губерній. Большевиків та співчуваючих їм представляли 44 делегати. До порядку денного увійшли питання: про владу, Українські Установчі збори, землю, доповіді з місць, доповіді народних секретарів, обрання ЦВК рад України. З доповіддю про владу і Установчі збори виступила Є.Бош. У доповідях з місць підкреслювалася гостра боротьба на селі, засуджувалася політика Центральної Ради і висловлювалася підтримка радянської влади. З питань про владу і землю делегати підтримали декрети, прийняті II-м Всеросійським з'їздом рад. В основу резолюції про взаємини України і Росії була покладена “Декларація прав трудящого та експлуатованого народу”, підкреслювалося входження УСРР до складу РСФРР на основі інтернаціональної єдності. Конференція обрала 20 представників від селян до ЦВК рад України. Делегати висловилися за скликання

найближчим часом Д-го Всеукраїнського з'їзду рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. *Великая октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.773; Українська РСР в період громадянської війни. – 1917-1920 рр. – В трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 – листопад 1918 р. – К., 1967. - С.241-245; Великий жовтень і громадянська війна на Україні. – Енциклопедичний довідник. – К., 1987. – С.615.*

3 лютого (21 січня). Неділя.

1. На ранок українські частини очистили увесь Поділ. Але повсталі продовжували боротьбу в окремих пунктах Шулявки, Деміївки, Залізничного району. Тепер українські частини зосередили вогонь по пасажирському вокзалу. Вони захопили будинок Політехнічного Інституту на Шулявці, але червоногвардійці прорвалися на з'єднання з залізничниками. Опівдні Військово-революційний комітет, не маючи відомостей про становище на фронті і місцезнаходження революційних військ, ухвалив припинити боротьбу і направив делегацію з повідомленням про це в міське самоуправління. Страйковий комітет о 3 годині дня оголосив про припинення у місті загального політичного страйку. Проте боротьба не припинялась до глибокої ночі у багатьох місцях Шулявки та привокзального районі. Тільки надвечір війська Центральної Ради посилені частинами, перекинутими з Печерська, відкривши шалений артилерійський вогонь, примусили червоногвардійців відступити до пасажирського вокзалу і Головних залізничних майстерень. *Последние новости (Київ, ранішній екстренний випуск). – 1918. – 22 січня; Нова Рада. – 1918. – 24 січня; Народня воля. – 1918. - 5 лютого (23 січня); Великий Жовтень на Київщині. – К., 1957. – С.13, 47.*

1. Засідання Центральної Ради затвердило рішення мандатної комісії про надання в процесі реорганізації Малої ради по одному місцю фракціям соціалістів-самостійників, народних соціалістів та молдаван (румунів), решту отримувала УПСР. Всього Мала рада складалася з 82 членів у

відповідності із фракційним поділом Великої Ради. Повідомлено, що страйковий комітет в Києві ухвалив припинити страйк. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. У двох томах – Т.2. – 10 грудня 1917 р. - 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.120.*

1. Війська 2-ї революційної армії під командуванням Р.Берзіна зайняли містечко Бровари. *Последние новости (Киев – ранішній випуск). – 1918. – 28 січня.*

1. На засіданні Генерального секретаріату на пропозицію О.Шульгіна прийнято “Відозву Генерального Секретаріату до народу України про мирні переговори”, в якій підкреслювалося, що українська делегація у Бресті має наказ згідно з волею українського народу домагатися миру. Мала рада заслухала звіт одного з членів делегації УНР у Бресті М.Левітського “про зустріч з генералом Гофманом та принцем Леопольдом Баварським”. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.97-98; Робітнича газета. – 1918. - 11 січня; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. Т.1. – Доба Центральної Ради. К., 2002. – С.171.*

1. На засіданні Генерального секретаріату на пропозицію О.Шульгіна прийнято “Відозву Генерального Секретаріату до народу України про мирні переговори”, в якій підкреслювалося, що українська делегація у Бресті має наказ згідно з волею українського народу домагатися миру. Мала рада заслухала звіт одного з членів делегації УНР у Бресті М.Левітського “про зустріч з генералом Гофманом та принцем Леопольдом Баварським”. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. - – С.97-98; Робітнича газета. – 1918. - 11 січня; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.1. Доба Центральної Ради. – К., 2002. – С.171.*

4. Харків. Постійною комісією харківського відділення Російського технічного товариства відкрито робітничий технікум. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917 – 1927. – Збірник документів і матеріалів. – К., Наукова думка, 1979. – С.54-55.*

4 лютого (22 січня). Понеділок.

1. Засідання Центральної Ради присвятили обговоренню питання підписання мирного договору. В.Голубович, голова Ради народних міністрів, попросив Центральну раду дати урядові право підписати мирний договір. Після обговорення на засіданні Центральної Ради та на нарадах фракцій за надання Раді народних міністрів права підписати мирний договір проголосувало 220 чол. при одному проти і 16, що утримались. Б.Мартос доповів від імені парламентської комісії, яка розслідувала справу заарештованих 7 лівих українських есерів, що комендант М.Ковенко мав досить підстав для арешту – існувала змова повалити Центральну Раду і передати владу більшовицькому урядові. УЦР затвердила зміни до закону про вибори до Українських Установчих зборів, які мали полегшити підрахунок голосів. *Українська Центральна рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.120-122.*

1. Опубліковано звернення до робітників, селян і всіх громадян Української Народної Республіки центральних комітетів українських есерів і есдеків, краєвих комітетів російських есерів і есдеків (об'єднаних), Південно-крайового загально-єврейського робітничого союзу “Бунд”, у якому повідомлялось, що Центральна Рада є тимчасовий революційний парламент, що більшовики ведуть проти неї війну під гаслами “влада радам”, а ради і є “Совіти України”. Центральна Рада твердо заявляла, що проведе у життя земельний закон, за яким земля буде передана трудовому народові без викупу на основі соціалізації, укладе якомога скоріше демократичний мир, проведе широкі реформи для робітників і у коротший час скличе Українські Установчі збори. Центральна Рада закликала негайно припинити страйк і рішуче відмежуватись від повстанців. *Вісті Об'єднаного комітету Всеукраїнських Рад селянських, робітничих та військових депутатів. – 1918. – 22 січня.*

1. Протягом всієї ночі і вдень продовжувалась артилерійська і збройова перестрілка в різних районах Києва – на Подолі, Деміївці, в Кадетському гаї, вздовж всієї залізничної колії від ст. Товарної до Політехнічного інституту. Усю ніч у районі вокзалу з невеликими перервами тривав

бій. Червоногвардійці намагалися прорватись з території вокзалу в місто, але це їм не вдалося. Зранку по вокзалу відкрили вогонь гармати українців, встановлені на Бібиківському бульварі. У другій половині дня було взято ст. Київ-Пасажирський. Червоногвардійці почали відходити до ст. Пост-Волинський. Тільки невелика група залізничників (близько 100 чол.) залишилась в Головних залізничних майстернях прикривати їх відхід. *Народня воля.* – 1918. – 5 лютого (23 січня); *Нова Рада.* – 1918. – 24 січня; *Великий Жовтень на Київщині.* – К., 1957. – С.47.

1. Об'єднані сили радянських військ, головний кістяк яких становила 1-а армія під командуванням П.Єгорова, після жорстокого бою оволоділи ст.Дарницею – передмістям Києва і вийшли до Дніпра. Важка артилерія відкрила прицільний вогонь по місту. Червоногвардійці і солдати захопили мости через Дніпро. Увечері на станцію прибули і частини 2-ї революційної армії. *Последние новости (Киев – ранішній випуск).* – 1918. – 28 січня; *В.А.Антонов-Овсеєнко. Записки о гражданской войне.* – Т.1. – М., 1924. – С.149.

1. Загін Червоного козацтва, яким командував В.Примаков, перейшов по тонкому льоду Дніпро і через Пушчеводицький ліс з боєм прорвався на з'єднання з червоногвардійцями Подолу і Куренівки. *В.А.Антонов-Овсеєнко. Записки о гражданской войне.* – Т.1. – М., 1924. – С.149.

1. Миколаївський більшовицький комітет і виконком ради закликали червоногвардійців, революційно налаштованих матросів і солдатів роззброїти українські загони гайдамаків. Радянські сили отримали підтримку вогнем з ескадронного міноносця, що стояв у миколаївському порту. Українським загонам протистояли червоногвардійці, солдати 45-го зап. піх.полку і матроси флотського напівекіпажу. Після двогодинного нерівного бою українські загони склали зброю. В місті встановлено радянську владу. *Голос пролетаря.* – 1918. – 24 січня; *Борьба за Великий Октябрь на Николаевщине.* – Николаев, 1957. – С.230-231, 225.

1. Революційні частини Південно-Західного фронту вступили у м.Тульчин Брацлавського повіту Подільської губернії. У цей же день червоногвардійський загін з м.Рівного, скориставшись з того, що українська рада в м.Здолбунові направила кілька своїх частин на

ст.Шепетівкуу для опору військам, зайняв станцію і містечко і заарештував членів Української ради. *Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область.* – К., 19 .– С.632; *Трудовая Волянь (Житомир).* – 1918. - 26 січня..

1. Кримський обласний військово-революційний комітет юридично оформив ліквідацію Директорії Криму.

Директорія Криму була проголошена установчим з'їздом (“Курултаєм”) татарських національних партій та пантюркістів у Бахчисараї 25(12) грудня 1917 р. До її складу увійшли члени ЦК татарської національної партії “Міллі-Фірка”. Метою цього утворення було відокремлення Криму від Росії за допомогою Німеччини і Туреччини і утворення в Криму окремої республіки. Нею була створена так звана Рада народних представників та штаб кримських військ і зроблені спроби залучити на свій бік Чорноморський флот. Центральна Рада підтримувала Директорію Криму. 24(11) січня 1918 р. татарська кіннота увійшла до Сімферополя, але вже 25-26 (12-14) січня в результаті повстання робітників міста змушена була залишити його. Частина кримського уряду заарештували. На півострові відбулися вибори рад і 21(8) березня 1918 р. було проголошено утворення Радянської соціалістичної республіки Тавриди. *Великий жовтень і громадянська війна на Україні.* – Енциклопедичний довідник. – К., 1987. - С.168.

4. Харків. Відкрито вищу школу для солдат харківського гарнізону.

Культурне будівництво в Українській РСР. 1917 – 1927. – Збірник документів і матеріалів. – К., 1979. – С.58.

5 лютого (23 січня). Вівторок.

1. В Києві на засіданні Ради народних міністрів УНР ухвалено план організації реєстрового “Вільного козацтва” на Україні, яке мало здійснювати внутрішню охорону повітів, та проект закону про громадські роботи. *Українська Центральна рада. Документи і матеріали.* – У двох томах. –Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.132-133.

1. Командуючий військами Народного секретаріату УСРР А.Муравйов віддав наказ про загальний наступ на Київ. 1-й революційній армії

запропонували зайняти всі залізничні станції, центр міста і забезпечити охорону підступів до Києва з заходу. 2-а революційна армія мала діяти на Печерську, оволодіти всіма висотами у цьому районі. У цей день почався штурм Печерська з боку ст. Київ-Товарна і з боку ланцюгового мосту. Були зайняті робітничі околиці. Деякі частини прорвались до центру міста. *В.А.Антонов-Овсеєнко. Записки о гражданской войне. – Т.1. – М., 1924. – С.149, 150, 151.*

1. Українські війська залишили ст. Козятин. *Трудовая Волянь (м.Житомир). – 1918. – 24 січня.*

1. ЦВК Рад Румчероду опублікував постанову, у якій говорилось, що він вважає себе у стані війни з Румунією і оголошувалась мобілізація загонів, сформованих на добровільних засадах, та транспортної флотилії в Одесі і Тираспольському, Херсонському, Аккерманському, Бендерському і Одеському повітах. *Великая Октябрьская социалистическая революция и победа Советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.802.*

6 лютого (24 січня). Серeda.

1. Опубліковано наказ № 125 особого коменданта м.Києва М.Ковенко, у якому повідомлялось від імені військового міністра про необхідність створення української армії і заклик стати до її лав. Тим, хто став на захист української держави у січневі дні, сплачувалась заробітна плата по 300 крб. на місяць, поранені мали одержати одноразову допомогу у розмірі 500 крб. Сім'ї загиблих козаків мали одержати разову допомогу в 1000 крб. та пенсію на загальних підставах. Ті, хто хотів вступити до очолюваних полків, мали звернутись в штаб київської військової округи або в робітничу Раду "Вільного козацтва". *Народня воля. – 1918. – 6 лютого (24 січня).*

4. Київ. Відновлено випуск газети "Нова рада", припинений з 18 січня у зв'язку з більшовицьким повстанням у Києві. *Нова рада. – 1918. – 24 січня.*

4. Харків. Опубліковано постанову комісара у справах друку Харківської ради робітничих і солдатських депутатів про заборону контрреволюційної пропаганди на сторінках преси. Видання, які порушують дане розпорядження, наказувалося закрити, а їх керівників передати до суду Револуційного трибуналу. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917 – 1927. – Збірник документів і матеріалів. – К., 1979. – С.56.*

4. Харків. Відповідно до постанови комісара у справах друку Харківської ради робітничих і солдатських депутатів було реквізовано епархіальну типографію газети “Жизнь России”. Реквізоване майно передавалося у користування Військовому відділу ЦВК Рад України. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917 – 1927. – Збірник документів і матеріалів. – К., 1979. – С.56.*

7 лютого (25 січня). Четвер.

1. Останнє засідання 9-ї сесії Центральної Ради проходило під безперервнi вибухи гранат і шрапнелів, що розривались недалеко від будинку Педагогічного музею. Було заслухано повідомлення голови Ради народних міністрів В.Голубовича про становище в Києві, яке йому здавалось не таким вже й загрозливим. Внесено пропозицію про пошуки до замирення з більшовиками, які впритул підійшли до Києва і обстрілювали місто з гармат. Виступити посередниками зголошувалися іноземні консули. Але згоди не досягли, бо більшість учасників засідання вважала компроміс можливим лише за умови здачі зброї більшовиками і підкорення їх урядові УНР, що було нереальним. Від комісії законодавчих (законодавчих) внесень подано на розгляд і затвердження 3-и законопроекти: 1) про восьмигодинний робочий день, 2) про державно-робітничий контроль над підприємствами і 3) тимчасові правила про громадські роботи. Центральна Рада затвердила тільки перший, інші два ухвалила передати на розгляд Малої ради. На цьому 9-у сесію було закрито. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 лютого 1918 р. – К., 1997. – С.123-125.*

8 лютого (26 січня). П'ятниця.

1. Після шалених боїв на вулицях Києва місто вранці повністю зайняли радянські війська. Українські підрозділи залишили Київ, разом з ними виїхали і члени Центральної Ради. У цей день виконком Ради робітничих депутатів обрав тимчасовий військово-революційний комітет. *Известия Киевского Совета рабочих и солдатских депутатов. – 1918. – 30 січня.*

1. На пропозицію військового міністра І.Немаловського Рада народних міністрів призначила отамана О.Сливинського головнокомандуючим всіма українськими військами. *Трудовая Волянь (Житомир). – 1918. – 31 січня.*

1. Після залишення Києва у с.Ігнатівці, куди прибули всі дрібні загони УЦР, відбулась нарада їх представників. Серед них виділявся своєю організацією і боєдатністю офіцерський загін генерала К.Прісовського. Вирішено було об'єднати всі ці загони в один – Запоріжський. *ЦДАВОВУ. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 24. – Арк. 1.*

4. Київ. У Маріїнському парку більшовики розстріляли Сергія Олексійовича Сокольського (Єршова) – одного з найвидатніших майстрів дореволюційної естради, сатирика, “короля куплету”. *Рибаків М. Хрещатик відомий і невідомий. – К., 2003. – С.271.*

8–9 лютого (25–26 січня), (п'ятниця–субота).

5.7. Київ. Групою солдат на чолі з командиром у матроській формі був розстріляний і поколотий штиками Київський митрополит Володимир. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С.166.*

Ніч на 9 лютого (27 січня). Субота.

1. В Житомир увійшли війська Української Центральної Ради, що відступали від Києва. Сюди прибули члени Центральної Ради і Ради народних міністрів УНР. *Трудовая Волянь (Житомир). – 1918. – 27 і 31 січня.*

9 лютого (27 січня). Субота.

8. В ніч з 8 на 9 лютого в урочистій обстановці підписаний мирний договір між Українською Народною Республікою та державами Четвертого союзу – Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною та Болгарією. Це був перший міжнародно-правовий документ, де визначався міжнародний статус України та окреслювалися її західні кордони. Паралельно між Україною та Австро-Угорщиною 8 лютого (26 січня) було підписано таємну заяву, а 4 березня (19 лютого) – таємний додаток, згідно з якими Підляшшя та Холмщина відходили до УНР, Галичина та Буковина об'єднувалися у єдиний коронний край у складі Австро-Угорщини з наданням українцям широкої автономії, а в Криму мала утворитися мусульманська республіка. Україна, з свого боку, зобов'язувалася забезпечити права національних меншин (поляків, німців, євреїв). В майбутньому Австро-Угорщина єдиною з учасників анулювала і договір, і таємну угоду й додаток, зайнявши пропольську позицію. Після капітуляції Німеччини і анулювання Росією Брестського договору від 3 березня 1918 р. Україна втратила міжнародне визнання як суверенна держава, а її землі протягом 1919-1920 рр. були поділені між Росією, Польщею, Чехословаччиною та Румунією. *Малий словник історії України.* – К. – 1997. – С.68;. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – В двох томах.* – Т.1. – Доба Центральної Ради. – К., 2002. – С.228-229.

4. Київ. Постанова Київського військово-революційного комітету про закриття газети “Киевлянин” і націоналізацію друкарні товариства Кульженко і Центральної Ради. Керівництво ними доручено комісаріату у справах друку при військкревкомі.

Нова рада. – 1918. – 17 (4) лютого.

4. Харків. Постановою комісара у справах друку Харківської ради робітничих і солдатських депутатів усі продавці періодичної преси зобов'язувалися продавати радянські видання за номінальною, зазначеною на них, ціною. Видання “буржуазної і лжесоціалістичної” преси оголошувалися предметом розкоші і нормуванню не підлягали. Також у місті заборонявся продаж та розповсюдження детективної літератури.

Культурне будівництво в Українській РСР. 1917 – 1927. – Збірник до-

кументів і матеріалів. – К., 1979. – С.60-61.

10 лютого (28 січня). Неділя.

1. Народний секретаріат України в телеграмі РНК РСФРР повідомив про оволодіння Києвом і переїзд сюди українського радянського уряду з Харкова. 12 лютого (30 січня) Народний секретаріат опублікував повідомлення про встановлення в Києві революційного порядку і початок роботи усіх секретарств і установ. *Великая октябрьская социалистическая революция и победа советской власти на Украине. – Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В двух частях. – Часть вторая. – Октябрь 1917 г. – февраль 1918 г. – К., 1982. – С.832, 841.*

1. Відбулося засідання Київської ради робітничих і солдатських депутатів, на якому обрано Військово-революційний комітет, до якого увійшло 10 чол., із них 5 – від партії більшовиків. *Известия Киевского Совета рабочих и солдатских депутатов. – 1918. – 30 січня.*

1. В Єлисаветграді за рішенням військово-революційного комітету почалось збройне повстання. Ревком використав сприятливі умови для збільшення революційних сил у місті. У цей день в Єлисаветград прибув 657-й Прутський полк, що повертався з фронту додому, Ревком звернувся до солдатів полку по допомогу. Спільними зусиллями червоногвардійці і солдати зламали опір кінної сотні ім. У.Гонти і заарештували членів Української військової ради. *ЦДАВОВУ. – Ф.3156. – Оп.2. – Спр. 131. – Арк. 4 – 5.*

11 лютого (29 січня). Понеділок.

1. У Житомирі на засіданні Ради народних міністрів УНР ухвалено, щоб міністри уряду взяли на себе додаткові обов'язки: міністр судових справ М.Ткаченко мав виконувати обов'язки міністра фінансів, міністру внутрішніх справ П.Христюку – обов'язки міністра освіти, товаришу міністра шляхів Г.Сидоренку – обов'язки міністра пошт і телеграфу, товаришу міністра військових справ О.Жуковському – обов'язки міністра військових справ, голові Ради міністрів і міністру торгу і промисловості

В.Голубовичу – обов'язки міністра міжнародних справ. РНМ розглянула ряд питань, пов'язаних з діяльністю залізниць під час переміщення німецького війська. Окремо розглядалося питання про усунення комісарів на залізницях, бо вони часто перешкоджали військовим. Ухвалили доручити міністерству шляхів негайно видати розпорядження про невтручання професійних організацій в адміністративні справи, за допомогою українських організацій здійснити перевірку серед залізничників щодо їх ставлення до української справи, тимчасово призначити комісарів там, де це необхідно і виробити чіткі інструкції для комендантів, начальників станцій і комісарів.

Рада народних міністрів встановила курс грошей – 1 карбованець за 2 марки, а також обговорила проект закону про новий стиль датування, вироблений Міністерством внутрішніх справ УНР, і ухвалила 15 березня 1918 р. винести його на затвердження Малої Ради. Канцелярія розіслала ці рішення для виконання. РНМ постановила видати земельний закон та закон про організацію нової армії, а також умови, на яких укладено мирний договір. Вирішено опублікувати відозву від РНМ про переїзд її до м.Житомира. *ЦДАВОВУ України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.9. – Арк. 1(із зв.); Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. - Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.151.*

1. У зв'язку з від'їздом військового міністерства УНР з Києва, згідно з постановою РНМ, до виконання обов'язків народного військового міністра приступив О.Жуковський. *ЦДАВОВУ. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр.30. – Арк. 1.*

4. Київ. Відповідно до наказу комісара у цивільних справах м.Києва відновлювалася робота театрів і кінематографів. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917 – 1927. – Збірник документів і матеріалів. – К., 1979. – С.61.*

11-12 лютого (29-30 січня). Понеділок-вівторок.

1. В Єлисаветграді у ніч на 29 січня сили ревкому разом з солдатами 567-го Прутського полку зайняли вокзал, пошту, телеграф та інші

важливі об'єкти в місті. Вранці український гайдамацький полк склав зброю. В місті остаточно утвердилась радянська влада. *ЦДАВОВУ. – Ф.3156. – Оп.2. – Спр. 131. – Арк. 4-5.*

12 лютого (30 січня). Вівторок.

1. Радянський уряд України – Народний секретаріат переїхав з Харкова у Київ, де працював до 28 лютого ц.р., а потім в ході наступу німецьких та австро-угорських військ – у Полтаві, Катеринославі, Таганрозі. Пізніше, 19 квітня 1918 р. на спільному засіданні ЦВК рад України і Народного секретаріату їх реорганізовано у Всеукраїнське бюро для керівництва повстанською боротьбою проти німецьких окупантів. *Известия Киевского совета рабочих и солдатских депутатов. – 1918. – 1 лютого; Великий жовтень і громадянська війна на Україні. – Енциклопедичний довідник. – К., 1987. – С.358.*

1. В Житомирі за наказом військового міністра УНР О.Жуковського начальником Генерального штабу призначено отамана О.Осецького (генерал-майора), якому пропонувалось сформувати польовий похідний штаб у складі 5 відділів: оперативного, мобілізаційного, демобілізаційного, пересування військ та інспекторського. *ЦДАВОВУ. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 1.*

8. Житомир. Рада народних міністрів УНР в присутності В.Голубовича, М.Ткаченка, М.Сидоренка, М.Порша, О.Жуковського заслухала інформацію М.Ткаченка про переговори у Бресті і пропозицію М.Порша про бажаність допомоги військам з боку Центральних держав, “по можливості українськими полками, а також технічної допомоги”. Відповідне рішення було прийняте (4 – за, 1 – утримався). 20 березня ц.р. канцелярія Ради народних міністрів розіслала “для відома і виконання” копію журналу цього засідання. *ЦДАВО України. – Ф.3690. – Оп.1. – Спр. 17. – Арк. 13.*

13 лютого (31 січня). Середа.

1. В Житомирі на засіданні РНК УНР у зв'язку з загрозливим становищем на фронті в районі Бердичева і Кременця, де зосередились значні

більшовицькі сили частин Південно-Західного фронту та місцевих червоногвардійців, ухвалено рішення про негайний від'їзд уряду з Житомира. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.154-155.*

4. Київ. Делегація українських учительських організацій зустрілася з народним секретарем освіти В.Затонським. На зустрічі обговорювалися питання майбутнього української освіти. Вчителів запевнили, що українська школа буде існувати, лише перебуватиме не у віданні земств, а під керівництвом шкільних комісій місцевих рад робітничих і селянських депутатів. Статусу державної мови не існуватиме, оскільки усі мови – рівноправні. *Вільна українська школа. – 1918. – № 5-6. – С.75.*

14 (1) лютого. Четвер.

3. У “Вістнику Ради народних міністрів Української Народної Республіки” опубліковано закон Центральної Ради про восьмигодинний робочий день, ухвалений нею 25 січня ст.ст. 1918 р. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.134 – 137.*

8. Житомир. Голова Ради народних міністрів В.Голубович на засіданні Малої ради порушив питання про ратифікацію мирного договору України з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною та Болгарією і просив затвердити постанову Великої ради про надання урядові права підписати цей договір. Члени Малої ради проголосували одностайно “за”. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 10. – Арк. 1; Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.155-156.*

14-15 (1-2) лютого. Четвер-п'ятниця.

1. Радянські сили Південно-Західного фронту (гвардійські Московський і Кримський полки – близько 1000 багнетів) та червоногвардійські загони підійшли до м.Бердичева. Командування радянських сил запропонувало українським частинам скласти зброю, але українська фронтова рада відмовилась зробити це. Вночі командування Бердичівського

гарнізону і члени фронтової ради залишили місто, виїхавши до Житомира. Без керівництва українські частини 2 (15) лютого склали зброю. *Ю.М.Гамрецький, Ж.П.Тимченко, О.И.Щусь. Триумфальное шествие Советской власти на Украине. – К., 1987. – С.65.*

16 (3) лютого. Субота.

2. Київ. На зборах київської організації УСДРП Є.Неронович після короткого вступу оголосив декларацію від її лівої групи, закликавши однодумців вийти з організації і закласти нову. У відповідь серед більшості лунали голоси, що “ліві” тікають “туди, де сила, де перемога!” До Є.Нероновича приєдналося лише 10-11 осіб. Під час обговорення питання про ставлення до радянської влади звертали увагу на те, що “ліві”, визнавши її, зайняли певні посади, не маючи “жодного права виступати від УСДРП”. *Робітнича газета. – 1918. - 24(11) лютого.*

17(4) лютого. – Неділя.

10. Відбувся урочистий похорон жертв, що загинули під час січневих подій, відстоюючи радянську владу. Жалобні процесії з різних районів міста у супроводі оркестрів, з червоними і чорними прапорами зійшлися у Маріїнському паркові, де були вириті дві великі могили. Під звуки салюту з рушниць та гармат до них були спущені кілька сот чорних домовин, у тому числі і перенесену з Байкового кладовища труну з тілом замордованого біля Поста-Волинського Л.Пятакова. У місті припинився рух трамваїв, були закриті всі магазини і ресторани. На мітингу з промовою виступив Г.Пятаков. *Нова Рада. – 1918. – 19(6) лютого.*

18(5) лютого. Понеділок.

1. Німецькі війська під командуванням генерала А.Лінзінгена почали наступ на Україні на підставі укладеної напередодні на прохання голови української делегації в Брест-Литовську угоди про надання військової допомоги Українській Народній Республіці. Цього дня вони зайняли м.Луцьк. Головний удар німецьких військ спрямовувався на

Київ вдовж залізниць: Луцьк-Рівне-Козятин-Бердичів і із району Ковеля на Сарни – Коростень. Кавалерія з бронеавтомобілями мала просуватись від Луцька на Рівне-Житомир. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.156; В.И.Петров. Отражение страной Советов нашествия германского империализма в 1918 г. – М., 1980. – С.124.*

4. Київ. “Товариство українських артистів” відновило вистави в 2-му міському театрі, колишньому Українському театрі М.Садовського. *Нова рада. – 1918. – 20 (7) лютого.*

9 (6) лютого (вівторок).

4. Київ. Повідомлення про вихід у світ першого числа журналу “Шлях”. *Нова рада. – 1918. – 19 (6) лютого.*

21(8) лютого. Четвер.

1. Німецькі війська вступили в Новоград-Волинськ. В м.Сарни відбулось засідання Ради народних міністрів УНР, на якому зазначено, що Центральна Рада має у своєму розпорядженні до 2 тис. війська. У центрі фронту ведуть наступ німецькі частини, правий фланг їх забезпечує отаман К.Прісовський, лівий – загін С.Петлюри. РНМ ухвалила розпустити фронтові і гарнізонні ради, оскільки демобілізація має закінчитись 23(10) лютого. Військовому міністерству доручено припинити видачу коштів, взяти під свій контроль військове майно. Уряд прийняв рішення про переїзд. Наказом № 12 по військовому міністерству УНР отамана Бронського призначено представником вищого командування українським військом для зносин з командуючим німецькими військами, що оперують на Україні, для координації спільних дій. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.157-158. ЦДАВОВУ. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 2.*

22(9) лютого. П'ятниця.

1. На засіданні Ради народних міністрів ухвалено видати відозву до

населення у зв'язку з приходом німецького війська в Україну. Повідомлено, що в м.Ковелі формується Українська дивізія. У наказі військового міністерству УНР за підписом військового міністра О.Жуковського пропонувалось у зв'язку з демобілізацією армій розпустити всі військові ради фронту і тилу, припинити видачу коштів на їх утримання. Всі гроші, звіти та документи радам наказувалось здати відповідним комісарам Південно-Західного та Румунського фронтів. Посади комісарів, крім фронтових, скасовувались. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – К., 1997. – С.159; ЦДАВОВУ. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 3.*

1. Підписаний мирний договір між Українською Народною Республікою та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною. *Державний вістник. – 1918. - 1 вересня.*

1. Київ. Засідання радянського уряду - Народного Секретаріату УНР було присвячене виробленню заходів по організації опору німцям, наступаючим на Київ. Ухвалили негайно організувати комітет для керівництва "обороною революційної України від західних капіталістів", воєнне становище запроваджувалося у Волинській, Подільській і Київській губерніях, а в Києві оголошувався стан облоги. На решті території право впровадження воєнного стану покладалося на комітет по обороні. Відозва, випущена російською та українською мовами, мала розповісти про причини наступу австро-німецьких військ на Україну. *Робітничая газета. – 1918. - 24(11) лютого.*

1. На засіданні ЦВК рад України ухвалили утворити Надзвичайний комітет оборони України з 5 осіб для боротьби з німецькими окупантами, якому доручалося керівництво усіма заходами по захисту радянської республіки з наданням надзвичайних повноважень у справі мобілізації, формування, озброєння сил і керівництва військовими операціями радянських військ. Київська, Подільська і Волинська губернії були оголошені на воєнному стані, а Київ – у стані облоги. Вирішено звернутись до населення з відозвою. *Гражданская война на Украине. 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.2-3; Великий Жовтень і громадянська*

війна на Україні. – Енциклопедичний довідник. – К. – 1987. – С.615.

4. Харків. Відповідно до наказу народного секретарства освіти скасовувалися старі посади у середніх навчальних закладах, а саме: посади директорів, інспекторів, начальниць, інспектрис, класних дам, помічників класних наставників і завідувачів. Натомість встановлювалися виборні посади від педагогічної ради: голова ради, його помічники і секретар. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917 – 1927. – Збірник документів і матеріалів. – К., 1979. – С.65.*

22-25(9-12) лютого. П'ятниця-понеділок.

1. 22 лютого німці зайняли Коростень. Жорстокі бої зав'язалися поблизу Бердичева. Півторатисячний загін Військово-революційного комітету Південно-Західного фронту під командуванням В.Кіквідзе у цей день перейшов у наступ і примусив українські загони К.Прісовського, що підійшли з Житомира у чотирьох ешелонах при підтримці бронепотягу, відступити. Після чотириденних боїв, радянські загони, не маючи підкріплень, відступили до Козятина. Українські війська у цих боях зазнали великих втрат. В одному з боїв загинув отаман Савіцький (Савинський). Його мужня поведінка була відзначена у наказі військового міністра, а його батареї було присвоєне найменування "імені отамана Савіцького". *Вісник УНР (м.Київ). – 1918. – 26 (13) лютого.; Історія українського війська. – Львів, 1992. – С.410. ЦДАВОВУ. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 8 зв.*

23 (10) лютого. Субота.

1. На засіданні Ради народних міністрів УНР було заслухано інформацію про хід військових операцій, про заходи військового міністерства по охороні залізниць – на кожну станцію призначався комендант, організовувалась залізнична міліція, видано наказ військовим начальникам про обеззброєння населення. Порушено питання про перехід на новий час. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С. 160-161, 162-163.*

1. Рада народних міністрів Української Народної Республіки у відозві до громадян повідомляла про проголошення 22(9) січня 1918 р. 4-м Універсалом України самостійною державою, а також про підписання 9 лютого (27 січня) миру з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною. Населення оповіщалася, що для допомоги українським козакам на Україну рухається дивізія українців-полонених, українці – січові стрільці з Галичини та німецьке військо. Підкреслювалося, що всі вони йдуть тільки на допомогу і що ці війська дружні Українській Народній республіці і битимуться з ворогами під проводом її польового штабу. РНМ запевняла, що будуть встановлені нормальні торговельні зносини з цими державами. Вона закликала український народ підтримати її дії. Підписали: голова Ради народних міністрів В.Голубович та міністри військових (О.Жуковський) та внутрішніх справ (П.Христюк). *Робітнича газета.* – 1918, 2 березня.

1. ЦВК рад і Народний секретаріат України звернулися до трудящих республіки з відозвою підніматися на боротьбу проти ворогів радянської влади: організовувати партизанські загони, висаджувати в повітря мости, залізничні колії, шосейні шляхи, знищувати хліб, який везли до Німеччини, і усе інше, чинити рішучий опір наступові інтервенціоністських військ. *Великий жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник.* – К., 1987. – С.615; *Українська РСР в роки громадянської війни. – 1917-1920 рр. - У трьох томах. - Т.1. – Березень 1917 – листопад 1918 р. - К., 1967. – С.275; Великая октябрьская социалистическая революция на Украине. Сборник документов и материалов. – В трех томах. – Т.3. – К., 1957. – С.275.*

1. Народне секретарство у військових справах УСРР своїм наказом № 33 скасувало управління повітових військових начальників. Все майно та грошові суми вони мали передати до повітових рад селянських, робітничих та солдатських депутатів. *Вісник УНР (Київ).* 1918. -22 (13) лютого.

1. В Одесі об'єднане засідання президій Рад, ЦВК Рад Румчероду у зв'язку з наступом німецьких і австро-угорських військ ухвалили оголосити місто в стані облоги і вжити негайні заходи для зміцнення тилу.

Ради закликали робітників і селян вступати до лав Червоної армії. *Голос пролетарія*. – 1918. - 25(12) лютого.

23-24 (10-11) лютого. Субота-неділя.

1. На засіданні Київської ради робітничих і солдатських депутатів представники чехо-словацьких формувань заявили про своє бажання боротися проти німецьких військ разом з трудящими Української радянської республіки. *Вестник УНР*. – 1918. - 26 (13) лютого; *Последние новости (Київ, ранішній випуск)*. – 1918. – 23 лютого.

24 (11) лютого. Неділя.

1. Почався наступ 2-ї австро-угорської армії на Буковині і у районі Волочиська. На засіданні Ради народних міністрів УНР ухвалено доручити Міністерству шляхів видати розпорядження, що комітети на залізницях лише організація професійна і не мають права втручатись в справи адміністраційні. За допомогою українських організацій пропонувалося перевірити всіх відповідних осіб з боку їх ставлення до України, розробити інструкції коменданту, начальнику станції і комісарові. Заслухано проект закону про новий стиль і ухвалили передати на розгляд і затвердження Малої ради. *В.И.Петров. Отражение страной Советов нашествия германского империализма в 1918 году*. – М., 1980. – С.72; *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали*. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. - К., 1997. – С.163-164.

1. Мобілізаційний відділ Народного секретаріату УСРР звернувся з закликом до робітників, солдатів і селян стати на захист соціалістичної республіки, формувати нові частини, необхідні для боротьби з добре оснащеними німецькими військами – польові артилерійські бригади, важкі артдивізіони, кулеметні команди, кавалерійські частини. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов*. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.5 – 6.

1. В Катеринославі від імені Ради робітничих і солдатських депутатів, її військового відділу видано наказ всім полковим і іншим комітетам гарнізону приступити до запису добровольців до лав Червоної

армії. *Голос солдата (Катеринослав)*. – 1918. – 24(11) лютого.

1. В.о. військового міністра О.Жуковський підписав Статут Особі армії УНР, яка організовувалась на підставі вільного найму вояків всіх ступенів і рангів. Одночасно була оголошена урочиста обіцянка (підписка), яку мав дати кожний вступаючий до її лав громадянин: - підлягати всім військовим законам, що видавались для цієї армії. Одночасно повідомлялись і розміри оплати воякам та командирам частин. Озброювались, одягались і харчувались вояки коштом Української Республіки. Поранені у бою мали отримувати допомогу в розмірі 500 крб. *Народня воля*. – 1918. - 1 березня (16 лютого).

24-27(11 – 14) лютого. *Наділя-середа*.

2. Подільський губернський селянський з'їзд, який проходив у ці дні, вирішував питання суто земельної роботи. Він виробив тимчасові правила поділу землі і закликав не виконувати розпоряджень про знищення народного добра від кого б вони не виходили, не вірити чуткам про відновлення панщини і всім стати на захист трудящого народу. З'їзд засудив підступну політику РНК Російської республіки, яка привела до зруйнування здобутків української революції, і висловив “щире подяку нашим представникам, які вже підписали мир”. *Народня воля*. – 1918. – 9 березня (24 лютого).

25(12) лютого. *Понеділок*.

1. Рада народних міністрів УНР при розгляді питання про чехословацькі та польські формування на Україні ухвалила доручити міністрові військових справ О.Жуковському звернутись до чехо-словаків з пропозицією здати зброю і залишити Україну, а білорусам запропонувати формувати своє військо в Луненці і Калинковичах. Заявити про єдність української територіальної армії.

РНМ ухвалила призначити переїзд уряду до м.Житомира на 26(13) лютого. На засіданні було вирішено внести закон про Герб УНР (прийнятого морським флотом герба Володимира Великого) та доручено Міністерству фінансів підготувати законопроект щодо випуску української

грошової одиниці гривні та монетної одиниці – шага.

У м.Коростені відбулось засідання Малої ради, яка ухвалила закон про нове (григоріанське) числення часу з 16 лютого 1918 р. та запровадження середньоєвропейського часу. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.164-166.*

25 (12) лютого (вівторок).

4. Харків. Відбувся з'їзд учительських спілок працівників радянської школи. *Історія Української РСР. – У 8 т. – Т.5. – К., 1977. – С.279.*

6. Коростень. Ухвалення Малою радою закону про впровадження в УНР нового (григоріанського) календаря з 16 лютого 1918 р., це число наказано “рахувати першим числом березоля (марта)”, закон про впровадження середньоєвропейського часу (стрілки годинника в 12 годин дня 1 березня поверталися назад на 1 годину і 8 хвилин). *В.Ф.Верстюк, О.М.Дзюба, В.Ф.Репринцев. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — К.: Наукова думка, 1995. — С. 261.*

26(13) лютого. Вівторок.

1. Опублікована відозва утвореного в Києві Штабу міжнаціональних революційних армій з закликом до трудящих – іноземців організувати загони революційних військ на захист радянської влади в Україні. *Вістник УНР (Київ). – 1918. – 26(13) лютого.*

2. У м.Звенигородці відбувся повітовий з'їзд, на який прибули 895 представників – від Селянської спілки, просвіт, вільного козацтва. На початку дня стояли питання про сучасний момент і владу. Заслухавши три доповіді, з'їзд ухвалив резолюцію про сучасний момент, у якій говорилось, що “сучасної совітської влади на Україні народ не визнав, яко не обраної ним” і з'їзд вважає таку владу незаконною. Він визнав законною владою Українську Центральну Раду до скликання Українських Установчих зборів. Для встановлення ладу в повіті з'їзд ухвалив реорганізувати “Тимчасовий революційний комітет по охороні порядку на Звенигородщині”, надавши йому право вищої контрольної влади і

зобов'язавши боротися з бандитизмом, анархією і пограбуванням народного добра. У цій боротьбі він мав спиратися на організоване вільне козацтво, що будувалося згідно постанови повітового з'їзду від 25 січня 1918 р. Комітет складався з Повітової народної управи та по одному представникові від Селянської спілки, Вільного козацтва, земельної управи і робітництва. *Народня воля*. – 1918. – 15(2) березня.

26 (13) лютого (вівторок).

4. Катеринослав. Оpubліковано розпорядження Катеринославського губернського виконачого комітету рад повітовим радам про охорону пам'яток старовини мистецтва і науки. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917 – 1927. Збірник документів і матеріалів*. – К., 1979. – С.68.

6. “Робітнича газета” вмістила матеріал про умови, в яких довелося жити населенню Києва на початку 1918 р. В місті панувала постійна тривога. Час від часу стрілянину було чути навіть на Хрещатику та Думській площі. Винуватцями часто бували проїжджаючі містом солдати, а зрештою стріляли усі, у кого була зброя. Рух на вулицях починався між 4 та 5 годинами ранку. Першими виходили, як правило, жінки аби стати у чергу, щоб десь о 9-й годині отримати “шматок сипкого, жовто-зеленого хліба”. Але і його не вистачало усім. *Робітнича газета*. – 1918. - 31 березня.

27(14) лютого. Середа.

1. Згідно постанови 4-го обласного з'їзду рад Донецького і Криворізького басейнів утворено Раду народних комісарів Донкривбасу, очолену Артемом (Ф.Сергеевим). Займалася організацією червоногвардійських і червоноармійських загонів, їхнім озброєнням, виданням листівок, відозв із закликом на боротьбу з німецькими окупантами, керувала евакуацією цінностей і обладнання підприємств, з боями відступала у напрямку Царицина. У червні 1918 р. була ліквідована. *Гражданская война на Украине. 1918-1920 рр. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1. К., 1967. – С.752.*

1. У Харкові Раднарком створеної Донецько-Криворізької республіки наказав поширити сферу дії розпоряджень губернського головного штабу по боротьбі з контрреволюцією на всю область, перейменувавши його у “Головний штаб Донецької республіки по боротьбі з контрреволюцією”. Було скасовано офіційне представництво від ВЦВК УСРР.

У повіті Головним штабом призначались військові комісари, які підлягали штабові. Всі збройні сили, які підпорядковувались різним революційним організаціям, переходили у його підпорядкування. Раднарком республіки видав декрет про організацію Червоної армії. *Гражданская война на Украине. 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1. – К., 1967. – С.9; Известия Юга. – 1918. – 27 лютого.*

1. Київ. “Робітнича газета” опублікувала відозву “До спокою!”, оповіщаючи про згоду між Центральними державами і Центральною Радою. Наголошувалося на тому, що німецьке військо “вступає, як військо приязної нам держави, з якою ми маємо мирний договір”. Отже, ні про яку окупацію України не йдеться. Про австрійське військо також говорилося, що воно йде в “порозумінні з Центральною Радою” і тому теж мусило підпорядковуватися розпорядженням українського уряду. *Робітнича газета. – 1918. - 27(14) лютого.*

1. В Києві Центральний штаб по мобілізації в Червону армію повідомив, що він приступив до широкої мобілізації і формування військових частин всіх родів зброї. *Гражданская война на Украине. 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.8.*

1. Після триденних жорстоких боїв на підступах до м.Києва, коли його захисники не могли далі стримувати наступ німецьких військ і українських формувань, Народний секретаріат УСРР виїхав до Полтави. Залишили місто члени виконкому Київської ради робітничих депутатів, Центральне бюро профспілок та ін. радянських організацій. *Последние новости (Київ, ранішній випуск). – 1918. - 1 березня.*

8. На засіданні Ради народних міністрів УНР в м.Житомирі були розглянуті основні пункти розробленого тексту мирного договору з Росій-

ською Радянською республікою. Головною умовою укладення такого договору мало стати виведення за межі України всіх військових формувань (регулярних, червоногвардійських та ін., в тому числі і чехо-словацьких), які повинні були скласти зброю. Весь флот на Чорному морі (і торговельний теж) мав належати УНР. Щодо торговельного договору з Росією, то він міг бути укладений не раніше, як 31 серпня 1918 р.

Наказом Військового міністерства УНР (№ 33) тимчасово командуючого 1-ю Українською дивізією отамана В.Зелінського затверджено на цій посаді. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.166-167; ЦДАВОВУ. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 8.*

28(15) лютого. Четвер.

1. Австро-угорське командування силами шести дивізій 2-ї і 7-ї армій почали наступ на Україні по всьому фронту. В Житомирі на засіданні Малої ради обговорювалась телеграма української мирної делегації з Брест-Литовська про надання їм повноважень для укладення мирного договору з РСФРР. Одноголосно при одному, що утримався, Мала рада уповноважила Раду народних міністрів, якщо вона визнає це потрібним, розпочати такі переговори, стоячи на позиції самостійної, суверенної Української держави.

Рада народних міністрів УНР постановила приступити до запровадження адміністративного і громадського управління на Холмщині і Підляшші, призначити головним комісаром при німецькому Головному штабі О.Комірного. Його права і обов'язки були визначені спеціальною інструкцією, ухваленою того ж дня.

РНМ ухвалила скасувати посаду головнокомандуючого українським фронтом і помічника командуючого Румунським фронтом. Д.Щербачов усунувся з займаної посади і переходив у розпорядження Військового міністерства. Ліквідувалася і посада головнокомандуючого Південно-Західним фронтом. Розроблено проект наказу Ради народних міністрів про утворення губернської і повітової влади. – На місцях тимчасово влада зосереджувалась в руках губернських і повітових комендантів

(перші підлягали безпосередньо військовому міністрові). Влада комендантів мала співіснувати з владою губернських і повітових комісарів. Війська, що виконували оперативні завдання, цій владі не підлягали. В.И.Петров. *Отражение страной Советов нашествия германского империализма в 1918 году.* – М., 1980. – С.72; Українська Центральна рада. – *Документи і матеріали.* – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.166-169.

1. Міністерство внутрішніх справ УНР разом з військовим міністерством розробили “Проект наказу про утворення губернської і повітової влади” для боротьби з анархією та для охорони майна військових частин, які демобілізувалися. У тих місцевостях, які оголошувались на воєнному стані, тимчасово утворювалась особиста влада губернських комендантів і залежних від них повітових комендантів. Губернський комендант підлягав безпосередньо військовому міністру Республіки. Влада комендантів існувала і функціонувала поруч з владою губернських і повітових комісарів. За повітовими комендантами зберігались обов’язки колишніх військових начальників. *Народня воля.* – 1918. – 2 березня (17 лютого).

1. В.о. народного міністра пошти і телеграфу Г.Сидоренко видав наказ (№ 3) про заміну протягом трьох днів всіх написів в поштових, телеграфних і телефонних установах на українські. *Народня воля.* – 1918. – 2 березня (17 лютого).

1. Повідомлення ЦК УПСР і ЦК Селянської спілки про смерть члена ЦК партії і колишнього народного міністра земельних справ Олександра Зарудного, вбитого в Києві прибічниками радянської влади. *Народня воля.* – 1918. – 28(15) лютого.

1. Загони радянського уряду України залишили Київ, перейшовши на лівий берег Дніпра. *Последнее новости (Київ, ранішній випуск).* – 1918. – 1 березня.

1. Народний комісаріат у військових справах Донецько-Криворізької республіки видав наказ, яким пропонувалось всім військовим відділам при губернських і повітових радах організувати бюро запису до Червоної армії добровольців, що стояли на платформі Радянської влади.

Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. – Сборник документов и материалов. – В трех томах. – Т.3. – К., 1957. – С.241-242.

4. Харків. Наказ народного секретаря освіти Української радянської республіки В.Затонського про відкриття на Україні шкіл усіх національностей. Окремо зазначалося про скасування державної мови. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917 – 1927. – Збірник документів і матеріалів. – К., 1979. – С.63.*

Кінець лютого.

3. За рішенням 3-го обласного з'їзду рад робітничих і солдатських депутатів Донецького і Криворізького басейнів у Харкові була організована Південна обласна рада народного господарства (ПОРНГ) – республіканський орган управління економікою УСРР. Вона керувала 15 місцевими раднаргоспами півдня до квітня 1918 р., коли припинила існування в зв'язку з окупацією України австро-німецькими військами. Під час наступу німецько-австрійських армій ПОРНГ багато робила для мобілізації народного господарства для задоволення потреб фронту. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.753; Українська РСР в період громадянської війни. – У трьох томах. – Т.1. – К., 1967. – С.235-236; Великий жовтень і громадянська війна на Україні. – Енциклопедичний довідник. – К., 1987. – С.562.*

Лютий.

4. Київ. На базі націоналізованої приватної друкарні було створено Видавництво робітничо-селянського уряду України. *Історія Української РСР. – У 8 т. – Т.5. – К., 1977. – С.278.*

Початок березня.

8. За угодою між урядами УНР і Німеччини в таборах військовополонених Раштат, Вецляр, Зельцведель сформовано 1-шу Українську дивізію чотириполкового складу, яка від кольору форми дістала назву

“синьожупанників”. Дивізія прибула у Київ, але напередодні гетьманського перевороту була роззброєна німецьким командуванням за погодженням з військовим міністром УНР О.Жуковським. Командир дивізії П.Зелінський. *Павло Скоропадський. Спогади. Кінець 1917 – Грудень 1918.* – Київ – Філадельфія, 1995. – С.364.

1 березня (16 лютого). П'ятниця.

1. В Житомирі Мала рада УНР ухвалила закон про грошову одиницю, карбування монет та друк державних кредитних білетів. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. - К., 1997. – С.171.*

1. Оpubлікована телеграма народного міністра внутрішніх справ П.Христюка з повідомленням, що згідно угоди уряду УНР з урядами Німеччини та Австро-Угорщини на Україну виступили українські військові частини, організовані з полонених українців, німецькі і австро-угорські війська, у тому числі австрійські стрільці – галичани, для відновлення здобутків української революції і захисту незалежної України. Закликавши до всілякої їх підтримки, П.Христюк наголосив, що всі, хто буде агітувати проти, вважатимуться державними злочинцями і будуть притягатися до суду. *Народня воля. – 1918. – 1 березня. (16 лютого).*

1. Міністр внутрішніх справ П.Христюк призначив О.Скоропис-Йолтуховського комісаром Холмщини і Підляшшя з місцем перебування в м.Брест-Литовську. *Народня воля. – 1918. – 2 березня (17 лютого).*

1. Народний секретаріат і ЦВК Рад УСРР закликали терміново організувати на місцях бойові загони для боротьби з німецькими і австро-угорськими військами, споряджуючи їх всім необхідним. *Гражданская война на Украине. 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.12-13.*

1 березня (п'ятниця).

4. Луганськ. Розпочалися заняття у першій “Бесплатной вечерней школе грамоты” при раді учнівських депутатів, призначеної для неграмотних і малограмотних робітників, солдатів і селян. *Культурне будівництво в*

одну неподільну цілість з основною територією УНР. Уряд України вважав, що всяка зміна румуно-російського кордону порушить політичні і економічні інтереси УНР, а тому майбутня доля цієї окупованої Румунією території Бессарабії має стати предметом обговорення на Бухарестській мирній конференції. *Народня воля. – 1918. - 9 березня (24 лютого).*

4 березня (19 лютого). Понеділок.

1. В Житомирі Мала рада УНР ухвалила “Закон про реєстрацію громадянства Української Народної Республіки”, за яким приналежність до громадянства України мала реєструватись в спеціальних книгах при волосних та міських управах протягом одного місяця.

Мала рада прийняла запрос, внесений фракцією УСДРП до Ради народних міністрів, яка підтримала інтерпеляцію Бунду щодо населення м.Бердичева, якому загрожували у наказах розстрілами і іншими карами, а також незаконною вимогою сплатити контрибуцію у 5 млн. крб. за “доброзичливе ставлення до більшовиків”. Фракція прохала РНМ позбавити м.Бердичів від незаслужених репресій. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. - Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.177-178.*

1. У Харкові створено Надзвичайний штаб по організації оборони для зосередження керівництва всіма збройними силами Донецько-Криворізького басейну. Очолив його нарком у військових справах Донецько-Криворізької республіки М.Рухимович. Головний штаб по боротьбі з контрреволюцією був ліквідований. *Донецький пролетарій. – 1918. - 5 березня.*

1. В Одесі ради і ЦВК Рад Румчероду ухвалили утворити Надзвичайний штаб оборони для оперативного керівництва обороною міста і приведення у бойову готовність своїх збройних сил, мобілізації чоловіків. *Голос пролетарія. – 1918. -10, 12 березня; Одесский листок. – 1918. - 4, 5 березня.*

4. Київ. Відкриття естрадного театру малих форм “Нового театру “Дім інтермедій” під керівництвом відомого режисера театру та кіно, журналіста і літератора М.Бонч-Томашевського. Театр відкрився великим концертом з п’єс-мініатюр “Біля води”, “Бал у чиновників”, “Старовинний дует” тощо. *Рибаків М. Хрещатик відомий і невідомий. – Київ, 2003. – С.265.*

4-5 березня (19-20 лютого). Понеділок-вівторок.

2. Надзвичайне земське зібрання Остерського повіту Чернігівщини констатувало невизначеність становища центральної влади в УНР у Києві. Його учасники зазначили, що Українські Установчі збори не змогли зібратися у визначений термін, а вибори до них в ряді місцевостей не завершилися через наступ більшовиків, а деінде відбулися під тиском останніх. Обрана в повіті Народна рада вважала найкращим шляхом для організації державної влади в УНР негайне скликання Українських Установчих зборів за участю вже обраних делегатів або призначення нових виборів, а може варто було просити Центральну Раду виробити Конституцію Республіки і призначити вибори до парламенту України. Враховуючи, що нові вибори можуть затягнутися до серпня 1918 р., збори заявили, що необхідно якнайшвидше скликати Установчі збори у складі вже обраних делегатів і доручити їм створення Конституції та вироблення основних законів. Зрештою ухвалили негайно направити до Центральної Ради клопотання про скликання скоріше Установчих зборів. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 10. – Арк. 27.*

5 березня (20 лютого). Вівторок.

1. На засіданні Малої ради в Житомирі були ухвалені закони: про адміністративний стан м.Києва (скасовувалося київське міське комісарство, а всі справи, які підлягали йому, переходили до губернського комісара Київщини – К.Прісовського) та “Закон про передачу міліції м.Києва в розпорядження Міністерства внутрішніх справ”. Мала рада прийняла і “Закон про покарання всіх учасників війни і повстання проти Української держави” (у разі доведення судом вини громадянина він втрачав громадянство України і вислався за її межі).

В Києві відбулась приватна нарада членів УЦР, які лишались в місті або вже прибули до нього. Після доповіді військового міністра О.Жуковського було ухвалено, що присутність уряду в Києві вкрай необхідна. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.179-180; Нова Рада. – 1918. – 7 березня (22 лютого)*

1. До Києва о 7-й годині вечора повернулась з Житомира Українська Центральна рада. *Народня воля.* – 1918. – 9 березня (24 лютого).

1. Зав'язалися жорстокі бої біля ст.Бірзула, де вели наступ німецькі і українські підрозділи. Загони, сформовані в Одесі, відбили всі атаки і відкинули наступаючі частини від станцій. *Голос пролетарія.* – 1918. – 10 березня (25 лютого).

1. Військовий міністр УНР О.Жуковський призначив начальником Генерального штабу отамана О.Сливинського, начальником Головного штабу – отамана О.Осецького, зобов'язавши їх у найближчий час організувати свої управління. *ЦДАВО України.* – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 16.

1. Наказами по Військовому міністерству УНР для продовження праці по демобілізації армій Південно-Західного і Румунського фронтів, а також штабів управлінь, установ і частин тилу в складі Генерального штабу міністерства утворено демобілізаційний відділ. Виконуючим обов'язки його голови призначено Д.Кудрю.

При головних начальниках постачання Південно-Західного і Румунського фронтів пропонувалось негайно сформувати демобілізаційні комісії. Всі види довольства касувались з 13 березня (28 лютого). Оголошувалось, що все майно, особливо зброя, належать УНР. Воно може бути видане тільки українським частинам. Військове майно мали зберігати демобілізаційні органи за допомогою губернських і повітових комендантів і місцевих самоуправлінь. *ЦДАВО України.* – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 10, 10 зв.; *Народня воля.* – 1918. – 10 березня (25 лютого).

1. Для з'ясування обставин бою з радянськими загонами під Крутами військовий міністр О.Жуковський 5 березня 1918 р. наказав начальнику юридичного відділу утворити спеціальну комісію у складі 3 чол., у тому числі запросивши члена УЦР О.Шульгіна. *ЦДАВО України.* – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 11.

6 березня (21 лютого). Середя.

1. Мала рада прийняла Закон про адміністративно-територіальний

поділ України, за яким поділ на губернії і повіти скасовувався, а територія Української Народної Республіки розділялась на 32 землі. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.181-182.*

4. Рада народних міністрів ухвалила день 12 березня (27 лютого) святкувати як національне свято на честь великого українського поета Т.Г.Шевченка. У цей день урядові установи мали не працювати, скрізь проводились лекції, бесіди та концерти з шевченківської тематики. Урядові установи і будинки прикрашались прапорами.

РНМ запропонувала міністру внутрішніх справ негайно внести в Центральну раду законопроект про державну українську мову. Всі постанови РНМ щодо українізації залишались в силі. Розроблено заходи щодо заміни російської преси українською

Крім того, РНМ ухвалила розглянути діяльність міської думи за час існування радянської влади, кожному міністерству – діяльність своїх співробітників. Всі недоїмки і податки пропонувалось стягнути протягом двох тижнів. *Українська Центральна рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.180-181.*

4. Київ. Постанова Ради народних міністрів про відзначення 9 березня (27 лютого) роковин народження Тараса Шевченка як національного свята. Ухвалено, що усі урядові установи у цей день повинні бути закриті, на їх будинках слід вивісити національні прапори, провести у школах лекції і бесіди про Кобзаря, влаштувати в Київському оперному театрі урочистий спектакль. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – К., 1997. – 1- грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – С.180.*

4. Київ. Рада народних міністрів схвалила низку заходів, які б сприяли зміні російської преси українською. Зокрема, було вирішено реквізувати друкарню Кушнірова у газети “Киевлянин” і передати її в розпорядження міністерства шляхів; вилучалися на потреби уряду усі, крім однієї, друкарські машини газети “Киевская мысль”. Часопис “Последние новости” ухвалено притягнути до суду, за газетою “Dziennik Kijowski” встановити нагляд, а газету “Южная копейка” –

реквізувати. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – У двох томах. – Т. 2. – К., 1997. – 10 грудня 1917. – 29 квітня 1918 р. – С.181.*

4. Харків. Відповідно до циркуляру комісара освіти Донецько-Криворізької області навчальним закладам Харкова і губернії ліквідовувалися посади законоучителів усіх віросповідань. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917 – 1927. – Збірник документів і матеріалів. – К., 1979. – С.69.*

7 березня (22 лютого). Четвер.

1. Рада народних міністрів УНР ухвалила, що на Україні може бути тільки одна Українська армія, організована національно-територіальним принципом, демобілізація має бути закінчена, а стосовно польського війська на території УНР – передати на розпорядження військового міністерства. РНМ постановила прискорити організацію прикордонної охорони УНР, розробити її статут. Відносно призначення кандидатів на посади губернських комендантів РНМ висловила побажання, щоб вони призначались за порозумінням з міністерством внутрішніх справ. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.183-184.*

1. Опубліковано циркуляр Ради народних міністрів губернським і повітовим комісарам про застосування української мови. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.182.*

1. Центральний виконавчий комітет рад УСРР і Народний секретаріат, що перебували у Полтаві, обрали В.Антонова-Овсієнка народним секретарем. Він був призначений Верховним головнокомандуючим всіма військами Української Народної Республіки. Радянський уряд запропонував всім місцевим і районним мобілізаційним штабам, загонам радянських військ та всім командуючим від окремих загонів – до армій зв'язатись з ним і одержати повноваження. Всі військові операції мали проводитись за його наказами. *Гражданская война на Украине. – 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. –*

В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1. – К., 1967. – С.29-31.

1. Центральний виконавчий комітет рад України прийняв декларацію про об'єднання сил всіх південних радянських республік - Донецько-Криворізької, Одеської, Кримської, що утворилися на території України, та Донської республіки щоб протистояти наступові німецьких і австро-угорських військ, закликаних Українською Центральною Радою. Розпоряджатися всіма військовими силами міг тільки Верховний головнокомандуючий – В.А.Антонов-Овсієнко. *Большевистские организации Украины (ноябрь 1917 – апрель 1918 гг.) – Сборник документов и материалов. - К., 1962. – С.61-63.*

4. Київ. Опублікування в пресі циркуляра Ради народних міністрів про публічне запровадження української мови в урядових і громадських інститутціях. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Украина від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — К., 1995. — С. 263.*

7-8 березня (22-23 лютого) Четвер-п'ятниця.

2. Відбувся Сквирський повітовий селянський з'їзд, у роботі якого взяли участь 300 представників від сіл. На порядок денний поставлені питання про владу в Україні і земельне питання. З'їзд ухвалив, що вся влада в Україні має належати тільки Центральній Раді, в якій представники селянства мають свою більшість і діяльність якої має бути спрямована на захист інтересів трудящого люду. З'їзд обрав двох представників до УЦР (Преподобного і Ковалюка). Постановлено, що все, що було ухвалено УЦР про землю, дійсно відповідає інтересам селянства. Для практичного проведення земельної реформи доручили волосним земельним комітетам приступити до обрахунків землі і людей, передаючи всі відомості до повітового земельного комітету. Поділ землі мали проводити волосні комітети, оскільки одне село мало землі більше, ніж інше. З'їзд не зміг виробити чітку позицію щодо повернення пограбованого майна.

Були проведені довибори до повітової Ради селянських депутатів. *Народня воля . – 1918. - 19 (6) березня.*

8 березня (23 лютого). П'ятниця.

1. В Катеринославі почав працювати штаб по організації загонів нової соціалістичної – Червоної армії, який сприяв розгортанню в губернії при радах цілої мережі військових відділів та вербувальних бюро. *Большевистские организации Украины (ноябрь 1917 – апрель 1918 гг.). – Сборник документов и материалов. – К., 1962. – С.312.*

1. У Полтаві роботу по організації загонів Червоної армії очолив мобілізаційний відділ, утворений губернським виконкомом рад, який сформував ряд великих загонів як в Полтаві, так і в губернії. *Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. – Сборник документов и материалов. – В трех томах. – Т.1. – К., 1957. – С.268.*

1. Загони вільного козацтва під проводом хорунжого Яворського, поручика Кускова і члена УЦР Калюжного зайняли залізницю Цвітково-Бобринська. *Народня воля. – 1918. - 10 березня (25 лютого).*

4. Полтава. Постанова ЦВК Рад України про створення інформаційного агенства республіки. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. – К., 1995. — С. 263.*

9 березня (24 лютого). Субота.

1. Рада народних міністрів заслухала звіт української мирної делегації*, що повернулася з Брест-Литовська, про останні дні переговорів перед укладенням мирного договору з країнами Четверного союзу. Обговорювалось питання про делегацію до західноєвропейських держав, яка мала заявити про УНР як незалежну країну, та делегацію до Румунії. З'ясовувалось питання, на яких умовах членами делегації були запрошені на Україну австро-угорські війська.

Постало питання про дальше ведення війни з радянськими силами і вирішено, що потрібна допомога німецьких військ, але це буде потребувати компенсації їм.

Військовому міністру О.Жуковському доручено виконувати обов'язки і морського міністра. Ухвалено у зв'язку з проханням Голови РНМ

* У складі М.Любинського, М.Левитського, О.Севрюка.

В.Голубовича обрати міністра закордонних справ. Після обговорення визначено на цю посаду М.Любинського Військовий міністр О.Жуковський доповів про стан українського війська (закінчилось формування 2-х полків К.Прісовського, що завтра мали виступати на фронт – їхнє завдання оволодіти Полтавою і Харковом). Далі він висловив впевненість, що на Україні можна сформувати армію з 8-ми корпусів. Вирішено з'ясувати у німецького командування, яке за кількістю військо буде залишене в Україні.

РНМ прийняла постанову про заснування при міністерстві фінансів економічної наради, головою якої призначено С.І.Соколовського. *Народня воля. – 1918. – 9 березня (24 лютого); Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.184-189.*

1. В Києві відбулося перше засідання Малої ради після її повернення до міста. Вона підтримала пропозицію українських есерів видати відозву від імені Центральної Ради до населення України про те, що принципи 3-го і 4-го Універсалів будуть твердо проводитись у життя, а також пояснити, чому були запрошені німецькі війська на Україну.

Мала рада ухвалила перевезти тіла забитих стрільців студентського куреня, що загинули під ст.Крути, і урочисто поховати на Аскольдовій могилі.

Голова РНМ В.Голубович доповів про діяльність уряду нового складу за період його роботи у Житомирі, Іскорості та Сарнах. Зазначив, що перед урядом стоять два завдання – мир з Росією і з Румунією. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.190-192.*

1. Опубліковано розпорядження Міністерства внутрішніх справ повідомити усім, що РНМ твердо і непохитно стоїть на захисті всіх політичних, соціальних і національних здобутків революції, довести земельний закон до кожної селянської громади і запевнити, що він буде неухильно провадитись у життя. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.189.*

1. Головні сили радянських військ Південно-Західного фронту зосредились в районі Тульчина, Ладижина, Бершаді та Бірзули, звідки вони мали відходити на Катеринослав. *Народня воля.* – 1918. - 10 березня (25 лютого).

1. Радянський уряд і ЦВК рад України переїхали з Полтави до Катеринослава. *Українська РСР в період громадянської війни.* – У трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – К. – 1967. – С.292.

10 березня (25 лютого). Неділя.

1. На засіданні Ради народних міністрів ухвалено провести перерозподіл обов'язків членів уряду та поповнити його новими членами. Визнано важливим проведення переговорів з Російською Радянською республікою, доручивши цю справу М.Поршу. РНМ вирішила, що німецькі війська мають і далі проводити військові операції проти більшовицьких сил на території України, але слід укласти конвенцію з німецьким командуванням, що покладалось на В.Голубовича.

РНМ розглянула питання щодо засіву ланів, організації цукрової монополії та ін. Посланнику до Бухареста О.Севрюку надавались повноваження укласти договір з Румунією. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали.* – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.192-193.

3. Опубліковано наказ міністерства праці про заборону приватним підприємцям та земським і міським союзам, військово-промисловим комітетам і іншим громадським організаціям ліквідувати майстерні, фабрики і заводи. Міністерство праці в інтересах народного господарства УНР запропонувало без його відома не проводити ліквідаційної роботи і зобов'язало органи місцевого самоврядування і урядові органи на місцях неухильно слідкувати за виконанням цього наказу. *Народня воля.* – 1918. - 10 березня (25 лютого).

4. Київ. Відбулося урочисте відкриття народного університету і політехнікуму. Заняття розпочиналися 11 березня. *Киевская мысль.* – 1918. – 10 марта (25 февраля).

8. Повідомлено, що Міністерство міжнародних справ призначило

колишнього особливого коменданта м.Києва і голову київського вільного козацтва М.Ковенка представником у справах міжнародних відносин УНР та Німеччини і Австро-Угорщини. *Народня воля.* – 1918. - 10 березня (25 лютого).

11 березня (26 лютого). Понеділок.

1. У наказі по військовому міністерству повідомлялось, що військовим аташе в Німецьку Головну Ставку Східного фронту в Брест-Литовську призначено М.Любинського, а військовим аташе при Румунському Королівському урядові – Л.Суботича. *ЦДАВО України.* – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 73.

1. На засіданні Обласного комітету рад Донецько-Криворізького басейну при обговоренні декларації ЦВК Рад України про об'єднання всіх матеріальних і людських ресурсів на території України меншовики і есери виступили проти, але Обласний комітет ухвалив резолюцію, у якій Раді Народних комісарів Донецької республіки пропонувалось знайти конкретні форми для об'єднання сил на боротьбу з німецькими і австро-угорськими військами. *Известия Юга.* – 1918. – 15(2) березня).

2. В с.Іваньківцях на Волині відбулось урочисте святкування роковин революцій. У ньому взяли участь і робітники Іваньківського цукрового заводу. *Народня воля.* – 1918. - 10 квітня (28 березня).

12 березня (27 лютого). Вівторок.

1. На засіданні Ради народних міністрів міністр юстиції М.Ткаченко повідомив про від'їзд комісії по друкуванню грошей в Німеччину 15 березня, а напередодні мали бути подані проекти малюнків. На пропозицію німецького штабу в Києві РНМ ухвалила запропонувати французьким, англійським і бельгійським офіцерам залишити Київ. РНМ ухвалила постанову з ряду питань – про функції Головної медико-санітарної управи, проекти законів про утворення Центрального українського комітету по шкіряних справах, про торф'яну монополію та ін. *Українська Центральна Рада. - Документи і матеріали.* – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.193-194.

1. На засіданні Малої ради ухвалено текст оповіщення “До громадян Української Народної Республіки”, розроблений комісією. У ньому Центральна Рада повідомляла, що незважаючи на війну, розпочату радянськими силами в Україні, на допомогу яким прийшли червоногвардійські загони з РСФРР, вона не припиняла своєї роботи. Під час свого перебування на Волині прийняла закони – земельний і про восьмигодинний робочий день, розглянула питання про організацію громадських робіт для безробітних, уклала договір про мир. Центральна Рада роз’яснювала, чому вона прийняла допомогу німецьких і австро-угорських військ. УЦР запевняла, що збереже незалежність Української Народної Республіки і як тільки будуть скликані Українські Установчі збори, передасть їм владу.

Від фракції українських есерів надійшов запит відносно майбутнього Бессарабії, окупованої румунськими військами. Цей запит підтримали й інші партії.

У зв’язку з роковинами початку Лютневої революції фракція українських есдеків запропонувала ухвалити закон про відзначення цього дня як свята. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.195-196; 197-198.*

1. Опублікована відозва ЦВК рад України до робітників і селян із закликом вступати до лав Червоної армії для боротьби проти німецьких та австро-угорських окупантів і гайдамаків. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.35-37.*

1. Німецькі і українські військові підрозділи зайняли важливий стратегічний пункт – Черкаси, звідки відкривався шлях на Полтаву. Але ще до підходу військ у бій з радянськими загонами вступили місцеві сили – козачий курінь (460 чол.), поштово-телеграфні службовці і солдати-фронтовики. *Народня воля. – 1918. - 19 (6) березня.*

1. О 2 год. 30 хв. в Одесу прибули на автомобілі з району ст. Бірзула – ст. Роздільна німецькі парламентарі – офіцери німецького Генерального штабу. На засіданні Румчероду разом з представниками радянської

влади вони запропонували здати місто без бою, пообіцявши, що радянська організація влади буде збережена. Представники моряків, не знайшовши підтримки більшості зборів, залишили їх, заявивши, що без бою Одеса не буде здана. *Гражданская война на Украине. – 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.41.*

2. Могилів-Подільська міська дума, яка складалась з гласних – представників “ради солдатських і робітничих депутатів”, ухвалила резолюцію про найскоріше скликання Всеросійських Установчих зборів і запропонувала вжити заходів до виводу німецьких військ з України. Бундовці від голосування цієї резолюції відмовились. Сіоністи внесли поправку: “щоб Установчі збори були скликані на Україні”. У місті на посадах начальника міліції, тюрми залишились люди, які користувались довір’ям більшовиків. Це викликало незадоволення жителів міста, які вимагали перевиборів міської думи. *Народня воля. – 1918. – 19(6) березня.*

13 березня (28 лютого). Середя.

1. Засідання Малої ради було присвячене справі укладення додаткових мирних угод з країнами Четверного союзу. О.Севрюк відзначив, що на переговорах було досягнуто визнання незалежності України, безплатного відібрання земель у всіх поміщиків України. Домовились про обмін військовополоненими тощо.

Фракція російських есерів порушила питання про те, що німецькі війська втручаються у внутрішні справи України. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.196-197.*

1. Із Києва на фронт вирушила Запорізька дивізія, формування якої проходило в місті із частин 1-го і 2-го піших Запорізьких полків, полку січових стрільців та полку гайдамаків, артилерійських підрозділів. Проте виступила Запорізька дивізія у напрямі Полтава-Київ тільки у складі запоріжських полків під орудою генерала З.Натієва.

У Києві залишились 3-й гайдамацький полк та Галицький полк

січових стрільців, артилерійські підрозділи. ЦДАВО України. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 24. – Арк. 1 зв.

2. Київська міська Українська рада на своєму засіданні ухвалила висловити протест проти ганебної поведінки представників міської думи, що за часів радянської влади в місті настроювали населення проти української влади, як, наприклад, у заявах міського голови Є.Рябцова та багатьох інших. *Народня воля.* – 1918. – 16(3) березня.

Ніч з 13 на 14 березня (28 лютого – 1 березня). Четвер-п'ятниця.

1. Ввечері німецькі війська і українські частини вступили у передмістя Одеси, а о 8-й годині ранку вони остаточно зайняли місто. Радянські сили відступили напередодні частково по залізниці, частина відійшла до Миколаєва і далі на Крим, а головні сили 3-ї революційної армії були евакуйовані на військових кораблях до Феодосії. *Народня воля.* – 1918. – 15(2) березня.

14 (1) березня. Четвер.

1. Рада народних міністрів ухвалила склад Комісії по товарообміну з державами Четверного союзу, якій надавались повноваження в справі підписання умов взаємного товарообміну. Головою комісії призначено М.Порша. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.201.*

1. Засідання Малої ради було присвячене обговоренню мирного договору, укладеного Україною з державами Четверного союзу. Українські есери й соціалісти-федералісти заявили про свою повну підтримку договору, як і представник Поалей - Ціону, і висловились за його ратифікацію. Представник меншовиків виступив проти ратифікації, фактично утримались і російські есери. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.202-203.*

1. Постанова радянського українського уряду – Народного секретаріату про заходи по організації оборони від іноземної окупації. Територія

військових дій (губернії: Полтавська. Чернігівська. Херсонська) оголошувалася на військовому стані. Здійснення цієї постанови доручалося Верховному головнокомандуючому, а усі місцеві радянські організації отримували наказ в усьому сприяти йому. Усіх боєздатних громадян закликали до зброї, а працездатних – до праці на оборону. Оголошувалася мобілізація трудящих від 18 до 37 років. Радам доручалося запровадити на місцях трудову повинність. На час появи цієї постанови її дія поки що поширювалася на Полтавську губернію. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1. – К. – 1967. – С.43.*

1. Наказом військового міністра О.Жуковського коменданта м.Києва і губернії К.Прісовського звільнено з посади і зараховано до складу військового міністерства. Отаман Бронський призначений головним губернським комендантом Київщини, його помічником – штабс-капітан М.Шинкарь. *ЦДАВО України. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 23.*

15 (2) березня. П'ятниця.

1. Рада народих міністрів по доповіді військового міністра ухвалила: міністерству військових справ внести до Центральної Ради законопроект про організацію військового міністерства і військового управління на місцях – про губернських і повітових комендантів, що виконували обов'язки військових начальників, про формування нової армії, про організацію інструкторської школи.

РНМ доручила міністерству морських справ внести до Центральної Ради законопроект про демобілізацію флота. Міністерству військових справ було доручено вжити ряд заходів для забезпечення стабільного становища в Києві з пропозицією усунути з посади коменданта м.Києва і губернії К.Прісовського. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.207-208.*

1. На засіданні Малої ради продовжувалось обговорення мирного договору з країнами Четверного союзу, ставлення до нього окремих фракцій. Фракції Єврейського демократичного централу, українських

есдеків, Української трудової партії, самостійників висловились за передачу договору на комісію, яка мала остаточно визначитись з його ратифікацією. Проти виступив представник Польського демократичного центру, оскільки цей договір, на їх думку, прилучав Холмщину до України.

Голова УЦР проф. М.Грушевський виступив з великою промовою, у якій ґрунтовно висвітлив історичний шлях Холмщини та Бессарабії.

Мала рада більшістю голосів при 3, що утримались, ухвалила передати договір на комісію. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.203-207.*

1. Дві кінні сотні полку ім. К.Гордієнка, що йшли на чолі Запорізької дивізії, разом з батальйоном німців після жорстокого бою зайняли ст. Гребінку. *Народня воля. – 1918. – 19(6) березня; Історія українського війська. – Львів, 1992. – С.414.*

1. Радянські частини під командуванням В.Примакова, які відстоювали Бахмач разом з двома полками Чехословацького корпусу, після заборони російським відділенням Чехословацької Національної Ради чехословацьким підрозділам брати участь у військових операціях, залишилися без підтримки. І під тиском німецьких частин втратили Бахмач.

Чигиринські і криворізькі вільні козаки зайняли ст. П'ятихатки, відрізавши шлях відступу радянським загонам від Знаменки на Катеринослав і Полтаву. *Антонов-Овсеєнко В.А. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М.-Л., 1928. – С.52-56.*

4. Київ. Відбулося перше організаційне зібрання фундаторів Кирило-Мефодіївського братства, заснованого з ініціативи членів Всеукраїнського православного церковного собору. На засіданні було обрано комісію по підготовці статуту братства. *Нова Рада. – 1918. – 22 (9) березня.*

Середина березня.

3. У Києві почала працювати змішана комісія з представників австро-німецького блоку і Ради міністрів УНР, яка готувала спеціальний договір про вивезення з України так званих “лишків”. Від України переговори вела “Державна комісія по товаробміну”, очолювана

М.Поршем. Німецьку та австро-угорську сторони представляли послы А.Мумм та І.Форгач. *Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 гг. – В трьох томах. – Т.1. – Березань 1917 р. – листопада 1918 р. – К., 1967. - С.315.*

16 (3) березня. Субота.

1. Рада народних міністрів запропонувала міністерству фінансів розробити ряд конкретних заходів по збору всіх податків, випустити відозву від Ради народних міністрів про сплату податків. Міністри розглянули проект наказу військового міністерства в справі розформування Особливої армії і схвалили його. Ухвалили, щоб вірменські і грузинські формування залишили територію України, але без зброї. Офіцерам російської армії пропонувалося у чотириденний строк зареєструватись, їм заборонялось носити зброю і тих, хто не підлягав закону про українське громадянство, мали вислати за межі України. Міністерству внутрішніх справ запропоновано внесений ним проект доповнення до тимчасового положення про тимчасових губернських комісарів (від 19 вересня 1917 р.) передати на розгляд Малої ради. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.209-210.*

1. Народний Секретаріат УСРР 4 голосами проти 3 схвалив пропозицію вступити в переговори з Центральною Радою для припинення збройної боротьби, але наступного дня питання переглянули і з незначною перевагою голосів ухвалили негативне рішення. Протистояння більшовиків та лівих есерів ледве не закінчилося розривом. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції, 1917-1921. – Прага. – 1942. – С.51.*

1. В оголошеній В.Затонським на II Всеукраїнському з'їзді рад Декларації ЦВК рад України висловлювалася підтримка заключеного РСФРР Брестського миру і зазначалося, що австро-німецька сторона у Бресті відмовилася прийняти мирну делегацію радянської України, а вела переговори лише з представниками Центральної Ради. Після констатації факту відокремлення за Брестським миром України від РСФРР в Декларації висловлювалося переконання в тому, що невдовзі обидві

республіки знову об'єднуються в єдину соціалістичну федерацію. *Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 гг. – В трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – С.272-274; Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.48-50, 759.*

1. Раднарком Донецько-Криворізької республіки спеціальним декретом заявив про приєднання до постанови ЦВК рад України про передачу командування всіма збройними силами республіки В.Антонову-Овсієнку і визнав необхідність створення єдиного фронту оборони всіх південних республік. *Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр. – В трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – К., – 1967. – С.283.*

1. В Катеринославі відбулась конференція представників трьох радянських республік, створених на території України (планувалось усіх п'яти), на якій було накреслено конкретний план об'єднання всієї їхніх сил і півдня країни для організації відсічі наступові німецьких, австро-угорських військ і загонів УНР. *Український історичний журнал. – 1979, № 4. – С.19.*

1. В.Антонов-Овсієнко визнаний всіма радянськими республіками на території України головнокомандуючим всіма збройними силами, які були зведені у п'ять революційних армій. На півночі діяла 5-а революційна армія під командуванням Р.Сіверса, що обороняла район Хутір Михайлівський – Конотоп, Путівль.

4-а армія під командуванням В.Кіквідзе була зосереджена на головному напрямку наступу українських і німецьких сил – полтавському. 3-я армія під командуванням А.Лазарєва тримала оборону на півдні Одеси – головні її сили були перекинуті до Криму. 2-а армія (командуючий Є.М.Венедиктов) вела запеклі бої в районі Катеринослава. 1-а армія (командуючий Асєєв) після боїв на одеському напрямку (район Бірзула-Слобідка) діяла на лінії Помічна-Знаменка. *Антонов-Овсеєнко В.А.. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М.–Л., 1928. – С.85-86; У боротьбі за Жовтень // Збірник наукових праць. – К., 1981. – С.95-96.*

1. Верховний головнокомандуючий збройними силами УСРР

В.О.Антонов-Овсієнко віддав розпорядження Чорноморській ескадрі відновити зв'язок з сухопутними військами армії М.Муравйова, що діяли на узбережжі Чорного моря, щоб не допустити просування військ супротивника в районі Очакова-Миколаєва. *Гражданская война на Украине. 1918-1920 рр. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.48.*

1. Головнокомандуючий всіма збройними силами УСРР В.Антонов-Овсієнко видав наказ про розіформування 8-ї армії, частини якої відійшли з Румунського фронту через Катеринослав і Павлоград у район Бахмута і Слов'янська (командуючий А.Геккер), виділяючи по дорозі загони, які брали участь в обороні півдня України. Особовому складу армії надавалось право вступити до частин Червоної армії. Все армійське майно і більше 40 ешелонів спорядження 8-ї армії стали базою формування Донецької пролетарської армії. *У боротьбі за Жовтень. // Збірник наукових праць. – К., 1981. – С.96.*

17 (4) березня. Неділя.

1. Рада народних міністрів у зв'язку з відсутністю нафти та гасу ухвалила: доручити Міністерству торгу і промисловості звернутись до уряду Австро-Угорщини у справі надходження постачання нафти з Галичини на Україну.

РНМ відклала цілий ряд питань у зв'язку з різними обставинами – про нараду для обговорення питань цукрового господарства, законопроект про державного контролера і його товариша, про податкову міліцію, спеціальні курси української мови для урядовців.

РНМ ухвалила установити емблему на пароплавах відомства шляхів – якір і лопату, частково підтримали пропозицію І.Мирного про утворення Прес-бюро, про користування міністерством земельних справ біжучим рахунком в Державному банку та ін. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.210-211.*

1. Кінний полк полковника Петрова, зайшовши з півдня, зайняв м. Лубни, звідки Запорізька дивізія розгорнула наступ на Полтаву вздовж

залізниці. *Історія українського війська. – Львів, 1992. – С.414.*

1. Перед загрозою оточення радянські загони залишили м.Миколаїв, відступаючи в напрямі Харкова; частина їх відійшла до м.Берислава і Херсона. Вранці цього дня у Миколаїв вступили німецькі частини. *Белан Ю.Я. Отечественная война украинского народа против немецких оккупантов в 1918 году. – К., 1960. – С.98.*

2. У м.Золотоноші за ініціативою повітової Ради селянських депутатів відбувся численний повітовий селянський з'їзд – прибули понад 400 представників селянських спілок. На порядку денному питання: про владу, про земельне питання, про порядок на місцях. З доповідю про діяльність УЦР виступив її член П.Мшанецький, який докладно розповів про ті закони, які були ухвалені нею. З'їзд вітав Центральну Раду і просив якомога скоріше скликати Установчі збори, визнав, що земельний закон УЦР від 18 січня, відповідає цілком інтересам трудового селянства і воно має суворо дотримуватись цього закону. Проведення закону у життя покладалось на земельні комітети. Пограбоване добро поверталось земельним комітетам. Тимчасово до скликання представників від сіл всього повіту, які оберуть повітову раду, правомочність її надавалась членам повітової Революційної ради. *Народня воля. – 1918. – 22(9) і 28(15) березня.*

8. Мала рада заслухала висновки парламентської комісії, двох її секцій – юридичної і економічної щодо ратифікації мирного договору між Україною і країнами Четверного союзу, які рекомендували Малій раді ратифікувати його. Резолюція прийнята всіма, крім трьох, що утримались, у тому числі Бунд. М.Грушевський оголосив вироблений комісією законопроект ратифікації договору Українською Центральною радою, який ухвалено всіма голосами проти семи при одному, що утримався. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.212-213.*

17-19 (4-6) березня. Неділя-вівторок.

1. Відбувся у Катеринославі Другий Всеукраїнський з'їзд Рад. На

нього прибули 964 делегати: більшовиків – 401, опівчуваючих їм – 27, російських та українських лівих есерів (із співчуваючими) – 414, лівих УСДРП – 13, меншовиків – 6, українських та російських есерів центру та правих – 4, анархістів – 3, максималістів – 4, позапартійних – 82, з невизначеною партійністю, але прихильників радянської влади – 8. На кінець роботи з'їзду кількість делегатів перевищила 1250. До президії обрали 4 більшовиків, 5 російських лівих есерів, одного українського лівого есера.

З'їзд розглянув питання про поточний момент (ставлення до УЦР, війни та миру), про організацію військових сил, про Україну і РСФРР, земельне, фінансове та ін. Попри гостру міжфракційну боротьбу, пройшли усі більшовицькі резолюції, було схвалено Брестський мирний договір РСФРР з державами Четверного Союзу. З'їзд декларував незалежність УСРР і водночас заявив, що взаємини радянських республік залишаються попередніми. Резолюція “Про політичний момент” засуджувала політику Української Центральної Ради, вимагала виведення австро-німецького війська і закликала до боротьби за повсюдне встановлення влади рад. Представники лівого крила українських партій пропонували вдатися до пошуків компромісу з УЦР з метою консолідації сил нації, але більшість їх не підтримала. З'їзд ухвалив закон про соціалізацію землі, прийнятий на III Всеросійському з'їзді рад, резолюції “Про державний устрій”, “Про декрети про 8-годинний робочий день та робітничий контроль”, про організацію Робітничо-селянської червоної армії України.

З'їзд обрав ЦВК рад України із 102 членів: 47 більшовиків, 49 російських та українських есерів, 5 лівих українських соціал-демократів, члена ППС (лівиці). ЦВК рад очолив більшовик В.Затонський. *Резолюції Всеукраїнських з'їздів рад. - Харків, 1932. – С. 21, 37 та ін.; Грищенко А.П. Політичні сили в боротьбі за владу в Україні (кінець 1917 – початок 1919 р.). – К., 1993. – С.16-17.*

18 (5) березня. Понеділок.

1. Рада народних міністрів заслухала інформацію про проведення

земельного закону в життя та про становище на Київщині, ряд заяв та пропозицій, доповідь у фінансовій справі. РНМ ухвалила скласти від свого імені відозву до населення України з закликом негайно внести податки. Крім волосних зборщиків РНМ дозволила військовому міністерству на вимогу міністерства фінансів використовувати військові сили для збору недоїмків.

Заслухано заяву М.Порша про необхідність улаштування справи з виданням “Вістника Ради народних міністрів”. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.214-215.*

1. До Києва прибув гайдамацький полк ім. Максима Залізняка – перший полк з дивізії, сформованої з колишніх українців-військовополонених в Німеччині. Їх урочисто зустрічали представники УЦР на чолі з М.Грушевським, військовий міністр О.Жуковський, відділи січових стрільців, вільного козацтва (останній сформований з шкільної молоді), представники німецького командування та ін. *Народня воля. – 1918. – 19(6) березня.*

1. До Києва прибув німецький посол барон А. фон-Мумм. *Українська РСР в період громадянської війни. – 1917-1920 рр. – У трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – К., 1967. – С.310.*

4. Київ. Розпочалися заняття в Українському народному університеті. *Нова Рада. – 1918. – 22 (9) березня.*

19 (6) березня. Вівторок.

1. На засіданні Малої ради обговорювався новий склад уряду, але були запропоновані кандидатури не всіх міністрів. Ряд партій -самостійників-соціалістів, російських есерів, Паолей Ціону виступили з різкою критикою діючого уряду та останніх законів, що були ним ухвалені під час перебування за межами Києва. Вирішено, що новий кабінет має дати свою програмову декларацію.

На засіданні звітував голова Головної комісії у справах виборів до Українських Установчих зборів, який зробив висновок, що скликати їх у найближчий час неможливо. Вирішено розглянути це питання на

фракціях. Представник фракції самостійників-соціалістів О.Степаненко зробив заяву з гострою критикою урядової політики. Ухвалили дискусію з цього питання провести на наступному засіданні.

Голова УЦР М.Грушевський запропонував взяти участь у похороні січовиків-студентів, що загинули під Крутами. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.215-216.*

1. На Аскольдовій могилі в Києві відбувся похорон січовиків студентського куріня, що загинули поблизу ст. Крути Чернігівської губернії. Траурна процесія з пасажирського вокзалу рушила по Безаківській вулиці і Бібіковському бульвару до Аскольдової могили. В процесії брали участь учні вищих і середніх шкіл міста, січові стрільці, відділ колишніх військовополонених в Німеччині. Біля Володимирського собору процесію зустріли члени Малої ради у повному складі на чолі з М.Грушевським, Рада народних міністрів. Далі вони рушили до будинку Центральної ради, де М.Грушевський виступив з промовою, в якій зазначив, що юні герої загинули за визволення своєї Вітчизни. У супроводі членів Малої ради і Ради народних міністрів жалобна процесія продовжила свій шлях на кладовище. *Народня воля. – 1918. – 19(6) березня.*

1. Відбулося засідання Головної комісії в справах виборів до Установчих зборів Української республіки, на якому вирішено відновити діяльність Комісії та скласти Українській Центральній Раді звіт про хід виборів на підставі тих даних, які вона мала. *Народня воля. – 1918. – 21(8) березня.*

1. В м.Херсон вступили німецькі війська. *Белан Ю.Я. Отечественная война украинского народа против немецких оккупантов в 1918 году. – К., 1960. – С.99.*

6. Київ. З будинку Педагогічного музею, в якому працювала Центральна Рада, було знято зображення двоголового орла – герба Російської імперії. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У 2-х томах. – Т.2. — К., 1997. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – С.216.*

8. Прем'єр УНР В.Голубович направив уряду Австро-Угорщини ноту, якою повідомляв про ратифікацію Центральною Радою 17(4) березня 1918 р. мирного договору, підписаного 9 лютого (27 січня) у Бресті і висловлював подяку від українського уряду за надану військову допомогу. “Тепер ми констатуємо приємний факт, - говорилося в ноті, - що об'єднаними силами німецьких, австро-угорських і українських частин в країні встановлено порядок і спокій і вже ніщо не загрожує ані нашій державі, ані нашим громадянам”. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1. – К., 1967. – С.58; Українська Центральна Рада. – Документи та матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.212-213.*

19 (6) та 21 (8) березня. Вівторок та четвер.

1. В ці дні декретами ЦВК рад Таврійської губернії була проголошена радянська соціалістична республіка Тавриди у складі РСФРР. За першим декретом до неї увійшла територія колишньої Таврійської губернії, за другим – лише Кримський півострів, який, як частина РСФРР за Брестським миром не підлягав окупації німецькими та австро-угорськими військами. Коли ж останні, порушивши умови згаданого миру, розпочали наступ на Крим, то на перекопському перешийку наштовхнулися на серйозний опір чорноморських моряків та червоногравдійців. Збройний опір окупантам тривав. Раднарком Тавриди 21(8) квітня ухвалив евакуюватися до Новоросійська, проте під Алуштою його члени були заарештовані татарами та білогвардійцями і 24(11) квітня розстріляні.

Республіка Тавриди постала за безпосередньої ініціативи ЦК РКП(б) та РНК РСФРР як буфер між радянською Росією та іноземними військами. У РНК Тавриди домінували більшовики. На Крим поширювалися декрети радянської Росії. Тут велася націоналізація великих підприємств, курортів, маєтків, торговельного флоту, оголошувалася соціалізація землі, на базі націоналізованих поміщицьких господарств утворювалися комуни.

З наступом німецьких військ спостерігалось наростання антибільшовицьких настроїв серед населення. *Великий жовтень і громадянська війна на Україні*. – Енциклопедичний довідник. – К. 1987. – С.471-472; *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг.* – Сборник документов и материалов. В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1. – К. – 1967. – С.159.19 (6) березня.

20 (7) березня. Середа.

1. Рада народних міністрів на пропозицію військового міністра О.Жуковського доручила міністерству військових справ утворити комісію для посилки за кордон для організації обміну полоненими. РНМ по телеграмі подільського комісара про втручання австрійського військового командування у внутрішні справи України, а саме - у земельну справу, ухвалила визнати ці дії незаконними, а міністру закордонних справ доручила довести це до відома німецької влади.

Кредитову канцелярію уповноважили в порозумінні з представниками Німеччини, Австро-Угорщини та інших держав вирішити всі фінансові закордонні проблеми.

РНМ затвердила Желіховського отаманом Окремого корпусу кордонної охорони. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.219-220.*

1. Відбулося урочисте засідання Малої ради, присвячене першій річниці існування українського парламенту Центральної Ради. Голова її проф. М.Грушевський у своїй промові виклав історію її діяльності за рік, наголосивши, що вона мала передати владу Українським Установчим зборам, але їх вибори були зірвані. І скликання Установчих зборів – головне завдання УЦР.

На засіданні виступили промовці від всіх партій, представлених в Центральній Раді, Селянської спілки, які не тільки відзначали її здобутки, але й недоліки в її діяльності та висловлювали пропозиції для їх подолання. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.217-219.*

1. У Херсоні почалося збройне повстання проти німецького гарнізону за активної участі Союзу фронтників, який об'єднував демобілізованих солдатів, і команд чорноморських кораблів "Ксенія", "Мечта" і "Салагир". Неочікуваним ударом повсталі роз'єднали гарнізон на кілька частин і після жорстоких вуличних боїв вибили німців з Херсона. *Петров В.И. Отражение Страной Советов нашествия германского империализма в 1918 году. – М., 1980. – С.180.*

1. Київський губернський комісар З.Моргуліс надіслав телеграму всім повітовим комісарам Київщини, щоб на місцях була посилена боротьба з ворожою агітацією проти УЦР. Закликали для праці серед населення всі українські організації для ознайомлення з сучасним становищем, 3-м та 4-м Універсалами УЦР та земельним законом. *Народня воля. – 1918.- 22(9) березня.*

1. В.о. військового міністра О.Жуковський у наказі № 96 (по демобілізаційному відділу), згідно з постановою Ради народних міністрів, заявив, що все військове майно, як військових частин, так і військових інституцій, управлінь і закладів, а також майно Земського союзу, Союзу міст, Червоного Хреста і всіх інших установ, які одержували кошти з Державного Скарбу, є власністю держави і збором останнього. Ліквідацією і розподіленням мав відати виключно Головний начальник постачання. І без розпорядження Головного начальника постачання або демобілізаційного відділу при ньому не можна було реквізувати, передавати або продавати це майно. Все майно, раніше розібране, мало бути повернено, як і гроші, виручені за продаж будь-чого. Пропонувалось узяти все майно під контроль і провести його облік. *Народня воля. - 1918. – 22(9) березня.*

2. Відбувся з'їзд представників сільських комітетів і Селянської спілки Пятковської та Озадовської волостей Волинської губернії. Позачергово була зроблена доповідь про негідне поводження німецьких військових з населенням. З'їзд ухвалив вжити самих рішучих заходів, щоб припинити це свавілля, делегувати своїх представників до командування німецькими підрозділами і в Раду народних міністрів. Вирішили до переведення земельної реформи засіяти землі на кооперативних засадах, як і посіви

буряка. *Народня воля.* - 1918. - 2 квітня (20 березня).

2. Відбулося засідання Ташанського волосного земського зібрання Переяславського повіту під головуванням С.Руденка, на якому були присутні 30 гласних. Зібрання розглянуло питання про перебування німецького війська в Ташані та інших селах волості. З 26(13) березня німецькі підрозділи, що перебували в районі волості, забирали у населення худобу, коней, сіно, хліб, овес і т.ін., не сплачуючи нічого. Такий стан речей вів до повної руйнації господарства і зібрання ухвалило послати двох представників волосного земського зібрання (А. і М.Миколаєнків) до Центральної Ради і Ради народних міністрів, щоб отримати відповідні роз'яснення щодо того, що відбувалось по селах. *Народня воля.* - 1918. - 27(14) березня.

2. На загальних зборах селян с.Тиїдин Никольсько-Слобідської волості обговорювалось питання реквізицій німцями корму для худоби і продуктів споживання. Схід вирішив звернутись в Центральну Раду з проханням, щоб їм дозволили відмовляти у реквізиціях особам без документів, а ті, уповноважені, які мали дозвіл – звертались би у сільську Раду. *Народня воля.* - 1918. - 31(18) березня.

2. Відбулося засідання Головної ради української професійної спілки робітників у клубі "Родина", на якому вирішено організувати якомога скоріше бюро праці і звернутись до міністерства праці за допомогою у наданні відповідного помешкання для спілки. Виконавчому комітетові спілки доручили встановити зв'язок з "Центральним Бюро професіональних союзів" для утворення федеративного зв'язку та контактів у роботі. *Народня воля.* - 1918. - 24(11) березня.

8. До Києва прибув посол Австро-Угорщини граф І.Форгач. *Українська РСР в період громадянської війни. 1917-1918 рр. - У трьох томах. - Т.1. - Березень 1917 р. - листопада 1918 р. - К. - 1967. - С.310.*

21 (8) березня. Четвер.

1. На засіданні Ради народних міністрів було розглянуто питання про призначення Державного комісією своїх агентів на кордоні та з'ясування міністром торгу і промисловості взаємовідносин між

таможеною вартою і агентами Державної комісії. На пропозицію військового міністра О.Жуковського ухвалили передати з військового міністерства в міністерство пошт і телеграфів радіостанції в Києві, Жмеринці і Одесі. Генеральному писарю доручили внести в Малу раду на затвердження статут Українського державного телеграфного агентства, а міністру фінансів – в Центральну Раду законопроект про реквізиції. Заслухано внесення міністра судових справ щодо засудження німецькими судами мешканців – громадян України та кілька документів щодо зносин з представниками іноземних держав та ін. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.220-221.*

1. З'явилося розпорядження командуючого німецькими військами про запровадження на окупованих територіях України законів військового часу та смертної кари. Серед порушень, які підлягали покаранню, згадувалися: невиконання військової присяги, шпіонаж, державна зрада, порушення публічного спокою, заклик до повстання тощо. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.64-65.*

1. Після проведення виборів до рад у Криму було проголошено утворення радянської соціалістичної республіки Тавріді. *Великий жовтень і громадянська війна на Україні. – Енциклопедичний довідник. – К., 1987. – С.168.*

1. У наказі військового міністра УНР О.Жуковського оголошено урочисту обіцянку військовослужбовців служити Українській Народній Республіці. *ЦДАВО України. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 29-29 зв.*

1. Німецькі підрозділи зайняли ст. Знам'янку і розгорнули наступ в напрямі м.Олександрії. *Народня воля. – 1918. – 23(10) березня.*

22 (9) березня. П'ятниця.

1. Рада народних міністрів, заслухавши інформацію щодо перебування і поведження німецького війська, доручила військовому міністру та міністру закордонних справ зібрати всі матеріали та виробити відповідні заходи. РНМ розглянула питання про поставку хліба австрійцям.

Було заслухано внесення міністра закордонних справ в справі проекту конвенції з німцями з приводу перебування їх в Україні. Щодо питання заключення миру з Росією – доручили міністру закордонних справ виробити відповідну ноту. На пропозицію військового міністра ухвалили передати військові гімназії (корпуси) в розпорядження Міністерства освіти та затвердили заступником військового міністра отамана О.Грекова. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.222-223.*

1. На засіданні Малої ради від імені меншовиків і Бунду подано запит до голови РНМ, міністрів судових справ, внутрішніх і військових з приводу репресій представників німецького командування та місцевих органів влади, поширення агітації за встановлення воєнної диктатури гетьмана та протиеврейської агітації і порушено питання про те, які заходи вживатиме уряд для збереження здобутків революції в Україні. Представники українських партій запропонували передати всі запити на розгляд парламентської комісії. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.223-224.*

1. Заступник голови уряду УНР М.Ткаченко затвердив проект штатів Виборчого бюро при міністерстві внутрішніх справ. У пояснювальній записці до цього документу підкреслювалося, що в останні місяці однією з найактуальніших справ в Україні стало скликання Всеукраїнських Установчих зборів. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 9. – Арк. 31-38.*

1. 2-й Запорізький полк бригади отамана З.Нагієва разом з німецькими частинами захопили м.Ромодан. Запеклий бій під містом тривав 18 годин. Українські радянські частини підтримали чехо-словацькі підрозділи, на озброєнні яких були важкі і легкі гармати, панцерний потяг та панцерники. Бригада генерала З.Нагієва, на допомогу якій прийшли німецькі частини, прорвала фронт і примусила радянські війська відступити в напрямі Миргорода. Цього дня 1-й Запорізький полк вступив у місто. *Історія українського війська. – Львів, 1992. – С.414; Народня воля. – 1918. – 22(9) березня.*

1. Із Катеринослава у Таганрог виїхав Центральний виконавчий комітет рад України. До міста прибув Верховний головнокомандуючий збройних сил УСРР, народний секретар В.Антонов-Овсієнко. Надзвичайна комісія по обороні півдня Росії в Сумах опублікувала наказ про мобілізацію усіх чоловіків віком від 18 до 50 років. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. - Сборник документов и материалов. - В трех томах, четырех книгах. - Т.1, кн.1. - К., 1967. - С.65-66.*

1. Почалося повстання робітників і солдатів м.Миколаєва. Виступові передували кілька збройних сутичок робітників з німецькими солдатами. Але поштовхом стала звістка про успіх повстання в Херсоні. Напередодні на спільних зборах завкомів та на мітингу Союзу фронтовиків було ухвалено рішення про повстання. Був обраний революційний штаб, який встановив зв'язок з 1-м Феодосійським чорноморським загonom І.Федька (біля ст. Снігурівка). Він почав наступ від м.Олександрівська (тепер Запоріжжя), від Херсону наступали революційні загони. Бої розгорнулись по всьому місту. *Петров В.И. Отражение Страной Советов нашествия германского империализма в 1918 году. - М., 1980. - С.181-182.*

4. Київ. З нагоди вшанування десятих роковин смерті В. Антоновича відслужено панахиду у Софійському соборі та проведено відкрите засідання Українського наукового товариства, на якому виступили з доповідями М. Грушевський, О. Левицький та О. Грушевський. *Нова Рада. - 1918. - 22 (9) березня .*

23 (10) березня. Субота.

1. Рада народних міністрів на своєму засіданні ухвалила, на пропозицію В.Голубовича, скасувати воєнно-промислові комітети і заводські наради, закінчивши їх ліквідацію до 1 квітня 1918 р. РНМ, заслухавши статут Окремого корпусу прикордонної (пограничної) охорони, постановила передати його на затвердження в Центральну Раду. Уряд ухвалив припинити організацію "Вільного реєстрового козацтва" і виділену йому суму передати на організацію міліції, а школи різних відомств, кустарні майстерні Всеросійського земського союзу

передати міністерству освіти, тощо. *Українська Центральна Рада. – Документні матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.225-226.*

1. У наказі по Головному штабові повідомлялось, що згідно постанови РНМ від 22(9) березня О.Жуковський призначався військовим міністром, а постановою РНМ від 23(10) березня його товаришем ставав отаман О.Греков. *ЦДАВО України. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 31.*

1. Німецьке командування перекинуло з м.Одеси до Миколаєва значні підкріплення і під прикриттям артилерійсько-мінометного вогню вони перейшли у наступ. Їм довелося битися за кожний квартал у місті. Окремі групи повсталих довго оборонялись, інші почали відступ в напрямі ст. Долинська і до Херсону. *Белан Ю.Я. Отечественная война украинского народа против немецких оккупантов в 1918 году. – К., 1960. – С.107.*

1. Центральний страйком Південно-західної залізниці звернувся до всіх страйкомів з пропозицією продовжувати страйк до задоволення усіх вимог: виплати заборгованості за 1917, 1918 рр., визнання єдиного Союзу (Спілки) для правового захисту товаришів, звільнення усіх заарештованих за участь у страйку. Але не вдаватися до ексцесів, насильства та погроз. В разі пропозицій частково задовольнити вимоги – роботи не відновлювати. *ЦДАВОВУ України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 60. – Арк. 202.*

1. У Катеринославі створено Надзвичайний штаб, якому доручено організувати оборону міста, боротися з проявами контрреволюції та анархічними виступами. *Звезда. – 1918. – 23(10) березня.*

1. До Києва прибув полк ім.Т.Шевченка, сформований з українців з полонених під час першої світової війни, під команду полковника М.Шаповала. Біля будинку Центральної Ради його зустрічали представники УЦР, військових та громадських організацій. *Народня воля. – 1918. – 24(11) березня.*

2. В Золотоноші на Полтавщині відбувся селянський з'їзд, перший після відновлення влади УНР. У скликанні з'їзду значну роль відіграли інструктор Центрального комітету Селянської спілки та члени УЦР. На

з'їзд прибуло 550 представників селянства. Делегати привітали Центральну Раду, зазначивши, що всі затверджені нею закони будуть проводитись у життя. Значний час приділили роз'ясненню того, чому німецькі війська з'явилися в Україні. Вирішили видрукувати відозви і розіслати їх по селах. З'їзд рішуче висловився за скликання Установчих зборів. Знову були обрані до Центральної Ради старі депутати Семеняга і Федоровський. *Народня воля. – 1918. – 6 квітня (24 березня).*

3. Київський губернський земельний комітет видав обов'язкову постанову, у якій повідомлялось, що вся земля колишня поміщицька, казенна, удільна, монастирська, церковна і т.ін., призначена для посіву весною, передається в користування трудовому селянству, в першу чергу безземельним і малоземельним, до вироблення остаточного Закону про землекористування. На повітові комітети покладался обов'язок вжити всіх заходів для посіву ярини на нетрудових землях і відповідальність за всю посівну кампанію. Далі у постанові було зазначено і про випас худоби, про оплату праці тощо. За невиконання постанови громадяни і установи підлягали карній відповідальності. *Народня воля. – 1918. – 26(13) березня.*

4. Київ. У клубі "Родина" відбулися перші організаційні збори українсько-німецького "Товариства культурно-економічного зближення". *Нова Рада. – 1918. – 27 (14) березня.*

24 (11) березня. Неділя.

1. Українська Центральна рада прийняла закон про запровадження української мови у банківській і торговій сфері. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.229.*

1. Засідання Малої ради розпочалося з запиту представника фракції українських есдеків щодо насильств, які чинили на Поділлі польські легіонери, втручання представників командування німецьких військ у справі українського населення. Мала рада ухвалила розглянути цей запит терміново.

Мала рада затвердила склад Кабінету міністрів: Голова РНМ і

міністр закордонних справ – В.Голубович, внутрішніх – М.Ткаченко, судових – С.Шелухін, військових і в.о. морських справ – О.Жуковський, шляхів – Є.Сокович, пошт і телеграфів – Г.Сидоренко, земельних справ і харчування – М.Ковалевський, фінансів – С.Перепелиця, освіти – В.Прокопович, торгу і промисловості – І.Фещенко-Чопівський, генеральний писар – П.Христюк, управляючі міністерствами, які не підлягали затвердженню Малої ради – закордонних справ М.Любинський, праці – Л.Михайлів, харчування – Д.Коліух. З декларацією від імені РНМ виступив В.Голубович, який виклав програму майбутньої праці кабінету. Обговорення її перенесено на наступне засідання. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.226-228.*

2. Відбулося засідання Центрального комітету Української Селянської спілки разом з членами УЦР, які входили до спілки. Головував М.Ковалевський. Обговорювались питання про наступні завдання спілки. По-перше, спілка мала об'єднати селянство зрозумілими гаслами. Найкращою формою праці було визнано скликання з'їздів, направлення інформаторів на місця, випуск селянських газет. По-друге, для розгортання широкої діяльності необхідно було поповнити ЦК спілки, оскільки значна частина його членів вибула. За пропозицією Д.Ісаєвича, справами спілки мав поки що керувати Малий комітет, до складу якого увійшли б ті члени спілки, що мешкали в Києві. Зборами тимчасово обрані до складу Комітету додатково Петренко, Д.Ісаєвич, Я.Стенька, М.Чечель, М.Салтан, Ф.Швець, О.Ільченко та ін. *Народня воля. – 1918. – 26(13) березня.*

2. У Києві на Софіївському майдані відбувся парад частин 1-ї дивізії, сформованої з полонених, яка прибула до міста. Командував парадом командир дивізії В.Зілінський, а приймав його військовий міністр О.Жуковський разом з прем'єр-міністром В.Голубовичем. Після молебну О.Жуковський привітав вояків з поверненням на рідну землю і відбудовою незалежної української держави. *Народня воля. – 1918. – 27(14) березня.*

4. Київ. Опублікування закону УНР про державну мову – українську.

Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — К., 1995. — С. 266.

4. Київ. В оперному театрі відбувся урочистий концерт-мітинг, влаштований на честь прибуття у Київ Першої української дивізії, організованої з полонених-українців у Німеччині. На зібранні з промовами виступили М. Грушевський, М. Ковалевський та О.Жуковський. У концертній програмі взяли участь Н. Дорошенко, М. Садовський, хор О.Кошиця. *Нова Рада. — 1918. — 26 (13) березня.*

24-25 (11-12) березня. Неділя-понеділок.

2. Проходив селянський з'їзд Чернігівського повіту. Він, підтримуючи земельний закон УЦР, виданий 18 січня 1918 р., з огляду на посівну кампанію і відсутність техніки для обробітку її, ухвалив надати тимчасово права селянським земельним комітетам зменшити наділи до споживчої норми. Для обов'язкового засіву всіх земельних площ земельним комітетам пропонувалось приступити до попередньої розверстки землі. Земельним комітетам пропонувалось негайно взяти під свій контроль ліси. Рахуючись з фактом присутності німецького війська в Україні, з'їзд звернувся до УЦР з пропозицією негайно організувати свої військові сили. З'їзд також висловився за негайне скликання Українських Установчих зборів. *Народня воля. — 1918. — 13 квітня (31 березня).*

25 (12) березня. Понеділок.

1. Рада народних міністрів заслухала доповідь міністра земельних справ про стан з посівною кампанією і ухвалила, щоб міністр двічі на тиждень подавав відомості до уряду про хід засіву ланів. Уряд доручив міністру закордонних справ підготувати ноту до Росії з пропозицією приступити до мирних переговорів. На пропозицію М.Ткаченко РНМ ухвалили видати відозву до всіх держав світу з пропозицією укласти мирний договір і покласти край кривавій бойні, для чого вирішено обрати комісію. РНМ затвердила правила прискореної ліквідації громадських установ, що працювали на кошти Військового фонду, організацію Інформаційного бюро. На прохання січових стрільців уряд дозволив їм

залишитись в Україні, формувати свої полки, а всі їх частини підпорядковувались Військовому міністерству. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.229-231.*

1. Вища Військова рада РСФРР, отримавши доповідну записку народного комісара по морським справам про необхідність виводу кораблів Чорноморського флоту з Севастополя до Новоросійська, оскільки після захоплення німецькими військами Одеси і Миколаєва виникла реальна загроза Криму, ухвалила приступити до підготовки кораблів для переходу. Вона рекомендувала вивезти до Новоросійська і запаси, необхідні для потреб Чорноморського флоту; інші – вивезти на територію РСФРР. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. - . Сборник документов и материалов. – В трех томах – четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К.1967. – С.66-67.*

1. Повстання в м.Миколаєві було остаточно придушено. Біля 2 тис. робітників і солдатів загинули в боях у ці дні, третина міста була спалена, багато повстанців поранено. *Летопись революции. – 1922. – № 3. – С.28.*

2. У Лубнах відбувся з'їзд заможного селянства 6 північних повітів Полтавщини, організований партією хліборобів – демократів, на який прибуло понад 2 тисячі селян-хліборобів. Він визнав політику Центральної Ради в аграрній справі руйнівною для держави і для загально-національного господарства, наполягав на відновленні принципа приватної власності, як основи народного господарства, вимагав негайного повернення господарям права власності на їхні садиби і весь реманент, залишення в руках господарів мінімуму землі і передачі решти земель в оренду малоземельним, а також включення до складу Центральної Ради представників хліборобів. Приміщення, де відбувався з'їзд, охоронялося озброєною вартою з синів хліборобів. З'їзд вирішив направити у Київ делегацію з 200 осіб, яку очолив відомий український діяч інженер С.Шемет. 26(13) березня 1918 р. вона прийшла до Центральної Ради, але М.Грушевський не дозволив аби її вислухали загальні збори Ради. Нічого не домоглася делегація ні в міністрів В.Голубовича та

М.Ковалевського, вдалося лише зустрітися з міністрами освіти і юстиції В.Прокоповичем і С.Шелухінім. Залишаючи Київ, делегати ухвалили скликати на 28 квітня 1918 р. у Києві Всеукраїнський з'їзд делегатів від усіх хліборобських організацій, у контакті з Союзом земельних власників. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У твоих томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 р. – К. – 2002. – С.14-15.*

8. Згідно постанови ЦВК рад України, ухваленої у Таганрозі, до Москви відряджено надзвичайне посольство Народного секретаріату України у складі М.Скрипника, Ю.Коцюбинського, Н.Врублевського. Посольству були надані повноваження декларувати самостійність Української радянської республіки перед урядом РСФРР і вести переговори щодо заключення договору між ними. Посольство вело переговори з різними наркоматами і РНК. З квітня (21 березня) 1918 р. його прийняли у Раді народних комісарів. Посланці України взяли участь у її засіданні, на якому головував В.Ленін. Вони оголосили декларацію 2-го Всеукраїнського з'їзду рад. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах. – Четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.762.*

26 (13) березня. Вівторок.

1. Рада народних міністрів ухвалила розпорядок своєї роботи, заслухала про надходження матеріалів до “Вістника Ради народних комісарів”, міністерству торгу і промисловості доручила послати на державні кордони своїх агентів з правами комісарів, котрі будуть керуватись у своїй роботі вказівками Державної комісії по товарообміну. Уряд остаточно затвердив статут Телеграфного агентства. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.233-234.*

1. Засідання Малої ради розпочалося із запитів представників партій щодо розпоряджень міністрів внутрішніх справ, пошт і телеграфів про обов'язкове вживання української мови. Мала рада затвердила висновки комісії по попередньому запиту відносно випадків репресій з

боку командування німецьких частин та деяких органів місцевої влади.

Відносно декларації уряду Мала рада відмовилась від її обговорення, а запропонувала РНМ подати на розгляд Центральної Ради докладну програму діяльності уряду. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.231-232.*

1. Відбулося засідання Центрального комітету Селянської спілки (виконавчого комітету Всеукраїнської Ради селянських депутатів). На порядку денному стояло питання про розподіл роботи між членами комітету. До Малого комітету (Президії), який утворили, оскільки члени Центрального Комітету, обрані з'їздом, майже всі відійшли від роботи, увійшло 6 осіб: А.Степаненко, Д.Ісаєвич, О.Ільченко, С.Одинець, Я.Стенька і П.Демерлій. Новий Комітет поділили на комісії: організаційну, фінансову, контрольну і видавничу. З питання біжучої роботи визнано було, що самою потрібною роботою спілки серед населення є повітові селянські з'їзди, на яких слід широко проінформувати селянство про становище та закони УНР. *Народня воля. – 1918. – 28(15) березня.*

1. Київський губернський комендант Бронський видав наказ здати зброю до 1 квітня 1918 р. включно всім особам, що не мали дозволу на користування нею, і не пізніше 15 квітня в інших місцевостях Київської губернії. Винні у невиконанні цього наказу заарештовувались на 3 місяці або сплачували штраф до 3 тис. крб. *Народня воля. – 1918. – 28(15) березня.*

1. Видано наказ народнього міністра судових справ С.Шелухіна про те, що з цього числа він приступив до виконання своїх обов'язків. *Народня воля. – 1918. – 31(18) березня.*

1. Раднарком Республіки Тавриди в інтересах більш оперативного об'єднання діяльності всіх військових установ на її території створив Комісаріат у військово-морських справах – верховний військовий орган республіки. *Боротьба за Советскую власть в Крыму. Документи и материалы. – Т.1. – Симферополь, 1957. – С.232.*

3. Уманська земська управа ухвалила, щоб селянство негайно приступило до засіву земель без всякого їх поділу. За кожну незасіяну десятину село відповідало круговою запорукою (300 крб. штрафу).

У тих же селах, де поділ земель проведено згідно інструкцій та вказівок земельної управи і він не викликав суперечок, цей поділ затверджувався і селяни мали приступити до засіву. *Народня воля.* – 1918. – 2 квітня (20 березня).

27 (14) березня. Серeda.

1. Рада народних міністрів заслухала питання про оголошення закону про національно-персональну автономію, доручивши зробити це генеральному писарю. РНМ ухвалила не відповідати на телеграму комісара з іноземних справ РСФРР Г.Чичеріна відносно кордонів УСРР і Української Народної Республіки. РНМ постановила укласти договір про позичку в іноземній валюті для невідкладних потреб держави. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.234-235.*

1. Військовий міністр О.Жуковський повідомив, що постановою Ради народних міністрів УНР генерал Д.Щербачов усувається від керівництва частинами Румунського фронту. Всі його накази і розпорядження з 1 січня 1918 р., не затверджені українським комісаром Чоботаренком, касувались і вважались недійсними. Тепер всі питання щодо ліквідації частин, штабів і всього майна на Румунському фронті покладались на начальника Головного управління постачання. Щодо діяльності генерала Д.Щербачова наказувалось старшому військовому прокуророві почати розслідування. *ЦДАВО України. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 36.*

1. Верховний головнокомандуючий збройних сил УСРР В.О.Антонов-Овсієнко призначив А.Геккера – командуючого Донецькою пролетарською армією командуючим військами Донецького басейну. *Гамрецький Ю.М., Тимченко Ж.П., Щусь О.И. Триумфальное шествие Советской власти на Украине. – К., 1987. – С.372.*

1. На засіданні Херсонської ради робітничих, солдатських і матроських депутатів була обрана “Рада п’ятьох”, якій передавалась вся повнота влади по обороні Херсона і його околиць. Їй підлягав оперативний штаб, у розпорядженні якого перебували всі бойові сили і озброєння. *Белан Ю.Я. Отчественная война украинского народа против немецких оккупантов в 1918 году. – К., 1960. – С.110-111.*

1. Відбулося перше засідання Малого виконавчого комітету Всеукраїнської Ради селянських депутатів, на якому були визначені обов’язки кожного члена Малого комітету (Президії Центрального комітету селянської спілки). Головою обрано А.Степаненка, його товаришами – Д.Ісаєвича і Я.Стеньку, секретарем – Ільченка, скарбником – Миколайчука. Вирішено порушити питання про надання Центральному комітету 3-х місць в Малій Раді та обрано Я.Стеньку і І.Довгого. Розглянули також програму повітових селянських з’їздів. *Народня воля. – 1918. – 28(15) березня.*

3. Радомишльський повітовий земельний комітет ухвалив, щоб інструктори розпродали живий і мертвий інвентар ще не пограбованих землеробів, а також роздали селянам усю зернову продукцію за твердими цінами. *Народня воля. – 1918. – 4 квітня (22 березня).*

28 (15) березня. Четвер.

1. Решетилівка, Полтавської губернії. Губернський комендант видав наказ негайно розпустити засновані по селах і містах Полтавщини радянською владою “совіти крестьянських, робітничих і солдатських депутатів”. Натомість відновлювалася діяльність губернського, повітових і волосних земств у тому складі, який був до більшовицького повстання. Перевірявся склад міліції, виявлялося коло осіб, які мали право тримати зброю. Вилучену у населення зброю здавали комендантам. *Полтавські губернські відомости. – 1918. - 17 квітня.*

1. Цього дня розпочало діяльність Українське телеграфне агентство. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 9. – Арк. 69.*

2. Відбулися вибори Київського комітету УСДРП (7 членів і 2 кандидати, в т.ч. Ковальський, Лола, Чикаленко, Зінкевич, Тимошенко,

Фідровський, Бенза, а також Прокопенко і Рудина). *Робітнича газета*. – 1918. – 31 березня.

3. Полтавщина. Губернський комендант, призначений за наказом військового міністра 10 березня ц.р., перебуваючи на станції Ромодан, видав наказ про те, що усі реквізиції в повітах мають проводитись органами місцевого самоурядування. Особи, на яких це покладалося повинні були мати документи про повноваження. В разі самочинних реквізицій із застосуванням зброї органи самоурядування і народна міліція повинні були складати протоколи із зазначенням частин і осіб. Про останніх повітові коменданти мали щодня повідомляти штаб губернського коменданта, а той передавав відомості органу контролю військового міністерства. *Полтавські губернiальні відомості*. – 1918, 17 квітня.

29(16) березня. П'ятниця.

1. Рада народних міністрів на своєму засіданні ухвалила проекти законів про виділення грошових сум на утримання земельних комітетів (понад 15 млн. крб.), на видачу позичок народним самоврядуванням (100 млн. крб.). *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.235-236.*

1. Кінний ім.К.Гордієнка полк, обійшовши радянські загопи, насподівано вночі зайняв м.Полтаву. Цього ж дня у Полтаву вступила і німецька кінна дивізія, що вела наступ від Кременчука. Під загрозою оточення радянські частини відійшли з рубежу р.Ворскли, підірвавши мости. Українські загопи зайняли м.П'ятихатки Катеринославської губернії. *Антонов-Овсеєнко В.А.. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М. – Л., 1928. – С.127.; Історія українського війська. – Львів, 1992. – С.415; Народня воля. – 1918. – 31(18) березня.*

1. Польські поміщики в м.Заславлі на своєму зібранні ухвалили вжити всіх заходів, аби скасувати 3-й і 4-й Універсали УЦР. Польські легіони, штаб яких перебував у маєтку графа Потоцького, тероризували все населення, грабуючи все підряд. *Народня воля. – 1918. – 4 квітня (22 березня).*

1. Губернський комісар Полтавщини видав наказ усім мировим судьям, мировим з'їздам, окружним судам, судовим слідчим прокурорського нагляду, нотарям і судовим приставам в тому складі, який був до більшовицького повстання, негайно поновити свою діяльність. *Полтавські губерніальні відомості. – 1918. - 17 квітня.*

1. Відбулася нарада представників міністерств, зацікавлених в найшвидшому визначенні територіального поділу України на землі. Вона ухвалила створити Географічну комісію для детального обговорення принципів поділу і всебічного висвітлення цієї справи. До комісії мали запросити фахівців: географів, економістів, істориків, а також представників міністерств (внутрішніх справ, закордонних, військових, освіти, земельних справ, торгу і промисловості). Завдання комісії полягало у виготовленні проекту поділу на основі Закону Центральної Ради. *ЦДА-ВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 9. – Арк. 48 (із зв.).*

8. Укладена спеціальна угода між Німеччиною і Австро-Угорщиною, відповідно до якої були поділені між ними зони окупації. За Австро-Угорщиною закріплювалися частина Волинської, Подільська, Катеринославська і Херсонська губернії. Київську, Чернігівську, Полтавську, Харківську, Таврійську і частину Волинської губернії та Крим окупувала німецька армія. Окремо обумовлювалося, що в місцях проживання німців-колоністів на територіях, зайнятих австро-угорським військовим контингентом, мали розміщуватися німецькі частини. У Ростові і Миколаєві встановлювалося німецьке командування, в Маріуполі – австро-угорське. До німецької зони окупації також входили Таганрог і Новоросійськ. За цією ж угодою під контроль німецької армії переходив залізничний і водний транспорт на всій захопленій території. Австро-угорському командуванню надавалося право призначити свого представника на посаду заступника німецького керівника транспортної адміністрації. Передбачалося також спільне управління вугільними і рудними районами. *Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр. – В трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопада 1918 р. – К. – 1967. – С.309-310.*

30 (17) березня. Субота.

1. Мала рада на своєму засіданні розглянула “Законопроект про порядок державних видатків у 1918 р., доки буде складений і ухвалений бюджет”, після обговорення передала в комісію для редагування внесених поправок. В комісію для редагування був переданий і інший законопроект “Про випуск для циркуляції між людністю знаків державної скарбниці на загальну суму 100 млн. крб”. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.236-237.*

1. Наказом Військовій Офіції УНР по Головному штабові у зв’язку з численними скаргами населення на дії польських частин на території України губернським комендантам і повітовим військовим начальникам наказано керуватись слідуючим: польські війська не мають права втручатись у внутрішні справи Республіки, проводити реквізиції, забирати відібрану у населення зброю. *ЦДАВО України. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 29. – Арк. 1.*

1. Командуючий Донецькою пролетарською армією, у яку було зведено всі червоногвардійські загони Донбасу, А.Геккер віддав наказ про мобілізацію всіх сил для оборони басейну. Місцевим радам і революційним штабам наказувалось приступити до спорудження оборонних рубежів на харківській, катеринославській, олександрівській, мелітопольській і азовській приморській дільницях. У наказі підкреслювалась необхідність створення мережі партизанських загонів для бойових дій у тилу противника. *Антонов-Овсеєнко В.А. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М.-Л., 1928. – С.185-187.*

1. Полтава. Губернський комендант видав наказ вважати всю губернію до відповідного розпорядження на військовому стані. Виїзд у напрямку Києва дозволявся, у напрямку Харкова, Костянтинограда, Лозової, Кременчука – заборонявся. Без перепусток переміщення дозволялося лише в межах Полтавщини. *Полтавські губерніальні відомості. – 1918. - 17 квітня.*

1. Уряд Української Народної Республіки направив Раднаркому РСФРР телеграму з пропозицією припинити стан війни, укласти

мирний договір, який дозволив би врегулювати питання про кордони та правові стосунки. Контакти між урядами обох держав здійснювалися як безпосередньо, так і через посередництво німецьких представників. Доки погоджувалося місце проведення переговорів в Україні до влади прийшов гетьман П.Скоропадський і на переговорах місце УНР мала зайняти Українська Держава. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – Протоколи і стенограми пленарних засідань. – Збірник документів і матеріалів. - Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, – 1999. – С.7.*

1. До міністерства внутрішніх справ генеральним писарством Ради народних міністрів передано дані про територіальні межі Української Народної республіки, до складу якої включали: Київську, Волинську, Холмську, Подільську, Катеринославську, Полтавську, Чернігівську і Харківську губернії, а також Мелітопольський, Дніпровський і Бердянський повіти Таврії, Путилівський, Новооскольський і Грайворонський Курщини та Богучарський, Бирючинський і Острогожський Воронежської губерній.

Означені території вважалися належними до УНР згідно 3-го Універсалу, закону від 14 листопада 1917 р. про вибори до Українських Установчих зборів і мирного договору з Центральними державами у Бресті. Рада народних міністрів 13 березня 1918 р. ухвалила прийняти під охорону УНР державне майно і громадян Гомельського повіту. Остаточні кордони Української Народної Республіки мали бути окреслені в майбутньому українсько-російському договорі. *ЦДАВО України. – Ф.1216, оп.1. – Спр. 10. – Арк. 7.*

5. Київ. Звернення департаменту ісповідань до всіх духовних консисторій українських єпархій з вимогою виконувати закон про підданство УНР: “на посади священників, дияконів та дяків не можуть призначатися особи, не визнаючи підданство Української Народної Республіки, або не підлежні в сучасний момент закону про підданство”. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної ради). – К., 1997. – С.58.*

30(17) березня – 1 квітня (19 березня). Субота-неділя, понеділок.

1. У Немирівській волості на Поділлі відбулися криваві події. Ескадрон польських легіонерів, що прибув до м.Немирова 30(17) березня, виїхав в с.Стрільчинці Лучанської волості. Розмістившись у будинку поміщиці Хоткевич, легіонери заявили, що не дадуть селянам засівати землю. 31(7) березня селяни при підтримці 30 реєстрових козаків з Немирова обезброїли їх. Після повернення козаків до Немирова, вранці 1 квітня (19 березня) ескадрон рушив через с.Ведмежу на Стрільчинці, але селяни с.Ведмежої перегородили йому шлях. Тоді легіонери оточили село і почали його розстілювати, примусили селян навіть підпалювати свої хати. Село згоріло, загинуло багато людей і дітей. Після цього легіонери рушили на с.Стрільчинці, але селяни вчинили їм відчайдушний опір. Мешканці кількох сіл об'єдналися і вирушили на Немирів. Розпочався жорстокий бій, і близько 300 польських легіонерів здалися. Потім селяни рушили до ст. Гнівани і Браїлова. *Народня воля. – 1918. – 5 травня (22 квітня).*

31 (18) березня. Неділя.

1. Рада народних міністрів по доповідях військового міністра О.Жуковського ухвалила надати допомогу громадянам, що служили у війську на території України; дозволити військовому міністерству продавати майно інтендантських складів; про загальний стан в Одесі і заходи щодо виплати грошей державним установам на заробітну плату робітникам тощо. Заслухавши повідомлення І.Фещенка-Чопівського про стан промисловості і зростання безробіття, РНМ постановила всім міністерствам підготувати замовлення для передачі заводів. РНМ відхилила позичку грошей у німців, заявивши, що вона можлива тільки як аванс під товари і за умов невтручання у сам процес їх використання. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – У двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.237-239.*

1. 3-я революційна армія (командуючий П.Лазарєв) почала стягуватись на ст. Лозова. За наказом головнокомандувача В.Антонова-Овсієнка до неї

вливались окремі загони, що перебували в районі Костянтинограда після відступу від Кременчука і Полтави. *У боротьбі за Жовтень. Збірник наукових праць.* – К., 1981. – С.97; Антонов-Овсеенко В.А. *Записки о гражданской войне.* – Т.2. – М.-Л., 1928. – С.180.

2. В с.Козині відбувся повітовий селянський і робітничий з'їзд Канівського повіту. Були заслухані доповіді з місць і з'ясовано, що всі поля будуть засіяні. З'їзд розглянув питання про обсів полів, ціни на робочі руки, земельну реформу, сучасний момент та ін. З'їзд ухвалив, щоб всі учасники з'їзду, повернувшись до сіл, поставили на сходах питання – землю народних економік не ділити, негайно приступити до посіву громадянами або товариствами і була здійснена допомога одного господарства другому. У питанні про земельну реформу з'їзд виніс постанову, в якій говорилось, що селяни будуть всіма силами підтримувати соціалізацію землі, проголошену 3-м Універсалом. Було визначено ціни, цукроварням запропоновано укладати контракти з селянами на посів буряків. *Народня воля.* – 1918. – 12 квітня (30 березня).

2. Відбулося засідання ЦК УСДРП у Києві. Головував М.Порш, секретар М.Авдієнко. Порядок дня: затвердження штатів “Робітничої газети”, видавнича справа, про відзначення 1-го травня, запит про заборону свята Лютневої революції. *Робітнича газета.* – 1918. - 2 квітня.

2. У Ходоркові на Київщині відбулося урочисте святкування роковин революції, у ньому взяли участь усі соціалістичні організації, профспілки, ходорківська організації УСДРП та РСДРП (об'єднаних меншовиків). З оркестром і українським хором маніфестанти прийшли до волосного управління. Після громадянської панахиди по загиблих товаришах святкування, до якого приєдналося ще багато жителів, тривало. *Робітнича газета.* – 1918 р. – 4 квітня.

4. Київ. Урочисте відкриття Вищого технічного інституту. *Нова Рада.* – 1918. – 22 (9) березня .

4. Умань, Київська губернія. Повідомлення про вихід першого номеру щотижневої газети “Союз”. *Нова Рада.* – 1918. – 31 (18) березня.

Березень.

2. Ручерод – Центральний виконавчий комітет рад Румунського фронту, Чорноморського флоту та Одеської області, утворений у травні 1917 р., у березні 1918 р. виїхав до Росії, а у травні ц.р. припинив існування. *Малий словник історії України.* – К., 1997. – С.345-346.

2. За участю П.Скоропадського виникла політична організація “Українська громада” (згодом – “Українська народна громада”). Її платформа виявилася близькою до позиції Української демократично-хліборобської партії та “Союзу земельних власників”. “Українська народна громада” була не партією, а організацією, яка “заради досягнення компромісу в соціальних питаннях, поміркованої демократизації державного ладу та поступової українізації розпочала підготовку до встановлення в Україні сильної особистої влади і, зрештою, конкретно до встановлення гетьманської влади П.Скоропадського”. Серед її членів було багато офіцерів 1-го Українського корпусу, діячів вільного козацтва. *Павло Скоропадський. Спогади.* – Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ-Філадельфія, 1995. – С.350.

4. Київ. Початок діяльності “Студії кіномистецтва”. Заняття проводилися під керівництвом М.Бонч-Томашевського – відомого режисера-постановника. Пізніше ця студія стала майстернею кіномистецтва, учні якої брали участь у павільйонних роботах. *Рибаков М.О. Хрещатик відомий і невідомий.* – К., 2003. – С.185.

1 квітня (19 березня). Понеділок.

1. На засіданні Ради Народних Міністрів було заслухано доповідь про переговори з німцями в справі займу – пропозиції українського уряду вони не прийняли: міністерству пошт і телеграфів доручили внести в УЦР законопроект про приєднання УНР до Всесвітньої поштово-телеграфної спілки.

Міністерству фінансів було доручено розробити новий устав про пенсії. Був ухвалений текст закону про видачу пайків, а міністерству внутрішніх справ внести його на затвердження УЦР. Визнано необхідним організувати Особисту канцелярію голови РНМ. В.Прокопович виступив з заявою про необхідність видання декларації уряду з поло-

женнями програми його діяльності. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.239-241.*

1. У Кривий Ріг вступили німецькі частини. *Киевская мысль. – 1918. – 3 квітня.*

1. Відбулося відкриття Київського апеляційного суду. Міністр судових справ С.Шелухін у своїй промові наголосив на тому, що судочинство буде вестись українською мовою, але при цьому будуть збережені права всіх інших мов. *Народня воля. – 1918. – 2 квітня (20 березня).*

1. Міському голові м.Одеси наніс візит фельдмаршал-лейтенант фон Бальц, призначений найвищим представником австро-німецького командування в Одесі. Він запевнив міського голову, що австро-угорське командування не збирається обмежувати громадські права та діяльність його громадсько-політичних інституцій. Представник німецької торговельної делегації Гун повідомив, що планують доставити найближчим часом вугілля в обмін на товари, проте їх цікавить, які саме зможе надати місцева влада. *Народня воля. – 1918. – 3 квітня (31 березня).*

1. Одеський головний окружний комісар Комірний звернувся з циркуляром до всіх земельних комітетів та управ з розпорядженням, що в інтересах України всі поля мають бути засіяні. Якщо комітети не в змозі засіяти площі, вони мусять дозволити посів всім власникам землі на правах оренди. Землі, що не перейшли законним порядком від власників до земельних комітетів, мусять засіватись власниками. *Народня воля. – 1918. – 6 квітня (24 березня).*

1. У Миколаєві міською думою обрано тимчасову управу до встановлення місцевої влади Української республіки. Створена особлива комісія для з'ясування збитків, заподіяних місцевому населенню під час повстання у місті. На той час було відомо про 925 вбитих і 342 поранених. *Народня воля. – 1918. – 3 квітня (21 березня).*

5. Київ. Департамент ісповідань звернувся до духовних консисторій з проханням видрукувати в єпархіальних виданнях III і IV Універсали й відозви уряду “для оголошення їх з церковних кафедр народів”. Також консисторії мали видати розпорядження духовенству про обов’язкову

участь у національних святах як “пастирський обов’язок”. Ульяновський В.І. *Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради)*. – К., 1997. – С.58

2 квітня (20 березня). Вівторок.

1. Рада Народних Міністрів УНР направила Раді Народних Комісарів РСФРР радіодепешу з пропозицією негайно приступити до переговорів про умови демократичного миру і визначити окремими умовами кордони та правові відносини обох держав. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.241.*

1. На закритому засіданні Малої ради обговорювались кандидатури членів Генерального та апеляційного суду УНР, а згодом відбулись їх вибори. Голова Всеукраїнської виборчої до Установчих зборів комісії М.Мороз доповів про хід підготовки до виборів. Рада ухвалила організувати анкетно-слідчу комісію з представників фракцій (25 осіб). М.Грушевський повідомив про смерть українського письменника І.Нечуя-Левицького і Рада ухвалила прийняти похорон на державний кошт. *Українська Центральна рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.242.*

1. Канцелярія Генерального писарства Ради народних міністрів УНР повідомила усіх міністрів та канцелярії міністерств про вироблення на основі постанови Ради народних міністрів від 18 грудня 1917 р., а також 15 і 26 березня 1918 р. порядку внесення і розгляду справ і законопроектів у Раді народних міністрів. Кожне подання мало передаватися до канцелярії Генерального писарства за два-три дні до їхнього розгляду в кількості 20 примірників. Справи фінансового характеру потребували попереднього узгодження з міністром фінансів та державним контролером. Після схвалення проектів Радою міністрів канцелярія надсилала документи у відповідне міністерство. Останнє роздруковувало його у 50 примірниках і надсилало до канцелярії Генерального писарства для передачі у Центральну Раду. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 10. – Арк. 10.*

1. Відновлення діяльності Виборчого бюро Центральної Ради після

закінчення більшовицького повстання. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 9. – Арк. 62.

1. Запорізька дивізія повела наступ на Харків і ст.Лозову, звідки відкривався шлях у Донецький басейн. На Харків вирушили головні сили під командуванням полковника П.Болбочана з двома бронепотягами. Константиноградська група (командуючий полковник Петров) мала оволодіти м.Константиноградом і наступати на ст.Лозову, щоб відрізати шлях відступу радянським загонам. *Історія українського війська.* – Львів, 1992. – С.415.

2. Селяни восьми сіл Таганчської волості Канівського повіту на об'єднаному засіданні земельних комітетів і волосної ради постановили землю колишніх землевласників Муравйова-Апостола і Бутурліна засіяти обов'язково, а для цього землю ухвалили поділити пропорційно між восьми селами. До 10 квітня більша частина була засіяна. Цукрові буряки теж посіяти у повному обсязі і навіть більше, ніж у попередні роки, під проводом земельного комітету. *Народня воля.* – 1918 р. (18(5) квітня).

2 – 4 квітня (20-22 березня). Вівторок-четвер.

2. Об 11-й годині у залі Комерційного інституту в Києві відкрилася 2-га нарада (конференція) “Бунда” в Україні. Прибули 28 делегатів від Київської, Полтавської, Чернігівської, Волинської, Подільської, Херсонської губерній. Головою обрано члена УЦР голову Крайового комітету “Бунда” М.Рафеса. Він у промові наголосив на тому, що необхідно встановити зв'язки робітничого класу України з пролетарями інших країн. В Україні ж усі соціал-демократичні партії мають об'єднатися. Від УСДРП конференцію привітав В.Садовський, який підкреслив, що “Бунд” – перша партія, що підтримала національну автономію і закликав до об'єднання робітників усіх національностей. З привітаннями виступили Є.Чикаленко (УСДРП) та представники російських соціал-демократів, есерів і єврейських організацій. У доповіді М.Рафеса зазначалося, що “Бунд” йшов разом з українською соціал-демократією у питанні про незалежність України. Також були заслухані доповіді з політичного, національного

та інтернаціонального питань. Представником для зносин з УЦР обрали М.Рафеса. *Робітничча газета.* – 1918. – 4 та 6 квітня; *Народня Воля.* – 1918. – 3 квітня (21 березня) та 4 квітня (22 березня).

3 квітня (21 березня). Середа.

1. На засіданні Ради народних міністрів розглядали питання про умови зовнішнього займу в Німеччині. Ухвалено не погоджуватись на ті, які являються втручанням у внутрішні справи України. Схвалили проект статуту Державного хлібного бюро, передаючи його на затвердження УЦР.

РНМ ухвалила надати право представникам Державної комісії скласти остаточні умови угоди з Німеччиною в справі обміну товарів, зазначивши, що Україна може зобов'язатись поставити максимум до 60 млн. пудів зернових і бобових продуктів і муки. Запропонувати німцям негайно припинити самовільний вивіз збіжжя і надалі не втручатись у продовольчу справу, почати постачання сільськогосподарських машин та мануфактури. РНМ розглянула також питання про відпускні ціни на хлібні продукти, про асигнування кредиту священнослужителям православної держави, про допомогу біженцям та ін. *Українська Центральна рада. – Документи і матеріали. – В. двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.243-244.*

1. Німецькі війська, що вели наступ на Чернігівщині, зайняли м.Путівль. *Народня воля.* – 1918. – 11 квітня (29 березня).

1. Надруковано виданий у Вінниці австрійським комендантом у зв'язку з заворушеннями серед населення наказ про заборону мати без дозволу зброю, влаштовувати масові зібрання. Запроваджувався комендантський час з 9-ї години вечора. За псування телеграфних і телефонних дротів винні карались смертною карою на місці. Пропонувалося доносити на тих, хто вороже ставився до австро-угорського війська. За грабунки, знищення та псування складів, майна, порушення спокою і порядку загрожувала смертна кара за законом воєнного часу. *Народня воля.* – 1918. – 3 квітня (21 березня).

1. В Луганському районі організовано мобілізаційний штаб Червоної

армії із мобілізаційних відділів Київської, Полтавської, Чернігівської губерній і військового відділу Луганська. Військові директиви він мав отримувати з Центроштабу, який керував на той час перегрупуванням загонів і перекиданням їх для зайняття оборонних позицій для захисту Донбасу. *Гражданская война на Украине. 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.103.*

2. Селянський з'їзд Єлизаветградського повіту Херсонської губернії, заслухавши тимчасовий земельний закон УЦР, визнаний 18 січня 1918 р., ухвалив негайно приступити до проведення його у життя і вжити всіх заходів до засіву якомога більшої площі земель. З'їзд висловив довір'я Центральній раді і пообіцяв їй повну підтримку селянства. *Народня воля. – 1918. – 14(1) квітня.*

5. Київ. У митрополичому Софійському домі відбулося перше засідання “Приватної комісії по православно-церковним справам” департаменту ісповідань, до складу якої входили священослужителі, світські особи та співробітники департаменту. На засіданні обговорювалося ставлення до реформування православної церкви, , передсоборні праці та питання про окрему Українську православну церкву. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С.63.*

3 – 4 квітня (21-22 березня). Середа-четвер.

2. Відбувся революційний Криворізький з'їзд представників робітництва і промисловців, на якому з'ясувалося скрутне становище як робітників, так і промисловців залізорудного району через брак палива та грошей. Через відсутність коштів більшість копалень залита водою. З'їзд направив телеграму про труднощі у районі на адресу міністерства праці та промисловості і голові Української Центральної ради. Згідно поширеної на з'їзді анкети в районі залишилося втричі менше робітників, ніж звичайно. Робітники 2 – 3 місяці не отримували платню. *Робітничка газета. – 1918. – 12 квітня.*

4 квітня (22 березня). Четвер.

1. Частина куренів 2-го Запорізького полку підтримана автопанцирним дивізіоном захопила ст.Люботин, а кінна сотня його перерізала залізничний шлях між Люботином та Харковом.

Німецькі частини, що кілька днів вели бої на підступах до Катеринослава, вступили у місто. Пролетарські загони продовжували оборону Катеринослава, що дозволило провести евакуацію радянського уряду України, який виїхав до Таганрогу, і вивезти цінності Державного банку. *Історія українського війська. – Львів, 1992. – С.415; Антонов-Овсеєнко В.А. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М.-Л., 1928. – С.165-168.*

1. Австро-німецьке командування перекинуло до Херсона значні сили – близько 20 тис. солдатів, які мали на озброєнні велику кількість гармат і кулеметів. Зав'язалися жорстокі бої на підступах до міста, а потім і на його околицях. Австро-німецькі частини прагнули з флангів охопити позиції повстанців і відрізати їм шляхи відходу через Дніпро. *Белан Ю.Я. Отечественная война украинского народа против немецких оккупантов в 1918 году. – К., 1960. – С.113-114.*

1. Вміщено повідомлення, що український уряд в ультимативній формі звернувся до польських корпусів, розташованих на Поділлі, з вимогою покинути межі України. Уряд видав розпорядження подати для польських частин поїзди для виїзду на Бобруйськ. *Народня воля. – 1918. – 4 квітня (22 березня).*

1. Повідомлено, що в Київ прибула перша партія виселенців селян-українців з 10 хуторів Чубаровської волості Калузької губернії. Скликаний у перших числах березня ц.р. повітовий селянський з'їзд ухвалив, щоб селяни-українці здали увесь свій хліб і виїхали в Україну.

У волості налічувалось усього 72 хутори, котрі заселені були виключно українцями. У виданих посвідченнях вимоги виїзду мотивувалась надзвичайним малоземеллям. *Народня воля. – 1918. – 4 квітня (22 березня).*

1. Вміщено повідомлення, що солдати німецького загону, який охороняв цукровий завод поблизу с.Остров Васильківського повіту Київської губернії, являються у село озброєні рушницями і навіть кулеметами

і проводять безоплатну реквізицію корів, свиней, посівного матеріалу тощо. І селяни повністю безпорадні. *Народня воля.* – 1918. – 4 квітня (22 березня).

1. Наказом Головного губернського коменданта Київщина на підставі розпорядження Військового міністерства від 1 квітня (19 березня) 1918 р. була запроваджена комендатура м.Києва, комендантом призначили отамана Циговича. До його обов'язків входило розміщення всіх військових частин, українських і військових інституцій, реквізиція будинків і всього того, що потрібно було для війська, охорона військового майна, облік військових осіб тощо. *Нова Рада.* – 1918. – 7 квітня (25 березня).

1.Засідання Малої ради не відбулось через відсутність багатьох її членів. Присутні ухвалили на пропозицію М.Грушевського зустріти траурну процесію з тілом І.Нечуя-Левицького, що мала пройти біля будинку УЦР. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.243.*

6. Цього дня до Катеринослава увійшло українське військо, радо зустрінуто населенням. Життя міста поступово нормалізувалося. На вулиці дозволялося виходити до 10-ї години вечора. *Робітничка газета.* – 1918, 10 квітня.

5 квітня (23 березня). П'ятниця.

1. На засіданні Ради народних міністрів розглянули питання про розподіл сум першого випуску грошових знаків між міністерствами; про умови обміну військовополоненими, розроблені Австро-Угорщиною і українськими міністерствами. Ухвалено передати статут і штати Департаменту громадських робіт в Центральну Раду, доопрацювавши згідно з внесеними поправками. Прийнято проект зміни 1-ї статті Закону про Генеральний суд.

РНМ затвердила цілий ряд кандидатур на різні посади, зобов'язала дати відповіді на внесені запити, у тому числі в справі Бессарабії і Румунії. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.245-246.*

1. У наказі по Військовому міністерству УНР військовий міністр О.Жуковський відзначив визначну роль Вільного козацтва в обороні України, особливо київського робітничого куреня, на чолі якого стояв М.Ковенко, і у зв'язку з переходом країни до мирного будівництва наказав козакам повернутись до своєї звичайної праці. *ЦДАВО України.* – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк. 42.

1. Австро-німецькі війська увірвалися на околиці Херсона. Жорстокі бої зав'язалися у самому місті. Ар'єргарди повстанців прикривали евакуацію основних сил на параходах, катерах і баржах по Дніпру в Олександрівськ (тепер Запоріжжя), Алешки (Цюрюпинськ) і Голу Пристань. Херсон знову був зайнятий австро-угорськими військами.

Німецькі і українські підрозділи зайняли ст.Синельникове, звідки продовжили рух в напрямі ст.Лозової і Олександрівська. *Победа Советской власти на Херсонщине (1917-1920 гг.). Сборник документов и материалов.* – Херсон, 1957. – С.123; *Народня воля.* – 1918. – 10 квітня (28 березня).

1. На околиці с.Сорочинці Миргородського повіту отряд М.Шаповала розстріляв члена УЦР Євгена Нероновича. За наказом військового міністра була створена слідча комісія. *Народня воля.* – 1918. – 6 квітня (24 березня).

1. Кінний полк ім. К.Гордієнка Запорізької дивізії оволодів м.Константиноградом. *Історія українського війська.* – Львів, 1992. – С.416.

6 квітня (24 березня). Субота.

1. Частина Запорізької дивізії вступили в м.Харків. Одночасно до міста ввійшли німецькі частини, які просувалися по лінії Конотоп-Суми-Люботин. *Історія українського війська.* – Львів, 1992. – С.416.

1. На засіданні Малої ради розглядалась справа убивства члена УЦР Є.Нероновича. Вирішено передати розслідування її анкетно-слідчій комісії. Мала рада ухвалила законопроект про анкетно-слідчу комісію та про утворення парламентської бюджетної комісії.

На засіданні було внесено кілька запитів (інтерпеляцій) від фракцій різних партій: від народно-соціалістичної – відносно незаконних дій представників німецьких військ; від російських есерів – з приводу бідуння російських військових та залізничних службовців-росіян; про

створення комісії для з'ясування питання про події в Миколаєві, де йдуть бої; від російських меншовиків – з приводу увільнених урядовців з посад міністерства шляхів, про засудження австрійськими властями в Одесі до розстрілу сімнадцятилітнього підлітка; від українських есерів – про кордони України та ряд інших, у тому числі від фракції українських есефів – про застосування заходів до захисту українських громадян на території РСФРР. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.245-253.*

1. Рада народних міністрів на своєму засіданні на пропозицію В.Голубовича ухвалила видати відозву до населення України з закликом до спільної роботи по будівництву Української держави. Уряд ухвалив ряд рішень про надання асигнувань Волинському земельному комітету, міністерству земельних справ, на утримання Окремого корпусу кордонної охорони, кредиту міністерству продовольчих справ та для ліквідації “Агросоюзу”. РНМ постановила призначити комісію для перевірки справ Господарського департаменту. Ухвалено передати в розпорядження міністерства пошт і телеграфів ті авіаційні загоони і майно, які не будуть потрібні військовому міністерству, а також спеціального телеграфного, телефонного і технічного майна, яке залишалось по розформуванню військових інженерних команд. РНМ розглянула ще цілий ряд інших питань. *Українська Центральна рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.253-256.*

1. Комендант армійської групи фельмаршал Г.Ейхгорн наніс офіційний візит начальникові українського Генерального Штабу отаману Слівінському. Він висловив своє задоволення з приводу спільної праці штабу з головним німецьким корпусним штабом генерала Грюнера. Г.фон-Ейхгорн виявив зацікавленість щодо майбутніх кордонів України і запевнив, що буде надалі зміцнювати спільні зв'язки. *Народня воля. – 1918. – 9 квітня (27 березня).*

1. Наказ німецького головнокомандуючого Г.фон-Ейхгорна про початок посівної без попереднього узгодження з українським урядом

Мала рада визнала втручанням німців та австро-угорців у соціально-економічне й політичне життя України.

Врожай мав належати тому, хто засіє; той, хто взяв би землі більш, ніж здатний був обробити, підлягав покаранню; де селяни не могли зробити це самі – справа покладалася на поміщиків без порушення прав земельних комітетів; будь-які грабунки й нищення засівів підлягали суворій карі.

На звернення фракції УПСР міністр земельних справ М.Ковалевський відповів, що згаданий наказ з'явився як відповідь на вимоги численних делегацій до Центральної Ради скасувати земельний закон і замінити "теперішній соціалістичний уряд так званим діловим", як писав Д.Дорошенко. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 р. – К., 2002. – С.15.*

1. На засіданні анкетно-слідчої комісії при УЦР було заслухано делегатів Миколаївської міської думи про напружене становище в Миколаєві. Вирішено відрядити особливу парламентську комісію, яка відвідає Миколаїв, Одесу і Херсон для ознайомлення на місці з існуючим станом. До комісії увійшли: три представника українських фракцій, один російський есер та сіоніст. *Народня воля. – 1918. – 9 квітня (27 березня).*

6-7 квітня (24-25 березня). Субота - Неділя.

2. Відбувся з'їзд селянських депутатів Старокостянтинівського повіту Волинської губернії, на який прибуло 617 представників. З'їзд відкрив член УЦР і ЦК Всеукраїнської ради селянських депутатів Гавришук. Були заслухані доповіді з місць, в яких йшлося про напади польських легіонерів на села та ворожі дії міліції. З'їзд розглянув питання про сучасний момент, земельне, засів полів, Установчі Збори та УЦР і її політику. Селяни просили дозволу засипати окопи та зняти загородження для збільшення площі під посіви. Селяни запевнили, що всі землі в повіті будуть засіяні. Делегати підтримали закон УЦР про соціалізацію землі, схвалили її діяльність. Оскільки вибори до Установчих

зборів в повіті не відбулись, селяни просили провести нові, а також дозволити висунути свій список кандидатів. Для згуртування населення повіту з'їзд ухвалив організувати Раду селянських депутатів, до складу якої увійшли представники від 13 волостей і 8 сіл. Були обрані 2 делегати до губерніяльної Ради і Всеукраїнської. *Народня воля. – 1918. – 13 квітня (31 березня).*

7 квітня (25 березня). Неділя.

1. Вміщено наказ військового міністра О.Жуковського всім губернським і повітовим комендантам, військовим начальникам у зв'язку з діяльністю польських частин, несумісною з законами УНР. Вони не мали права втручатись у внутрішні справи Республіки, їм заборонялись самочинні реквізиції хліба, фуражу, та інших продуктів, що можна було робити тільки з дозволу українського уряду. Ні в якому разі їм не дозволялось розподіляти вилучену у населення зброю. Місцевим властям доручалось прискіпливо стежити за виконанням цього наказу. *Народня воля. – 1918. – 7 квітня (25 березня).*

1. Видано наказ № 117 тимчасово виконуючого обов'язки командуючого Червоної армії Донецького басейну П.Баранова про рішення Надзвичайного штабу Республіки Донецького басейну обороняти Донбас за будь-яку ціну. За наказом Верховного головнокомандуючого В.О.Антонова-Овсієнка створювалися оборонні позиції у декілька ліній, формувалися загони для відправки на фронт. Були чітко визначені райони оборони і загони, що мали їх утримувати. *Гражданская война на Украине 1918-1920. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1. – К., 1967. – С.110-112.*

2. Київ. У місті засновано “Українсько-німецьке товариство культурно-економічного зближення”, рада якого виробила статут. Товариство планувало організацію лекцій, курсів, видавництва, подорожей, клубів, інформаційних бюро тощо. Членом товариства міг стати як кожний українець, так і німець без різниці статі та громадянства не позбавлений громадянських прав. Рада товариства і ревізійна комісія обиралися на один рік. Загальні збори мали право змінити термін їхніх повноважень.

ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 120. – Арк.3.

2. На 6-й Київський повітовий селянський з'їзд прибули 400 представників. На порядку денному стояли питання: про політичний момент, земельне, про становище повітової і волосних народних управ, вибори повітового комітету Селянської спілки, доклади з місць та біжучі справи. Доповідь з політичного моменту зробив член ЦК УПСР М.Залізник. В ухваленій резолюції делегати записали, щоб український уряд якнайскоріше організував тверду народну владу і суд на місцях, українське військо, скликав Установчі збори і уклав мирний договір з Радянською Росією. Як тільки буде сформована українська армія, просити український уряд порушити питання перед німецьким урядом про відкликання німецького війська. Прибувши на з'їзд М.Ковалевський закликав засіяти всі землі в повіті і запевнив, що земля не буде повернута поміщикам, але треба підтримати український уряд. З доповіддю з земельного питання виступив Н.Семененко, який дав практичні поради щодо посівної. В ухваленій резолюції з цього питання говорилось про необхідність засіву всіх земель в повіті, повернення земельним комітетам сільськогосподарського реманенту. Вирішили також просити міністра земельних справ негайно видати закон про користування лісами і націоналізацію цукроварень. З'їзд привітав і голова УЦР М.Грушевський, який заявив, що прикро було кликати чужі війська, але треба було рятувати державу, а тепер треба зміцнити владу на місцях. Делегати з місць розповіли про жалюгідне становище повітових і волосних народних управ і ухвалили всіляко зміцнити їх. У роботі з'їзду взяли участь члени Центральної ради Селянської спілки Одинець, Ільченко, Клименко та Степаненко. *Народня воля. – 1918. – 9 квітня (27 березня).*

2. Відбувся Хотинський повітовий селянський з'їзд, на який прибули 569 делегатів. Вони рішуче виступили проти загрози анексії з боку Румунії і ухвалили “з'єднатись з своїми братами свободними від ярма, з Українською Народною Республікою”. З'їзд вітав Україну і відрядив у Київ до Центральної Ради делегацію з наказом просити український народ та його уряд Центральну Раду про надання негайної військової допомоги. Визнавши вищою владою в Україні Всеукраїнські Установчі

збори, делегати прохали Центральну Раду допомогти в проведенні у повіті виборів до них. З'їзд також протестував проти безчинств з боку Румунії на Бесарабщині і просив Центральну Раду примусити Румунію залишити територію Бесарабії, щоб її народ міг сам вирішити свою долю. *Робітничча газета.* – 1918. – 26 квітня.

2. У Лубнах відбувся з'їзд Української демократично-хліборобської партії. Делегати засудили аграрну політику Центральної Ради, вимагали негайного повернення землевласникам маєтків, реманенту і визнання принципу приватної власності, як основи господарського життя. Для подання вимог Центральній Раді з'їзд направив до Києва спеціальну делегацію з 20 осіб, очолену полтавським поміщиком В.Шеметом. Ця делегація уклала у Києві угоду з “Всеукраїнським союзом земельних власників”, яка передбачала повалення Центральної Ради. На 29(16) квітня запланували скликати Всеукраїнський з'їзд усіх хліборобських організацій. *Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр. – У двох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – К., 1967. – С.330.*

2. Лубенський повітовий селянський з'їзд привітав УЦР і РНМ, висловивши подяку за підтримку трудящого селянства. З'їзд ухвалив звернутись до Міністерства військових справ з приводу організації військової сили для охорони спокою в краї, що ж стосується місцевого куреня, то прохати, щоб він формувався з осіб, які ніколи не йшли проти українського руху і зараховувались до його складу тільки за свідченням комітетів селянських спілок або інших демократичних організацій. Курінь, що є у повіті, незаконно втручався у діяльність земельних і сільських комітетів, проводив подекуди навіть арешти. З'їзд ухвалив, щоб земельні і сільські комітети приклали всіх зусиль аби земельна площа була вся засіяна. До видання УЦР закону про розподільчу норму з'їзд ухвалив вважати дев'ять десятин на душу нерухомою нормою. Землі нетрудових господарств вилучались. *Народня воля.* – 1918. – 11 квітня (29 березня).

7 і 8 квітня (25 і 26 березня). Неділя - понеділок.

2. Відбувся з'їзд селянських спілок Переяславського повіту Полтавської губернії. На порядку денному стояли питання: про засів зернових

та бураків, заснування сільськогосподарських спілок та біжучі справи. З'їзд розглянув питання про захоплення влади в повіті Ю.Носарем і ухвалив надіслати до земського зібрання резолюцію, в якій говорилось, що Ю.Носарь, гласний земства, не користується довір'ям селян, що він не визнає Селянської спілки, протизаконно двічі заарештовував її голову. З'їзд запропонував членам Селянської спілки – гласним повітового земства скласти свої повноваження, якщо Ю.Носарь буде обраний головою земства. З'їзд схвалив земельний закон УЦР, ухвалений у січні 1918 р., підтримав постанови повітового земельного комітету щодо поділу і засіву земель, а також вирішив надати допомогу земельним комітетам у засіві цукрових плантацій. *Народня воля. – 1918. – 11 квітня (29 березня).*

Ніч на 8 квітня (26 березня). Понеділок.

1. Радянські загони після кількогодінного жорстокого бою, що точився з перемінним успіхом, залишили ст. Синельникове, до якого увійшли українські частини. *Антонов-Овсеєнко В.А. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М.-Л., 1928. – С.191.*

8 квітня (26 березня). Понеділок.

1. На засіданні Ради народних міністрів заслухано доповідь М.Порша, голови Державної комісії по товарообміну з державами Четверного союзу, який виклав німецький проект згоди з зобов'язаннями УНР щодо заготівлі збіжжя та статут Німецько-австро-угорського господарчого централу для організації вивозу продовольства, промислових товарів і сировини і для допомоги Українському хлібному бюро у цій справі. РНМ затвердила статут і надала повноваження Державній комісії підписати торгову угоду. Уряд схвалив і проект закону про Державну палату торгу. Було прийнято внесення міністерства військових справ про видачу пайків сім'ям військовополонених; про відкриття кредиту міністерству освіти в допомогу місцевим самоврядуванням на початкові і вищі школи, ухвалено законопроект про "Устав про промислову працю" тощо. *Українська Центральна рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.256-257.*

1. Наказом Військової офіції УНР по Генеральному штабу з 1-го та 2-го Запорізьких полків, Гайдамацького пішого куреня “Слобідської України, кінно-козачого полку ім. К.Гордієнка (командир-полковник В.Петрів). 1-го легкого гарматного полку, одної важкої батареї, інженерного куріня і 1-го панцирного дивізіону наказувалось сформувати “Окрему Запорізьку бригаду”, отаманом якої призначався З.Натієв. *ЦДА-ВО України. – Ф.1074. – Оп.1. – Спр. 29. – Арк. 9 зв.*

1. Радянські загони залишили позиції під Харковом і у місто вступили німецькі частини і Запорізька бригада отамана З.Натієва. Після оволодіння ст. Люботин до Харкова підійшов і 2-й Запорізький полк під командуванням полковника П.Болбочана. Частина радянських військ відступила похідним порядком на Куп'янськ, з правого флангу вони прорвалися на Козачу Лопань. 5-та революційна армія Р.Сіверса відійшла на територію РСФРР – до Вовчанська, зосередившись між Куп'янськом і Белгородом. Німецькі частини зайняли м.Новозибків. *Народня воля – 1918; – 11 квітня (29 березня); Антонов-Овсеєнко В.А.. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М. – Л., 1928. – С.178-180.*

9 квітня (27 березня). Вівторок.

1. Головний штаб радянських військ прибув на ст. Микитівку, а до Луганська переїхав Раднарком Донецько-Криворізької республіки і обласний комітет РКП(б). *Антонов-Овсеєнко В.А. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М.-Л., 1928. – С.193.*

1. На засіданні Малої ради було розглянуто ряд законопроектів. Більшістю голосів – 34 проти 4, що утрималися, Мала рада затвердила на посадах міністра в єврейських справах Луцького (псевдонім Бертольд) і польських – К.Мацієвича.

Збори обговорили питання про скликання Української установчої ради, про результати виборів до якої доповів голова виборчої комісії М.Мороз. Проте комісія отримала більш-менш певні дані тільки по Київській, Полтавській та Чернігівській губерніях.

Порушувалося питання і про важкий стан українців-переселенців у російських губерніях, які зазнавали всіляких переслідувань. *Українська*

Центральна рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.257-261.

4. Київ. Міністерство внутрішніх справ УНР на прохання бібліотечно-архівного відділу при міністерстві народної освіти підвладним структурам запропонувало видати розпорядження аби інституції, які припиняли діяльність або ліквідувалися, уважно переховували свої архіви до часу передачі їх до Українського центрального архіву. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 9. – Арк. 101.*

4. Київ. Ухвалення Малою радою закону про надання бібліотеці Центральної Ради права на безмитне одержання книжок з-за кордону. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — К., 1995. — С. 267.*

10 квітня (28 березня). Серeda.

1. Рада народних міністрів ухвалила законопроект про будівництво залізниць та сучасний стан їх. Заслухала заяву Д.Коліуха про те, що німецькі і австрійські власті вивозять до Німеччини і Австро-Угорщини хліб та інші продовольчі товари, що в Україні з'явилися багато німецьких агентів, що скуповують хліб по вільних цінах. РНМ доручила міністерству продовольчих справ подати доповідну записку міністерству закордонних справ.

У зв'язку з проголошенням Білорусії незалежною державою РНМ заявила, що підтримує це рішення Білоруської Народної Республіки. *Українська Центральна рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.261-263.*

1. Військовий міністр полковник О.Жуковський наказав виділити з Запорізького корпусу окрему групу всіх родів зброї, яка під командою полковника П.Болбочана мала зайняти Кримський півострів раніше за німецькі частини і взяти під свою команду кораблі в Севастополі. До складу кримської групи увійшли: 2-й Запорізький полк, 1-й кінний полк ім. К.Гордієнка, інженерний курінь, кінно-гірський гарматний дивізіон, три польові і одна гаубична батарея, автопанцирний дивізіон і два

бронепотяги. Решта корпусу у складі сформованої групи мала вирушити в напрямі Лозова-Слов'янськ для розгортання військових операцій в Донецькому басейні. До її складу увійшли: 1-й і 3-й Запорізькі полки, 3-й Гайдамацький, гарматний і інженерний полки (командуючий полковник Сікевич). *Історія Українського війська*. – Львів, 1992. – С.416 – 417.

5. Міністр внутрішніх справ М.Ткаченко прийняв єпископа волинського Євлогія та єпископа чигиринського Никодима, які поставили питання про ставлення українського уряду до церкви. Міністр підтвердив доброзичливе ставлення уряду до православної церкви, до якої належить більшість населення України. *Народня воля*. – 1918. – 11 квітня (29 березня).

11 квітня (29 березня). Четвер.

1. На засіданні Малої ради прийнято ряд законопроектів: бюджетний, про відкриття в Києві єврейської вчительської семінарії. Широко обговорювалась заява фракції українських есерів про утиски, яких зазнавали українці в РСФРР. В ухваленій резолюції доручалось урядові УНР вжити негайних заходів щоб захистити українців на території Радянської Росії і всіляко допомогти тим з них, що повернулись в Україну.

Розглядалось питання про скликання Українських установчих зборів. Голосувалось дві резолюції: перша – українських есерів, які пропонували, щоб збори були скликані 12 травня 1918 р. на підставі виборів, що проводились в грудні 1917 р. і в січні 1918 р.; друга – українських есдеків, які вважали необхідним скасувати всі попередні вибори і призначити нові на 12 червня 1918 р. Прийняли резолюцію українських есерів 27 голосами. *Українська Центральна рада – Документи і матеріали*. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.263-270.

4. Київ. На засіданні Малої ради ухвалено законопроект про заснування з 1 липня 1918 р. єврейської вчительської семінарії. Новий навчальний заклад мав складатися з підготовчого та чотирьох основних класів та готувати вчителів для єврейських шкіл в Україні. Підпорядковувалася семінарія безпосередньо міністерству єврейських справ. *Укра-*

їнська Центральна Рада. Документи і матеріали: – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.264.

7. На надзвичайному зібранні Губернської народної управи затвердили зроблені нею видатки на упорядкування могили народного поета Т.Шевченка і ухвалили, щоб нова Управа у погоджені з Канівською повітовою управою розробила загальний план впорядкування могили. Новій Управі доручили звернутись до громадських і інших організацій, щоб вони своїми коштами взяли участь у гідному утриманні поховання великого поета України. *Народня воля.* – 1918. – 11 квітня (29 березня).

12 квітня (30 березня). П'ятниця.

1. Рада народних міністрів на пропозицію В.Голубовича ухвалила, щоб всі постанови і розпорядження окремих міністерств, які стосувались робітничого питання, не видавались без згоди Міністерства праці.

Відносно заборони міністром шляхів з'їзду організацій Південно-Західних залізниць, Мала рада ухвалила, що такий з'їзд не повинен бути заборонений. Цей конфлікт мали погодити міністерства шляхів і праці. *Українська Центральна рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.274-275.*

1. Учасники агрономічної наради при Вінницькому повітовому земельному Комітеті постановили після ознайомлення з наказом Головнокомандуючого німецьким військом Г. фон-Ейхгорна, опублікованого в “Киевской мысли”, яким надавалось право німецьким властям активно втручатись в справу посівної, висловили рішучий протест проти видання наказів подібного роду, оскільки таке можливе лише в окупованій державі. *Народня воля.* – 1918. – 25 (12) квітня.

13 квітня (31 березня). Субота.

1. Мала рада після дебатів з приводу наказу фельдмаршала Г.Ейхгорна зобов'язала міністра земельних справ М.Ковалевського широко оповістити населення України, що цей наказ Г. фон-Ейхгорна не повинен виконуватися. Міністру закордонних справ доручалось скласти протест проти наказу Г.фон-Ейхгорна, як і проти всякого іншого втручання

німецько-австро-угорських військових властей в соціально-політичні відносини на Україні.

Щодо анексії Бессарабії Румунським королівством УЦР не визнала рішення “Сфатул Церіу” про прилучення Бессарабії до Румунії актом вільного виявлення волі всіх народів, які проживали на її території, у тому числі і українського населення. УЦР доручила українському урядові вжити всіх заходів, щоб долю Бессарабії було вирішено у погодженні з Українською Народною Республікою. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.271-274.*

1. На засіданні Ради народних міністрів заслухано доповідь комісара Холмщини і Підляшшя О.Скоропис-Йолтуховського про важкий економічний стан краю, його колонізацію, про номінальну владу Комісаріату Холмщини і Підляшшя; РНМ підтримала необхідність подальшого існування Комісаріату для підготовки краю до підпорядкування його українському урядові.

РНМ висловила за необхідність підписати військову конвенцію з Німеччиною і Австро-Угорщиною, що вони всіяко зволікають. Уряд вважав, що справа конвенції може бути вирішена тільки українським урядом.

Надійшло повідомлення, що Рада народних комісарів РСФРР погоджується розпочати мирні переговори з українським урядом у Смоленську.

РНМ затвердила асигнування Головному земельному комітетові, на закупку заліза, на відновлення державного конезаводства, міністерству земельних справ на впровадження в життя законів про землю. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.276-278.*

2. Таращанський повітовий земельний комітет ухвалив, дати кожному селу стільки землі, скільки воно зможе обробити. Ті, що не зможуть засіяти всі землі, взяті ними, будуть відповідати за заподіяні втрати. Церковні землі передавалися громадянам для розподілу між безземельними і малоземельними селянами. Земельний комітет гарантував недоторканість тим, хто буде сам засівати свої площі. *Народня воля. – 1918. – 18(5) квітня.*

2. У м.Біла Церква Київської губернії відбулось об'єднане повітове зібрання всіх голів волосних народних управ, земельних комітетів, дільничних начальників міліції, представників повітової народної управи, а також повітового інструктора і комісара. Збори зобов'язали Земельну управу проводити активну роботу по запровадженню в життя земельного закону. Всім повітовим інституціям запропонували обов'язково стежити за діями повітового земельного комітету. При виборах до сільських народних управ звертати увагу на обрання дієздатних людей. Щодо роззброєння населення – збори ухвалили, щоб воно провадилось тільки українськими частинами, а не німцями. *Народня воля. – 1918. – 21(8) квітня.*

2. Селяни с.Медвеже та інших сіл Брацлавського повіту виїхали засівати поля поміщиці Щербатової. Невдовзі сюди прибули 75 польських легіонерів, які заборонили селянам сіяти. Останні роззброїли поляків. Але 17 квітня вранці польські легіонери оточили Медвеже і почали вимагати, щоб селяни палили свої хати. Хто не погоджувався – тих грабували, а дітей та жінок заганяли у вогонь. Було спалено 30 хат. Селяни вступили у бій з поляками, оточили м.Немирів і запропонували скласти зброю. Проте польські легіонери знов вступили у бій. Селяни розбили поляків, узявши у полон до 200 чол., яких відправили до Брацлаву. Селяни погоджувались навіть годувати легіонерів, аби вони не заважали їм засіяти поля. *Народня воля. – 1918. – 23(10) квітня.*

5. Київ. На засіданні Ради міністрів УНР за пропозицією міністра внутрішніх справ М.Ткаченка директором Департаменту ісповідань був затверджений з правами товариша міністра Володимир Чехівський. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С.54 – 55.*

13-14 квітня (31 березня – 1 квітня). Субота – неділя.

2. Відбулось засідання ЦК Селянської спілки. Розглядалось питання про заснування, крім “Народньої волі”, нової популярної газети. Ухвалили надати субсидії провінційним газетам житомирській “Молот” та уманській “Союз”; видати популярні брошури: “Чого ми стали самостійниками”, “Чого прийшли німці” і “Організація нашої армії”. Були обрані

представники в Головний земельний комітет та в Раду організації громадських робіт. На другий день, 14 квітня, обговорювалась справа організації селянства. У винесеній постанові говорилось, що спілка має об'єднувати трудове селянство, йти до соціалізації землі і проводити ідею української державності. Біля 70 інструкторів спілки відновили вже свою роботу, але пропонувалося значно збільшити їх кількість. Вирішено було приділити увагу заснуванню нових газет у провінції. *Народня воля. – 1918. – 16(3) квітня.*

13 квітня (31 березня) – 16 квітня (3 березня). Субота – вівторок.

2. У Києві працював з'їзд робітників скла, порцеляни та фаянсу України. Делегати, заслухавши доповіді з місць, вважали, що для налагодження нормального виробничого процесу необхідно аби міністерство праці забезпечило впровадження в життя закону про державний контроль над промисловістю в Українській Народній Республіці.

З'їзд уповноважив Центральне бюро Всеукраїнської спілки робітників скла, порцеляни та фаянсу за допомогою міністерства праці домагатися від підприємців негайного пуску заводів, а в разі неможливості – сплатити за прогульний час. В разі несподіваної зупинки заводів підприємець мав порозумітися із завкомом відносно плати за пропущені робочі дні. Під час ліквідації заводу або скорочення виробництва умови мали фіксуватися у колективному договорі. *Робітнича газета. – 191. -, 19 квітня.*

14 (1) квітня. Неділя.

1. Опублікована відозва міністра земельних справ М.Ковалевського з закликом до селян не залишити незасіяними жодного клаптя землі.

Ще раз наголошуючи на тому, що всі землі нетрудових господарств мають перейти до рук трудового селянства, міністр звернувся до земельних комітетів взяти негайно всі землі у своє розпорядження і передати трудовому селянству до переведення закону УЦР у життя. Селяни мали засіяти всі землі, як вони засівалися поміщиками, забезпечити добрий врожай, від чого буде залежати міць української держави. *Народня воля. – 1918. – 14(1) квітня.*

1. Запорізька бригада отамана З.Нагієва виступила з району Харкова на Куп'янськ і Ізюм.

Австро-угорські частини оволоділи Нікополем, інші підрозділи вступили в м.Олександрівськ. *Нова Рада. – 1918. – 16(3) квітня.*

1. Німецькі частини зайняли Куп'янськ. З захопленням Куп'янська –Сватове виникла безпосередня загроза Донецькому басейнові, який був відрізаний від сполучення залізницею з Радянською Росією на півночі. *Антонов-Овсеєнко В.А. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М. – Л., 1928. – С.210.*

14-15 (1-2) квітня. Неділя-понеділок.

2. 4-й Балтський повітовий селянський з'їзд вітав УЦР, її рішення скликати Українські Установчі збори, обіцяючи їй підтримку навіть збройною силою. З'їзд зажадав, щоб Центральна рада створила сильні збройні сили і запропонувала німцям і австрійцям залишити Україну, вивести з її території польських легіонерів, укласти якомога швидше мирний договір з Російською Республікою. З земельного питання з'їзд ухвалив проводити земельну реформу виключно за законом УЦР, у найкоротші строки провести розподіл земель серед селян, забезпечити їм сільськогосподарський реманент. З'їзд висловив рішучий протест проти втручання австрійських комендантів у земельні справи на місцях. *Народня воля. - 1918. – 23(10) квітня.*

15 (2) квітня. Понеділок.

1. У наказі Військовій офіції УНР по Головному штабу військового міністра О.Жуковського повідомлялось, що демобілізація, охорона та підрахунки майна Південно-Західного і Румунського фронтів проводиться під безпосереднім керівництвом та відповідальністю губернських і повітових комендантів. Всі демобілізаційні комісії фронтів ліквідовувались. *ЦДАВО України. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 31. – Арк. 27.*

1. К.Ворошилов погодився прийняти командування 5-ю армією. Р.Сіверсу наказано передати його армію (2-у Окрему) з всіма потягами спорядженням, озброєнням та штабом у розпорядження К.Ворошилова.

Антонов-Овсеенко В.А. *Записки о гражданской войне.* – Т.2. – М.-Л., 1928. – С.211.

2. У Києві відбулося засідання ЦК УПСР, яке ухвалило скликати на 3 травня ц.р. з'їзд партії з таким порядком денним: діяльність ЦК, земельна програма і політика, проект змін статуту УПСР, про організацію армії, про проблеми влади, інтернаціоналізм, державність та внутрішня національна політика, про економічне становище та чергові завдання партії. Передбачалося скликати також нараду з питань поточної політики, запросивши на неї усіх членів Українських Установчих зборів. *Робітнича газета.* – 1918. – 17 квітня.

2. Відбулася конференція заводських комітетів професійних спілок і представників соціалістичних партій Катеринослава та Нижньодніпровська за участю 183 делегатів. Ухвалили, що “з відходом радянської влади класові завдання робітничого класу полишаються такими ж, як і були”. Порушувалося питання про відновлення рад, в тому числі і в Катеринославі, але не як органів влади, а як органів, що об'єднували б робітничі маси і захищали їхні інтереси. *Робітнича газета.* – 1918, – 17 квітня; *Народня воля.* – 1918. – 17(4) квітня.

3. При Міністерстві земельних справ відкрився краєвий Всеукраїнський земельний комітет. На нього прибуло 27 членів і 5 – з дорадчим голосом. На порядку денному – повідомлення з місць про посівну. З Київщини доповіли, що засів почався 2 тижні тому, але у зв'язку з наказом Г. фон-Ейхгорна селянство розгубилося, оскільки не з'ясовано, хто восени буде збирати врожай. Тим часом поміщики почали одержувати телеграми з пропозиціями засівати землі, як і у минулому. По деяких повітах поміщиків підтримали німецькі військові частини.

Головний Всеукраїнський земельний комітет ухвалив постанову, у якій констатував, що головними перешкодами у справі проведення земельного закону УНР та засіву полів являються незаконні втручання в справі земельних комітетів місцевих адміністраторів, військової влади, як своєї, так і іноземної, грабіжницька діяльність польських легіонерів, відсутність коштів. Комітет висловився проти цього і вирішив негайно звернутись до військового міністерства з вимогою вивести польські

легіони за межі України, а також повідомити населення, що увесь урожай залишиться у селянства. *Народня воля.* – 1918. – 18(5) та 19(6) квітня.

16 (3) квітня. Вівторок

2. В Одесі у Воронцовському палаці відбулося загальне зібрання українських соціалістичних партій з питання про залізничний страйк в зв'язку із забороною з'їзду залізничників. Ухвалили зробити все можливе для попередження страйку на залізницях, який загрожував величезними збитками, але досягти цього не вдалося. *Робітнича газета.* – 1918. – 17 квітня.

3. На ранішньому засіданні Малої ради обговорювалось питання про вивіз природних мінеральних ресурсів з України, а саме – марганцевої руди. Виходячи з стану української промисловості і умов Брест-Литовського договору вирішено погодитись з цим.

На вечірньому засіданні Мала рада розглядала законопроект про недоторканість особи членів Центральної Ради. Вирішено поширити це положення і на членів Українських Установчих зборів.

Було внесено кілька запитів представників партій сіоністів, об'єднаної єврейської соціалістичної партії та російських есерів і есдеків щодо безвладдя на місцях, бандитизма, беззаконня по відношенню до осіб, що проводили земельну реформу, про німецькі військові суди, які засуджували до страти українців. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.281-284.*

3. Одеса. Під головуванням комісара торгу і промисловості при участі представників німецької морської місії відбулося засідання, яке розглянуло питання про найскоріше налагодження морських транспортних рейсів та прискорення ремонту пароплавів на Миколаївських верфях. На той час в українських портах накопичилися мільйони пудів вантажів. Для розв'язання проблеми призначили уповноваженого по морським перевезенням. *Робітнича газета.* – 1918. – 19 квітня.

4. Київ. Відбулося перше засідання правописної комісії при міністерстві

освіти. Завдання комісії – упорядкувати для потреб школи та звести до єдиного принципу усі правила існуючого українського правопису. До комісії увійшли: проф. М.Грунський, проф. А.Лобода, приват-доцент Г.Сушицький, Г.Голоскевич, О.Курило, Пелех, М.Левицький, М.Марковський, Доча, Дурдуківський, Бакалінський, Ганцов. Головою комісії обрано приват-доцента І.Огієнка. З 16 квітня по 24 травня 1918 рю відбулося десять засідань правописної комісії. *Вільна українська школа. – 1918. – № 10. – С.345.*

4. Київ. Зареєстровано товариство “Український народний музей в Києві”. Метою товариства була організація музею з природничо-історичним, сільськогосподарським, промисловим і суспільно-економічним відділами. *ЦДАВО України. – Ф.2201. – Оп.1. – Спр.347. – Арк.2 – 3 зв.*

8. Рада народних міністрів постановила відповісти на заяву народних комісарів РСФРР почати мирні переговори. Були обрані члени делегації, які мали проводити мирні переговори, а місцем їх – одне з міст Курщини. *Народня воля. – 1918. – 17(4) квітня.*

17 (4) квітня. Середа.

1. Рада Народних Міністрів на своєму засіданні ухвалила законопроекти про скасування міністерства генерального писарства і утворення посади порадуючого справами уряду, кодифікацію законів Державного секретаря і порядок публікації законів. Уряд ухвалив перевести годинники на 1 годину вперед на період літнього часу на 18 квітня 1918 р.

РНМ прийняла проект кошторису на утримання губернських і повітових комісарів (з додатками). З питань фінансових справ держави доручили міністерствам фінансів і торгу та промисловості представити на найближче засідання уряду конкретний план фінансово-економічної політики; проводити і далі друк грошових знаків тощо.

РНМ розглянула і ухвалила цілий ряд асигнувань на різні потреби міністерств та організацій. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.284-286.*

1. Підрозділи 5-ї армії підійшли до ст.Сватове з запізненням. Бій з

німецькими частинами розпочався о 3-ій год. ранку і тривав до 2-ї години дня. Не витримавши натиску переважаючих сил противника радянські війська відступили. Звідси німецькі частини розгорнули наступ по лінії Старобільськ – Біловодськ-Чорткове, щоб оволодіти Південно-Східною залізницею. *Антонов-Овсеенко В.А. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М.-Л., 1928. – С.240-242.*

18 (5) квітня. Четвер.

1. На засіданні Малої ради обговорювалось питання організації громадських робіт, до яких вирішили залучити широку мережу міських і земських органів самоврядування при фінансовій допомозі уряду, а також професійних робітничих організацій.

З приводу наказу фельдмаршала Г.фон-Ейхгорна дав пояснення голова РНМ В.Голубович, наголосивши на тому, що наказ був невірною перекладений. Міністерство земельних справ запропонувало земельним комітетам і комісарам вжити всіх заходів, щоб розграбований селянами реманент і збіжжя були повернуті у розпорядження земельних комітетів. За наказом міністра земельних справ на місця йшли телеграми з вимогами засіяти всі поля, що ніби то і викликало тривогу німецьких військових властей.

Мала рада розглянула законопроект про недоторканість особи членів Центральної Ради, внесений фракцією сіоністів. Крім того ухвалили поповнити законопроект пунктом про недоторканість членів Українських Установчих зборів. *Робітнича газета. – 1918. - 19 квітня; Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.287-288.*

1. Передові підрозділи кримської групи українського війська вступили в бій з радянськими частинами, що обороняли Мелітополь. Перевага у технічному оснащенні групи артилерією та підтримка бронепотягів дозволили їм здобути перемогу - радянські частини почали відступати на сивашські позиції. *Історія українського війська. – Львів, 1992. – С.417.*

1. У Таганрозі, куди евакуювався радянський уряд України, у квітні ц.р.

за рішенням сесії ЦВК рад України замість ЦВК рад і радянського уряду – Народного секретаріату було створене Всеукраїнське бюро для керівництва повстанською боротьбою проти німецьких окупантів т.зв., “повстанська дев’ятка”. До неї увійшли більшовики А.Бубнов, В.Затонський, Г.П’ятаков, С.Косіор, М.Скрипник (голова), а також представники лівих есерів та лівих українських соціал-демократів. Це Бюро діяло до 1-го з’їзду КП(б)У (липень 1918 р.), який сформував Всеукраїнський центральний військово-революційний комітет для керівництва боротьбою проти гетьманської влади і іноземної окупації. Сприяв створенню на окупованих територіях ревкомів, повстансько-партизанських загонів, надавав фінансову та військову допомогу. *Великий жовтень і громадянська війна на Україні. – Енциклопедичний довідник. – К. – 1987. – С.122, 125.*

19 (6) квітня. П’ятниця.

1. ЦВК рад України звернувся до робітників і селян з Маніфестом, в якому зазначав, що “відроджуються найгірші часи миколаївського режиму”, в т.ч. влада поміщиків, капіталістів. Ліквідуються завоювання робітників і селян. *Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр. – У трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – К. – 1967., С.327.*

1. Рада народних міністрів дала згоду на те, щоб Державне хлібне бюро почало заготовку хліба для Німеччини і Австрії, хоча законопроект про нього ще не затверджений, та ухвалило виділити для цього потрібні кошти.

У відповідь на лист німецького посла фон-Мумма відносно Чорноморського флоту, РНМ підтвердила, що останній оголошено флотом УНР і не виступатиме проти військових сил Німеччини і що вона просить німецькі військові власті допомогти у боротьбі з більшовицькими елементами, що захопили кораблі. Флотові дати наказ – не виступати проти німецьких військ.

Підтверджено, що М.Порш призначений головою мирної делегації, що мала вести переговори з РСФРР.

РНМ заслухала і питання про польські легіони. Міністри військовий і внутрішніх справ повідомили, що ними вжиті заходи до повного їх роззброєння з залученням місцевого населення. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.289-291.*

1. Мала рада на своєму засіданні прийняла перероблений законопроект про надання міністерству внутрішніх справ кредиту для видачі ссуд земським і міським самоуправлінням та законопроект про випуск розмінних марок Державної скарбниці. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – Т.2. – К., 1997. – С.288.*

1. Опублікована постанова Головного земельного комітету України, прийнята ним після заслуховування і аналізу доповідей з місць і з'ясування суті перешкод, які виникали в роботі земельних комітетів в процесі впровадження в життя земельного закону Центральної Ради і проведення посівної. Велике значення надавалося попередженню втручання у земельні справи місцевих адміністрацій та військової влади, “як чужоземної, так і української”. Постанова схвалювала тверду позицію щодо переведення в життя земельного закону 18 січня 1918 р. міністром земельних справ М.Ковалевським. *Робітнича газета. – 1918. - 19 квітня.*

1. “Маніфест до робітників і селян України” – звернення ЦВК рад України і Народного секретаріату до робітників і селян України із закликом до згуртування сил навколо радянського уряду для боротьби проти австро-німецьких окупантів та Центральної Ради, прийнятий на Таганрозькій сесії ЦВК рад за дорученням 2-го Всеукраїнського з'їзду рад. Невідкладним завданням радянської влади визнавалося надання ідейної, організаційної і технічної допомоги повстанню робітників і селян проти Центральної Ради та окупантів. Опублікований 20(7) квітня 1918 р. в газеті “Вестник Украинской Народной республики”. *Гражданская война на Украине 1918-1920. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.122-125; Большевистские организации Украины (ноябрь 1917 – апрель 1918 г.) – Ч.2. – К. 1965. – С.80-81.*

19-20 (6-7) квітня. П'ятниця-субота.

1. У Таганрозі за умов австро-німецької окупації України відбулась нарада більшовиків за участю членів більшовицької фракції ЦВК рад України, Народного секретаріату, окремих представників лівих елементів УПСР та УСДРП (71 особа). В умовах гострих незгод нарада на пропозицію М.Скрипника ухвалила створити окрему від РКП(б) Компартію України. Ця акція М.Скрипника та більшістю учасників наради розглядалася як формальний крок, спрямований на збереження Брестського миру. Нарада виробила заходи до відновлення і зміцнення більшовицьких організацій і підготовці під їх керівництвом повстання проти окупантів і гетьманської влади. Конференція обрала Організаційне бюро по скликанню Першого з'їзду КП(б)У, ухвалила рішення про назву республіканської партійної організації – Комуністична партія (більшовиків) України. Наголошувалося, що КП(б)У має роз'яснити масам залежність успіху цього повстання від збереження і зміцнення радянської влади в РСФРР і “дальшого розвитку світової соціалістичної революції”! *Великий жовтень і громадянська війна на Україні.* – Енциклопедичний довідник. – К. – 1987. – С.615; *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг.* – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1.- К., 1967. – С.125-126, 764.

20 (7) квітня. Субота.

1. Мала рада відклала законопроект про утворення Вищої економічної ради УНР. Голова комісії по виборах в Українські Установчі збори доповів про основні засади, на яких будуть проводитись вибори і довибори, там де ще не відбулися.

Вечірнє засідання було присвячене запитам представників фракцій різних партій, у тому числі і відносно польських легіонів. Військовий міністр О.Жуковський повідомив, що останні порушили домовленість про те, що вони не будуть робити самочинні реквізиції. Міністерство після великих зіткнень на Брацлавщині наказало місцевим комендантам роззброїти частини польського війська. *Українська Центральна Рада.*

– *Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.293-297.*

1. Опубліковано розпорядження міністра внутрішніх справ М.Ткаченка губернським і повітовим комісарам про святкування дня 1 травня. Одночасно про це було повідомлено військове міністерство для такого ж розпорядження комендантам і військовим частинам. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.292-293.*

1. У зв'язку з тим, що німецькі, українські і австро-угорські війська перейшли Перекоп і почали наступ на Сімферополь Центрофлот надіслав радіоповідомлення фельмаршалу Макензену, у якому наголошувалось, що російський Чорноморський флот і Таврійська республіка є частиною Російської Соціалістичної Федеративної Радянської республіки і тому вимагали зупинити просування військ на півострові. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т. 1, кн. 1. – К., 1967. – С.128.*

2. На зібранні моряків м.Севастополя ухвалено резолюцію, щоб дати опір тільки австро-німецьким військам, не вступаючи у бій з українськими частинами. Ще раніше частина моряків висловлювалась за здачу м.Севастополя без бою, а робітники таку резолюцію винесли ще раніше. Багато членів Центрофлоту вже залишили місто. Проте сутички між робітниками і моряками не припиняються. *Народня воля. – 1918. – 24(11) квітня.*

2. Відбувся Полтавський повітовий з'їзд Селянської спілки, який висловив “повне довір'я і щирю подяку Центральній Раді за її працю по будові української державності”. Трудове селянство повіту заявило про підтримку уряду Української Народної Республіки. *Полтавські губернські відомості. – 1918. – 27(14) квітня.*

2. До Києва прибула з Харкова депутація від Ради з'їзду гірничопромисловців півдня Росії, яка об'єднувала всі металургійні, кам'яновугільні, антицитові та залізородні підприємства, з метою з'ясувати загальну економічну політику Центральної Ради, проаналізувавши торгівельний договір з Центральними державами та ділову програму

уряду щодо відродження промисловості. *Робітничка газета*. – 1918. – 21 квітня.

2. Відбувся Хотинський повітовий селянський з'їзд, у роботі якого взяли участь 569 представників. Він був заборонений австрійським комендантом м.Хотині, делегати виїхали в містечко Жванець, де приміщення, у якому проходив з'їзд, оточили угорці, запропонувавши припинити роботу. І все ж з'їзд встиг ухвалити резолюцію про об'єднання з своїми братами з Української Народної Республіки. Від з'їзду до УЦР в Київ була послана спеціальна делегація з наказом, просити допомоги у захисті від румунської окупації, в організації збройних загонів у повіті, в проведенні виборів до Українських Установчих зборів. Делегати прохали призначити негайно повітового військового коменданта та підтримати перевибори інституцій у повіті, які не відповідали народним інтересам. Вся земля, ліси, води, фабрики мали перейти до народу. З приходом австрійського війська поміщики повернулися у свої маєтки, вимагаючи повернення майна, яке перебувало у розпорядженні селянських комітетів але головне – почався масовий вивіз збіжжя і майна в Австрію. *Народня воля*. – 1918. – 24(11), 25(12) квітня.

2. З'їзд селянських спілок Лохвицького повіту Полтавської губернії ухвалив про створення Селянської Спілки, до якої мають увійти представники трудового селянства. Вона мала проводити організаційно-просвітню роботу, не втручаючись у діяльність місцевих органів влади. З земельного питання поставили – всіма силами допомагати земельним комітетам у проведенні земельної реформи. Висловлено прохання до повітового земельного комітету – у разі недостачі землі в одній волості щоб була відведена селянам у другій волості. *Народня воля*. 1918. - 25 (12) квітня.

2. Київ. Опублікування у пресі розпорядження міністерства внутрішніх справ губернським та повітовим комісарам про організацію святкування 1 травня. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник. — К., 1995. — С.269.*

3. З'явився наказ полтавського губернського комісара А.Лівицького

про те, що усі колективні договори, заключені до 6 січня 1918 р., залишаються дійсними, бо їх скасування хибно вплинуло б на стосунки робітників і підприємців. І власникам, і робітникам пропонувалося утримуватися від порушення договорів до відповідних розпоряджень уряду Української Народної Республіки. Наказ містив запевнення, що останній зобов'язується рішуче впроваджувати в життя закони, які регулювали питання праці, ухвалені Центральною Радою.

Договори, укладені за радянської влади, мала переглянути комісія з рівного представництва робітників і підприємців за участю представника міністерства праці або особи, якій довіряли обидві сторони. Порушників домовленостей мали притягати до карної відповідальності. *Полтавські губерніальні відомості. – 1918. - 24(11) квітня.*

8. Відбулося перше офіційне засідання представників уряду Української Народної Республіки та уряду Білоруської Народної Республіки в справі встановлення державних меж між республіками. Учасники констатували відсутність ворожнечі між ними. Обговорили питання про принципи визначення нових державних меж і основних прикордонних пунктів на заході і сході. Прийняли етнографічний принцип, але в тісному зв'язку з географічним та економічним принципами. *Робітнича газета. – 1918. - 21 квітня.*

20-22 (7-9) квітня. Субота-понеділок.

1. Центрофлот повідомив РНК РСФРР радіограмою про перехід німецьких та австрійських загонів через Перекоп і наближення їх до Сімферополя. Далі повідомлялося про заяву місцевого комісара Центральної Ради про те, що згідно Брестського договору між Україною та Четверним союзом Крим, Сімферополь, а також Чорноморський флот відходять до УНР. Тому останній має підняти український прапор та визнати владу Центральної Ради. 20(7) квітня ц.р. голова Центрофлоту у радіограмі направленій Центральній Раді, вимагав призупинення наступу українських і німецьких військ на Крим, наполягаючи на тому, що за мирним договором у Бресті як Чорноморський флот, так і республіка Тавріда є складовими частинами РСФРР. Не отримавши відповіді, голова

Центрофлоту заявив, що порушення українським та німецьким військом Брестського договору загрожує безпеці флоту і тому останній змушений буде вжити відповідні заходи для захисту. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.128.*

21 (8) квітня. Неділя.

1. Опубліковано відповідь РНМ УНР на ноту Раднаркому РСФРР від 3 квітня 1918 р. Рада народних міністрів повідомляла, що для ведення переговорів мирних делегацій пропонує обрати м.Курськ, куди українська делегація прибуде 21 квітня. РНМ вимагала припинити переслідування осіб українського походження, що проживали на території Російської радянської республіки; не чинити перепон громадянам УНР, якщо вони виявлять бажання повернутись в Україну; не забороняти друкувати українські книжки та пресу українською мовою. *Українська Центральна Рада. – Документи та матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 грудня 1918 р.). – К., 1997. – С.297-298.*

2. Відбувся 3-й з'їзд українських есерів Уманщини. Заслухавши доповіді з місць, делегати ухвалили резолюцію про активну підтримку УЦР. З'їзд зажадав від ЦК УПСР та есерівської фракції Центральної ради домагатися рішучого проведення у життя прийнятих законів, а також все зробити для виведення польських військ з України. Був обраний делегат на Всеукраїнський з'їзд партії. *Народня воля. – 1918. – 25 (12) квітня.*

2. У м.Сміла відбувся повітовий з'їзд селянських депутатів і робітників 4-х цукроварень, ст.Бобринська та деяких економічних організацій. На нього прибуло 239 представників. З'їзд розглянув питання про сучасний момент, земельний та робітничий закон, поточні питання. З доповіддю з першого питання виступив член УЦР Ф.Швець. Делегати вимагали якнайскорішого укладення мирного договору з Російською республікою, створення української армії і виводу австро-німецького війська з України, повернення полонених з-закордону. Після доповіді члена Малої ради С.Баклаженка з'їзд ухвалив, щоб УЦР видала відповідні

закони про страхування і інше забезпечення робітників, запровадила громадські роботи, аби полегшити стан з безробіттям. Делегати постановили приступити до заснування Селянської спілки у селах, волостях, у повіті. *Народня воля. – 1918. – 5 травня (22 квітня).*

2. Працював повітовий з'їзд представників селянських спілок Зінківського повіту, у роботі якого брали участь 63 чол. Доповідь про сучасний момент зробив інструктор УЦР А.Запорожченко. Висловивши цілковите довір'я УЦР і її уряду, з'їзд ухвалив, щоб вони рішуче проводили у життя земельний закон. З'їзд підтримав скликання Українських Установчих зборів. З приводу наказу повернути все забране в економіях, вирішили просити повітовий земельний комітет взяти цю справу під контроль відстоювати інтереси селян перед комісаром і комендантами, щоб до вирішення її земельним комітетом не притягати їх до відповідальності. Були вироблені і норми організації спілок у повіті, скликання з'їздів тощо. На останку з'їзд обрав тимчасовий виконавчий комітет. *Народня воля. – 1918. – 28(15) квітня.*

2. Селяни с.Попівка Кременецького повіту Волинської губернії ухвалили на сході звернутись до ЦК Селоспілки з проханням допомоги, оскільки село зруйноване військовими діями – спалені хати, загинула худоба, за притулок мають тільки землянки. Не мають грошей, щоб купити насіння і засіяти поля. Союз землевласників погрожує, що скасує всі земельні комітети. У селах нема ніякого знаряддя для обробітку. *Народня воля. – 1918. – 5 травня (22 квітня).*

21-22 (8-9) квітня. Неділя-понеділок.

2. Відбулося перше зібрання Подільської губернської народної ради. В резолюціях вона висловила цілковите задоволення земельним законом Центральної Ради і ухвалила повідомити про це останню. Після доповідей про становище на місцях з урахуванням присутності на території Поділля польських легіонів, зібрання скаржилося уряду на втручання поляків у внутрішнє життя України, в чому Народна рада побачила велику небезпеку, бо такий стан речей спричиняв хвилювання серед селянства.

Подільська Народна рада прохала уряд УНР вжити негайних заходів до роззброєння польських легіонерів і виводу їх за межі Української Народної Республіки. Вважаючи необхідним утворення нової національної армії України поки що пропонувалося негайно дати дозвіл на безперешкодне отримання необхідної зброї та набоїв для збільшення кількості озброєних команд чи сотен на місцях. *Робітничка газета.* – 1918. - 3 травня.

22 (9) квітня. Понеділок.

1. 2-й Запорізький полк зайняв станцію Джанкой. Полковник П.Болбачан, не чекаючи поки надійде решта сил, віддав наказ наступати на Сімферополь, де частини Запорізької бригади отамана З.Натієва зав'язали бої за місто.

Кінний полк ім. К.Гордієнка і кінно-гірський дивізіон вели наступ західніше залізниці, що вела до Сімферополя – нею просувались панцерні потяги. *Народня воля.* – 1918. – 24(11) квітня.

2. Єлисаветградський з'їзд селянських депутатів виніс резолюцію з сучасного моменту, у якій зазначив, що Рада селянських депутатів повинна мати тісний зв'язок з місцевою радою. Без відома земельної та продовольчої управ не припускались ніякі реквізиції. Поміщики і землевласники, які наказували повернути їм живий і мертвий інвентар, поділений земельними комітетами на підставі виданого закону, та заважали селянам у засіві полів, розпускали провокаційні чутки, мали бути заарештовані. Волосні управи мали підрахувати всю зброю по волостях і організувати озброєні дружини для захисту населення. З'їзд постановив обрати комісію і відрядити її до Києва для ознайомлення з роботою УЦР. *Народня воля.* – 1918. – 27(14) квітня.

5. Київ. Департамент ісповідань звернувся до Союзу корпорацій київських духовних шкіл з пропозицією для “якнайліпшої підготовки кандидатів православного священства” негайно обрати представників і спеціалістів різних богословських дисциплін для “виробу типу богословської школи і учебних планів і програм в ній”. З цієї метою при департаменті була створена спеціальна комісія на чолі з

М.Крамаренком. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради).* – К., 1997. – С.75.

23 (10) квітня. Вівторок.

1. Наказом військового міністра О.Жуковського для розгляду злочинств та провин військових на території УНР утворювалися військові суди. У Києві – Вищий військовий суд, якому підлягали всі справи Правобережної України та Чернігівщини. Такий же суд – в м.Катеринославі для розгляду справ Лівобережної України, за винятком Чернігівщини. *ЦДАВО України.* – Ф.1074. – Оп.2. – Спр.31. – Арк. 48.

2. ЦК Селянської спілки на своєму засіданні ухвалив скликати Всеукраїнський селянський з'їзд на 10 травня, ближче до скликання Українських Установчих зборів. Було визначено норми представництва: від волості – 1 представник, від повітової Ради селянських депутатів – 7 осіб, від губернської Ради селянських депутатів – 5 представників. Матеріальне забезпечення делегатів покладалось на місцеві організації, у крайньому випадку його мала взяти на себе Всеукраїнська рада селянських депутатів. Технічні справи по скликанню з'їзду мали вирішувати комісії ЦК. На з'їзд запрошувались і представники повітових та губернських комітетів Рад селянських депутатів. *Народня воля.* – 1918. – 24(11) квітня.

3. Підписанням договору про “товарообмін” завершила роботу змішана комісія з представників австро-німецького блоку і Ради міністрів УНР. Цей документ об'єднав усі попередні угоди і домовленості. Для виконання прийнятих зобов'язань за виробленим ще у березні 1918 р. так званим організаційним планом по всій Україні утворилася широка мережа військово-економічних установ, очоленіх Центральним господарським управлінням, яке розміщувалося у Києві, але мало численні відділення на периферії. *Українська РСР в період громадянської війни. 1917-1920 рр. – У трьох томах.* – Т.1. – Березень 1917 о. – листопад 1918 р. – К., 1967. – С.317 – 318.

23-24 (10-11) квітня. Вівторок-середа.

8. У Києві відбулася нарада послів Німеччини та Австро-Угорщини, уповноважених верховного командування цих країн і начальника штабу німецьких окупаційних військ, яка ухвалила остаточне рішення про заміну Центральної Ради. Нарада розглянула питання про майбутню форму державної влади. Представники військового командування наполягали на перетворенні України на німецьке генерал-губернаторство. Але довелося зважати на те, що така акція може спричинитися до наростання опору широких мас. Отже, ухвалили “скільки буде можливо, зберегти український уряд, який, однак, у своїх діях повинен залежати від німецького та австро-угорського головнокомандуючих” і не перешкоджати військовим та економічним заходам окупаційних властей. *Крах германської окупації на Україні (по документах окупантов)*. – М., 1936. – С.49.

8. Відбулися переговори між Україною та Німеччиною і Австро-Угорщиною щодо укладення економічної угоди. *Документи о разгроме германських окупантов на Україні 1918 року*. – М., 1942. – С.73; *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.335-336.*

24 (11) квітня. Середа.

1. Рада народних міністрів, заслухавши повідомлення військового міністра О.Жуковського, що в Літинському повіті, коли селяни приступили до розділу землі, поміщики направили австрійських вояків, які заарештовують членів земельних комітетів і розганяють селян, доручила йому організувати охорону порядку на Поділлі.

Рада народних міністрів затвердила склад торгової делегації, яка мала виїхати за кордон для організації товарообміну, та асигнування на її утримання.

Військовий міністр О.Жуковський доповів проект закону про загальні засади формування Української армії – на основі загального військового обов’язку, який уряд схвалив і постановив передати на розгляд в

УЦР. Також було ухвалено проекти законів про тимчасові штати середніх шкіл, про зміну штатів для вищих початкових шкіл, про статут і штати Київського художньо-промислового й наукового музею. Уряд дозволив виділити певні кошти на організацію повернення росіян на батьківщину на прохання міністерства великоруських справ. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.303-305.*

24 – 25 (11-12) квітня. Середа-четвер.

3. Вночі трьома озброєними людьми був заарештований український директор банку Добрий, перший фінансист в Києві, член фінансової Комісії української делегації, котра за дорученням українського уряду вела фінансові переговори з німцями. Арешт відбувся від імені “комітету спасіння України”, до якого увійшло кілька міністрів. Комітет мав антинімецьке спрямування. *Народня воля. – 1918. – 9 травня (26 квітня).*

25 (12) квітня. Четвер.

1. На засіданні Малої ради продовжувалось обговорення законопроекту про утворення Фінансово-економічної ради, завданням якої мало бути об'єднання і координування усіх державно-господарчих заходів УНР. Після широкого обговорення Мала рада схвалила законопроект про утворення Головної економічної ради УНР. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.306-310.*

1. Генерал-фельдмаршал Г.фон-Ейхгорн видав наказ про те, що “де тільки не перебуває німецьке військо”, він не дозволить “ніяких беззаконних вчинків”, тобто будь-яких політичних виступів. Винні у вчинках проти німецького й союзного війська підлягали польовому суду. У пресі заборонялося вести антинімецьку агітацію. Газети, які порушили б цю настанову, мали негайно закритися. Всі вуличні зібрання заборонялись. Виконання наказу доручалося штабу XXVII Армійського корпусу. Наказ набував сили з часу оприлюднення 26 квітня 1918 р. *Нова Рада. – 1918. – 27 квітня; Українська Центральна Рада. – Документи і*

матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.348; *Гражданская война на Украине. 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. . – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.129.*

1. Начальник військових сил Одеського гарнізону Скаржинський видав наказ негайно демобілізувати польські військові частини Одеської військової округи. У польських газетах з'явилися протести проти роззброєння польських підрозділів. *Народня воля. – 1918. – 24(11) квітня.*

1. Частини Запорізької бригади З.Натієва зайняли Сімферополь і розгорнули наступ на Севастополь.

Кінний полк ім. К.Гордієнка, що наступав гірськими шляхами, вступив у Бахчисарай. Після цих перемог українські підрозділи на вимогу німецького військового командування (німецькі війська прибули до Сімферополя) припинили наступ і залишили Крим. *Народня воля. – 1918. – 26(13) квітня.*

1. Радянські загони залишили ст. Родакове. Впертий опір радянських частин німецьким військам під Родаковим дозволив провести евакуацію Луганська. *Антонов-Овсеенко В.А. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М.-Л., 1928. – С.265.*

26 (13) квітня. П'ятниця.

1. На засіданні Ради народних міністрів було прийнято кілька законопроектів: про громадянство Української Народної Республіки; про порядок ліквідації військово-технічних установ та розрахування з їхніми співробітниками; про політично-правове становище військових, який був ухвалений з деякими поправками; про нові функції педагогічних рад середніх державних шкіл України; тимчасового закону про Державного контролера теж з доповненням та поправками; про утворення тимчасових ревізійних комісій Румунського і Південно-Західного фронтів. Всі ці законопроекти рекомендовано передати на розгляд у Центральну раду.

Рада народних міністрів ухвалила ряд асигнувань на потреби міністерств. *Українська Центральна рада. – Документи і матеріали. – В*

двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.310-312.

3. Фінансово-економічна нарада при міністерстві фінансів згідно з постановою Ради народних міністрів приступила до вироблення умов випуску внутрішньої залізничної позики на суму у 750 млн. карбованців. Підкреслювалося, що за час війни вперше надавалася позика не на озброєння, а на відродження такої важливої галузі господарства, як транспорт. *Робітнича газета.* – 1918. – 27 квітня.

8. Вільгельм II телеграфував про згоду на обрання П.Скоропадського гетьманом України за умови, що він “дасть зобов’язання неухильно виконувати наші поради”. *Крах германської окупації на Україні (по документах окупантов).* – М., 1936. – С.41.

Ніч з 26(13) на 27(14) квітня. З п’ятниці на суботу.

1. Німецькі війська у Києві обеззброїли першу Українську дивізію, т.зв. “сірожупанників”, яка складалася з колишніх військовополонених –українців у Німеччині. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах.* – Т.ІІ. – Українська Гетьманська держава. – К., 2002. – С.25.

26-28 (13-15) квітня. П’ятниця-неділя.

2. У Києві працював 1-й Всеукраїнський національно-професійний з’їзд українських організацій Південно-Західних залізниць. Він порушив питання про об’єднання роботи з IV-м делегатським з’їздом залізничників, який зібрався у ці ж дні.

На цьому з’їзді серйозної критики зазнала діяльність Головного комітету, яку визнано непланомірною і надто політизованою. Кращими в плані захисту інтересів виявилися дії Тимчасового комітету, обраного після розкладу Головного комітету. Проти таких висновків рішуче протестувала українська фракція цього зібрання, яка твердила, що й Тимчасовий комітет займався переважно політикою. Щодо об’єднання з IV-м делегатським з’їздом залізничників розгорнулися гострі дебати і лише 28 квітня вирішили направити на його засідання двох представників “для інформації”. *Робітнича газета.* – 1918. – 26, 27, 28 квітня.

27(14) квітня. Субота.

1. На засіданні Ради народних міністрів голова уряду В.Голубович порушив питання про реагування на наказ генерала Г. фон-Ейхгорна від 25 квітня 1918 р. М.Любинський, управляючий міністерством закордонних справ, запропонував видати контр приказ, яким оповістити, що наказ генерала не дійсний, і щоб уряд настійно вимагав відкликання Г.Ейхгорна з України. Він же зачитав телеграму з повідомленням про дебати в німецькому рейхстазі з приводу першого наказу Г. фон-Ейхгорна.

На цьому засіданні В.Прокопович (член партії соціалістів-федералістів) від імені І.Фещенка-Чопівського і С.Шелухіна заявив про їх вихід із складу Кабінету через те, що уряд не опублікував своєї декларації, тобто не має конкретної програми діяльності і не може стати на шлях реальної роботи. Підлягаючи директиві Головного комітету партії соціалістів-федералістів вони – міністри залишають свої посади, не бажаючи брати на себе відповідальність за бездіяльність уряду. *ЦДАВО України. – Ф.2592. – Оп.1. – Спр. 65. – Арк. 90-91; Українська Центральна рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.312-313.*

1. Протягом дня відбувались закриті засідання фракцій Малої ради, присвячені обговоренню питання про сучасний момент. О 9-й год. вечора почалось засідання Малої ради. Після повідомлення, що в комісії закінчується розгляд проекту Конституції УНР, голова Центральної Ради проф. М.Грушевський пропонує поставити його на обговорення в Раді на понеділок – 29(16) 1918 р. Мала рада погодилась з пропозицією про передачу законопроекту про єврейські національні Установчі збори на розгляд комісії по розробці Конституції. Міністр великоруських справ Д.Одинець пропонує розглянути у тій же комісії законопроект про скликання великоруських Установчих зборів, що й прийнято Малою радою.

Військовий міністр О.Жуковський давав пояснення, чому німецька військова влада в Києві роззброїла дивізію, сформовану з полонених українців.

З приводу нового наказу генерал-фельдмаршала Г.фон-Ейхгорна від

25 квітня 1918 р. виступив голова РНМ В.Голубович. Він наголосив, що завжди існувала домовленість з німецькою військовою владою про невтручання у внутрішні справи українського народу, що неодноразово підтверджувалось ними. Наказ, яким німецька військова влада перебрала на себе право карати за будь-які злочини, передаючи винних до військово-польового суду, забороняючи зібрання на вулицях агітацію усну і письмову, фактично тим самим звинувачуючи Уряд УНР у неспроможності навести лад у країні, перекреслював домовленості. О.Голубович запропонував звернутись з нотою до уряду Німеччини. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.314-317.*

1. Німецькі війська вступили в Луганськ. Німецьке командування кинуло до міста п'ять дивізій. Частини радянських військ стримували протягом дня 40-тисячне угруповання противника, але переважаючі сили примусили їх залишити місто. Радянські частини відійшли в напрямі Міллерового. *Антонов-Овсеєнко В.А. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М.-Л., 1928. – С.265-266; История рабочих Донбасса. – Т.1. – К., 1981. – С.173.*

1. Ранком в Києві казарми, де розміщувались 1-й, 4-й і гарматний полки, були оточені німецькими солдатами і роззброєні. Німецькі військові начальники запевняли, що це робиться за згодою українського уряду. Але цей хід подій виявився несподіваним для Військового міністерства УНР. *Народня воля. – 1918. – 28(15) квітня.*

2. На ст. Коростень відбувся 2-й повітовий селянський з'їзд Овруцького повіту, скликаний Овруцькою повітовою Радою селянських депутатів. З'їзд ухвалив висловити повне довір'я Українському уряду, схвалив тимчасовий земельний закон від якого трудове селянство ніколи не відступить, не зважаючи на провокації землевласників. З'їзд висловився за скликання Українських Установчих зборів. Він висловив рішучий протест проти дій землевласників і деяких чинів міліції. З'їзд зобов'язав делегатів, повернувшись додому, скликати сільські сходи і роз'яснити селянам, що врожай з засіяних ними полів буде належати їм німецьке військо буде виведене з України, як тільки відпаде потреба в

ньому. *Народня воля.* – 1918. – 28(15) квітня.

8. У ніч на 27 квітня мирна делегація виїхала з Києва і прибула на ст.Ворожба, де зупинилась. Звідси делегація 28 і 30 квітня надіслала дві радіотелеграми з пропозицією росіянам розпочати переговори, але до 10-ї год. вечора жодної відповіді не надійшло. На передану записку – припинити бойові дії – теж відповіді не надійшло. У телеграмі міністра закордонних справ РСФРР Чичеріна, вміщеній у курських газетах, повідомлялось, що переговори почнуться 28 квітня в Курську. *Народня воля.* – 1918. – 5 травня (22 квітня).

28(15) квітня. Неділя.

1. Як писала “Народня Воля”, близько пів на четверту дня до будинку Центральної Ради прибув “відділ німецького війська з панцерним автомобілем та кільканадцятьма самострілками на возах”. Оточивши будинок, солдати увірвалися в середину. До зали засідань Малої ради спочатку увійшли десь 50 солдатів з офіцером. Останній наказав усім підняти руки вгору. Лише М.Грушевський та М.Порш не підкорилися команді. Тим часом залу заповнювали все нові й нові озброєні солдати. Старший офіцер оголосив, що заарештують лише міністра внутрішніх справ українського соціал-демократа М.Ткаченка, міністра закордонних справ українського есера М.Любинського, військового міністра, українського есера О.Жуковського, земельних справ українського есера М.Ковалевського та директора адміністративного департаменту МВС Ю.Гаєвського. Але присутніми виявилися лише М.Любинський та Ю.Гаєвський, затримали також дружину М.Ткаченка. Роззброївши присутніх, їх переписували і по одному дозволяли залишити залу засідань. Обшукували навіть жінок. Ця процедура завершилася лише о п’ятій годині. Частина німецьких військових залишилася в будинку Центральної Ради.

М.Грушевського піддали домашньому арешту. *Народня воля.* – 1918. – 30 квітня; *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.317-325, 348; Робітничка газета. – 1918. – 3 травня.*

2. У Києві відкрився 5-й Український національний з'їзд Київщини у Народній аудиторії на Бульварно-Кудрявській вулиці. До порядку денного увійшли: огляд подій в Україні з часу 4-го з'їзду; діяльність київської губернської Української ради з початку існування; робота українського уряду; доповіді з місць по повітах (про дії народних рад, земельних комітетів, про стан посівної, справи з освітою, "Просвітами", Селянськими спілками тощо). З'їзд зупинився на розв'язанні земельного питання, розвитку торгівельних зносин з Центральними державами, питаннях про податки, діяльність народних рад і, нарешті, про ліквідацію київської губернської та Української національної ради. *Робітнича газета.* – 1918. – 28 квітня.

Ніч з 28 на 29 квітня (з 15 на 16). Неділя-понеділок.

1. О 23 год. 40 хв. голова РНМ В.Голубович надіслав телеграму представникові УНР при Уряді Німецької держави в Берліні О.Севрюку. У ній говорилося, що В.Голубовичем складена заява представнику Німецької держави при Українському урядові баронові Мумму фон Шварценштейна про ті події, що відбулися. О 4-й год. цього дня озброєні люди, одягнені у форму німецьких солдатів і офіцерів, оточили Центральну Раду. Члени УЦР і українського уряду, присутні на засіданні Ради, іменем німецького уряду були піддані обшукам і арештам. На протест голови УЦР проф. М.Грушевського не звернули ніякої уваги. Під час трусу у нього забрали всі документи. Обшуки тривали протягом трьох годин.

В.Голубович склав рішучий протест барону А. фон-Мумму, на що останній заявив, що він нічого не знає і пообіцяв довести про те, що відбулося, до відома свого уряду. *Народня воля.* – 1918. – 30(17) квітня.

29 (16) квітня. Понеділок.

1. На засіданні Малої ради вирішено було направити делегацію Центральної ради до німецького посла барона А. фон-Мумма, щоб з'ясувати, яку мету переслідує військове командування в Києві і просити його знехтись з німецьким урядом, повідомивши, що Центральна рада піде назустріч німецькій владі, якщо вона зробить такий крок і по відношенню до Центральної Ради. Делегація отримала від наради вказівку,

що теперішній уряд погоджується піти у відставку, а новому буде доручено переглянути земельний закон УЦР у відповідності з вимогами часу.

Відкриваючи засідання голова Центральної Ради М.Грушевський повідомив, що 28 квітня до нього прибув військовий аташе Штольценберг, який пояснив події, що відбулися – вони мали заарештувати деяких членів Центральної Ради, причетних до викрадення банкіра А.Доброго. М.Грушевський заявив протест у зв'язку з обшуками членів УЦР та вилученням паперів. Їх потім повернули. Мала рада постатейно розглянула законопроект Конституції УНР, який мав назву “Статут про державний устрій, права і вільності УНР”. Документ складався з таких розділів: 1. Загальні постанови; 2. Права громадян; 3. Органи влади УНР; ... 5. Всенародні збори УНР; 6. Про Раду народних міністрів УНР; 7. Суд УНР; 8. Національні союзи (закон про національно-персональну автономію, затверджений Центральною Радою тощо); 9. Про часове припинення громадських свобод”. Після трьох читань Статут було прийнято.

Близько 16 год. біля будинку Центральної ради з'явилися караули січових стрільців, біля дверей виставлено кулемети.

Делегація, що повернулася від німецького посла барона А.фон-Мумма повідомила, що останній заявив, що Центральна рада запізнилася зі своєю заявою.

Близько 21 год. члени Центральної Ради залишили будинок. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.326-330; Конституція Української Народної Республіки. – К. – 1918 р.*

1. Рада народних міністрів на своєму засіданні заслухала законопроект міністерства фінансів про додаткове асигнування 25 млн. крб. на утримання Центральної Ради і центральних установ народних міністрів, підтвердила асигнування на різні потреби державних установ, для скликання з'їзду контрольних урядовців. *Українська Центральна Рада. – Документи і матеріали. – В двох томах. – Т.2. – 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.325-326.*

1. Командуючий німецькими військами генерал-фельдмаршал Г.фон-Ейхгорн оголосив про запровадження в Україні німецьких польових

судів і німецького судочинства, оскільки, за його висловом, українського судочинства не існувало. Це розпорядження поширювалося на територію України й Криму. *Гражданская война на Украине. 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.131.*

1. У київському цирку об 11-й ранку відкрився Всеукраїнський з'їзд хліборобів-власників. На нього прибули 6432 уповноважених від 8 українських губерній. Загалом у з'їзді взяли участь близько 8 тис. осіб. Відкрив засідання голова ініціативної групи М.Коваленко. Головою обрали представника Київщини М.Вороновича. З'їзд працював під пильною охороною німецьких військових. В процесі роботи делегати розкололися на два табори. Селяни – дрібні власники вирішили відкрити окремий з'їзд хліборобів–демократів. Головне розходження між ними полягало в тому, що хлібороби-власники не визнавали Центральну Раду, а дрібні власники з цим не погоджувалися. На пропозицію делегата Полтавщини про те, що вся влада повинна мати характер диктатури, і делегата Київщини, який підтримав цю думку, збори відповіли вигуками “Браво!”, “Ура!”, “Гетьмана! Гетьмана!”. В одній з лож з'явився П.Скоропадський. Голова зборів запропонував обрати його гетьманом. Відповіддю стали вигуки: “Хай живе гетьман!”. О 4-й дня 1918 р. хлібороби-власники обрали П.Скоропадського Гетьманом всієї України. Центральну Раду і Малу раду оголосили розпущеними. П.Скоропадський подякував присутніх і заявив, що не задля власної користі “бере на себе тягар тимчасової влади і молить бога, щоб він дав сили й твердості врятувати Україну”. Потім делегати рушили до Софійського собору, де єпископ Никодим поблагословив і помазав гетьмана. Потому процесія рушила на майдан і там відбувся молебень. Хор заспівав “Многія літа гетьману всієї України”. *Робітничая газета. – 1918. - 3 травня; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. -Т.ІІ. Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.26-28.*

1. П.Скоропадський видав “Грамоту до всього українського народу”, в якій наголошував, що відроджена Українська Держава своїм порядком зобов'язана “могутній підтримці Центральних держав”, які й дали

продовжували боротися “за цілісність і спокій України”. У “Грамоті” говорилося, що він проголосив себе гетьманом у відповідь на категоричні вимоги “усіх трудових прошарків населення” утворити державу, здатну зберегти в країні спокій, законність і можливість продуктивної праці. Управління Українською Державою передбачалося будувати через посередництво призначеного Гетьманом кабінету міністрів на основі законів про тимчасовий державний устрій. Центральна і Мала ради, а також усі земельні комітети розпускалися. Усі міністри УНР та їхні товариші звільнялися. Усі розпорядження, як Центральної Ради, так і колишнього російського Тимчасового уряду скасовувалися. Найближчим часом обіцяно було видати закон про порядок виборів до Українського Союму. “Грамота” гарантувала відновлення прав приватної власності, визначала шляхи розв’язання земельного питання (відчуження від великих власників по дійсній вартості земель для наділення малоземельних), містила обіцянки забезпечити права робітничого класу, особливо залізничників, проголошувала свободу торгівлі та підприємництва, а також відновлення основ культури і цивілізації. *Робітнича газета. – 1918. – 3 травня; Державний вістник. – 1918. – 16 травня.*

1. Вироблено Закон про тимчасовий державний устрій України: про гетьманську владу, про віру, права, обов’язки українських козаків і громадян, про закони, Раду міністрів, фінансову раду і Генеральний суд. *Державний вістник. – 1918. – 16 травня.*

1. Гетьман доручив М.Устимовичу розпочати формування уряду УНР, наказавши вступити у переговори з відомими українськими діячами щодо входження до його складу. Все виявилось марним. Навіть соціалісти-федералісти відмовилися. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.38.*

1. Ввечері цього дня за наказом міністра внутрішніх справ “до особливого розпорядження” було припинено видання газет “Відродження”, “Боротьба”, “Нова Рада”. 30(17) квітня біля редакції останньої з’явилася німецька варта. Редактору газети А.Ніковському запропонували увійти до уряду, але він відмовився. 9 травня (26 квітня) 1918 р. видання уряд.

газети відновилося. *Нова Рада*. – 1918. - 9 травня.

2. Звернення бібліотечно-архівного відділу при міністерстві народної освіти до міністерства внутрішніх справ з проханням надсилати до відділу (Бібіковський бульвар, 14) у 5 примірниках усі видання: книжки, брошури, відозви, оповіщення, плакати, які передавалися до Української національної бібліотеки або до Українського центрального архіву, що тоді перебували в процесі організації. *ЦДАВО України*. – Ф. 1216. – Оп.1. – Спр.9. – Арк. 65.

30 квітня (17). Понеділок.

1. Головою кабінету міністрів гетьманського уряду призначено професора М.Василенка, якому доручили сформувати його не пізніше вечора 1 травня (18 квітня). *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К. 2002. – С.38.*

1. Німецькі війська зайняли ст.Чорткове. Радянські загони відступили в напрямі Царицина і Ростова. На цей час Головштабом був вже втрачений зв'язок з 1-ю, 2-ю, 5-ю і Донецькою арміями. *Антонов-Овсеєнко В.А.. Записки о гражданской войне. – Т.2. – М.-Л., 1928. – С.280, 272.*

1. Вночі, коли голова УЦР проф. М.Грушевський з дружиною сідав в автомобіль біля будинку Центральної ради, до нього кинувся чоловік, одягнений в форму січового стрільця, з рушницею у руках. Та нерви у злочинця здали, і його багнет тільки поранив М.Грушевського у плече. Удар був такої сили, що звалив М.Грушевського з ніг і поранив його дружину. Нападника схопили січові стрільці, що несли охорону будинку Центральної Ради. *Народня воля. – 1918. – 5 травня (22 квітня).*

Українська делегація на мирних переговорах з РСФРР надіслала з м.Ворожби до російської делегації другу радіограму, у якій повідомила, що Українському уряду до сього часу не було відомо про склад і місце перебування делегації Радянської Росії, про що було надіслано відповідну ноту Російському урядові. Але відповіді не було. Тому українська делегація заявила про своє бажання встановити зв'язок з російською делегацією і визначила місцем свого перебування – ст. Ворожба. *Народня воля. – 1918. – 5 травня (22 квітня).*

1. Проводилось німецькими властями обеззброєння населення

м.Одеси. Було зайнято караулом німецьких солдат приміщення телефонної станції. Зранку до міста почали входити німецькі і австрійські загони, по місту розставлені гармати і кулемети. Після 10-ї год. ранку почалися обшуки квартир по всьому місту і тривали до самої ночі. Зібрану зброю вагонами вивезли з міста. Рада робітничих і солдатських депутатів закликала до витримки і уникнення будь-яких сутичок. *Народня воля. – 1918. – 9 травня (26 квітня).*

Квітень.

2. Центральною Радою створено Українське державне хлібне бюро, як орган міністерства продовольчих справ. Головним його завданням була монопольна заготівля зерна для виконання угод Центральної Ради про вивіз хліба до Німеччини. Ніхто, крім агентів хлібного бюро, не мав права на заготівлі і продаж хліба в Україні. Це було не вигідним для селян, бо ціну призначало Бюро, а також ускладнювало постачання хлібом міст і промислових центрів. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В двух томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.768-769, 199.*

1 травня (18). Середа.

2. На відзнаку свята 1 травня у Києві відбувся загальний страйк робітників. Маніфестацій, мітингів, зборів не було. Скрізь чатували німецькі патрулі, в багатьох пунктах розташувалися німецькі броньовики та кулемети. Поруч з міліцією патрулювали озброєні німецькі солдати. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. - Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. - Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.133.*

2 травня (19 квітня). Четвер.

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави розглядалось питання про арешт колишніх міністрів – оскільки їхня діяльність не виходила за межі їх поглядів, згідно ухваленому гетьманом закону про свободу совісті вони не несли відповідальності і арешту не підлягали. У подальшому, якщо б вони поширювали свої погляди, що не відповідали новій владі, мали понести покарання.

Рада міністрів ухвалила вжити заходів на місцях до того, щоб не були пограбовані гроші, переведені земельним комітетам, оскільки останні розпущені.

Відносно призначення комісарів Рада міністрів постановила залишити по одному цивільному і військовому комісарові у кожній губернії і кожному повіті; пропонувалося вжити заходів до припинення продажі майна організацій, що ліквідовувались. Рада міністрів запропонувала міністру закордонних справ відкликати делегацію, яка проводила мирні переговори з РСФРР і припинити їх. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 1-1зв, 2 зв.*

1. У власноручних листах П.Скоропадський повідомив фельдмаршалу німецьких військ Г.фон-Ейхгорну, німецькому послу в Україні барону фон-Мумму та австро-угорському послу фон-Принцич-Хервалт, що уряд Української Держави вступає до виконання обов'язків 2 травня 1918 р. До листів додавався реєстр кабінету міністрів. *Державний вістник. – 1918. – 16 травня.*

4. Київ. Міністерство народної освіти очолив Микола Прокопович Василенко. *Дорошенко Д. Історія України, 1917 – 1923. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська держава. – К., 2002. – С.233.*

3 травня (20 квітня). П'ятниця.

1. П.Скоропадський призначив виконуючим обов'язки голови Ради міністрів Української Держави М.Василенка, який з 3 до 20 травня ц.р. паралельно виконував обов'язки міністра закордонних справ, а з 3 травня ще й міністра освіти. 8 липня він очолив утворений гетьманом Державний Сенат. *Уряди України у ХХ ст. – Науково-документальне видання. – К. – 2001. – С.114-115.*

1. П.Скоропадський призначив головою (отаманом) Ради міністрів Української Держави Ф.Лизогуба. 2 – 10 травня 1918 р. сформовано уряд. *Державний вістник. – 1918. – 16 травня; ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 16. – Арк. 30.*

1. Рада міністрів Української Держави ухвалила на своєму засіданні заснувати при Раді міністрів Юридичну нараду, до відома якої входили б

питання Юридичної наради, заснованої ще Тимчасовим урядом 30 березня 1917 р. З метою поліпшення грошового і фінансового становища Рада міністрів визнала необхідним запровадити монополію на цукор, табак і сірники та підвищення залізничних тарифів, впровадження казенної винної монополії.

Рада міністрів ухвалила друкувати грошові знаки в Україні – в Києві і Одесі. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. С. – Арк. 3–3зв., 4.*

2. Відбулася нарада з питань про доцільність входження до гетьманського уряду представників УПСФ, УСДРП, УПСР, УПСС. В ході бурхливих дебатів вирішено було звернутися для переговорів не до гетьмана, а до начальника штабу німецьких військ генерала Гренера. Делегати партій передали йому умови, за яких вони вважали можливим входження до уряду представників згаданих партій, навівши перелік кандидатів. Їм відповіли, що кабінет вже сформовано і ці партії можуть розраховувати лише на 3-4 портфелі. Генерал Гренер відкинув усі вимоги і 4 (21 квітня травня) 1918 р. переговори припинилися. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К. – 2002. – С.38-41.*

2. Об 11-й дня відкрився Звенигородський селянський з'їзд. На порядку денному стояли питання: про сучасні події в Україні, земельні справи (на кінець травня планувалося направити на місця землемірів). Тимчасом, делегатам повідомили, що новообраний гетьман П.Скоропадський встиг оголосити грамоту про повернення прав власності на землю поміщикам, селяни ж могли отримати наділ лише за гроші. Читання гетьманської Грамоти переривалося вигуками: "Ганьба самозванцеві Скоропадському!".

Представник Селянської спілки проінформував делегатів про 5-й національний український з'їзд Київщини. Під гомін і вигуки пролунало повідомлення про церемонію обрання гетьмана. В резолюції з'їзд, на який прибули представники від 300 000 населення повіту – містечок, сіл, хуторів, назвав події 28-30 квітня 1918 р. у Києві порушенням спокою і ладу в Україні, що привели до влади людей, доти відверто симпатизуючих ідеї відродження єдиної Росії. Соціальна політика гетьманського уряду також була визнана неприйнятною. Делегати доводили до відома громадян

України та інших народів про готовність боротися за свої права на землю і волю всіма засобами.

З'їзд обрав 5 представників на селянський з'їзд, який мав відбутися 10 травня 1918 р. у Києві. 2 делегатів обрали від Ради селянської спілки повіту. З'їзд ухвалив у кожному повіті організувати вільне козацтво. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 72. – Арк. 3а (із зв.); Звенигородська думка. – 1918, 3 травня.*

2. На цей день був скликаний у Васильківському повіті з'їзд земельних повітових комітетів. Коли прибули делегати з місць, з'їзд було розігнано, а колишнього коменданта повіту Донченка і члена земельної управи Гончара заарештували за те, що з'їзд було скликано з іншої ініціативи. 1 червня Донченку присудили сплатити 400 марок або 40 днів арешту, Гончару – 300 марок і 2 місяці тюрми. Їх було передано українській владі, і вони перебували під арештом у Білій Церкві. *Нова Рада. – 1918. – 11 червня (29 травня).*

4 травня (21 квітня). Субота.

1. Рада Народних комісарів РСФРР оголосила лист колишнього Верховного головнокомандуючого військами УСРР В.Антонова-Овсієнка, у якому повідомлялось, що після двох місяців оборонних боїв радянські війська відступили за межі України і, як це визначено вимогами Брест-Литовського мирного договору, були роззброєні Російською Радянською республікою. В.О.Антонов-Овсієнко заявив, що він склав з себе звання Верховного головнокомандуючого військами південних республік.

Виходячи з цього, РНК пропонував всім радам прикордонних областей негайно роззброювати всі загони колишніх армій південних республік, що переходили на територію РСФРР, через парламентарів довести це до відома німецьких і українських підрозділів, щоб не було ніякого приводу для перенесення військових дій на територію Російської Республіки. Потім запропонувати укласти угоду про негайне припинення військових дій і встановити демаркаційну лінію. У разі відхилення цих пропозицій і продовження наступу РНК РСФРР закликала всіх стати на захист республіки, мобілізуючи і озброюючи все доросле населення. *Гражданская война на*

Україне. 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.134-135.

1. Коренево. На переговорах між представниками німецьких і українських військ та військ РСФРР були укладені умови перемир'я на ділянці фронту Рильськ-Суджа. Передбачалося встановлення демаркаційної лінії і нейтральної смуги ширше 10 км. З українсько-німецької сторони межа цієї зони проходила по лінії Суджа-Любимово-Коренево, залізниця Коренево-Рильськ; з російської сторони – Мазепівка-Степанівка-Нижня Груня – перехрестя залізниць Крем'яне-Льгов з дорогою Олександрівка-Скрилівка – Мала Локня – Черкаська-Порічна-Курчаниновка-Пушкарне-Руська Конопелька.

За умовами перемир'я тут заборонялися великомасштабні військові дії, перехід нейтральної смуги охоронними та розвідувальними патрулями з обох сторін, реквізиція продовольчих запасів тощо. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – Збірник документів і матеріалів – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, – 1999. – С.350-351.*

1. РНК РСФРР видав наказ про припинення військових дій на Україні і роззброєння українських частин, які б перейшли через кордон радянської Росії. Про це доводили до відома парламентарів. Пропонувалося негайно укласти угоду про припинення воєнних дій і визначення демаркаційної лінії, а в разі порушення українськими та німецькими військами умов Брестського миру захищати територію радянської Росії “до останньої краплі крові, мобілізуючи і озброюючи усе доросле населення загрожуваних областей”. *Гражданская война на Украине. – 1918-1920 гг. - Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. - Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.134-135; Ленин В.И. Статті і промови про Україну. Збірник. – К., 1936. – С.280-281.*

1. Направлена телеграма РНК РСФРР і російської мирної делегації головнокомандуючому радянськими військами на Україні з повідомленням про підписання договору з німецько-українськими представниками про припинення військових дій і встановлення нейтральної зони між Україною та РСФРР. Зазначалося, що 4 травня (21 квітня) ц.р. на Курському фронті, у Кореневі укладено договір про перемир'я. Встановлювалася

нейтральна зона завширшки в 10 км, яку заборонялося переходити з обох боків будь-яким патрулям. Там заборонялися також будь-які реквізиції продовольства. Обидві сторони оголошувалися відповідальними за перехід нейтральної зони приватними особами. Через складності зв'язку з російськими частинами, договір повністю набував силу з 4-ї години дня 5 травня (22 квітня) 1918 р. Усім учасникам переговорів договір було зачитано рідною мовою. Телеграма містила також наказ укласти подібні договори на інших фронтах, про що повідомити РНК у Москві та російську мирну делегацію у Курську. Підписали телеграму голова РНК РСФРР В.Ленін та голова мирної делегації Й.Сталін. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – С.136-137.*

2. У зв'язку з резолюцією Катеринославської думи, яка закликала боротись з владою Гетьмана, у приміщенні управи будь проведений обшук і затримано членів Управи. *Народня воля. – 1918. – 11 травня (28 квітня).*

2. Повідомлялось про перші чергові збори Подільської Губернської народної ради, яка, заслухавши доповіді з місць, зазначила, що озброєні виступи селян проти польських легіонерів, які без дозволу державної влади порядкують по селах, втручаються у життя селян, свідчать про те, що факти беззаконних дії будуть викликати великі заворушення селян. Народна рада наголосила на тому, яку небезпеку українській державності несуть польські легіонери своїм грабіжництвом по селах, ворожим ставленням до селян. Вона просила український уряд негайно провести їх роззброєння і вивести за межі Подільської губернії і України. І до організації української народної армії дати дозвіл повітовим комендантам створювати озброєні команди чи сотні на місцях. *Народня воля. – 1918. – 5 травня (22 квітня).*

2. Оpubлікована відозва організації УПСР за Звенигородщині до хліборобів і робітників Української Держави, в якій засуджувався гетьманський переворот, зазначалося, що П.Скоропадський – власник сорока тисяч десятин на Полтавщині своєю грамотою скасував настанови 3-го та 4-го Універсалів Центральної Ради про землю, і висловлювалася впевненість у швидкому падінні влади поміщиків і капіталістів. Закінчувалася відозва

закликом: “Хай живе Українська Народна Республіка!” *ЦДАВОВУ України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 72. – Арк. 3.

6 травня (23 квітня). Понеділок.

8. У Конотопі продовжились переговори про перемир'я між представниками українських і німецьких військ та військ РСФРР, розпочаті 4 травня у Кореневі. Був ухвалений договір, який включав досягнуті у Кореневі домовленості, але поширював їхню дію на інші ділянки фронту – від Рильська до Білгорода. З українського боку демаркаційна лінія проходила в напрямку від Рильська по залізниці Рильськ - Коренево до станції Коренево, далі на Новоіванівку – Лебедівщину – Загребельє - Суджу, по західному берегу р.Суджа до впадіння у Псел, по південному берегу Псла до гирла річки Піни, по західному берегу Піни до Ракова, далі південним берегом Піни до села Пінка, звідти умовною лінією між селами Пінка – Данилівка – Гостищево – Особиніно - Ушаково – західним берегом річки Короче -Корінь до Боровської - Нелюдова – по умовній лінії Нелюдово – Купино - Дмитрієвка; з російського боку – Мазепівка, Степанівка - Нижня Груня – перехрестя залізниці Коренево - Льгов та дороги Олександрівка –Вілінськ – Крем'яне - Мала Локня – Черкаська – Порічна – Курчанинівка – Пучкани - Руська Конопелька – Щегольок - Довгі Буди - Рябинська Буда – Кам'янка – Федосіївка – Новеньке - Верхньо-Покровський –Городне – Тетервіно – Клейменівка –Шолохове – Козацьке – Зяче –Олексіївка – Тюрино - Велике Городище - Верхня Береза - Троїцька. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, 1999. – С.351.*

7 травня (24 квітня). Вівторок.

1. Рада міністрів на своєму засіданні ухвалила: в разі виявлення при передачі справ від установ старого уряду серйозних порушень, особливо при грошовій звітності, винних притягати до відповідальності. Було розглянуто записку гетьмана П.Скоропадського відносно порядку призначення і публікації про це, укладення законопроектів та ведення справ в Раді міністрів і запропоновано Державній канцелярії викласти їх у вигляді

“Тимчасових правил”. Рада міністрів ухвалила всі договори і угоди з іноземними державами, що були укладені попереднім урядом, затвердити, відкликати мирну делегацію з Курська. Усім відомствам переглянути видані попереднім урядом закони і визначити, які з них мають бути визнані невідповідними. Накази гетьмана П.Скоропадського мали проводитись через міністра юстиції і Генеральний суд з публікацією в “Державному Вістнику”.

Рада міністрів постановила, що суд здійснюється від “імені Закону Української Держави на державній мові – українській”; при міністерстві юстиції утворити спеціальну комісію для розробки юридичної термінології. До видання законів українською мовою, в судочинстві використовувати російську мову.

Відносно державних кордонів України, зазначених військовим міністром, Рада міністрів визнала їх, наголосивши на необхідності приєднання Криму до України. Рада розглянула питання про оклади міністрів і товаришів міністрів, визначила видатки на утримання гетьмана та ряд ін. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 5-5зв, 6-6 зв., 7-7 зв., 8.

8 травня (25 квітня). Серeda.

1. Рада міністрів заслухала доповідь адмірала А.Покровського про становище Чорноморського флоту – про захоплення німцями 3 суден і 5 пароплавів австро-угорськими військами. Відносно транспортної флотилії – ухвалили передати її судна власникам.

У зв’язку з повідомленнями про захоплення різного майна німецькими і австро-угорськими військами постановили обов’язково направляти протести до центральних установ держави та Німеччини і Австро-Угорщини.

Оголошено заяву гетьмана про відправку ним листа німецькому послу про необхідність приєднання Криму до України. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 3-3 зв.

2. В околицях Києва нелегально працював заборонений гетьманською владою скликаний Селянською спілкою Всеукраїнський селянський з’їзд. В резолюції він записав, що “селянство не признає обраного поміщиками гетьмана” і закликав до організації у повітах бойових дружин і підготовки

до повстання. Дорошенко Д. *Історія України 1917-1923 рр.* – У двох томах. – Т. II. – *Українська Гетьманська Держава 1918 року.* – К., 2002. – С.31-32; *Нова Рада.* – 1918, 12 травня.

8-11 травня (25-28 квітня). Середя-субота.

2. У Києві відбувся Всеукраїнський з'їзд російських кадетів. Гострі дебати викликала доповідь “Проблема влади на Україні” насамперед - питання про персональну участь членів партії в новому уряді. Виникли три точки зору: за вступ, за вступ з деякими гарантіями і проти вступу. Перемогла перша.

У доповіді про господарсько-економічне життя підкреслювалося, що шлях до забезпечення правопорядку полягає у встановленні “твердої, але не самовільної влади”, збереженні дрібної власності, проведенні земельної реформи, встановленні граничних розмірів землеволодіння, а решту мала викупити держава. Міністр фінансів А.Ржепецький висловився за створення в Україні власної валютної системи.

З'їзд зажадав чіткого визначення кордонів України, окремо виділивши питання про Крим, який вважався необхідним “для її свobodного господарського розвою”.

В справі розв'язання національно-релігійних питань делегати висловилися проти використання релігійного піднесення з метою посилення політичного впливу. З одного боку, церков оголошувалася незалежною від держави, а з іншого – їй заборонялося втручатися в державні справи. Делегати висловилися проти примусової українізації, вважаючи, що це суперечить ідеї національного відродження. Права української мови пропонувалося захищати, як однієї з державних мов.

З'їзд постановив утворити місцеву Українську головну управу конституційно-демократичної партії, незалежно від загальноросійського Головного комітету. Делегати також виступили за можливість персонального вступу членів партії до нового уряду України.

На відзначення 12-ї річниці утворення I Державної Думи Росії з'їзд вітав присутніх на засіданні її членів. *Киевская мысль.* – 1918, 16 мая; *Робітничя газета.* – 1918. - 11, 12 травня; *Гражданская война на Украине*

1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, – четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.765; Дорошенко Д. *Історія України 1917-1923 рр. У двох томах.* – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 р. – К., 2002. – С.32-33.

4. Київ. Крайовий (обласний) з'їзд партії кадетів висунув вимогу надати російській мові поряд з українською державного статусу.

Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — К., 1995. — С. 272.

9 травня (26 квітня). Четвер.

1. Рада народних міністрів в своєму засіданні розглянула наказ фельдмаршала Г.Ейхгорна від 3 травня 1918 р. Положення цього наказу, що врожай належить тим, хто засіяв весною, визнано як таке, що суперечить принципу власності, проголошеної гетьманом П.Скоропадським у його грамоті. Голові Ради міністрів пропонувалось увійти в переговори з німецьким послом та начальником штабу німецьких військ, щоб внести корективи у це положення – за власниками землі зберігається право на цю землю і відшкодовується за посіви орендною платнею або натурою.

Відносно запровадження Департаменту друку ухвалено дати йому назву “Бюро преси” і виключити відділ цензури.

Рада міністрів визнала необхідним видання органу для сільського населення і запровадження секретного фонду та видання Урядового повідомлення у розвиток положень Грамоти П.Скоропадського. *ЦДАВО України.* – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.6. – Арк. 10-10 зв.

1. У Катеринославській губернії впроваджено воєнне становище. Заборонено мітинги, зібрання, маніфестації на вулицях та в приміщеннях; заборонено переховування в приватних помешканнях зброї та рух на вулицях після 9-ї години вечора. Конфісковані газети “Мысль”, “Робітничая газета” і “Боротьба”. *Робітничая газета.* – 1918 р. – 11 травня.

1. Після 4-ї год. по обіді за розпорядженням німецьких властей у приміщенні Всеукраїнської Селянської спілки (Велика Підвальна, 3) з'явився

наряд офіцерів колишньої російської армії, які провели обшук і опечатали приміщення. Були затримані деякі члени Спілки та особи, що перебували в редакції. *Народня воля. – 1918. – 11 травня (28 квітня).*

6. Через відсутність нафти у м.Умані припинила роботу електростанція. Місто перебуває у темряві. *Народня воля. – 1918. – 11 травня (28 квітня).*

9–10 травня. (26-27 квітня). Четвер-п'ятниця.

8. З м.Курська до Києва повернулася делегація Українського уряду, яка була направлена для ведення мирних переговорів з представниками Російської Радянської республіки. Д.Ісаєвич, голова делегації, на цей час ще не повернувся. 10 травня члени делегації були на прийомі у міністра закордонних справ і зробили доповідь про хід переговорів і причини, свого повернення. *Народня воля. – 1918. – 11 травня (28 квітня).*

10 травня (27 квітня). П'ятниця.

1. Вироблена Декларація кабінету Ф.Лизогуба із з'ясуванням поглядів та визначенням найближчих завдань. У цьому документі говорилося, що гетьман не збирається стати самодержцем, а назва гетьман – є втіленням в історично-національній формі ідеї незалежної та вільної України. Уряд заявляв, що не збирається придушувати українську націю, її мову, культуру і державність, а навпаки – сприятиме їх дальшому розвитку. Головним завданням уряду, який мав перехідний характер, вважалося зміцнення державного ладу аби довести країну до скликання народного представництва для виявлення справжньої волі народу. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.11. Українська Гетьманська держава 1918 року. – К., 2002. – С.67-69.*

1. Опубліковано підписане головою Ради міністрів і міністром внутрішніх справ Ф.Лизогубом та іншими членами кабінету (М.Василенком, А.Ржепецьким, С.Гутником, Ю.Соколовським, В.Бутенком, Ю.Вагнером, М.Чубинським, В.Любинським та отаманом Лігнау) “Урядове повідомлення” із спростуванням чуток, що поширювалися представниками певних громадських кіл, ніби в Україні відновлюється “самодержавіє” в

особі гетьмана. В документі підкреслювалося, що “гетьманство – це здійснення ідеї незалежної і вільної України в історичній, національній формі”. *Державний вістник*. – 1918. – 16 травня.

1. Рада міністрів заявила, що не допустить скликання Всеукраїнського робітничого з'їзду, вважаючи, що ця акція не на часі. Про заборону з'їзду повідомили Всеукраїнській раді робітничих депутатів. *Робітнича газета*. – 1918. – 12 травня.

1. Рада міністрів на своєму засіданні запропонувала міністру іноземних справ з'ясувати строк відкриття переговорів мирної делегації з РСФРР, визначивши місцем їх проведення м.Київ.

У зв'язку з антиурядовою агітацією Рада міністрів ухвалила поширити Грамоту гетьмана серед населення, оголосити її у церквах.

Вирішено було субсидувати ту пресу, яка розповсюджується серед народу, розробити питання про видання урядової народної газети українською мовою, урядове повідомлення за підписами всіх членів кабінету видати українською і російською мовами. *ЦДАВО України*. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 11-11 зв.

2. Головний комітет земельних власників півдня Росії повідомив міністру внутрішніх справ, що в Одесі всупереч настановам Грамоти гетьмана протягом двох днів тривав з'їзд селянських депутатів і земельних комітетів, який ухвалив резолюцію із закликом не визнавати гетьманської влади на місцях, а в разі необхідності вчинити навіть збройний опір. Аналогічні резолюції прийняли і місцеві ради робітничих і селянських депутатів. Їх розклеїли в Одесі і поширили в усій Херсонській губернії. Місцева ж влада не вживала ніяких контрзаходів. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 102. – Арк. 1.

2. П.Скоропадський направив ноту послу Німеччини барону А. фон-Мумму з мотивуванням необхідності прилучення Криму до України. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.146-147.*

10 – 11 травня (п'ятниця – субота).

4. Київ. Відбувся з'їзд Ради Всеукраїнської учительської спілки.

Ухвалено постанови про утворення фонду для заснування в Києві, Всеукраїнського учительського дому, Всеукраїнського учительського видавничого товариства, організацію окремих українських учительських спілок скрізь, де є певна кількість учителів-українців. На вимогу німецького коменданта м.Києва роботу з'їзду було припинено достроково. *Вільна українська школа*. – 1918. – № 8–9. – С.279–280.

10-13 травня (27-30 квітня). П'ятниця-понеділок.

2. Відбувся Всеукраїнський з'їзд соціалістів-федералістів за участю 50 делегатів. Головував І.Шраг. Було заслухано звіт ЦК партії. У доповідях з Катеринослава, Чернігова, Полтави, Одеси, Житомира відзначався “сумний настрій населення з приводу політичного перевороту” і побоювання перед поверненням старого режиму, викликані деякими офіційними призначеннями. В.Шульгін у доповіді про міжнародне становище України зупинився на аналізі її переходу від автономії до самостійного державного життя. І хоч партія на той час перебувала в опозиції, доповідач все ж таки наголосив, що вона усіма силами мусить боронити українську державність. Виступаючі підкреслювали, що партія не відкинула і гасло федералізму. Оцінюючі майбутні політичні і соціально-економічні перспективи, учасники з'їзду вказували на неможливість на той момент федерації з Росією, але вважали можливим єднання з іншими сусідами, які теж утворювали свою державність.

І.Фещенко-Чопівський у доповіді про економічне становище України звертав увагу на небезпечну ситуацію в торгівлі й промисловості, обстоюючи думку про забезпечення повільного процесу монополізації, заперечував свободу торгівлі. С.Шелухін і М.Коваленко, навпаки, вважали, що впровадження монополій – це спадок від російського уряду, який душив свободу населення. З'їзд тривав до 13 травня.

Партія негативно поставилася до Конституції, виданої гетьманським урядом, Кабінет міністрів характеризувався як реакційний і протидержавний. УПСФ заявила протест проти “втручання у справи політики Української Держави німецького командування”. *Робітничка газета*. – 1918. 12 травня; Дорошенко Д. *Історія України 1917-1923 рр.* – У двох томах. –

Т.П. – *Українська Гетьманська Держава 1918 року.* – К., 2002. – С.33; *Нова Рада.* – 1918. - 12 травня; *Народня воля.* – 1918. - 11 травня (28 квітня).

11 травня (28 квітня). Субота.

1. Гетьмана відвідала делегація офіцерів Сердюцької дивізії. Посилаючись на чутки, що П.Скоропадський і його кабінет міністрів дотримуються великоросійської орієнтації, делегати просили спростувати їх. Гетьман в бесіді з ними заявив, що ні він, ні сучасний уряд навіть не мають наміру дотримуватися подібної орієнтації і вважають своїм завданням: зберегти державність та самостійність України. Цього ж дня гетьмана відвідала делегація жінок військовополонених із скаргами на тяжкий матеріальний стан їхніх родин. П.Скоропадський пообіцяв розглянути це питання і запевнив, що урядові вдасться задовольнити ці домагання щодо повернення з полону їхніх чоловіків. *Робітнича газета.* – 1918. – 12 травня.

3. З'явився наказ голови Ради міністрів Української Держави Ф.Лизогуба про заборону вивозу будь-яких товарів до Румунії і Бессарабії. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр.* – У двох томах. – Т.П. – *Українська Гетьманська Держава 1918 року.* – К., 2002. – С.140.

4. Київ. Відкриття “Нового польського театру” під керівництвом режисера Ю.Остерви. Театр був організований групою акторів, які внаслідок конфлікту з дирекцією Польського театру залишили театр і утворили нову труп. “Новий польський театр” розташовувався у приміщенні клубу “Огниво” (вул. Хрещатик, №1). Першою було зіграно виставу “Відродження” Є.Попова. *Рибаків М.О. Хрещатик відомий і невідомий.* – Київ, 2003. – С.268.

8. До Києва прибув представник донського отамана П.Краснова генерал А.Черячукін, який виконував обов'язки посла Всевеликого війська Донського в Українській Державі. Дон виявив зацікавленість у тісних політичних та економічних зв'язках з Україною. *Павло Скоропадський. Спогади.* - *Кінець 1917 - грудень 1918.* – Київ, Філадельфія, 1995. – С.368.

8. “Протест німецькому уряду проти окупації Криму”, написаний В.Леніним, містив звинувачення в тому, що навесні 1918 р. німецькі

війська, увійшовши до України, порушили Брестський договір з Росією, рушили на Крим і підійшли до Севастополя, де зосереджувався Чорноморський флот. За розпорядженням РНК РСФРР частина його кораблів ще 29-30 (16-17) квітня перебазувалася до Новоросійська, а в Севастополі залишилися лише ті, що не підкорилися наказу російського уряду.

Отримавши “Протест”, німецьке командування того ж дня ультимативно вимагало повернення флоту до Севастополя, твердячи, що саме Москва порушила підписані у Бресті умови. РНК РСФРР, в свою чергу, направив міністерству закордонних справ Німеччині ноту, в основу якої був покладений згаданий вище “Протест”. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1. кн. 1. – К. – 1967. – С.142-143, 764-765.*

8. Під час зустрічі російських представників з Гетьманом П.Скоропадським і тимчасовим прем'єром Української Держави М.Василенком у Києві місцем переговорів остаточно визначили столицю України. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія. – 1969. – С.8.*

8. Міністерство закордонних справ Української Держави отримало телеграму від голови Раднаркому РСФРР В.Леніна про те, що делегація Курської ради з 5 осіб направлена до Києва з повноваженнями вести мирні переговори між Росією і Україною. Але ця делегація на той час до міністерства ще не з'являлася. *Робітнича газета. – 1918 р. – 11 травня.*

12 травня (29 квітня). Неділя.

2. У Києві нелегально працював Всеукраїнський робітничий з'їзд, в якому взяли участь представники усіх існуючих тоді в Україні соціалістичних партій, в т.ч. і російських більшовиків. Конкретною метою боротьби з'їзд вважав відновлення республіканської влади, скликання Установчих зборів, передачі землі селянам без викупу, повернення усіх вольностей, проголошених у III та IV Універсалах Центральної Ради, національно-персональної автономії для меншостей. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.II. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.32.*

4. Київ. Розпочалися лекторські українознавчі курси для осіб, які викладатимуть на літніх курсах для народних вчителів. На навчання приймалися вчителі з вищою освітою. Слухачі забезпечувалися безкоштовним проживанням та державною грошовою допомогою. *Вільна українська школа.* – 1918. – № 8–9. – С.262.

13 травня (30 квітня). Понеділок.

1. Міністерство внутрішніх справ видало телеграфне розпорядження про необхідність довести до відома населення, що “вся влада на Україні належить гетьману всієї України Павлу Скоропадському, який визнаний військовим командуванням – німецьким та австрійським, яке виявило готовність на випадок необхідності підтримувати цю владу своєю збройною силою і суворо карати за непідкорення цій владі у повному єднанні з українською адміністрацією”. *ЦДАВО України.* – Ф.2988. – Оп.1. – Ср. 15. – Арк. 34.

13-16 травня (30 квітня – 3 травня). Понеділок-четвер.

2. В околицях Києва нелегально відбувся з'їзд УПСР. Його праве крило було готове до компромісу з гетьманською владою. Ліві шукали шляхи до порозуміння з більшовиками. Останні від назви свого нелегального органу “Боротьба” дістали назву “боротьбисти”. Через арешти і переслідування з'їзд виявився нечисленним, прийняття рішень ускладнювало і те, що учасники практично розкололися навпіл. Праві, вважаючи революцію закінченою, кликали до роботи по організації мас, піднесення їхньої культурної та національної свідомості в умовах легального чи напівлегального існування партії. Вони готові були навіть взяти участь у майбутній Державній раді, якщо вона буде створена гетьманом. Вони підтримали також пропозицію про “дружнє співділення соц.-рев., соц.-дем. і соц.-федералістів в цілях передачі влади в українські руки”. Лівіця УПСР наполягала на тому, що революція закінчена і тому першочерговим завданням є роз'яснення соціально-економічних питань. Лівіця протестувала проти “національно-державницької та еволюційної” політики правого крила партії, проти підміни нею класової боротьби трудящих культурницькою

аполітичною роботою “верхів” партій, закликала до підпільної діяльності по організації збройного повстання робітників і селян проти гетьмана. Незначною більшістю голосів пройшла резолюція правих, але до ЦК УПСР обрали переважно представників лівого крила, які, ігноруючі загальні ухвали з’їзду, вдалися до реалізації власних ідей. Можливості до порозуміння вичерпалися і праве крило утворило Тимчасовий організаційний комітет центральної фракції УПСР, який запропонував скликати новий з’їзд партії. Розкол українських есерів завершився. *Христюк П. Українська революція. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. – Т.3. – 1921. – С.19; Грищенко А. Політичні сили у боротьбі за владу в Україні (кінець 1917 – початок 1919 р.). – К., 1993. – С.25-26.*

4. Київ. Законом Ради міністрів на організацію лекторських курсів асигновано 28910 карб. *Дорошенко Д. Історія України, 1917 – 1923. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська гетьманська держава. – К., 2002. – С.235.*

14 (1) травня. Вівторок.

1. Міністр внутрішніх справ Ф.Лизогуб видав наказ про скасування посад повітових комісарів і заміну їх повітовими старостами. *Державний вістник. – 1918. – 26 травня.*

1. Виборче бюро, сформоване ще урядом Центральної Ради для обрання Всеукраїнських Установчих зборів, доповіло міністру внутрішніх справ Української Держави про наслідки його діяльності і порушило питання про свою подальшу долю: чи воно має самоліквідуватися, чи перед ним будуть поставлені нові завдання, зокрема, на основі настанов “Грамоти до всього українського народу” П.Скоропадського від 29 квітня 1918 р., в якій йшлося про те, що найближчим часом мав бути виданий закон про порядок виборів до Українського Сейму. Зрештою, 23 травня ц.р. керівництво Виборчого бюро подало до міністерства внутрішніх прав доповідь про порядок ліквідації старих засад виборчої справи в Україні і вироблення нових. *ЦДАВОВУ України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 8. – Арк. 221-222 (із зв.).*

2. В Одесі відбулися збори “Союзу російського народу”. *Українська*

РСР в період громадянської війни. 1917-1920 рр. – У трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – К., 1967. – С.335-336.

4. Київ. У “Новому театрі “Дім інтермедій” відбувся бенефіс відомого режисера театру і кіно, журналіста, літератора М.Бонч-Томашевського, який разом з Л.Курбасом очолював театр “Музичної драми” (1919). *Рибаків М. Хрещатик відомий і невідомий. – Київ, 2003. – С.266.*

15 (2) травня. Середа.

1. Міністр шляхів Української Держави В.Бутенко видав наказ про зміну назв залізниць: Південно-Західної на Правобережну, Південної – на Слобідську, Катерининської – на Запорізьку. *Державний вістник. – 1918. – 21 травня.*

Середина травня.

2. Відбувся V-й з’їзд УСДРП, який на перше місце висунув завдання “відстоювання цілковитої самостійності України” та “рішучої боротьби з гаслом федерації з Росією”. Група лівих українських соціал-демократів вийшла з партії і пізніше (у липні 1918 р.) увійшла до складу КП(б)У на першому з’їзді останньої. *Резолюції і постанови конгресу Української соціал-демократичної робітничої партії (Травень 1918 р.). – К., 1918. – С.45; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К. – 2002. – С.32.*

15-18 (2-5) травня. Середа-субота.

2. У Києві відбувся з’їзд промисловців, банкірів, торговців, фінансистів та поміщиків, понад 1000 учасників якого заявили про готовність “всіма силами сприяти утворенню нового державного, громадського та економічного ладу Української Держави”. З’їзд утворив “Союз промисловості, торгівлі, фінансів, сільського господарства”, так званий “ПРОТОФІС”. Його очолив князь А.Голіцин. У з’їзді взяв участь прем’єр Ф.Лизогуб. Він запевнив делегатів, що уряд твердо захищатиме їхні інтереси і що виступи проти існуючого ладу “придушуватимуться міцною рукою”. Делегати зажадали від уряду обмеження прав робітничого класу: скасування

8-годинного робочого дня, закону про свободу страйків, колективних договорів, перегляду положень про діяльність профспілок і заводських комітетів, зниження розцінок з одночасним підвищенням продуктивності праці, заборони у будь-якій формі робітничого контролю і збільшення продуктивності поміщицьких маєтків.

З'їзд прийняв статут "ПРОТОФІС"у" і затвердив склад його представницького органу – ради. У подальшій діяльності цей союз тяжів до відновлення федерації з Росією. На відкритті з'їзду були присутні міністри С.Гутник, А.Ржепецький, Б.Бутенко. *Киевская мысль*. – 1918. – 16 мая; Павло Скоропадський. *Спогади*. – Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ-Філадельфія, 1995. – С.355.

16 (3) травня. Четвер.

1. П.Скоропадський затвердив вироблений Радою міністрів Закон про переіменування губернських і повітових комісарів та їхніх помічників на губернських і повітових старост і їхніх помічників. *Державний вістник*. – 1918. – 5 червня.

4. Кам'янець-Подільський. Під час пожежі згорів міський театр. *Нова Рада*. – 1918. – 6 червня.

5. Київ. Наказом гетьмана Павла Скоропадського професора університету Св.Володимира Василя Васильовича Зіньківського затверджено міністром ісповідань. *Державний вістник*. – 1918. – 22 травня.

17 (4) травня. П'ятиця.

1. Одеса. Головний окружний комісар Херсонщини, Таврії та Катеринославщини видав наказ про заборону на підпорядкованих йому територіях будь-яких виступів проти гетьманської влади. Винні у порушенні цього наказу мали піддаватися в адміністративному порядку ув'язненню до 6-ти місяців або грошовому штрафу до 3 тис. карбованців. Застосування цих санкцій покладалося на комісара м.Одеси та губернських старост Херсонщини, Таврії і Катеринославщини. В найтяжчих випадках окружний комісар цих трьох губерній розглядав справу про виселення винних за межі України. 5 червня 1918 р. наказ оголосили для неухильного

виконання. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 86. – Арк. 9.

2. Звернення Уманського союзу землеробів до міністра внутрішніх справ із скаргою на умови проведення виборів до міських, сільських та земських самоурядувань з викладом вимог щодо наведення порядку і запобігання самоуправства селян. Ставилося питання про негайне призначення повітового старости і начальника міліції, роззброєння населення, повернення у свої господарства поміщиків та орендарів і забезпечення умов ведення господарства й найголовніше – найближчим часом запровадження на місцях твердої влади. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 17. – Арк. 26-28.

4. Київ. Наказ про українізацію міністерства шляхів, згідно з яким всі зносини з міністерством належало здійснювати тільки державною – українською – мовою. Особливу увагу зверталось на вивчення української мови урядовцями телеграфу. Печатки та штампи треба було негайно перекласти на державну мову. Всі офіційні та напівофіційні органи міністерства шляхів наказувалося видавати українською мовою. *Державний вістник*. – 1918. – 24 травня.

18 (5) травня. Субота.

1. П Скоропадський затвердив Статут Малої ради, в якому визначалося, що вона “складається з товаришів міністрів, або з осіб, які їх замінюють з правами товаришів міністрів”. Міністри у Малій раді мали право вирішального голосу. Очолював Малу раду один з міністрів або їхніх товаришів за призначенням Ради міністрів. Мала рада розглядала питання, визначені головою або товаришем того міністра, якого торкалася справа. При розгляді Радою міністрів висновків Малої ради у засіданні мав брати участь голова останньої. Діловодство Малої ради покладалося на державну канцелярію. Підписав Статут прем’єр Ф.Лизогуб. *Державний вістник*. – 1918. - 5 червня.

1. Міністерство внутрішніх справ поширило циркуляр про повернення поміщикам їхньої власності: вилученого у них селянами рухомого майна, вирубаного лісу, в т.ч. і отриманого за розпорядженням земельних комітетів. За невиконання наказу винні притягалися до карної відповідальності.

Для придушення опору населення мали застосовуватися сили поліції та війська. Розпочиналася ревізія земельних комітетів. Особлива відповідальність лягала на тих, хто псував посіви, випаси, ліси. *ЦДАВО України. – Ф.2988. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 44-45.*

5. Київ. Відкрився Київський єпархіальний собор православної церкви. Метою його скликання було обрання митрополита Київського і Галицького. На собор прибули 268 делегатів.

Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.73.

19 травня (неділя).

5. Київ. Делегати Київського єпархіального собору обрали митрополитом Київським і Галицьким Антонія (Храповицького). Більшістю голосів було визнано зайвим затверджувати це обрання Всеукраїнським собором.

Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.74.

20 (7) травня. Понеділок.

2. Уманський союз землевласників направив лист П.Скоропадському, у якому вимагав аби “поміщики і орендарі були негайно повернуті в свої господарства, щоб їм, нарешті, віддали їх маєтки, садиби, ліси, стави, пограбоване і розкрадене майно, хліб і фураж”, щоб їм відшкодували усе втрачене. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 17. – Арк. 26-27.*

8. Постановою Ради міністрів, затвердженою гетьманом, Генерального суддю С.Шелухіна призначено повновласним представником Української Держави і головою делегації для ведення в м.Києві переговорів з 22 травня 1918 р. з уповноваженим РСФРР в справі заключення перемир'я і мирового договору між Українською Державою та РСФРР.

До складу української делегації увійшли: О.Ейхельман, І.Кістяковський, Х.Барановський, А.Свіцин, П.Линниченко, О.Сливинський. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, 1999. – С.349.*

21 (8) травня. Вівторок.

2. Представники національних кіл, які у проголошенні гетьманату побачили загрозу українській державності, в середині травня 1918 р. утворили координаційний центр опозиційних режимів П.Скоропадського сил українського національного табору центристського та правого спрямування – Український національно-державний союз з представників УПСФ, УПСС, Української трудової партії, а згодом до них приєдналися члени Об'єднаної ради залізниць України, поштово-телеграфної спілки, УСДРП, УПСР. Очолив УНДС есеф А.Ніковський.

На початку серпня 1918 р. в зв'язку з утвердженням ідеї створення єдиного українського національного табору УНДС фактично поступається місцем Українському Національному Союзу (УНС). В середині липня 1918 р. праве крило українського національного табору вдалося до спроби відтворення УНДС. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська гетьманська Держава 1918 року. – Нью-Йорк, – 1954. – С.203-207; Христюк П. Українська революція. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. – Т.ІІІ. – 1921. – С.63-66.*

2. Делегація Українського національно-державного союзу (УНДС) подала гетьманові меморіал з викладом її поглядів на поточний момент і висловленням побажань. Переданий гетьману 24(11) травня документ містив оцінку подій, які зумовили його прихід до влади, засуджував склад кабінету міністрів, до якого входили кадети та представники інших неукраїнських партій та груп, завжди негативно налаштованих до українського руху та побудови Української Держави, бо сповідали ідею відновлення “єдиної і неділимої Росії”. Уряд оцінювався як “неукраїнський по своєму складу і по своїй політичній орієнтації”, а його дії, як такі, що сприяли зростанню впливу серед селянства більшовиків і свідчили про нездатність встановити тверду владу, яка б спиралася на довір'я народу, а отже зміцнити Українську Державу. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.77-78; Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. – Т.ІІІ. – 1921. – С.63, 66.*

4. Богуслав, Київський повіт. Відкриття музею, організованого з ініціативи місцевої “Просвіти”. У ньому влаштовано три відділи: ремесла з експозицією предметів народних промислів; малярства й іконопису; військовий з багатою колекцією зброї, а також бібліотека з фондами рукописів та стародруків. *ЦДАВО України. – Ф.2201. – Оп.1. – Спр.1205. – Арк.2-3.*

21-27 (8-14) травня. Вівторок-понеділок.

2. У Києві легально працювала 1-ша Всеукраїнська конференція профспілок. Її скликання стало можливим завдяки підтримці з боку окупаційної та гетьманської влади. Делегати, як правило, обиралися не на місцевих територіальних конференціях, а на засіданнях рад і правлінь тих чи інших спілок. Серед учасників переважали представники РСДРП (меншовиків) та українських соціалістичних партій. Рішення конференції спрямовувалися на те, аби утримати робітників від боротьби проти існуючої влади. Конференція обрала так звану Всеукраїнську центральну раду профспілок (Уцентропроф). *Очерки истории профессиональных союзов Украинской ССР. – К., 1983. – С.125.*

22-29 травня (середа - середа).

5. Кам'янець-Подільський. Відбувся з'їзд священиків Подільської єпархії. У спеціальних комісіях були розглянуті питання про Союз православного духовенства Поділля та розроблено його статут, про зміцнення авторитету парафіяльного пастиря й церковної дисципліни, встановлено для них освітній ценз; прийнято положення про органи єпархіального управління. Більшість з'їзду висловилося проти автокефалії Української православної церкви та українізації богослужіння навіть стосовно мови. Газету “Голос Подольской Церкви” зобов'язано висвітлювати живе життя, “соціальні інтереси духовенства й мирян єпархії”. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С.106 – 107.*

23 (10) травня. Четвер.

2. В Бердичеві у приміщенні повітової народної управи заарештовано

її голову А.Щербину та його замісника В.Гайдученка за розпорядженням повітового старости Кузнецова. Їх було передано німецькому польовому прокуророві за обвинуваченням в агітації проти гетьманського уряду та німців. Обидва вони відомі діячі Селянської спілки. Таких арештів – голів волосних земельних комітетів та членів волосних земельних управ було чимало. Повітовий староста начальником міліції та начальниками дільниць призначив майже всіх колишніх приставів та їх помічників. *Нова Рада. – 1918. – 6 червня (24 травня).*

3. Рада народних міністрів України ухвалила закон про право на врожай 1918 р. на території Української Держави. Власники земель отримували право на вирощений врожай, озимина на землях, переданих в оренду восени 1917 р., належала орендарям за умов “дотримання умов оренди”. Право на врожай ярових хлібів, засіяних навесні 1918 р. за наказом генерал-фельдмаршала Г.Ейхгорна від 6 квітня 1918 р., належало особам, які засівали ці землі, але вони повинні були відшкодувати власникам останніх або тих, хто їх орендував, господарські витрати, вкладені у ці землі після збирання врожаю минулого року. Слід було також сплатити державні і земські податки й повинності, які визначалися на 1918 р., а також сплатити власникам та орендарям за користування землею, відповідно до рівня врожаю, але не більше третини середньої річної орендної платні за 1915-1917 рр. Платежі дозволялося здійснювати частково або повністю натурою. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 13. – Арк. 3 зв.*

8. Перше засідання конференції для мирних переговорів між Українською Державою, з одного боку, і Російською Соціалістичною Федеративною Совітською Республікою, з другого боку, Україну представляли С.Шелухін – уповноважений генеральний суддя, від міністерства фінансів Х.Барановський, від військового міністерства отаман О.Сливинський, а від РСФРР – уповноважений Х.Раковський та член делегації Д.Мануїльський. С.Шелухін вручив Х.Раковському своє уповноваження від уряду Української Держави і ознайомився з уповноваженнями Х.Раковського та Д.Мануїльського. С.Шелухін висловив незадоволення, що в уповноваженнях російської сторони не визначено, який саме договір їм доручалося підписати. Неясним залишалося й питання про те, з яких саме держав

складається Російська Федерація. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р.* – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, 1999. – С.35.

24 (11) травня. П'ятниця.

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави був заслуханий наказ головнокомандуючого німецькою групою військ генерала Г.Ейхгорна, у якому перелічувались міста, де захоплене німецькими військами військове спорядження розглядалось як військова здобич і її могли вільно вивозити до Німеччини.

Розглядалось питання про становище Чорноморського флоту, але оголошенню постанови не підлягало. В окремому журналі Ради міністрів зазначалось, що до Києва прибула делегація з Севастополя для переговорів про дальшу долю Чорноморського флоту та його особового складу. Командування флотом передавалось Центральному Комітету (Центрофлоту). А 29 квітня 1918 р. командування флотом прийняв контрадмірал Саблін. Було ухвалено визнати флот українським і вимагати повернення суден з Новоросійська.

Рада міністрів також ухвалила законопроект про право на врожай 1918 р. та ряд законів по Міністерству справ судових і про тимчасову заборону публічної продажі нерухомого майна, про тимчасове улаштування судової справи в Україні та ін. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 12-13 зв.; спр.3. – Арк. 2-2 зв., 4.*

1. У Єлисаветграді командування австрійського гарнізону заарештувало кількох гласних міської думи, звинувачених у пропаганді проти австрійського війська. Дума в засіданні 26(13) травня, у неділю, заявила протест і вимагала звільнення ув'язнених під її поручительство. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 88. – Арк. 7-8.*

2. Український національно-державний союз передав П.Скоропадському вироблений 21(8) травня 1918 р. "Меморіал". У ньому уряд Ф.Лизогуба оцінювався як "неукраїнський по своєму складу і своїй політичній орієнтації" і тому нездатний встановити тверду національну політику в справі забезпечення самостійності Української Держави і інтересів

українського народу. “Меморіал” констатував факт домінування в кабінеті міністрів російських кадетів, октябристів та представників інших неукраїнських партій і груп, які обстоювали ідею “єдиної і неділимої Росії”. Автори “Меморіала” застерігали, що в результаті активізувалася діяльність “Русского союза”. Відповіддю на антидемократичні і антиукраїнські дії уряду та його місцевої адміністрації стало зростання опору народних мас і впливу більшовиків.

Поряд з висловленням думки про недовіру уряду Ф.Лизогуба, підкреслювалося, що процес державотворення в Україні можливий лише під проводом національного демократичного кабінету міністрів, сформованого переважно з відомих українських діячів та осіб української орієнтації, які б спиралися на довіру широких українських мас. “Меморіал” було опубліковано в пресі і видано окремою брошурою. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т. II. Українська Гетьманська Держава 1918 р. – К., 2002. – С.75-76. Христюк П. Українська революція. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. – Т.ІІІ. – 1921. – С.63-66.*

2. Австрійська військова влада провела арешти серед списаних на берег з флоту матросів за поширення більшовицької агітації. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 74. – Арк. 120-120 зв. – 121.*

4. Київ. Наказом гетьмана Павла Скоропадського директором Бюро преси при міністерстві внутрішніх справ призначено Дмитра Донцова.

Державний вістник. – 1918. – 7 червня.

4. Київ. Правописна комісія при міністерстві освіти ухвалила “Найголовніші правила українського правопису” за редакцією голови комісії І.Огієнка. *Вільна українська школа. – 1918. – № 10. – С.355.*

8. Нота української делегації на переговорах з делегацією РСФРР у Києві про необхідність більш конкретного визначення повноважень російської делегації і пояснень щодо державно-правового устрою та юридичної природи РСФРР. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, 1999. – С.291-292.*

25 (12) травня. Субота.

1. Рада міністрів Української Держави на своєму засіданні схвалила законопроект у доповнення до закону від 25 травня 1918 р. про право на врожай, за яким зберігались в силі орендні договори, які були порушені орендарями через обставини, від їх волі незалежними. Рада міністрів прийняла законопроект про фінансування цукрової промисловості. Крім того, вона затвердила асигнування у розпорядження міністра народного здоров'я, на лікування інвалідів, що повертались, на потреби державного піклування, на видачу різним благодійним організаціям тощо. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 14-14 зв., 15-15 зв.*

1. П.Скоропадський затвердив Закон про тимчасове поширення української державної влади на деякі суміжні території Росії. *Державний вістник. – 1918. - Травень 31.*

2. Рада студентських організацій м.Києва з приводу професорського делегатського з'їзду всіх вищих шкіл України ухвалила резолюцію, в якій підкреслила, що з'їзд складається з професорів дуже далеких від української культури, і тому з'їздові бракує елементарної компетенції в справах розвитку української науки. А по-друге, його делегати у більшості своїй становлять люди, ворожі національно-академічному життю України, і тому з'їзд не повинен мати будь-якого впливу на національно-академічне життя України. Рада висловила обурення діяльністю з'їзду, що був далекий від творення української вищої школи в Україні. *Нова Рада. – 1918 р. – 2 червня (20 травня).*

2. Губернський староста Полтавщини С.Іваненко видав наказ відповідно до Грамоти гетьмана про те, що право приватної власності на землю і будь-яке майно відновлюється. Усі ж розпорядження з земельних справ колишньої Центральної Ради та Тимчасового уряду Росії скасовані, а земельні комітети розпущені. Для виконання цих настанов були вироблені першочергові заходи, насамперед щодо повернення власникам їхніх господарств і майна. *Полтавські губерніяльні відомості. – 1918. - 25(12) травня.*

2. З'їзд земельних власників Бердичівського повіту, на якій зібралось кілька сотень учасників, направив телеграму голові Ради міністрів

Ф.Лизогубу з вітаннями на адресу уряду Української Держави, “приветствуя его деятельность по созданию твердой и работоспособной власти в государстве”. *ЦДАВОВУ України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 72. – Арк. 4.*

8. Вироблені умови Української Держави, за яких мали продовжуватися переговори про перемир'я між Україною та РСФРР. Вони містили вимоги аби радянські війська відійшли за демаркаційну лінію, військові операції радянських військ на фронтах мали бути припинені. Українцям і громадянам Української Держави, що мали дозвіл від українського уряду, радянський уряд повинен був забезпечити вільний переїзд з Росії в Україну з усім майном. Однією з вимог було повернення в Україну перегнаних з неї в Росію вагонів. Український уряд обмінювався з Росією представниками для захисту інтересів українців у Радянській Росії. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, 1999. – С.297-298.*

26 (13) травня. Неділя.

1. Фельмаршал Г.Ейхгорн дав обід на честь гетьмана та його уряду.

У відповідь П.Скоропадський влаштував у своєму палаці обід на пошану фельдмаршала 8 червня (26 травня) 1918 р. у суботу. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Ч.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.93.*

2. У Києві відбулася Всеукраїнська нарада більшовицьких організацій за участю 70 делегатів, переважно з учасників Всеукраїнської конференції профспілок, яка ще працювала. Нарада розглянула питання: доповіді з місць, про утворення центру, про організаційну діяльність на місцях, про скликання Всеукраїнської конференції більшовиків. Було утворено Тимчасовий всеукраїнський комітет робочої комуністичної партії, який налагодив зв'язок з організаційним бюро в Москві. Нарада стала одним з етапів до утворення КП(б)У. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.164-166, 766.*

2. Відбувся з'їзд поміщиків і хліборобів-власників Канівського повіту Київської губернії, делегати якого звернулися до гетьмана з посланням з

вимогами нещадно покарати селян за участь у захопленні і пограбуванні маєтків, запровадивши для цього смертну кару, “якщо не можна замінити її посиленням застосуванням різок”. *Під гнітом німецького імперіалізму. 1918 рік на Київщині. – К. – 1927. – С.104; Українська РСР в період громадянської війни. – 1917-1918 рр. – У трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – К. – 1967. – С.348.*

27 (14) травня. Понеділок.

1. Рада міністрів Української Держави на своєму засіданні схвалила законопроект, за яким публікація законів тимчасово покладалась на Державну канцелярію через “Державний Вістник”. Було заслухано доповідь І.Кістяківського про його поїздку до м.Одеси для з’ясування взаємовідносин українського уряду з командуванням австро-угорськими військами та про ліквідацію генерал-губернаторства в Одесі і розпуск Одеської міської думи. Міністр продовольства доповів про прибуття з Німеччини трьох поїздів з сільськогосподарськими машинами, але затягувалась справа з розцінками на них. Представники з’їзду хліборобів – власників звернулись з проханням, щоб всі законопроекти по землекористуванню і лісовому господарству розроблялись за їх участю. Порушувалося питання про відновлення копалень Донецького басейну, і ряд міністерств мали підключитись до цієї справи. Рада міністрів схвалила ряд асигнувань – Одеському і Севастопольському портам, для скликання церковного собору тощо. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 3. – Арк. 7-7 зв., 8-8 зв., 9-9 зв.*

1. П.Скоропадський затвердив Закон про право на врожай 1918 р. на території Української Держави. *Державний вістник. 1918. – 31 травня.*

1. П.Скоропадський затвердив Тимчасовий закон про порядок оголошення законів Української Держави. *Державний вістник. 1918. – 31 травня.*

1. Згідно з постановою Ради народних міністрів Української Держави від 17 травня ц.р. державним секретарем була утворена комісія по ліквідації канцелярії колишньої Центральної Ради. Згадана канцелярія складалася з двох частин: самої канцелярії і організаційної комісії, співробітники-інструктори якої на місцях інформували населення про розгортання

українського національного руху, діяльність Центральної Ради та її установ. Ліквідаційна комісія виплатила утримання і ліквідаційні співробітникам вищезгаданої комісії, так само як і співробітникам канцелярії. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 13. – Арк. 69 (із зв.).

2. Відбувся Всеукраїнський делегатський з'їзд хліборобів-власників. В ухваленій резолюції делегати висловили сподівання, що жоден урядовий законопроект щодо інтересів землеволодіння, землекористування або сільського та лісового господарства не буде вироблятися без безпосередньої участі хліборобів в особі їхніх представників. Учасники з'їзду скаржилися на те, що з двох питань – про приналежність посівів на захоплених селянами землях і про обмеження всупереч Грамоті гетьмана свободи угод на землю – законопроекти розроблялися без будь-якої участі хліборобів, а тимчасом ці рішення викликали серйозні заперечення у їхньому середовищі. Союз хліборобів-власників попереджав, що надалі такий порядок може викликати “небажані наслідки”. Окрему резолюцію з'їзд присвятив розгляду проекту закону про право на врожай 1918 р. на території Української Держави. В ній зазначалося, що наказ Г.Ейхгорна стосується виключно земель, засіяних згідно із законними постановами тоді ще існуючих земельних комітетів. Делегати також висунули вимоги вжити невідкладні заходи до збереження залишків лісів, які по-хижацькому вирубалися, і зажадали відшкодування збитків їхнім власникам. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 13. – Арк. 23, 24.

28 (15) травня. Вівторок.

1. На засіданні Ради міністрів Української держави запропоновано подавати частіше урядові повідомлення про хід переговорів з російською делегацією.

Міністру шляхів сполучення дозволили збільшити залізничні тарифи по всім перевезенням, окрім 68 млн. пудів хліба, якщо на цьому будуть налягати німецькі військові власті.

Рада міністрів розглянула наказ генерала Г.Ейхгорна, яким була встановлена широка підсудність різного роду злочинів і проступків, що здійснювались на території України. Рада ухвалила вступити у зносини з

німецьким і австро-угорським командуванням для більш точного визначення підсудності їх військовим судам. З'ясування цих питань було доручено міністрам юстиції і закордонних справ. Утворено також Міжвідомчу комісію із представників міністерств юстиції, військового, внутрішніх справ, Державної канцелярії і німецької комендантури.

По доповіді міністра іноземних справ порушено питання про приєднання до Української Держави Карачевського, Більського, Льговського, Дмитріївського, Суджанського і Мозирського повітів. Рада міністрів ухвалила надати 2 млн. крб для виплати робітникам і адміністрації Луганського патронного заводу, реорганізувати завод так, щоб кількість робітників відповідала виробництву.

Рада міністрів ухвалила і проект про військову підсудність. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 22-22 зв., 23-23 зв., 24-24 зв.*

2. Правління Союзу поляків-землевласників і землеробів на Україні звернулося з “Прошенням” з приводу утворення Особливих при земствах комісій для встановлення розмірів збитків і засобів їх погашення. Виходячи з того, що згаданий союз об'єднував досить значну частину землевласників Київської, Подільської та Волинської губерній і вважав себе представником найбільш постраждалої останнім часом частини населення, а тому вимагав забезпечення йому на кожному засіданні згаданої комісії не менше двох місць. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 17. – Арк. 29 (із зв.).*

8. У Київ для переговорів прибула кубанська делегація, яку очолював голова Кубанської законодавчої ради М.Рябовол. Делегація мала на меті заручитися політичною та військовою підтримкою Кубані Українською Державою в боротьбі з більшовиками. 3 червня 1918 р. Україна щомісяця надсилала на Кубань озброєння та інші військові матеріали. Для кубанської делегації важливим питанням було обговорення можливості приєднання до України. Але проти цього виступало керівництво Дону і Добровольчої армії А.Денікіна. І ця справа з місця не зрушила. *Павло Скоропадський. Спогади. – Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ-Філадельфія, 1995. – С.369 (Примітки).*

29 (16) травня. Серeda.

1. Рада міністрів Української Держави прийняла текст Урядового повідомлення, яке було підготовлено у зв'язку з антиурядовою агітацією. Рада міністрів заслухала доповідь голови мирної делегації на переговорах з РСФРР про її склад.

У зв'язку з страйком, який мав відбутись 30-31 травня, Рада міністрів ухвалила, що всі, хто візьме участь у ньому, будуть звільнені з роботи.

Заслухавши доповідь міністра фінансів про сплату за сільськогосподарські машини, що надійшли з Німеччини, постановили, що всі розрахунки з Центральними державами мають проводитись через кредитну канцелярію міністерства фінансів.

Міністра шляхів сполучення зобов'язали укласти тарифну конвенцію з Німеччиною у додаток до Брестського мирного договору. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 25-25 зв., 26.*

1. Міністерство шляхів видало наказ про заснування на залізницях курсів українознавства, що було, зокрема, пов'язане з необхідністю виконання розпорядження міністра шляхів від 17 травня ц.р. про ведення діловодства державною українською мовою. При вивченні мови лекційним способом кількість слухачів не могла перевищувати 60 осіб, на станціях, де було менше 60 співробітників, мали навчатися на сусідніх станціях. Пропонувалося користуватися граматиками Шерстюка, Огієнка або Курилла. *Державний вістник. – 1918. – 22 червня.*

2. О 10-й год. ранку з Лук'янівської в'язниці звільнено 36 членів Другого всеукраїнського селянського з'їзду, заарештованих 10 травня ц.р. За наказом німецького суду заарештованим було повідомлено, що слідча комісія, не знайшовши ніяких доказів їх вини, припинила слідство і звільняє їх. Проте було підкреслено, що у майбутньому скликати селянські з'їзди можна тільки з дозволу німецької комендатури. Заарештовані подякували ЦК соціалістів-федералістів, С.Петлюрі, редакції газети "Нова Рада" і всім, хто боровся за їхнє визволення. *Нова Рада. – 1918. – 7 червня (25 травня).*

4. Київ. Наказ міністра шляхів про заснування на залізницях курсів українознавства. *Державний вістник. – 1918. – 22 червня.*

4. Київ. Заснування Всеукраїнського кооперативного видавничого союзу (Книгоспілки). *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 3 червня.

30 (17) травня. Четвер.

1. Рада міністрів Української Держави схвалила тексти військової присяги і урочистої обіцянки для службовців громадського відомства.

Голова Ради міністрів Ф.Лизогуб доповів про запровадження посади Уповноваженого при командуванні австро-угорської східної армії. Інструкцію для нього мали заслухати на наступному засіданні.

Рада міністрів по доповіді міністра юстиції визнала, що підсудності австрійським військовим судам можуть підлягати злочини і проступки проти офіцерів і солдатів австро-угорської армії.

Голова Ради міністрів доповів про заяву делегації залізничників щодо підготовки страйку. Уряд при одному, що утримався, ухвалив, що всі, хто візьме участь у страйку, будуть звільнені з роботи.

Рада міністрів затвердила ряд осіб на посади у різних міністерствах. *ЦДАВО України*. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 27-27 зв., 28.

1. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів “Закон про військову підсудність”. Їй підлягали військові за всі злочинства, зазначені у військовому Статуті про кари і за ті з зазначених в загальних карних законах службові злочинства, які порушували, обов’язки по службі військовій”. Крім того, військовій підсудності підлягали приватні особи в умовах військового стану, “мешканці ворожих країв, захоплених армією під час війни” за шпигунство, участь у повстаннях, опір владі, пошкодження військового спорядження, технічних засобів тощо. *Державний вістник*. – 1918. – 7 червня.

1. П.Скоропадський затвердив закон про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Державі. Усі, хто вступив на державну службу, мали заявити, що вони обіцяють “вірні служити Державі Українській, визнавати її державну владу, виконувати її закони і всіма силами охороняти її інтереси й добробут”. Військові склали присягу (один варіант був вироблений для сповідаючих християнську віру, другий – для інших). *Державний вістник*. – 1918. – 7 червня.

1. Міністерство внутрішніх справ розіслало телеграфом такий наказ за підписом товариша міністра внутрішніх справ М.Вороновича про те, що за узгодженням з військовим міністром і на підставі закону Тимчасового уряду від 2 серпня 1917 р. дозволялось затримувати осіб, діяльність яких загрожувала спокою, безпеці і цілісності держави, без передачі цих осіб судовим властям, на строк, встановлений законом про адміністративні арешти. *Нова Рада. – 1918. – 4 червня (22 травня).*

1. З нотою з висвітленням ваги прилучення Криму до України звернулося до німецького уряду міністерство закордонних справ Української Держави. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.147.*

3. Оповіднена обов'язкова постанова міністра продовольчих справ Ю.Соколовського про заготівлю зерна, його перемолу і перемелочних продуктів. Заборонялась скупка хлібних продуктів та зерна врожаїв до 1917 р. включно будь-яким, крім членів державного хлібного бюро та їх агентів. На право закупки зерна та перемолу його кожний товарний млин мав одержати від своєї районної контори відповідний дозвіл. Всі млини, круподерки та просорушки мали зареєструватись у конторах державного хлібного бюро. Товарні млини, яким надавалось право закупки, мали працювати за встановленими державним хлібним бюро цінами. *Нова Рада. – 1918. – 8 червня (26 травня).*

3. На Чернігівщині поширена відозва Союзу хліборобів із закликом організувати бойові дружини для боротьби проти німецького мілітаризму. Засуджувалися, зокрема, наміри “снять две трети” врожаю на Україні для Німеччини. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 89. – Арк. 11-11 зв.*

8. В Києві повноважні представники двох урядів – Української Держави і РСФРР – С.Шелухін та Х.Раковський і Д.Мануїльський – для укладення мирного договору на підтвердження своїх повноважень обмінялися грамотами. Головою української мирної делегації був С.Шелухін, державним секретарем Іг.Кістяківський, членами: проф. О.Ейхельман, О.Сливинський, А.Свіцин, П.Лінниченко, Х.Барановський. Російську мирну делегацію очолював Х.Раковський. *Нова Рада. – 1918. – 5 червня (23 травня).*

30-31 (17-18) травня – 1 червня, (19 травня). Четвер-субота.

2. Відбувся страйк співробітників цілого ряду міністерств, яких підтримав тільки-но створений Український національно-державний союз. Останній у рішенні з цього питання констатував, що антинаціональна політика Ф.Лизогуба, яка знайшла вияв у масових звільненнях працівників-українців, арештах тощо, спровокувала страйк. Виступ поступово припинився і репресії проти його учасників не застосовувалися аби не дратувати українські національні кола. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.72.*

31 (18) травня. П'ятниця.

1. Міністерство шляхів видало наказ про утворення на місцях слідчих комісій для розслідування справ службовців увільнених за участь у більшовицькому повстанні. Наказ направлявся для виконання усім начальникам доріг, головним комісарам, культурно-просвітнім українським організаціям. Слідчі комісії склалися з представника адміністрації і представника від культурно-просвітніх українських організацій і очолювалися місцевими комісарами. Матеріали слідства передавалися до міністерства шляхів. *Державний вістник. – 1918. – 20 червня.*

Травень.

2. Після розколу на IV з'їзді УПСР була створена Українська комуністична партія (боротьбистів) з представників лівої течії українських есерів. Назву дістала від найменування свого центрального друкованого органу – газети “Боротьба”. Партія виступала проти гетьманського режиму, її члени брали участь у повстаннях, в окремих випадках солідаризувалися з більшовиками. Згодом перейшли на радянську платформу і взяли участь у боротьбі проти Директорії. *Гражданская война на Украине 1918-1920 рр. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.766; Малий словник історії України. – К., 1997. – С.403.*

2. У Києві організовано “Русский союз” з формальною метою

“об’єднати сили “русских” в Україні для оборони і розвитку їхньої культури і, особливо, мови. В дійсності робилася спроба відновити “єдину і неділиму” Росію. До складу Союзу увійшли представники різних російських партій та організацій, які існували в Україні, від конституційних демократів і навіть правіших за них елементів і до російських есерів та соціал-демократів (меншовиків). Христюк П. *Українська революція. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр.* – Т.3. – 1921 р. – С.71; Гриценко А. *Політичні сили у боротьбі за владу в Україні (кінець 1917 р. – початок 1919 р.).* – К., 1993. – С.30.

Кінець травня.

8. З’явився Меморандум на ім’я німецького посла А. фон-Мумма голови Київської губернської земської управи і голови Всеукраїнського земського союзу С.Петлюри. Копія була передана послам Австро-Угорщини і Болгарії. С.Петлюра обгрунтовував роль 115 обраних в Україні народних земських управ, як органів самоурядування, які опікувалися діяльністю сотен тисяч шкіл, сотен професійних шкіл та учительських семінарій, шпиталів, амбулаторій, будівництвом шляхів, кооперацією, надавали населенню юридичну допомогу. Тимчасом, з утворенням Української Держави, говорилося у документі, розпочалися арешти і ув’язнення без суду і слідства земських управ. Часто арешти здійснювали німецькі власті. Дорошенко Д. *Історія України 1917-1923 рр.* – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К. – 2002. – С.78-80.

Весна.

4. Київ. Шляхом об’єднання музеїв війни і революції та військово-історичного музею було засновано Державний військовий музей.

РФ ІМФЕ. – Ф.13. – Оп.5. – Од.зб.308. – Арк.2.

1 червня (19 травня). Субота.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала доповідь голови мирної делегації на переговорах з РСФРР, але рішення з цього питання заносилось до особливого секретного журналу, як і повідомлення про лист

фельдмаршала Г.Ейхгорна до гетьмана П.Скоропадського та про лист німецького посла барона А. фон-Мумма.

Рада міністрів по доповіді міністра шляхів сполучень визнала неприпустимим об'єднання службовців–залізничників не за професійними ознаками, неможливість залізничного з'їзду і необхідність ліквідувати всі справи розпущених залізничних комітетів.

Рада міністрів схвалила ноту Румунському урядові, законопроект про тимчасову організацію контролю в УНР, виданий 14 січня 1918 р., про місцевий суд та про асигнування на видання шкільних посібників і на курси українознавства для учителів всієї України. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 3. – Арк. 15-15 зв., 16-16 зв., 17.*

2. Міністерство внутрішніх справ у зверненні до населення Києва закликала його підтримувати спокій, обіцяючи вжити заходи проти спекуляції і зростання цін на хліб. Для запобігання ексцесам з вечора 25 травня при млинах, продовольчих складах і в місцях випічки хліба і його продажу були виставлені військові патрулі і караули. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 70. – Арк. 23.*

3. Загальні збори співробітників міністерства внутрішніх справ направили делегацію до міністра з резолюцією зборів та двома листами, але міністр їх не прийняв. Мова йшла про тяжке матеріальне становище та долю урядовців, від яких позбавлявся новий уряд, як наприклад, від співробітників інформаційного бюро, без будь-якого грошового забезпечення їх. Збори вимагали надати їм роботу в інших підрозділах міністерства або виплатити тим, що звільнялись, компенсацію грошима. *Нова Рада. – 1918. – 5 червня (23 травня).*

4. Київ, Одеса, Харків. Розпочалося навчання на спеціальних курсах для лекторів, які викладатимуть на літніх курсах українознавства для народних вчителів. *Вільна українська школа. – 1918. – № 8 -9. – С.262.*

4. Київ. У “Новому польському театрі” відбувся вечір на честь героїв, які полягли з часу битви під Грюнвальдом (1410 р.) і до 1918 р. *Рибаків М. Хрещатик відомий і невідомий. – Київ, 2003. – С.268.*

5. Київ. У Михайлівському Золотоверхому монастирі відбулася нарада єпископів православної церкви за участю міністра ісповідань

В.Зінківського, присвячена питанню Всеукраїнського православного церковного собору. Позиція міністра про невідкладне скликання собору для негайного вирішення численних проблем життя церкви зустріла значний опір єпископату. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.84.*

2 червня (20 травня). Неділя.

1. Посли Німеччини барон А. фон-Мумм і Австро-Угорщини граф І.Форгач в урочистій обстановці передали гетьману П.Скоропадському свої посольстві грамоти, в яких за дорученням своїх урядів вони підтверджували визнання нового державного ладу в Україні. Подякувавши послам, Гетьман запевнив, що вестиме українську державу в тісному єднанні з центральними державами. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.95; Нова Рада. – 1918. – 4 червня (22 травня).*

1. Оpubліковано “Відручний лист Гетьмана всієї України до міністра внутрішніх справ” Української Держави. П.Скоропадський звинувачував Центральну Раду у ворожому ставленні до національного українського козацького руху. Він, вважаючи себе нащадком “великого козацького стану”, визначав своєю метою “будування велико-козацької України і її національного війська”. Гетьман наказував міністру внутрішніх справ негайно створити козацьку раду, доручивши їй вироблення статуту організації козацтва в Україні. З впровадженням статуту усі вільні козаки мали іменуватися просто козаками. Для визначення їхнього статусу гетьман обіцяв видати спеціальну грамоту з переліком прав та привілеїв, “спираючись на наші стародавні традиції...” *Державний вістник. – 1918. – 2 червня.*

1. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів, “Закон про порядок складання законопроектів, внесення їх до Ради міністрів, розгляд у Раді, затвердження їх і про форми і порядок оголошення законів”. Закони розроблялися у відповідних міністерствах чи державній канцелярії і вносилися до Ради міністрів через цю канцелярію за підписом міністра і посвідченням директора департаменту. Проекти подавалися у 20

примірниках (для кожного члена Ради міністрів). Державний секретар міг подавати у письмовій формі свої зауваження і побажання. При обговоренні на засіданнях Ради міністрів вівся журнал. Закон остаточно посвідчував державний секретар. Після затвердження гетьманом законопроекти ставали законами і надсилалися у державну канцелярію і для оголошення до Генерального суду (останній видав виданням “Державного вістника”). 27 травня 1918 р. тимчасово, до реформи Генерального суду, оголошенням законів відала державна канцелярія. Закон Центральної ради від 17 листопада 1917 р. про тимчасовий розпорядок публікації законів касувався. *Державний вістник. – 1918. – 9 червня.*

2. З Харкова повідомлялось, що губернський староста провів ряд призначень на посади в міліції. Начальником міліції призначено полковника гвардії Маркулова, помічником – колишнього помічника поліцмейстера, начальниками – колишніх офіцерів. Міське самоврядування, вважаючи, що право призначення міліції належить до міста, внесла питання до думи, яка постановила оскаржити ці розпорядження губернського старости і послати до Києва делегацію з проханням скасувати ці призначення. *Нова Рада. – 1918. – 5 червня (23 травня).*

4. Київ. Затвердження гетьманом Павлом Скоропадським ухваленого Радою міністрів закону про асигнування міністерству освіти на організацію курсів українознавства для вчителів влітку 1918 року 2184790 карбованців. *Державний вістник. – 1918. – 9 червня.*

4. Київ. У клубі “Родина” відбулося урочисте свято з нагоди першого випуску учнів Другої української гімназії імені Кирило-Мефодіївського братства. На торжестві були присутні міністр освіти М.Василенко, посол Болгарії в Українській Державі професор І.Шишманов, ректор Українського народного університету І.Ганіцький. *Дорошенко Д. Історія України 1917 – 1923. У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська держава 1918 р. – К., 2002. – С.240.*

4. Харків. Відкриття Українських районних лекторсько-інструкторських курсів, ініційованих губернським земством. На заняття прибули слухачі з Харківської, Полтавської та Катеринославської губерній. До читання лекцій залучено професорів-спеціалістів з історії та етнографії

України. Придніпровський край. –1918. – 4 юня.

4. Мелітополь. Повідомлення про початок видання нової української газети “Наш степ”. *Нова Рада*. – 1918. – 15 червня.

8. Російська делегація оголосила декларацію від імені РСФРР про надання українцям, які проживали на російській території, рівних прав з росіянами. Вони могли користуватися усіма правами, привілеями в політичному і громадянському відношенні. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р.* – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, 1999. – С.298.

3 червня (21 травня). Понеділок.

1. Рада міністрів Української Держави постановила, що Малій раді міністрів надано право остаточного затвердження законопроектів, але кожний міністр мав право оскаржити її постанову. Рада міністрів схвалила законопроект про порядок підготовки законопроектів, їх внесення в Раду міністрів, затвердження, та публікація.

По доповіді голови Ради міністрів Ф.Лизогуба було ухвалено організувати міжвідомчу комісію для розподілу майна військового, Червоного Хреста та інших громадських організацій. До її складу мали увійти представники від усіх міністерств, а також німецького і австро-угорського командування. Була затверджена секретна інструкція для представника Українського уряду в Одесі.

Рада міністрів схвалила внесення змін в редакцію земельного закону: про можливість публічної продажі маєтків та земельних ділянок. *ЦДАВО України*. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 32-32 зв., 33-33 зв., 34-34 зв.

1. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів “Закон про асигнування міністерству народної освіти одного мільйона (1.000.000) карбованців на негайні потреби по справах освіти”. *Державний вістник*. – 1918. – 13 червня.

2. Міністерство торгу і промисловості видало “Наказ про правила, які мають виконуватися при вивозі за кордон Української Держави різних товарів і продуктів”. Зазначено, що згідно Мирного договору, ст. 7, між Україною та Четверним союзом від 9 лютого ц.р. та господарської угоди між

УНР та Німеччиною і Австро-Угорщиною комісарам міністерства торгівлі та промисловості при митницях наказувалося суворо дотримуватися спеціально вироблених правил (перевірка наявності документів відповідних міністерств та відомств з дозволом на вивіз – збіжжя, залізної руди тощо). Окремо передбачалося виробити правила ввозу в Україну з Німеччини та Австро-Угорщини. *Державний вістник*. – 1918. – 20 червня; *Нова Рада*. – 1918. – 8 червня (26 травня).

3. Відбулось засідання комісії по розгляду торгових і економічних взаємовідносин між Росією і Україною. Відносно митного союзу з Росією більшість членів комісії висловились проти нього, При обговоренні справи з товарообміном між Україною і Росією вирішено укласти тимчасовий торговельний договір строком до 31 грудня 1918 р. Були розглянуті справи з ввозом чужоземних грошей в Україну, про переїзд через кордон, про вантажі, що губились тощо. *Нова Рада*. – 1918. – 5 червня (23 травня).

4. Чернігів. Заснування з ініціативи вчителів української гімназії місцевого відділу Української вчительської спілки. *Нова Рада*. – 1918. – 5 червня.

4. Полтава. Губернська земська управа оголосила збір пожертвувань на впорядкування могили Т.Шевченка, зруйнованої більшовиками. *Нова Рада*. – 1918. – 5 червня.

5. Київ. Після переговорів з гетьманом Павлом Скоропадським спеціальна нарада єпископів погодилася відновити діяльність Всеукраїнського православного церковного собору і призначила його відкриття на 20 червня. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (до ба Гетьманату Павла Скоропадського)*. – К., 1997. – С.86.

3 – 4 червня (понеділок – вівторок).

4. Київ. Відбувся Всеукраїнський з'їзд діячів преси, в якому взяло участь близько ста делегатів. З українських часописів були представлені “Робітнича газета”, “Самостійник” та “Сіверянська думка”. Від діячів української преси на з'їзді були присутні директор Бюро преси при міністерстві народної освіти Д.Донцов та О.Саліковський. *Нова Рада*. – 1918. – 4 червня.

4 червня (22 травня). Вівторок.

1. На засіданні Ради міністрів Української держави була заслухана доповідь голови мирної делегації на переговорах з РСФРР С.Шелухина про хід її роботи.

Рада міністрів відклала затвердження проекту штатів Штабу гетьмана П.Скоропадського до їх переробки. Міністрові фінансів доручено дати висновки по проекту штатів всіх міністерств. Піднято питання про удільне майно. Питання про організацію Товариства українського Червоного Хреста передали на розгляд Малої ради міністрів. Затверджено кілька осіб на посадах в міністерствах. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 3. – Арк. 21-21 зв., 22.*

1. Командуючий східною австрійською армією фон Краус, який прибув з Одеси, відвідав з візитом Гетьмана П.Скоропадського.

Відбулась нарада, в якій брали участь австрійський головнокомандуючий генерал фон Краус, голова Ради міністрів Ф.Лизогуб, управляючий міністерством закордонних справ Д.Дорошенко, військовий міністр генерал О.Рогоза. Головне питання – координація діяльності в адміністративній галузі. *Нова Рада. – 1918. – 5 червня (22 травня).*

2. Повідомлялось, що “Український селянський союз”, який створено заходами партій соціалістів – федералістів, соціал-самостійників, хліборобів-демократів і трудовиків, склав відозву до українського селянства, в якій рекомендував застосовувати виважені способи боротьби за політичні, соціальні, і економічні права, не вдаватися до збройної боротьби. *Нова Рада.. – 1918. – 4 червня (22 травня).*

2. Повідомляло, що селяни у селах Дермані та Куйні Дубенського повіту під час обеззброєння населення, вчинили опір. Села були оточені міліцією і німцями, які все ж відібрали зброю і заарештували ватажків. *Нова Рада. – 1918. – 6 червня (24 травня).*

5. Київ. Незважаючи на прохання Ради Міністрів Української Держави не затверджувати вибори нового митрополита, Патріарх та Священний Синод видали указ про затвердження обрання митрополита Київського і Галицького, священноархімандрита Києво-Печерської Лаври Антонія (Храповицького). Патріарх Московський Тихон звернувся з листом до

гетьманського уряду з поясненням, що право затвердження виборів належить тільки церковній владі, а вимога уряду може розглядатись як посягання світської влади на компетенцію всеросійської вищої церковної влади. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.75.*

5 червня (23 травня). Серeda.

1. Рада міністрів Української Держави розглянула питання про порядок своїх засідань. Рада схвалила інструкцію своєму представнику при австро-угорському командуванні в Одесі, заслухала телеграму одеського градоначальника про призначення австро-угорським командуванням військовим губернатором міста фельдмаршала фон-Бельца.

Рада міністрів схвалила законопроект про тимчасові ревізії, розглянула прохання Німеччини і Австро-Угорщини про ввезення в Україну горілки. Зазначивши, що це ще один шлях до вивозу хліба з України, Рада міністрів більшістю у 9 голосів проти 4 визнала ввіз горілки неприпустимим.

У зв'язку з пропозицією про вивіз цукру в Великоросію в обмін на мануфактуру Рада міністрів доручила міністру іноземних справ з'ясувати у німецького представника про можливість вивозу в Росію 1 млн. пудів цукру. Товариш військового міністра доповів про демобілізацію з 1 червня торгового флоту. *ЦДАВО України. – Ф.2064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 37-37 зв., 38-38 зв., 39-39 зв., 40-40 зв.*

4. Київ. Повідомлення про наказ міністра народної освіти М.Василенка видавати атестати про середню освіту нового зразка. Свідоцтво мало бути написано двома мовами: основною – українською та російською. Видавати атестати старого взірця заборонялося. *Нова Рада. – 1918. – 5 червня.*

4. Ростов-на-Дону. Відкриття курсів української мови. Ініціатором організації навчання виступила місцева "Просвіта". Керував курсами відомий український поет Микола Вировий. *Нова Рада. – 1918. – 5 червня.*

5 червня (23 травня). Серeda.

5. Київ. Спеціальним наказом міністра ісповідань В. Зіньківського було

створено “Комісію в справі підготовки законопроектів церковно-державного характеру”. Комісію очолив професор Ф.Міщенко.

8. Направлена румунському урядові в Бухаресті нота уряду Української Держави за підписами голови Ради міністрів Ф.Лизогуба і управляючого міністерством справ закордонних Д.Дорошенка у відповідь на дипломатичну ноту румунського міністерства закордонних справ від 20 квітня 1918 р. У ній роз’яснювалися причини, з яких український уряд не міг погодитись з аргументацією румунської сторони щодо позбавлення з боку румунського уряду Бессарабії її політичної автономії і наказом про прилучення Бессарабії до королівства Румунії. Український уряд заперечував права Румунії на Бессарабію, але зазначав при цьому, що це справа волі народу Бессарабії, його самовизначення. І обидва уряди мають дійти до гідного порозуміння шляхом переговорів. *Нова Рада. – 1918. – 18(5) червня.*

6 червня (24 травня). Четвер.

4. Київ. Відбулося спільне засідання делегатів з’їздів “Областного професійного учительського союзу” і “Київського Союзу батьківських організацій”. Розглянуто питання про майбутнє російських шкіл в Україні та засновано організацію “Община русской школы на Украине”. *Вільна українська школа. – № 8–9. – С.266.*

6. У Києві о 10-й год. 10 хв. ранку на складах військового зняряддя на Звіринці стався вибух великої сили. Вибухи йшли один за одним. Почалися пожежі. Сюди прибули представники всіх властей. Військові частини і державна варта оточили місцевість, яка становила загрозу для всього району. Вогнеборці почали боротьбу з пожежами. Гетьман П.Скоропадський прибув у супроводі Голови Ради міністрів Ф.Лизогуба. Начальник Генерального штабу полковник О.Сливинський з метою локалізувати пожежу наказав мобілізувати військові частини, різних спеціалістів, техніків, саперів, залізничників. Під керівництвом інспектора технічних частин отамана Лорченка розгорнулася боротьба з пожежами. Як з’ясувалось пожежа розпочалась в ракетних майстернях, звідти вогонь перекинувся на величезні склади

гарматних набоїв. А по сусідству розташовувались порохові погребі. Увесь район від Дніпра до лінії Києво-Воронізької залізниці було зруйновано. Згорів і Троїцький монастир. У місті запанувала паніка, люди почали виїжджати з міста. *Державний вістник*. – 1918. – 7 червня; *Нова Рада*. – 1918. – 7 червня (25 травня), 8 червня (26 травня); *Дорошенко Д. – Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., – 2002. – С.83-84.*

7 червня (25 травня). П'ятниця.

1. Рада міністрів на пропозицію гетьмана П.Скоропадського ухвалила виділити 500 тис. крб. для надання допомоги мешканцям Печерську, що постраждали від вибуху снарядів 6 червня на Звіринці. Вирішено утворити міжвідомчу комісію для з'ясування потреб потерпілих.

Розглядалась доповідь голови Ради міністрів Ф.Лизогуба про інструкцію представникові Ради міністрів при австро-угорському командуванні в Одесі. Доручили В.Любинському, що виїздив в Одесу, передати інструкцію С.Гербелью і фельдмаршалу фон-Бельцу.

Рада міністрів розглянула редакцію земельного закону з тими поправками, які були внесені на попередніх засіданнях при його обговоренні. Урядовці заслухали проект Положення про тимчасові ревізійні комісії для утворення органів місцевого самоврядування. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.6. – Арк. 41-41 зв., 42-42 зв.*

1. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів “Закон про асигнування міністерству освіти 2.000.000 карбованців на видання підручників”. *Державний вістник*. – 1918. – 13 червня.

2. У житомирі відкрився кооперативний з'їзд, на якому були представлені всі галузі кооперації. У роботі з'їзду взяли участь 100 делегатів. Головував Г.Нарбут. *Нова Рада*. – 1918. – 9 червня (27 травня).

2. Повідомлено, що в Лубенському повіті спалено маєток колишнього маршалка Гудим-Левковича (біля с.Буромки). Криваві бої зав'язалися поблизу с.Денисівка – вбито 19 селян, 40 поранено і 22 заарештовано. Повстанці відійшли у ліси, частина перейшла на територію

Золотоніського повіту. *Нова Рада*. – 1918. – 7 червня (25 травня).

5. Київ. Затверджений гетьманом Павлом Скоропадським ухвалений Радою міністрів закон про асигнування міністерству ісповідань 1117600 карбованців на потреби Всеукраїнського православного церковного собору. *Державний вістник*. – 1918. – 13 червня.

6. У міській управі відбулась нарада представників міста, австро-угорського командування, губернського коменданта, представника міністерства харчових справ з питання ліквідації гострої хлібної кризи в Одесі. Градоначальнику були надані надзвичайні повноваження у боротьбі з спекуляцією. Австро-угорське командування пообіцяло з свого боку допомогти хлібом (15 тис. хліба для виробництва польових пекарень). *Нова Рада* – 1918. – 9 червня (27 травня).

6. В Акермані за наказом головного харчового відділу міністерства з 1 червня 1918 р. запроваджено карточну систему постачання хліба у зв'язку з загостренням харчової потреби на все, а особливо на хліб. Норма на душу – ? фунта кукурудзяного борошна. *Нова Рада*. – 1918. – 9 червня (27 травня).

8 червня (26 квітня). Субота.

1. Рада міністрів Української Держави розглянула два законопроекти: міністра продовольства про запровадження Комітету з ліквідації військово-громадських організацій при цьому міністерстві і Державного секретаря. Після широкого обговорення більшістю у 10 голосів проти 1 ухвалили пропозицію міністра торгівлі і продовольства про запровадження посади Головного уповноваженого з ліквідації військово-громадських організацій з широкими повноваженнями. Рада міністрів більшістю голосів (8) постановили створити при Головному уповноваженому Раду із представників міністерств. З питання про Бюро преси вирішили залишити його під наглядом Міністерства внутрішніх справ.

На пропозицію гетьмана П.Скоропадського Рада міністрів ухвалила створити Комітет, який би розподіляв пожертви, що поступали на адресу потерпілих від вибуху снарядів на Печерську. *ЦДАВО України*. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 43-43 зв., 44.

6. Гетьман П.Скоропадський направив голові Ради міністрів Ф.Лизогубу “відручний лист”, в якому йшлося про необхідність надання допомоги населенню, що потерпіло від вибуху Звіринецьких артилерійських сховищ у Києві. Раді міністрів пропонувалося виділити 500 000 карбованців. Серед потерпілих більшість становили тисячі родин робітників, які втратили будинки і майно. Комітет, на який покладалася справа організації допомоги населенню, мав очолити сам гетьман, до його складу включали міністрів фінансів, народного здоров’я і опіки, праці та начальника штабу П.Скоропадського. *Державний вістник*. – 1918 р. – 11 червня.

8. Лозова. Розпорядженням повітового старости заарештовано місцевого українського діяча, члена повітової управи з народної освіти, письменника Віталія Самійленка. Причиною арешту стали його рішучі заходи з українізації школи. *Нова Рада*. – 1918. – 9 червня.

9 червня. (27 травня). Неділя.

2. Відбувся 1-й Ольгопольський з’їзд хліборобів на Поділлі за участю майже 300 делегатів. З’їзд ухвалив направити депутацію до Головноуповноваженого уряду у цьому регіоні С.Гербеля з виробленою з’їздом доповідною з проханням вжити негайних заходів по ліквідації пануючої по селах анархії, дальшому роззброєнню населення. Хлібороби головну причину розрухи вбачали у відсутності твердої влади на місцях.

Обрана з’їздом делегація 16(3) червня доповіла С.Гербелю про вироблені заходи, які б дали можливість приступити до підготовки ланів до майбутнього врожаю, а саме: повернення живого та мертвого реманенту, насіння і кормів, відшкодування з боку селян пограбованого майна, відбудова приміщень з компенсацією втраченого, забезпечення господарям та їхнім службовцям можливості повернутися до своїх садиб, розшук і покарання вбивць землевласника с.Вербки-Вольські. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 76. – Арк. 6-6 зв.; 30-30 зв.; *Протокол з’їзду*. – Арк. 8-15.

2. На сторінках газети повідомлено, що Київська губерньська і Канівська повітова управи взяли на себе ініціативу у справі упорядкування і спорудження могили великого поета Т.Шевченка. Полтавська губерньська

управа ухвалила терміново звернутись до всіх установ Полтавщини, щоб вони підтримали цей почин своїми відрахуваннями, а також розіслали по всій Полтавщині підписні листи для добровільних пожертв. *Нова Рада.* – 1918. – 9 червня (27 травня).

4. Київ. Урочисте відкриття Єврейського народного університету – першого вищого єврейського навчального закладу на території колишньої Російської імперії. Ініціатива заснування університету належала “Культур-Лізі” – найбільшій єврейській культурно-просвітницькій громадській організації. Першим ректором був обраний М.Зільберфарб. Навчання відбувалося на трьох факультетах – природничо-математичному, гуманітарному та єврейських знань. У червні 1918 р. на них здобувало освіту 62 студенти. *Рибаков М.О. Хрещатик відомий і невідомий.* – К.,2003. – С.79 – 81.

9-16 червня(27 травня –3 червня). Неділя – неділя.

4. Київ. Відбувся Перший з’їзд діячів українського пластичного мистецтва, скликаний за ініціативою Товариства діячів українського пластичного мистецтва та культурної громадськості України, активістів пам’яткоохоронного руху. Під час роботи з’їзду була влаштована виставка творів малярства, архітектури, скульптури, прикладного мистецтва, фотографій українського мистецтва минувшини та ілюстрацій дитячої книжки. *Нова Рада.* – 1918. – 4 червня; *ЦДАВО України.* – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.1.

10 червня н.ст. (28 травня). Понеділок.

1.Рада міністрів Української Держави розглянула пропозицію голови Ради міністрів про визнання могили Т.Г.Шевченка на Чернечій горі у Каневі національною власністю святинєю і ухвалила звернутись до В.Науменка передати її у власність держави та відкрити кредит на утримання могили великого поета.

На засіданні доповідав В.Любинський про результати його поїздки в Одесу для переговорів з австро-угорським командуванням з приводу інструкції уповноваженому Ради міністрів при названому командуванні.

Рада міністрів розглянула штати українських посольств та кредити для

їхнього облаштування.

Рада міністрів схвалила законопроекти про Комітет по демобілізації суден торгового флоту, про забезпечення бурякових плантацій тощо.

Державний секретар вніс пропозицію якнайскоріше видати закон про українське підданство. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 45-45 зв., 46-46 зв., 47-47 зв.*

1. У Києві розклеєно оголошення німецького коменданта міста генерал-майора Вейке трьома мовами – німецькою, українською і російською. Повідомлялось, що за угодою з міністерством внутрішніх справ Української Держави для всякого роду зібрань, як у приміщеннях, так і на вулицях, для демонстрацій необхідно мати дозвіл міністра внутрішніх справ. Посвідчення на дозвіл цих заходів мають подавати до німецької комендатури з докладним описом того, що має відбутися. Ще раз пропонувалось населенню здати зброю. За порушення приписів німецького коменданта винні мали передаватись німецькому польовому суду. *Нова Рада. – 1918. – 11 червня (29 травня).*

4. Київ. Відкриття курсів українознавства для вчителів середніх і вищих початкових шкіл. На урочистостях був присутній міністр народної освіти М.Василенко. На курси прибуло близько 250 чоловік, переважно з Київщини і Чернігівщини. *Дорошенко Д. Історія України, 1917 – 1923. У двох томх. – Т.ІІ. Українська Гетьманська держава 1918 року. – К., 2002. – С.235.*

10 червня – 10 липня (28 травня – 27 червня).

4. Київ, Одеса, Харків. Працювали курси українознавства для вчителів середніх та вищих початкових шкіл. *Вільна українська школа. – № 8–9. – С.262.*

6. Повідомлялось з Одеси, що завдяки енергійній діяльності штабу транспортної флотилії протягом одного тижня до міста прибуло 20 транспортів, випущених з Маріуполя та Керчі. “Бурдеїл” привіз 240 тис. пудів вугілля для потреб трамваю та лікарень, а транспорт “Софія” – 50 тис. пудів хліба. *Нова Рада. – 1918. – 12 червня (30 травня).*

11 червня (29 травня). Вівторок.

1. Рада міністрів Української Держави у зв'язку з постійними вимогами представників австро-угорських властей про відпуск їм різних матеріалів постановила довести до відому німецьких і австро-угорських військових властей, що українським урядом запроваджено посаду Головного уповноваженого і слід звертатись до нього з вимогами різних запасів зі складів військово-громадських організацій.

Рада міністрів розглянула штати штабу гетьмана П.Скоропадського і знайшла їх за надто збільшеними – ухвалено: ще раз переглянути їх вже створеною Радою міністрів комісією. Було схвалено Положення про Головного уповноваженого по управлінню і ліквідації організацій військового часу і вирішено запровадити його в життя по телеграфу, не чекаючи опублікування. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 48-48 зв., 49.*

2. На середину червня набував масового характеру страйковий рух в Одесі, викликаний нестримним подорожчанням життя і відмовою підприємців підвищувати заробітну плату на 50 – 100%. Не допомагало і втручання профспілок. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах четырех книгах.. – Т.1, кн. 1. – К., – 1967. – С.176.*

2. У газеті вміщено повідомлення, що цими днями у маєтку Раєвських (Чигиринський повіт) група озброєних селян відкрила вогонь по тих селянах, що працювали в полі. На другий день німецькі військові підрозділи почали обеззброєння населення с.Суботова, що було поблизу. Суботівці відмовились добровільно здати зброю, і німці випустили по селу до 20 набойів з гармат. Трьох місцевих жителів було вбито. *Нова Рада. – 1918. - 11 червня (29 травня).*

2. В Києві відбувся урочистий похорон жертв вибуху на Звіринці. О 2-й год. дня в церкві при Олександрівській лікарні була відправлена панахида, на якій були присутні гетьман П.Скоропадський, голова Ради міністрів Ф.Лизогуб, начальник штабу В.Дашкевич-Горбатський, міністр закордонних справ Д.Дорошенко та інші представники вищої української і німецької влади. Жалібна процесія по Хрещатику, Олександрівській і Московській вулицях прослідувала на Звіринецький цвинтар. *Нова Рада.*

– 1918. - 12 червня (30 травня).

2. З Одеси повідомлялось, що розроблено проект Українського союзу, який має об'єднати всі українські партії, товариства та організації трьох південних губерній. Його центральне бюро мало перебувати в Одесі. Організатори відвідали губернатора фон-Бельца, який заявив, що командування не буде перешкоджати утворенню союзу і сподівається, що українські партії сприятимуть заспокоєнню країни. *Нова Рада. – 1918. – 13 червня (31 травня).*

5. Київ. Кирило-Мефодіївське братство звернулося до Ради міністрів із закликом захистити Українську церкву від втручання Московського Патріарха і не визнавати Антонія (Храповицького) митрополитом Київським, бо його обрання порушує інтереси не лише церковні, а й державні.

Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.79.

12 червня. (30 травня). Середа.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала доповідь міністра шляхів сполучення про стан у залізничних майстернях. В разі страйку, Рада міністрів ухвалила передати ремонт паровозів приватним заводам, а учасників страйку звільнити з роботи.

Рада міністрів схвалила законопроект про організацію військово-судових установ. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 50-50 зв.*

4. Кременчуг, Полтавська губернія. Зібрання уповноважених Союзу кооперативів зініціювало нове видання – журнал “Кооперативно-громадське життя”, який призначався для поширення серед селянства. *Нова Рада. – 1918. – 13 червня.*

8. Міністерство закордонних справ Української Держави звернулось до німецького посла барона А. фон-Мумма з нотою. Відповідна нота була надіслана і австрійському послу графу Ї.Форгачу, у якій повідомлялось, що український уряд вважає, що Кримський півострів має бути включено до складу Української держави. Зазначалось, що Крим тісно пов'язаний економічно, політично і етнографічно з населенням України. Український уряд вважав, що приєднання Криму може відбутися на автономних

засадах. *Нова Рада*. – 1918. - 12 червня (30 травня).

8. П.Скоропадський видав у Києві Грамоту про ратифікацію мирного договору України з Німеччиною на підставі ухвали Ради міністрів. *Державний вістник*. – 1918. – 1 жовтня.

8. Міністерство закордонних справ Української Держави звернулось до Австро-угорського міністерства закордонних справ з нотою, у якій зазначалось, що, згідно з мирним договором, укладеним в Брест-Литовську, а також додатковим протоколом, підписаним представниками України і Австро-Угорщини 4 березня 1918 р. Холмщина з Підляшшям мали відійти до України. Ці території були окуповані під час війни німецькими і австро-угорськими військами. По укладенні мирного договору Український уряд призначив свого комісара. На окуповані австро-угорськими військами території власті не допустили комісара України, а зміцнили владу Польщі, надсилають на Холмщину польських переселенців. Від імені українського уряду пропонувалось, щоб австро-угорський уряд скасував все те, що запроваджено Польщею на Холмщині. *Нова Рада*. – 1918. - 20(7) червня.

8. Ратифіковано “Українсько-німецький додатковий договір до мирного договору між Українською Народною Республікою та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною”. *Державний вістник*. – 1918. – 1 жовтня.

8. Київ. Вироблений договір між Українською Державою та РСФРР. Договір було складено і підписано двома мовами – українською та російською. Його підписали з українського боку голова української делегації, генеральний суддя С.Шелухін, члени – Іг.Кістяковський, О.Ейхельман, Х.Барановський та О.Сливинський, з російської – голова мирної делегації Х.Раковський, члени Д.Мануїльський, П.Линниченко, А.Свіцин. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р.* – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, 1999. – С.299-301.

13 червня (31 травня). Четвер.

3. Відбулося об’єднання засідання правління і ради Державного хлібного бюро за участю управляючих конторами, яке в своїй резолюції записало: просити міністерство продовольства широко оголосити, що

й надалі буде зберігатися політика твердих цін і що хлібне бюро є єдиним організованим покупцем хлібних продуктів; до заготконтор залучати особливі кадри агентів, контролерів переважно “з кіл колишніх військових інтендантів, пов’язаних круговою корпоративною порукою”; забезпечити виплату грошей при реквізиціях по можливості на місці, на крайній випадок – на станціях тощо; в разі намагань сховати зерно в непридатних для зберігання місцях – реквізувати за півціни; там, де немає бірж, відкрити їх; міністерство шляхів має сприяти транспортуванню; враховувати екстрені випадки задоволення голодних центрів. *ЦДАВОВУ України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 17. – Арк. 150-151.*

14 (1) червня. П’ятниця.

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави по доповіді Головного уповноваженого по управлінню і ліквідації установ і організацій військового часу було схвалено його діяльність і вирішено просити його і міністра продовольства налагодити постачання селянському населенню з майна, що ліквідувалось, а гроші за нього мали надходити в Державне казначейство.

Розглядалось питання і відносно майна Червоного хреста: яка його частина мала бути передана Російському Товариству Червоного Хреста. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 51-51 зв., 52-52 зв.*

1. П. Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів “Статут державної канцелярії”. До її складу входили: державний секретар, юридична рада, департамент законодавчих справ з термінологічною комісією, архівом та бібліотекою, окремий відділ кодифікації законів, департамент загальних справ, секретаріат Ради міністрів та державна друкарня. *Державний вістник. – 1918. – 22 червня.*

1. Головноуповноважений українського уряду в місцях розташування австро-угорських військ С.Гербель повідомив голові Ради міністрів Української Держави про репресії окупаційних частин на території Херсонщини, Поділля та Катеринославщини і викликане ними наростання обурення населення. С.Гербель порушував питання про необхідність участі у військово-польових судах представників місцевої української влади.

ЦДАВОВУ України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 108. – Арк. 1.

3. Як повідомлялось в Миколаєві недовга діяльність колишньої соціалістичної думи довела міське господарство до повної руйнації. Фінансове становище досягло критичної межі – дефіцит становив 4 ? млн., особливо в харчовому відділі, де були виявлені найбільші зловживання. Нова дума звернулась до міністра внутрішніх справ Української Держави з проханням провести ревізію. *Нова Рада. – 1918. - 18(5) червня.*

4. Київ. Постановою Ради міністрів похорони Людмили Михайлівни Драгоманової було взято на кошт Української Держави. *Державний вістник. – 1918. – 22 червня.*

4. Київ. Затвердження гетьманом Павлом Скоропадським ухваленої Радою міністрів постанови про призначення довічної державної пенсії Марії Костянтинівни Адасовській (по сцені Заньковецькій). *Державний вістник. – 1918. – 22 червня.*

4. Київ. Затвердження гетьманом Павлом Скоропадським ухваленої Радою міністрів постанови про асигнування 10000 карбованців товариству “Молодий Театр у Києві”. *Державний вістник. – 1918. – 22 червня.*

4. Київ. Затвердження гетьманом Павлом Скоропадським ухваленої Радою міністрів постанови про асигнування Українському національному театру 165500 карбованців на покриття дефіциту та продовження діяльності театру до 1 вересня 1918 р. *Державний вістник. – 1918. – 22 червня.*

4. Київ. Затвердження гетьманом Павлом Скоропадським ухваленого Радою міністрів закону про оподаткування прилюдних вистав та гулянок. *Державний вістник. – 1918. – 22 червня.*

6. Виникла велика пожежа на лісних складах у гавані Дніпра в Києві. Вогонь охопив декілька кварталів Подолу, гинули магазини, мукомельні млини, будинки, пристані, склади товарів. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К. – 2002. – С.85-86; Нова Рада. – 1918. – 15(2 червня).*

8. Мирна делегація радянської Росії підписала з мирною делегацією Української Держави текст тимчасового договору. Дальші переговори, в основному стосовно кордонів, пізніше перервалися в зв'язку з листопадовою 1918 р. революцією у Німеччині і антигетьманським повстанням в

Україні. Документи свідчать, що радянська мирна делегація використовувала своє перебування в Україні для ведення агітації проти гетьманської влади, за встановлення влади рад. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Сб. док. и мат. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.205, 768-769.*

15(2) червня. Субота.

1. Рада міністрів Української держави заслухала повідомлення про стан з продовольством в м.Одесі. Розглядалися штати штабу гетьмана П.Скоропадського, до яких були внесені додаткові скорочення. Рада міністрів схвалила законопроект міністра народної освіти про запровадження Головного управління мистецтв і національної культури й перейменування відомства у “Міністерство народної освіти і мистецтва”, але його головноуправляючому надавався голос товариша міністра.

Рада міністрів розглянула і схвалила законопроект міністра внутрішніх справ про відкриття кредиту на видачу позик земствам і містам та про асигнування 300 тис. крб. на видачу одноразової допомоги офіцерам і чиновникам Морського відомства. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.6. – Арк. 53-53 зв.; 54-54 зв.*

1. Департамент загальних справ міністерства внутрішніх справ затвердив постанови про тимчасове підпорядкування тим чи іншим губернським старостам частин губерній, які мали відійти від Росії до України, доти, доки не буде остаточно розв’язане питання про поділ України на нові адміністративні округи. Акерманський повіт, Бессарабської губернії прилучався до Херсонщини, Хотинський, Бессарабської губернії – до Поділля, Річицький, Пінський і Мозирський, Мінської губернії – до тимчасово утвореної Поліської губернії, м.Річиця, Гомельський повіт, Могилівської губернії, Путивльський і Рильський повіти Курщини – до Чернігівської губернії, Суджанський, Грайворонський, Білгородський, Корочанський і Новооскольський повіти Курської губернії – до Харківщини. *ЦДАВОВУ України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр.9. – Арк. 295.*

3. Представник німецького командування оповістив заводи “Наваль” та “Руссуд”, що в Берліні затверджена інструкція про тимчасовий перехід

підприємств до акціонерного товариства Фош і Блюм, бо правління заводів у Петрограді не відгукнулося на пропозицію німців увійти з ними у стосунки щодо відкриття заводів. Через відмову директора Юренєва підприємство очолив колишній головний інженер “Наваля” Еккерс, який з початком війни виїхав до Німеччини. Робітничий день мав становити 9 з половиною годин, заробітня плата – 12 крб. Вирішено завершити будівництво 310 комерційних пароплавів, широко налагодити будівництво товарних вагонів. *Нова Рада*. – 1918. 18(5) червня); *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.183.*

4. Київ. Професор Ю.Кулаковський виступив з ініціативою створення Музею-пантеону “Український некрополь”. Основу музейної експозиції мали скласти матеріали, присвячені видатним українським діячам від найдавніших часів до 1918 року. *Відродження*. – 1918. – 23 червня.

4. Берестя. Відкрилися двомісячні курси українознавства для вчителів початкових шкіл Холмщини, Підляшшя і Західної Волині. *Дорошенко Д. Історія України, 1917 – 1923. У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська держава 1918 року. – К., 2002. – С.238.*

6. Стародубський повітовий староста поширив листівку про заборону в повіті скуповування, вивозу і спекулятивного перепродажу яєць, масла, сала тощо. Винні в порушенні цього розпорядження каралися штрафом до 3 тис. крб. або ув’язненням до 1 місяця і 15 днів. *ЦДАВОВУ України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 281. – Арк. 77.*

Середина червня.

2. На цей час на Київщині у Таращанському повіті у повстаннях у 14 селах Кривецької та Стрижавської волостей взяло участь до 4 тис. чол., які мали зброю і навіть кулемети. Командир дислокованих у цій місцевості частин армії Української Держави звертався у Київ з проханням прислати на допомогу 2 – 3 полки з гарматами. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., – 1967. – С.176.*

16 (3) червня. Неділя.

2. У Києві зібрався Всеукраїнський земський з'їзд, на якому визначився напрямок дій правого крила української демократії в ході легальної боротьби з гетьманською владою. На з'їзд прибули посланці 9 губернських земств і 58 повітових, представники деяких міністерств – освіти, здоров'я, торгу і промисловості. З'їзд відкрив голова тимчасової управи С.Петлюра, якого обрали головою. С.Петлюра виступив з доповіддю про фінансове становище земств і заходи по його поліпшенню. Було відзначено, що на представників земств покладалися надії на міць майбутнього держави.

У Меморандумі, поданому П.Скоропадському, делегати накреслили програму земської роботи, спрямованої на зміцнення Української Держави в культурно-просвітній і економічно-господарській сферах. Нищівній критиці піддавалася діяльність різного роду карних установ та місцевої адміністрації. Остання, на думку делегатів, тероризувала населення більш, ніж це було за царату. Населення змушене було боронити себе із зброєю в руках. З'їзд засудив руйнування гетьманською владою надбань в галузі національної політики: закриття “Просвіт”, заборона їхніх з'їздів, адміністративна висилка вчителів-українців, перешкоди на шляху узаконення української автокефальної церкви тощо.

Особливий протест викликала практична заборона міністерством внутрішніх справ до осені скликати земські збори. Це можна було зробити лише у надзвичайних випадках з дозволу цього міністерства. В ухвалених рішеннях земський з'їзд вимагав припинення адміністративного самоуправства, відновлення протизаконно ліквідованих (розігнаних) народних самоурядувань, звільнення заарештованих земських діячів, гарантування земствам можливості виконувати покладені на них обов'язки, доручення формування нового уряду особі, яка б користувалася довірою широких мас українського громадянства, призначення не пізніше кінця 1918 р. виборів Українських Установчих зборів. З'їзд обрав комісії: по виробленню статуту і про правове становище земств. На другому засіданні заслухали доповідь про народну освіту, у справі якої важлива роль відводилася народним радам.

Меморандум підписали члени президії Всеукраїнського земського союзу: С.Петлюра (УСДРП), М.Савченко-Більський, А.Новак і уповноважені з'їзду: Ковтуненко (УПСР), М.Левитський (УПСР), В.Прокопович (УПСФ), К.Мацієвич (УПСФ), Сидоренко, Д.Одрин (УПСР). Під час передачі Меморандуму делегація з'їзду мала тривалу й бурхливу розмову із П.Скоропадським, який виправдовував позицію уряду і висловлював незадоволення вимогами земців. Після цього гоніння на земства посилились, багато земських діячів-українців були ув'язнені, в тому числі – С.Петлюра. *Нова Рада. – 1918, 10 липня (27 червня); Христюк П. Українська революція. Замітки і матеріали до історії Української революції 1917-1920 рр.. – Т.3. – 1921. – С.80-84.*

17 (4) червня. Понеділок.

2. Київ. Департамент державної варти видав циркуляр губстаростам та місцевим отаманам про необхідність забезпечити регламентацію діяльності профспілок, не перешкоджаючи їм, якщо їхня робота “не має виявів політичного характеру, що суперечать порядку управління в Державі”. В разі порушення цього принципу профспілками проти них мали застосовуватися рішучі заходи, за узгодженням з судовою владою і німецьким командуванням. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 120. – Арк. 1.*

3. Повідомлення Подільського губернського комісара про наказ австрійського командування в зв'язку з поширенням чуток про підготовку на 19(6) червня збройного повстання населення за будь-який виступ проти окупаційного війська карати смертю, а села спалювати. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 76. – Арк. 21.*

4. Чернігів. Губернські земські збори прийняли рішення про необхідність заснування у Чернігові Українського народного університету імені М.Коцюбинського. *Нова Рада. – 1918. – 19 червня.*

5. Київ. Міністр ісповідань В.Зіньківський видав циркуляр секретареві Київської Духовної консисторії, в якому зазначалося: у зв'язку з тим, що митрополит Антоній “українським урядом ще не визнаний як митрополит Київський”, усі офіційні зносини мають проводитися з вікарним київським єпископом Никодимом, а розпорядження Харківського

митрополита Антонія не виконувати. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.77.*

18 (5) червня. Вівторок.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала і схвалила доповідь Головноуповноваженого по управлінню і ліквідації установ і організацій воєнного часу І.Кістяківського.

Міністр праці зробив доповідь про відбудову частини Звіринця та пропозиції, внесені головою Уряду. Разом з тим Рада міністрів прийняла до уваги висловлене гетьманом П.Скоропадським побажання, щоб Звіринець та прилеглі території міста були перетворені у культурний центр, і ухвалила доручити цю справу особливій вищій раді, до складу якої увійшли б міністри – військовий, шляхів сполучення, народної освіти, праці, державний секретар.

По доповіді міністра торгівлі і промисловості про необхідність відновлення української промисловості уряд ухвалив створити в м.Києві комітет у справах гірничої і фабрично-заводської промисловості, залучивши до його складу не тільки представників наших міністерств, але й представників німецького і австро-угорського командування. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 3. – Арк. 39-39 зв. 40.*

1. Декларація Крайового правительства Криму, утвореного за сприяння німців, оповіщала про збереження самостійності Криму “аж до вияснення його міжнародного становища”, про відновлення дії усіх колишніх законів російської імперії, виданих до 25 жовтня 1917 р. Проголошувалася свобода віросповідання, відновлювалася приватна власність, встановлювалося громадянство Криму тощо.

Члени уряду розглядали Крим як інтегральну частину Росії. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. - Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.145.*

2. Київ. Департамент державної варті направив губернським старостам та місцевим отаманам циркуляр з настановою перевірити діяльність Центральних бюро профспілок. Там, де під їх виглядом ще діяли ради

робітничих і солдатських депутатів – негайно їх ліквідувати. *ЦДАВО України.* – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 120. – Арк. 2.

4. Київ. Відозва музичного відділу міністерства освіти про організацію II Українського національного хору у Києві із закликом до “громадян-співаків вступати до хору і тим самим взяти активну участь в піднесенню і розвиткові нашої музичної культури”. *Державний вісник.* – 1918. – 18 червня.

4. Київ. Початок благодійного показу творів українського кінематографу. Прибуток призначався у фонд спорудження пам’ятника студентам і школярам, які загинули під Крутами та Бахмачем. Вперше демонструвалися фільми українською мовою. Серед них: “Берестейська мирна конференція”, “Похорон жертв більшовиків”, “Похорон юнаків, замордованих під Крутами”, “Шевченківське свято”, “Парад дивізії полонених”, “Перший випуск української гімназії”. *Нова Рада.* – 1918. – 18 червня.

5. Київ. У Софіївському соборі відбулася інтронізація на київську катедру митрополита Антонія Харківського. *Нова Рада.* – 1918. – 19 червня

18 – 19(5 – 6) червня. *Вівторок – середа.*

5. Київ. Всеукраїнський з’їзд військового духовенства. На з’їзді були присутні 63 делегати від армійських частин та міст, які обрали представників від військового духовенства на Всеукраїнський православний церковний собор. *Нова Рада.* – 1918. – 23 червня.

19 (6) червня. *Середа.*

1. Рада міністрів Української Держави схвалила внесений міністром закордонних справ законопроект про тимчасові дипломатичні представництва та асигнування на їх утримання.

На підставі письмової заяви міністра фінансів від 18 червня 1918 р. Рада міністрів ухвалила рішення про складання всіма відомствами бюджетів для затвердження урядом державного бюджету.

Було схвалено розглянутий Малою радою законопроект міністерства юстиції про збільшення покарань за отруєння.

Рада міністрів на пропозицію міністра юстиції постановила утворити

особливу Комісію із міністрів для розгляду положення про Генеральний суд. Уряд на пропозицію гетьмана П.Скоропадського призначив допомоги німецьким солдатам та сім'ям загиблих. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 59-59 зв., 60-60 зв.*

4. Харків. Закрито газету “Наш юг” – орган меншовиків. *Нова Рада. – 1918. – 21 червня.*

20 (7) червня. Четвер.

2. Перелом настроїв команд Чорноморського флоту привів до його розколу. Частина кораблів - дредноут “Воля”, чотири нафтових міноносців, два вугільних, посильний корабель “Імператор Троян” визнали надалі боротьбу безнадійною і вийшли з Новоросійська до Севастополя. Тут вони стали на рейді під андріївським прапором. Команди почали сходити на берег. *Нова Рада. – 1918. - 26(13) червня.*

20 червня – 11 липня(7-28 червня).

5. Київ. Друга (літня) сесія Всеукраїнського православного церковного собору. Головним питанням на засіданнях Собору було визначення статусу Православної церкви в Україні (автокефальна чи автономна) та формування органів вищого церковного управління. Перевагу на Соборі здобули проросійськи налаштовані церковні сили. У результаті Собор схвалив проект, запропонований архієпископом Євлогієм, яким визначалося, що “українська церква як церква автономна є в канонічному зв'язку з патріархом Московським”, якому належить “право затвердження кандидатів на єпископські катедри, право приймати скарги на українських єпископів, право затверджувати статут Вищого церковного управління”. Сесія підтвердила обрання митрополитом Київським і Галицьким Антонія (Храповицького) і офіційно звернулася до гетьмана Павла Скоропадського з проханням затвердити це обрання. *ЦДАВО України. – Ф.1071. – Оп.1. – Спр.219. – Арк.25–25зв.; Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.80.*

21(8) червня. П'ятниця.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала доповідь голови мирної делегації на переговорах з РСФРР С.Шелухіна про хід її роботи та доповідь міністра сповідань про хід роботи Всеукраїнського церковного собору.

Відносно законопроекту, який доповів міністр землеробства про запровадження губернських і повітових земельно-ліквідаційних комісій, уряд ухвалив передати його на розгляд і розробку спеціальній комісії. Рада міністрів схвалила законопроект, внесений міністром торгівлі і промисловості, у справах паперової промисловості і торгівлі.

Міністр фінансів запропонував терміново видати закон про новий календар, що було підтримано урядом. Рада міністрів схвалила заходи, розроблені радою при міністрі шляхів сполучення для поліпшення роботи в ремонтних залізничних майстернях. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 3. – Арк. 43-43 зв., 44.*

1. П.Скоропадський затвердив закон про організацію військово-судових інституцій та їх компетенцію. Загалом військові суди поділялися на вищі (Київський та Катеринославський) і штабні (при штабах дивізій, корпусів та Головному штабі). *Державний вістник. – 1918. – 5 липня.*

1. Гетьман П.Скоропадський прийняв делегацію хліборобів 4-х губерній – харківської, херсонської, полтавської та волинської. Хлібороби ознайомили гетьмана з становищем на місцях і просили, щоб уряд організував охорону, відновив судочинство, тверду владу та лад, продовжуючи працювати по встановленню нормальних умов життя в Україні. Гетьман розповів, що проведена велика робота по упорядкуванню апарату міністерств, по налагодженню державного управління, що потрібен час для вироблення нових законів, у тому числі і земельного. Волосні земства будуть повністю змінені і до роботи в них будуть запрошені люди праці – хлібороби. Що земля буде передана хліборобському населенню, але в кількості не більше 25 десятин в одні руки, великих маєтків не буде. Все рівно землі не вистачить на всіх і треба розвивати промисловість краю. *Нова Рада. – 1918. – 23(10) червня.*

4. Київ. Затвердження гетьманом Павлом Скоропадським ухваленого

Радою міністрів закону про утворення Головного управління мистецтва і національної культури та про перейменування міністерства народної освіти в “міністерство народної освіти та мистецтва”. *Державний вістник*. – 1918. – 5 липня.

5. Київ. Гетьман Павло Скоропадський офіційно визнав обрання Антонія (Храповицького) главою Київської митрополії.

Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.80.

8. Рада міністрів ухвалила постанову про тимчасові дипломатичні представництва Української Держави і про асигнування на їх утримання 1 127 072 карбованців (у Німеччині – від 16 березня 1918 р., в Австро-Угорщині – з 15 квітня, в Туреччині – з 27 березня, Румунії – з 6 квітня, Болгарії – з часу утворення). *Державний вістник*. – 1918 р. – 5 липня.

22 (9) червня. Субота.

1. Рада міністрів Української Держави схвалила проект закону про обмеження спекуляцій з іноземною валютою. Заслухавши повідомлення голови Ради міністрів Ф.Лизогуба про важкий стан кам'яновугільних та антрацитових підприємств в Донецькому басейні уряд відзначив, що відсутні вказівки міністерства праці відносно стану праці і ухвалив асигнування на виплату заробітної плати робітникам цих підприємств.

Голова Ради міністрів повідомив про лист гетьмана П.Скоропадського з вказівкою про необхідність видання закону про боротьбу з спекуляцією. Був заслуханий проект штатів консульств Української Держави (в Петрограді і Москві), а також посади консульських агентів замість консульств і віце-консульств. Рада міністрів схвалила внесений морським міністром законопроект про запровадження посади морських агентів в Берліні, Відні, Константинополі, Софії і Яссах. Було розглянуто кілька кадрових питань. *ЦДАВО України*. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 3. – Арк. 45-45 зв., 46-46 зв.

2. В Сумах, Харківської губернії відбулися арешти діячів Обласного задніпровського бюро “Трудосахара”, професійної місцевої спілки трудящих Павлівського цукрово-рафінадного заводу та ін. Голова бюро Задніпров'я, яке об'єднувало 101 цукровий завод, звернувся з проханням про

звільнення ув'язнених до міністра праці, наполягаючи, що вони займалися чисто профспілковою роботою. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 87. – Арк. 69, 71.*

4. Катеринослав. Повідомлення про припинення з 1 липня випуску газети “Народне життя” – органу губернської земської управи, – через брак коштів. *Нова Рада. – 1918. – 22 червня.*

4. Лебедин, Харківська губернія. Повідомлення про заснування місцевого осередку “Просвіти”. При товаристві створено літературно-наукову, бібліотечну та музично-драматичну секції, а також відкрито книгозбірню. *Нова Рада. – 1918. – 22 червня.*

4. Одеса. Засновано “Просвіту” працівниками залізниці. При товаристві працює книгарня. *Нова Рада. – 1918. – 22 червня.*

4. Чернігів. Рішенням Чернігівського губернського старости скасовано постанову губернських земських зборів про виділення коштів на організацію Українського народного університету ім. М.Коцюбинського, організацію курсів українознавства, випуск щоденної газети, видання творів та портрету Т.Г. Шевченка, а також на школу імені Шевченка в Кирилівці. *Нова Рада. – 1918. – 26 червня*

8. Ухвалена резолюція українсько-російської мирної конференції про принципи вирішення спірних питань при встановленні державних кордонів між Українською Державою та РСФРР після укладення мирного договору. Мова йшла про дотримання етнографічного принципу. В окремих зазначених у договорі спірних місцевостях обидві сторони згодні були розпочати організоване і вільне запитання населення задля остаточного встановлення державного кордону. Причому, спірні місцевості мали бути звільнені від військ обох сторін. Керуючись етнічно-територіальним принципом у встановленні державних кордонів українська делегація виходила з даних перепису населення 1897 р., у якому визначалися райони з переважанням українського населення. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, – 1999. – С.298, 351.*

23 (10) червня. – Неділя.

1. В Києві на Софійському подвір'ї о 5 год. дня відбулася церемонія присяги на вірність Українській державі та Гетьманові, складеної чинами особистої охорони П.Скоропадського, у присутності голови гетьманського штабу, генерального хорунжого В.Дашкевича-Горбатського. *Нова Рада*. – 1918. – 27(14) червня.

1. МВС розіслало циркуляр з визначенням сфери діяльності губернських та повітових старост в зв'язку з тим, що останні часто втручалися в сферу діяльності різних непідлеглих їм державних інституцій. *Державний вістник*. – 1918. – 18 липня.

4. Київ. Останній день роботи “Нового театру “Дім інтермедій”. Після гастролей у Криму в столиці цей театр більше не працював. *Рибаків М.О. Хрещатик відомий і невідомий*. – Київ, 2003. – С.267.

4. Полтава. Повідомлення про відкриття з нового 1918–1919 н.р. Вищої педагогічної школи. Новий навчальний заклад створювався з метою забезпечити можливість здобути вищу освіту сільським вчителям та іншим працівникам села. *Нова Рада*. – 1918. – 23 червня.

4. Полтава. Повідомлення про одержання Першою українською гімназією статусу державної і набір на новий навчальний рік учнів-українців до усіх восьми класів закладу. *Нова Рада*. – 1918. – 23 червня.

4. Єлисаветград. Помер відомий український діяч генерал Микола Федорович Федоровський. Будучи подвижником української культури, він організував перші аматорські вистави, де розпочалася творчість М.Кропивницького, І.Карпенка-Карого, заснував міське Товариство грамотності та ремісничу школу. *Нова Рада*. – 1918. – 26 червня.

4. Гомель. Відкриття українського театру. *Нова Рада*. – 1918. – 26 червня.

5. Київ. Повідомлення про те, що Міністерство народної освіти замовило у друкарні Києво-Печерської Лаври 100 тисяч примірників Св.Євангелія українською мовою. *Нова Рада*. – 1918. – 23 червня.

25 (12) червня. Вівторок.

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави було заслухано

відповідь німецької делегації в Україні на ноту українського уряду про Крим (ухвала не обнародувалася).

Міністр закордонних справ у зв'язку з відправкою хліба до Австро-Угорщини порушив питання про те, що це слушний момент для ратифікації австро-угорським урядом мирного договору з Українською Державою.

Раді міністрів повідомлено отримане Гетьманом повідомлення військового міністерства Німеччини, що представники уряду УЦР відвідують табори військовополонених і агітують їх проти влади Української Держави. Заслухано доповідь міністра ісповідань про постанови Всеукраїнського Православного Собору, ухвалено асигнувати 15 млн. крб. на допомогу священикам і священнослужителям та ін.

Військовий міністр доповів про результати поїздки в Одесу і Умань. Ухвалено законопроекти про запровадження посад військово-морських агентів у складі посольств та відпуск коштів казенним заводам Морського відомства та приватним заводам, що виконували його замовлення. Ухвалено продовжувати раніше прийнятту таможену політику щодо Румунії та Бессарабії. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 65-65 зв., 66-66 зв.*

4. Київ. Обіжник міністра внутрішніх справ Ф.Лизогуба губернiальним старостам з наказом забезпечити умови, за яких повітові старости й взагалі влада більш прихильно ставилися б до проведення учительських курсів і не чинили перешкод їх організації. *Сірополко С. Історія освіти в Україні. Підготував Ю.Вільчинський. – Львів, 2001. – С.468.*

4. Київ. Початок тритижневих курсів з природознавства, організованих природничою секцією Українського державного університету для студентів, учителів та усіх бажаючих ознайомитися з природою краю. До читання лекцій залучалися професори: Дублянський, Лучицький, Тутковський, Алешо, Яната, Красковський, Чикаленко, Дорошкевич, Данилевський, Шарлеман та інші. *Нова Рада. – 1918. – 18 червня.*

26 (13) червня. Середа.

1. Рада міністрів Української Держави розглянула питання про претензії німецького командування на частину запасів майна на складах

військового відомства і організацій воєнного часу і ухвалила утворити комісію, до складу якої запросити представників німецьких громадських організацій.

Було зроблено доповідь міністром праці про завдання і компетенцію міністерства праці. Уряд запропонував йому надати детальну програму діяльності міністерства, розробити заходи, які б сприяли піднесенню продуктивності праці. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 3. – Арк. 49-49 зв., 50-50 зв., 51.*

2. Одеса. Закінчив роботу Обласний з'їзд земств та міст регіону. Ухвалено дві резолюції: політична та загальна. Зазначено, що лише загальне виборче право гарантуватиме формування почуття громадянської відповідальності і самосвідомості. З'їзд засудив політику уряду, який під виглядом боротьби з анархією прагнув ліквідації основних завоювань демократії. З'їзд закликав до боротьби проти спроб капіталістичних елементів обмежити склад виборців при обранні міських дум, земств за рахунок посилення ролі заможних класів. Делегати попереджали керівників української політики, що будь-який крок до обмеження виборчого права призведе до роз'єднання влади і населення та спричиниться до дезорганізації місцевого життя. Резолюцію намагався опротестувати представник одеського градоначальника, але марно. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 74. – Арк. 42 (із зв.).*

2. В Києві розпочався страйк робітників друкарень, через що у місті не вийшов ряд газет. Страйкарі домагалися головним чином підписання колективного договору. *Нова Рада. – 1918. – 27(14).*

4. Київ. У більшості друкарень міста розпочався страйк працівників. Причина страйку економічна – друкарі вимагали підписання колективного договору. *Нова Рада. – 1918. – 27 червня.*

26 червня – 1 липня(13 – 18 червня). Середня – понеділок.

4. Київ. Відбувся з'їзд представників художніх організацій, який розглянув питання розвитку художньої освіти у загальноосвітніх початкових, середніх і вищих школах, створення спеціальних гуртків з художньої освіти, реорганізації художньо-промислових училищ з метою покращення

викладання в них спеціальних предметів з історії мистецтва. ЦДАВО України. – Ф.2202. – Оп.1. – Спр.1220. – Арк.13.

27(14) червня. Четвер.

1. Повідомлено в газеті “Нова Рада”, що делегація Польського виконавчого комітету в Україні у складі голови Т.Михаловського, його заступників Т.Загурського і С.Зелинського та секретаря С.Березовського були прийняті головою Ради міністрів Ф.Лизогубом. Делегація цікавилась ставлення уряду до національно-персональної автономії. Голова Ради міністрів в категоричній формі заявив, що ні він, ні уряд не переведе в життя закон 9 січня 1918 р. про національно-персональну автономію, оскільки це сприяло б розвитку національної боротьби. *Нова Рада.* – 1918. – 27 (14) червня.

4. Львів. Українські фінансові інституції призначили фонди на стипендії для незаможної української молоді на 1918/19 навчальний рік. *Діло.* – 1918. – 2 липня.

Ніч на 28(15) червня. П'ятниця.

1. В Одесі заарештовано групу у 39 осіб, в т.ч. 8 анархістів та 31 більшовик. Вдалося виявити ще двох анархістів та 15 більшовиків. Усі ув'язненим, хоч градоначальник і визнав, що “викриваючий матеріал” знайдено під час обшуку лише в останніх. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 102. – Арк. 34 а.

28 (15) червня. П'ятниця.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала доповідь уповноваженого по управлінню і ліквідації організацій воєнного часу І.Кістяківського і ухвалила, що ведення переговорів відносно претензій німців на майно організацій воєнного часу доручити комісії у складі міністрів і вести безпосередньо з бароном А. фон-Муммом і генералом Гренером.

Вирішено було відпустити у розпорядження 9-ти губернських старост по 1 млн. крб. на утримання державної варти, схвалити заходи, вжиті міністром шляхів сполучення на Південних залізницях у зв'язку з митною

політикою уряду по відношенню до Криму. В справі боротьби із спекуляцією Рада міністрів вирішила запропонувати німецькому командуванню прислати своїх представників в комісію, яка розробляла заходи, щоб протидіяти їй.

На пропозицію міністра землеробства уряд постановив утворити особливу комісію у справах німецьких колоністів в Україні для вироблення порядку повернення секвестрованого у них під час війни майна на засадах взаємності, Рада міністрів схвалила також законопроект про підданство. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 70-70 зв., 71-71 зв., 72.*

29 (16) червня. Субота.

1. По доповіді міністра сповідань Рада міністрів запропонувала урядові підготувати проект декларації про взаємини церкви і держави в Україні.

Рада міністрів схвалила законопроект про порядок реєстрації і затвердження Статутів акціонерних компаній. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 3. – Арк. 55-55 зв., 56-56 зв.*

1. Затверджена гетьманом постанова Ради міністрів про асигнування 9 000 000 карбованців на утримання державної варти з коштів державної скарбниці (по 1 млн. на кожен губернію). *Державний вістник. – 1918. – 5 липня.*

2. П.Скоропадський затвердив закон про надання губстаростам права розпускати волосні земські зібрання та управи, утворені постановами Тимчасового уряду від 21 травня 1917 р. Управління земським господарством доручалося волосним радам, які склалися з призначених губернським старостою 3 – 5 осіб, в т.ч. один член ради призначався її головою. До обговорення певних питань залучалися представники відповідних відомств. *Державний вістник. – 1918. – 11 липня.*

2. Міністр праці гетьманського уряду Вагнер своїм циркуляром категорично заборонив встановлення робітничого контролю над виробництвом і будь-яке втручання робітників у розпорядчі права адміністрації. *Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр. – У трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – К., – 1967. – С.341.*

3. Херсонський губернський староста поширив листівку – наказ

повітовим старостам, волосним самоуправлінням, чиновникам сільських управлінь і населенню Херсонської губернії про заходи до збирання врожаю. Наказ мали оголошувати в усіх населених пунктах. *ЦДАВО України.* – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 77. – Арк. 82.

4. Київ. Зустріч гетьмана П.Скоропадського із слухачами літніх учительських курсів. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник.* — К., 1995. — С. 276.

5. Київ. У структурі міністерства віросповідань створено Культурну комісію, яка розглядала питання збереження археологічних пам'яток старовини церковного змісту, пам'яток культової архітектури та церковного начиння, а також повернення цінностей Української православної церкви з Росії. До складу комісії увійшли: голова – професор В.Завітневич, секретар – І.Кречетович, члени – Н. Могилянський, професор В.Іконников, В.Модзалевський, Г.Нарбут, М.Біляшівський, Балонська, П.Зорін, П.Мохор. *ЦДАВО України.* – Ф.1071. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.6; *Державний вістник.* – 1918. – 26 вересня.

5. У Софійському соборі відбулося богослужіння в зв'язку з отриманням звістки про розстріл Миколи II та його родини.

О 12-й дня за дозволом митрополита і на прохання частини віруючих у храмі відслужили молебен “за здоров'я” гетьмана. *ЦДАВО України.* – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 70. – Арк. 92 (із зв.).

7. Жлобин. В дорозі з Петербургу в Україну помер видатний український учений Федір Кіндратович Вовк. *Діло.* – 1918. – 17 липня.

30 (17) червня. Неділя.

2. На засіданні Ради міністрів Української Держави розглядалось питання про запровадження при міністерстві праці Особливого комітету праці, який би сприяв розробці законодавчих актів для нормалізації відносин між трудящими і підприємцями. *ЦДАВО України.* Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 75-75 зв., 76-76 зв., 77-77 зв.

Червень.

1. Після ліквідації у січні 1918 р. зародків автономії у Криму із

встановленням радянської влади і окупацією півострова у квітні німцями під егідою останніх лише у червні 1918 р. був створений крайовий уряд Криму, який намагався здійснювати власний політичний курс. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р.* – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, 1999. – С.348.

2. Гайсинський повітовий комітет Ради селянських депутатів поширив листівку із засудженням факту обрання гетьмана і на підтримку Центральної Ради. Гайсинський повітовий староста на Поділлі повідомив міністру внутрішніх справ про арешти помічника повітового комісара і голови народної управи за випуск згаданої вище листівки. *ЦДАВО України.* – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 166. – Арк. 11,12.

4. Прийнято ухвалу всенародного українського віча про створення Комітету національної гідності. Основною метою заснованої інституції було вирішення питання про перенесення останків великих синів українського народу з чужини до Києва і поховання Івана Мазепи у Софійському соборі. *Відродження.* – 1918. – 11 липня.

Кінець червня.

2. Центральний комітет Всеукраїнської ради селянських депутатів, враховуючи настрої широких мас селянства, їхнє незадоволення відновленням гетьманською владою поміщицької власності, встановленням терористичного режиму тощо у постанові про збирання врожаю 1918 р. і про підготовку ланів “під пар” на наступний рік запропонував не віддавати хліб гетьманським та окупаційним властям. Вже реквізований на той час хліб, але ще не вивезений зі сховищ та млинів, селянам та робітникам пропонувалося розбирати та ховати, а в разі неможливості зробити це – знищити. Хліб врожаю 1918 р. нікому не продавати, а сховати, щоб забезпечити себе від голоду. *Громадянська війна на Україні 1918-1920 гг.* – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.201-203.

Початок липня.

8. З метою з'ясування можливості встановлення дипломатичних відносин із Швейцарією туди відрядили радника міністерства закордонних справ доктора Є.Лукаевича. В результаті консульства Української Держави були засновані у Женеві й Цюриху. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. - С.101.*

1 липня (18 червня). Понеділок.

2. У Кам'янці-Подільському засновано Державний український університет зусиллями “свідомого громадянства цілої України, Поділля та міста Кам'янця особливо при повсякчасній допомозі міністерства освіти Української Держави”. Наголошувалося на відкритті богословського факультету та національних кафедр – польської та єврейської літератури й історії – на історико-філологічному факультеті. На 22(9) жовтня ц.р. призначалося урочисте свято відкриття університету. Ректором призначили І.Огієнка. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 265. – Арк. 6-6 зв. – 7.*

4. Київ. Заснування при середніх загальноосвітніх школах 350 державних стипендій для незаможних учнів української національності. Стипендіям надавалися імена відомих українських письменників, учених та громадських діячів: Г.Сковороди, І.Котляревського, Є.Гребінки, П.Гулака-Артемовського, Т.Шевченка, М.Костомарова, П.Куліша, Марка Вовчка, О.Стороженка, І.Нечужа-Левицького, С.Руданського, М.Старицького, Б.Грінченка, М.Драгоманова, І.Франка, М.Павлика, І.Карпенка-Карого, М.Кропивницького, Лесі Українки, М.Коцюбинського, М.Лисенка, М.Чубинського, В.Антоновича, П.Житецького, Г.Шерстюка, К.Михальчука, О.Русова. *Державний вістник. – 1918. – 10 серпня.*

4. Житомир. Відкрилися диригентські курси для вчителів з метою розвитку народних хорів. Курси, влаштовані з ініціативи Волинської губернської шкільної ради, протягом півтора місяця мали прослухати 60 вчителів. *Нова Рада. – 1918. – 13 червня.*

2 липня (19 червня). Вівторок.

1. Рада міністрів Української Держави ухвалила Статут Державного

Сенату з рядом змін і поправок підтримала законопроект про перейменування “Міністерства судових справ” у “Міністерство юстиції” і створення при міністерстві юстиції Тюремного управління та затвердження штатів центральних установ міністерства юстиції. Члени уряду розглянули і схвалили законопроект про перетворення апіляційних судів.

Голова української мирної делегації С.Шелухін доповів про хід роботи делегації на переговорах з РСФРР. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 78-78 зв., 79-79 зв., 80.*

1. П.Скоропадський затвердив закон про громадянство Української Держави. Її громадянам заборонялося одночасно бути підданими іншої держави. На батьківщині вони отримували усю повноту політичних прав, в т.ч. активне та пасивне право участі у виборах до різних публічно-правових установ. Натомість на них покладался обов’язок всіма силами дбати про добробут України. Російські піддані, які на цей час перебували в Україні, визнавалися її громадянами. Особи, народжені в Україні, незалежно від їхнього місцеперебування мали право на українське громадянство в разі подання відповідної заяви протягом року після досягнення повноліття. Право на українське громадянство надавалося також особам, народженим громадянами Української Держави у шлюбі чужоземки з українським громадянином, усиновленим іноземцем до 17 років, шляхом натуралізації в разі перебування на території України протягом 3 років і спроможністю прогодувати себе і родину. Право на українське громадянство касувалося в разі прийняття тією чи іншою особою громадянства або підданства іншої держави. Закон про громадянство, ухвалений 2-4 березня 1918 р. Українською Центральною Радою, касувався. До “Закону про громадянство” додавалося “заприсяжне обіцяння”. *Державний вістник. – 1918. – 11 липня.*

4. Київ. Павло Скоропадський затвердив постанову Ради міністрів про асигнування коштів на організацію влітку 1918 року у Києві, Одесі й Катеринославі курсів для вчителів єврейських шкіл та трьохмісячних курсів для вчителів польських шкіл у Києві, Житомирі та Вінниці. *Державний вістник. – 1918. – 11 липня; 14 липня.*

4. Київ. Представники громадської організації “Пам’ять воїнів

1914–1918 рр.” звернулися до гетьмана Павла Скоропадського з пропозиціями про увічнення пам’яті воїнів, які загинули на фронтах Першої світової війни. Планувалося провести ретельні пошукові роботи в районах бойових дій на українських землях і території суміжних з Україною держав, впорядкувати усі військові поховання, скласти списки загиблих воїнів, встановити пам’ятні знаки біля православних храмів в районі воєнних баталій, які в майбутньому мали стати храмами-пам’ятниками. *Нестуля О. Біля витоків державної охорони пам’яток культури в Україні. – Київ-Полтава, 1994. – С.139.*

5. Київ. Уряд виділив 120 тисяч карбованців на утримання православного духовенства на Холмщині, Підляшші та Поліссі, які за Брестським мирним договором 1918 р. відійшли до Української Держави. *Державний вістник. – 1918. – 11 липня.*

5. Київ. У соборі Святої Софії відбулася архієрейська служба за участю гетьмана й міністрів Української Держави з нагоди відкриття Всеукраїнського православного церковного собору. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.87.*

3 липня (20 червня). Середа.

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави були заслухані повідомлення голови Уряду Ф.Лизогуба і міністра внутрішніх справ про обставини, за яких майно військово-історичного музею було вивезене з Маріїнського палацу і певний час перебувало на подвір’ї палацу.

Міністр юстиції доповів про хід робіт комісії, утвореної відповідно до постанови Ради міністрів від 28 травня 1918 р. для розробки заходів, які мали забезпечити дотримання при усякого роду арештах вимог законів. Зазначилося, що представники німецької комендатури в жодному засіданні не брали участі.

Заслухано доповідь губерньського старости Холмщини О.Скоропис – Йолтуховського, але дані обговорення не публікувались. Далі Рада міністрів схвалила законопроект про випуск білетів Державного казначейства

та про випуск розмінних марок. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 81-81 зв., 82-82 зв.*

1. Департамент державної варти видав циркуляр з настановами губернським старостам та градоначальникам про те, що в разі неможливості довести факти антидержавної діяльності тих чи інших осіб, їх все ж таки слід затримувати і передавати німецьким властям відповідно до наказу Г.Ейхгорна. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 114. – Арк. 162.*

4 липня (21 червня). Четвер.

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави було оголошено лист гетьмана П.Скоропадського на ім'я голови уряду, в якому він висловив свою подяку членам Ради міністрів за роботу, завдяки якій були створені правові, економічні і фінансові засади для творення Української Держави, і звернув увагу на необхідність вирішення інших першорядних питань.

Рада міністрів розглянула лист головнокомандуючого німецько-австрійськими військами Г.Ейхгорна, у якому він зазначав, що уряд затримується з заходами, які повинні забезпечити своєчасний збір врожаю. Рада міністрів зобов'язала Голову уряду повідомити Г.Ейхгорна, що такі заходи вже розроблені і невдовзі будуть передані в Раду міністрів.

З поправками був схвалений законопроект міністра землеробства про організацію губернських і повітових земельних комісій, відновлення положення про землевпорядкування і деяких постанов щодо селянських землеволодінь та землекористування. Прийняли також законопроекти про тимчасові заходи проти дезорганізації сільського господарства та про запровадження земельно-ліквідаційних комісій. Рада міністрів підтримала законопроект про порядок забезпечення розмінних марок, додаткові асигнування на допомоги офіцерам, військовим чиновникам та священикам після демобілізації. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 83-83 зв., 84-84 зв., 85-85 зв., 86-86 зв.*

1. Гетьман П.Скоропадський звернувся з листом до голови Ради міністрів Ф.Лизогуба з висловленням глибокої подяки членам кабінету

міністрів за плідну діяльність, але разом з тим звернув увагу на ряд питань, які потребували негайного розв'язання, в т.ч.: призначення перевірених кадрів на відповідальні посади в міністерствах, недостатнє роз'яснення масам селян суті аграрної політики, розгортання боротьби проти продовольчої кризи і спекуляції, налагодження освідомлення населення про діяльність уряду і його плани. Гетьман висловив переконання, що уряд допоможе йому у подоланні згаданих труднощів. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 255. – Арк. 3-3 зв. – 4.*

1. Засідання у Києві Генеральної козачої ради ухвалило рішення, затверджене П.Скоропадським, про право кожного її члена мати двох коней, одержуючи фураж з конвойної сотні. З останньої призначалися і вістові. *ЦДАВО України. – Ф. 1216. – Оп.1. – Спр. 268. – Арк. 1.*

5 липня (22 червня).

1. Наказом Гетьмана П.Скоропадського в.о. державного секретаря І.Кістяківського призначено міністром внутрішніх справ. *Нова Рада. – 1918. – 30(17) липня.*

1. У Єлисаветграді австрійські власті усунули з посад голову міської думи, міського голову та одного з членів міської управи. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 101. – Арк. 51.*

5-12 липня (22-29 червня). З п'ятниці по п'ятницю.

2. У Москві працював 1-й з'їзд КП(б)У за участю 65 делегатів з ухвальним голосом і 147 з дорадчим, які представляли 45 партійних організацій. Порядок денний: доповідь Організаційного бюро по скликанню з'їзду та Тимчасового всеукраїнського партійного комітету, звіт більшовицької фракції Народного секретаріату, про поточний момент і збройне повстання, державні відносини радянської України з радянською Росією, про ставлення до інших партій, щодо об'єднання з лівими українськими соціал-демократами, організаційні питання, вибори ЦК КП(б)У. Головним завданням з'їзду було утворення КП(б)У. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. –*

К., 1967. – С.211, 769; Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр. – У трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – К., 1967. – С.387-388; Великий жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник. – К., 1987. – С.418-419, 615.

6 липня (23 червня). Субота.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала доповідь голови мирної делегації на переговорах з РСФРР С.Шелухіна про її роботу. Рада міністрів повторно розглянула законопроект про земельно-ліквідаційні комісії..

Міністр сповідань у доповіді порушив питання про межі влади патріарха відносно затвердження і благословіння вищих церковних ієрархів. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 87-87 зв.

2. Поширена відозва Всеукраїнського центрального військово-революційного комітету до робітників і селян України із закликом утворювати бойові одиниці і усім як один підійматися на боротьбу за встановлення влади рад. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 119. – Арк. 42-42 зв.

6 липня (субота).

5. Київ. На пленарному засіданні Всеукраїнського православного церковного собору виступив гетьман Павло Скоропадський. Він рішуче висловився за самостійну автокефальну українську церкву, підкресливши, що “державні справи вимагають, аби всі церковні справи вирішувалися тут, на Україні”. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. –Т.IV.–Ч.1. – С.46; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – В двох частинах. – Ч.II. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К. – 2002. – С.58.

7 липня (24). Неділя.

2. В Києві відбулися збори представників від повітових селянських спілок Київщини. За новим статутом організовано губернський комітет Спілки. Вирішено всім повітовим комітетам обновити свій склад і легалізуватись, приступивши до негайного запису членів в Спілку та здобуття коштів. Народня воля. – 1918. – 28(15) липня.

2. У Києві відбулася нарада кадетської партії за участю не лише її членів, але й інших діячів, близьких за поглядами до конституційних демократів. Серед них були А.Савенко, Григорович-Барський, Крупнов, Ульяницький та ін.

Нарада працювала у приміщенні бюро партії на Володимирській. П.Мілюков, зокрема, заявив про перелом у його ставленні до міжнародних відносин. Він погодився з необхідністю зближення з німцями, до чого, на його думку, змушувала логіка подій. Становище в Україні П.Мілюков визнав незадовільним, бо вона опинилася “на перепутьї и не осознала необходимости тяготения к центру”. Резолюції нарада не приймала. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 70. – Арк. 311-311 зв.

5. У Києві у Софійському соборі пройшов молебень “за здоров'я його царської величності”, а через три тижні – панахида по розстріляному у Катеринбурзі Миколі II. Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр. – У трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – К., 1967. – С.335.

5. Київ. Проросійська більшість Всеукраїнського православного церковного собору ухвалила рішення про позбавлення своїх противників – прибічників автокефалії Православної церкви в Україні делегатських мандатів. Усього зі складу Собору було виключено 82 делегати, в тому числі й 46 членів колишньої Всеукраїнської православної церковної ради. Серед виключених були протоієреї В.Липківський, Н.Шараївський, П.Погорілко, професори-ліберали П.Кудрявцев, Ф.Міщенко, В.Екземплярський. ЦДАВО України. – Ф.1071. – Оп.1. – Спр.219. – Арк.10,11.

8 липня (25 червня). Понеділок.

1. Рада міністрів Української Держави розглянула питання про ліквідацію національних міністерств, а оскільки це питання вже було вирішено, обговорювалась тільки форма, яка буде надана їх ліквідації.

Рада міністрів заслухала доповідь І.Кистяківського про умови, на яких міг бути переданий Кролевецький завод сільськогосподарських знарядь Чернігівському губернському земству. Схвалено надання кредитів Міністерству шляхів сполучення для розрахунку з Монотопом.

ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 88 – 88 зв., 89 – 89 зв.

1. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів закон про утворення Державного Сенату, підтриманий Головою ради міністрів Ф.Лизогубом та міністром судових справ М.Чубинським. Він був виданий замість закону Української Центральної ради від 2 грудня 1917 р. про утворення Генерального суду, як вищої в судових і адміністративних справах державної інституції. *Державний вістник. – 1918. – 20 липня.*

2. Чернігівський губернський староста подав скаргу до міністерства внутрішніх справ на те, що демаркаційна лінія пройшла у 3-х верстах від Стародуба і за межами України опинилися 5 з 12 волостей. Наголошувалося, зокрема, на складностях із збиранням врожаю. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 78. – Арк. 35-35 зв.*

4. Маріуполь. Початок виходу щоденної газети українською та російською мовами “Наше життя” – органу міського та земського самоврядування. *Діло. – 1918. – 9 липня.*

9 липня (26 червня). Вівторок.

1. Рада міністрів Української Держави розглянула звернення товариства “Батьківщина” з пропозицією відзначити 10 липня – день пам’яті гетьмана Івана Мазепи та відслужити панахиду по ньому в Софіївському соборі і щоб у цей день не працювали урядові установи. Рада міністрів, спираючись на думку вищих українських церковних властей, не визнала цей день святковим і запропонувала розглядати його як робочий. Керівникам установ рекомендувалось дозволити бажаючим бути присутніми на панахиді.

Рада міністрів постановила 12 липня, у день іменин Гетьмана П.Скоропадського, урядовим установам не працювати, всьому складові кабінету бути присутніми на урочистому молебні в Софіївському соборі.

Рада міністрів затвердила законопроект про передачу хліба врожаю 1918 р. у розпорядження держави.

Серйозні дебати розгорнулись з приводу проекту про карну відповідальність за підвищення максимальних цін та за спекуляцію. Після постатейного обговорення Уряд більшістю у 10 голосів проти 4-х

підтримав заміну тюремного ув'язнення примусовою працею на той же термін.

Рада міністрів затвердила кандидатури на посади ректорів. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 93-93 зв., 94-94 зв., 95-95 зв., 96.*

1. П.Скоропадський затвердив Закон про відміну закону Української Народної Республіки від 9 січня 1918 р. про національно-територіальну автономію і про скасування національних міністерств – по справах великоруських, польських та єврейських. Справи останніх передавалися міністерству внутрішніх справ, окрім культурно-просвітніх, які негайно переходили до міністерства народної освіти та мистецтва. *Державний вістник. – 1918. - 18 липня.*

4. Київ. Створення комісії по розробці проекту Статуту Української Академії Наук. До складу комісії увійшли видатні вчені В.Вернадський (голова), М.Василенко, М.Кащенко, В.Кістяківський, І.Косоногов, Г.Павлуцький, С.Тимошенко, П.Тутковський та ін. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник. — К., 1995. — С. 277.*

5. П.Скоропадський затвердив ухвалену Радою міністрів постанову про асигнування в розпорядження міністерства сповідань 15 000 000 карбованців на одноразову допомогу православним священикам, діяконам та псаломщикам 10 єпархій України; одноразову допомогу заштатному духовенству та реєвакуйованому духовенству з Волині, Холмщини, Гродненщини, Поділля та Мінської губернії. Виділялися кошти і на ремонт церков – 3 000 000 карбованців. Розподіл коштів покладався на міністра сповідань. *Державний вістник. – 1918. - 18 липня.*

5. Київ. Рада міністрів асигнувала у розпорядження міністерства ісповідань 15 мільйонів карбованців на допомогу священо- та церковнослужителям православної церкви в Україні. *Державний вістник. – 1918. - 18 липня.*

10 липня (27 червня). Середа.

1. Рада міністрів Української Держави ухвалила роз'яснити обов'язкову постанову від 22 червня ц.р., видану Головноуповноваженим по

ліквідації і керуванню організаціями воєнного часу у тому розумінні, що кара за порушення цієї постанови накладається Головноуповноваженим, а виконується Державною вартою.

Рада міністрів схвалила законопроекти про Державне хлібне бюро, підпорядкування міністерству торгу і промисловості всіх установ і урядових осіб, які відали справами видобутку, заготівлі і розподілу різного роду палива, за виключенням дров. Міністри надавалися повноваження по контролю і регулюванню видобутку, заготівлі і розподілу палива.

Міністру сповідань дозволили з кредиту в 3 млн. крб. відпустити необхідні суми на відбудову приміщень духовних шкіл, що потерпіли від війни в Холмській та Білгородській єпархіях.

Військовий міністр доповів про стан військової справи в державі.

Було припинено чинність Статуту професійної спілки служачих, мастерових та робітників Правобережних залізниць до видання нового закону про зміст подібних Статутів. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 100-100 зв., 101-101 зв., 102.*

1. На сторінках газети “Нова Рада” опубліковано лист гетьмана П.Скоропадського до голови Ради міністрів Ф.Лизогуба, у якому відзначалась велика робота, пророблена урядом по зміцненню правових, економічних і фінансових засад Української Держави, спрямованих на створення могутньої незалежної країни. Разом з тим Гетьман вказав на ті недоробки, які мали місце: невідповідний підбір людей на посади в органах міністерства внутрішніх справ; освідомлення населення щодо майбутньої аграрної реформи, діяльності уряду, недостатня організація продовольчої справи і розростання спекуляції. П.Скоропадський висловив впевненість, що уряд візьме до уваги його зауваження. *Нова Рада. – 1918. – 10 липня (27 червня)..*

2. Розпочалась робота Першого всеукраїнського з’їзду делегатів спілок покалічених вояків. 70 його делегатів представляли організації покалічених вояків майже всіх губерній України. Делегатів з’їзду привітав представник міністерства здоров’я. *Нова Рада. – 1918. – 11 липня (28 червня).*

5. Київ. У Софійському соборі єпископ Назарій з дозволу митрополита

Київського і Галицького Антонія відслужив панахиду по гетьману Івану Мазепі. Під час панахиди за пропозицією В.Отамановського було вирішено перенести прах Мазепи, а також Калнишевського й Полуботка до Святої Софії й поховати поряд з гробницею Ярослава Мудрого. *Андрієвський В. З минулого. – У 3-х т.. – Т.2. – Ч.1. – Берлін, 1923. – С.82–93.*

11 липня (28 червня). Четвер.

1. Рада міністрів Української Держави відхилила проект наказу Гетьмана П.Скоропадського, яким оголошувався набір 500 осіб для формування Сердюцької дивізії. Рада зазначила, що ще немає спеціального закону про військову повинність та заклик до військової служби і запропонувала військовому міністрові та державному секретарю розробити відповідний законопроект. Розглядався внесений військовим міністром законопроект про деякі тимчасові заходи з метою охорони державного порядку і громадського спокою.

Рада міністрів схвалила закон про штати місцевих установ міністерства юстиції, затвердила законопроект про збільшення штатів судових слідчих і товаришів прокурорів; про порядок призначення осіб на державну службу. Закон про військових агентів в союзних і деяких нейтральних державах, внесений військовим міністром, був відхилений. П.Дорошенка затвердили на посаді Головноуправляючого відділом мистецтв. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 103-103 зв., 104-104 зв., 105.*

5. Біля стін Софійського собору у Києві близько 10-ої ранку зібралися люди для участі у богослужінні в пам'ять річниці смерті Гетьмана І.Мазепи. Їх охороняли наряд кінної варти у 40 осіб, пішої варти 125 осіб, німецька комендатура прислала 150 солдатів. З дозволу німецького коменданта молебні перенесли на територію Софії, бо будь-які заходи на вулицях заборонялися. Ініціатором молебні виступив клуб "Батьківщина". На 12-ту годину кількість учасників наблизилася до 10 тисяч. Прибув голова клубу генерал Греків.

Богослужіння провів єпископ Черкаський Назарій. Крім членів

“Батьківщини” в Софію прибули ще кілька українських організацій із своїми знаменами. Після панахиди присутні на колінах проспівали український національний гімн. Потому з піснями вийшли на площу і попрямували до пам’ятника Б.Хмельницькому. Марно намагалися зупинити їх німецькі солдати та гетьманська варта. Далі маніфестанти рушили до Михайлівського собору, а потім знов повернулися до Софії і розійшлися. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 70. – Арк. 124 (із зв.).*

5. Київ. При міністерстві ісповідань створено Учений комітет, який мав координувати богословські дослідження, видавничу діяльність та викладання богословських дисциплін. Головою інституції став професор П.Кудрявцев. До Комітету увійшли відомі вчені – професори Київського університету Св. Володимира, Київської духовної академії та різних наукових установ – Ф.Міщенко, М.Мухін, В.Екземплярський, В. Науменко, В. Завітневич та ін. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.56.*

8. Українські експерти професори Д.Багалій та Г.Павлуцький виступили з доповіддю на засіданні політичної комісії делегацій України та Росії на мирних переговорах у Києві. Йшлося про державну приналежність північних повітів Чернігівщини, західних і південно-західних повітів Курщини й Воронежчини, а також Донбасу. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманщинська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.117-119.*

12 липня (29 червня). П’ятниця.

1. В Києві на відзнаку іменин Гетьмана П.Скоропадського відбувся на Софійському майдані військовий парад, який приймав військовий міністр О.Рогоза. *Нова Рада. – 1918. – 13 липня (30 червня).*

1. У Катеринославі австрійські власті закрили соціал-демократичну газету “Вперед” і провели арешти співробітників інших видань. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 115. – Арк. 39.*

1. В Сімферополі на зібранні земських гласних голова краювої влади – Ради міністрів Сулькевич наголосив на тому, що уряд твердо стоїть на

позиції незалежності Криму. Обраний зібранням представником на з'їзд він заявив, що остаточно доля Криму буде вирішена силами зовні. Представник уряду Налбандов підкреслив, що у свій час Україна визнала самостійність Криму, а, по-друге, - це визнання права народів на самовизначення. *Нова Рада. – 1918. – 16(3) липня.*

5. Після обідні у соборі Тирасполя відбувся молебень з хресним ходом і виголошенням “Многая лета” Гетьману П.Скоропадському у день Петра і Павла. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 77. – Арк. 89-89 зв. – 90.*

6. У Севастополі велика нестача хліба: пайок на півфунта видається не кожного дня. Отримати хліб з північних районів Таврії неможливо. Почалась спекуляція хлібом – мішок коштує 300 крб. Рада міністрів ухвалила закрити деякі лікарні, що утримувались на кошти держави, в Севастополі, Ялті, Євпаторії і Саках. *Нова Рада. – 1918. – 16(3) липня.*

13 липня (30 червня). Субота.

1. Рада міністрів Української Держави розглянула питання про річкову транспортну флотилію. Відзначивши, що завідування нею не приносить казни ніяких прибутків, Рада міністрів ухвалила запропонувати Морському відомству повернути колишнім господарям мобілізовані суда, почати розформування флотилії і виробити умови подальшої її експлуатації на комерційних засадах. Одночасно було затверджено кредит морському міністерству на покриття видатків по річковій транспортній флотилії.

Рада міністрів заслухала заяву міністра народного здоров'я про появу на території України хворих на холеру і виділила кредит у 2 млн. крб. на боротьбу з цією хворобою. Міністр шляхів сполучень повідомив про обставини, за яких стався вибух набоїв на ст. Проскурів (необережне вантаження австрійськими солдатами), а міністр фінансів – про підняття цін на вантаження цукру в м. Черкасах. Вирішено формувати артілі вантажників і направити їх в м. Черкаси. Ухвалено і законопроект про асигнування 10 млн. крб. на утримання центральних установ та потреби міністерства фінансів. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 106-106 зв., 107-107 зв., 108-108 зв., 109.*

2. В українському клубі на розі Пушкінської та Прорізної відбулось об'єднане засідання представників українських соціалістичних партій за участю близько 15 осіб, переважно колишніх міністрів (М.Левицького, Б.Мартоса, редактора "Нової Ради" А.Ніковського, С.Петлюри, М.Порша та інших). До порядку денного входили питання: про пропорційність і умови їх входження до кабінету міністрів, ставлення соціалістичних партій до революції в Австрії, вироблення інструкції українським представникам в Берліні та Відні. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 70. – Арк. 260-260 зв.*

2. Газета "Нова Рада" надрукувала звернення ЦК Всеукраїнської ради селянських депутатів (селянських спілок), в якому він закликав припинити всі повстання і виступи селян, оскільки це вело до руйнації сіл і розпорошення сил. Комітет повідомляв, що він розробив Статут і інструкцію для селянських спілок, які будуть надіслані на місця. Разом з тим комітет пропонував організувати по селах, волостях, повітах професійні селянські спілки для захисту класових інтересів селян. *Нова Рада. – 1918. – 13 липня (30 червня).*

14-15 (1-2) липня. Неділя-понеділок.

2. На Здолбунівському, Сарненському та Коростенському вузлах Південно-Західної залізниці розпочався страйк. 16-17 (3-4) липня до нього приєдналися залізничники Одеси, Києва, Поліської залізниці. Очолив виступ страйком Київського вузла, який оголосив себе Центральним страйкомом. Загалом на Україні утворилося 18 місцевих залізничних страйкомів. На заклик Центрального страйкому 19(6) липня зупинився рух на Московсько-Києво-Воронезькій залізниці, 20(7) липня – на Харківському вузлі та Катерининській залізниці, 21 (8) липня – на Слобідських дорогах, 23(10) липня – на Північно-Донецькій залізниці. 25-26 (12-13) липня виступ перетворився на загальноукраїнський і охопив близько 200 тис. учасників. Він частково поширився на Білорусію, Крим, Бессарабію.

Залізничники вимагали: визнання з боку влади профспілки залізничників, звільнення заарештованих за політичні переконання робітників

та поновлення їх на роботі, гарантування недоторканості членів робітничих організацій, впровадження 8-годинного робочого дня і, нарешті, поліпшення матеріального становища. Невдовзі страйк набув політичного характеру, що стало очевидним і для гетьманського уряду, і для окупаційних властей. Намагання використати працю штрейкбрехерів закінчилося крахом. Не дивлячись на репресії і військово-польові суди страйк тривав до середини серпня 1918 р., зірвавши передислокацію австро-німецьких військ на Західний фронт, став на перешкоді вивезенню у Німеччину великої кількості хліба, продовольства, сировини з України, відіграв велику роль у консолідації сил українського національно-визвольного руху.

Окремі осередки виступів залізничників виникали у наступні місяці. *Нова Рада. – 1918. – 21 (8) липня; Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов. – Документы и материалы. – К., 1937. – С.464-467; Летопись революции. – 1925, № 2; 1927, № 3; ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 117; Ф.1216. – Оп. 1. – Спр. 100. – Арк. 57 та ін.; Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.227-229, 230-237, 240, 245, 261-262, 273-276, 287-294, 317-318, 357-360 та ін.; Нова Рада. – 1918. – 21 (8) липня.*

15 (2) липня. Понеділок.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала доповідь товариша військового міністра про ті засади, які покладені в основу протоколу, який мали підписати представники Української Держави і німецького командування на переговорах про поділ військового майна, і зобов'язала військового міністра остаточно вирішити цю справу. З позачерговою заявою про страйк майстрових і робітників в депо ст. Сарни і Коростеня виступив міністр шляхів сполучення.

С.Завадський доповів про розгляд в Малій раді законопроекту про Державну варту. Рада міністрів затвердила його з внесеними Малою радою додатками. Міністерство внутрішніх справ представило на розгляд апробовані в Малій раді законопроекти про управління Київського

міського отамана та реорганізацію управління Одеського міського отамана.

Ухвалили, що утворене Державне паперове бюро при міністерстві торгівлі і промисловості має тільки отримувати папір і розподіляти його. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 110-110 зв., 111-111 зв., 112.

1. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів закон про зміну назви міністерства судових справ на міністерство юстиції, про створення при ньому “Головного управління місцями замкнення” з Головною інспекцією пересилання в’язнів і схвалив Статут цих інституцій. *Державний вістник*. – 1918. – 24 липня.

3. П.Скоропадський затвердив Статут губернських та повітових земельних комісій. До них входили: голова, за призначенням міністра земельних справ; начальник місцевого управління хліборобства та державного майна; інспектор сільського господарства; управляючий землемірно-технічним відділом земельних комісій; представник Державного земельного банку за призначенням управляючого останнього; голова або член губернської земської управи; два представники від земельних власників, які володіли в губернії не більш як 5 десятинами, представник місцевої адміністрації, два представники місцевого окружного суду, два постійні члени від міністерства земельних справ, губернський земський агроном. *Державний вістник*. – 1918. – 19 липня.

3. П.Скоропадський затвердив закон про передачу хліба врожаю 1918 р. в розпорядження Української Держави. Власникам залишався запас для харчування й господарських потреб. У тих, хто ухилився від добровільної здачі хліба, його реквізували на підставі виданої міністерством продовольчих справ інструкції (зі знижкою встановлених твердих цін на 30%). *Державний вістник*. – 1918. - 19 липня.

3. П.Скоропадський затвердив закон про утворення Тимчасових земельно-ліквідаційних комісій та “Статут Тимчасових земельно-ліквідаційних комісій”.

На них покладался розгляд скарг в справі: відновлення порушеного володіння і користування землею та різними угіддями; повернення відібраних підприємств, рибних ловів, реманенту та рухомого майна;

відшкодування збитків та нагорода за користування майном; розрахунків за посіви, “які переведені після 1 березня 1917 р. на чужих землях” без дозволу власників та орендарів цих земель. *Державний вістник*. – 1918. – 19 липня.

3. П.Скоропадський затвердив Закон про установаження земельних комісій, про відновлення чинності “Положення о землеустройстве” і деяких постанов про селянську землевласність та землевпорядкування. *Державний вістник*. – 1918. – 19 липня.

4. Київ. Головноуправляючим справами мистецтва та національної культури при міністерстві народної освіти призначений Петро Якович Дорошенко. *ЦДАВО України*. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр3. – Арк.10; *Державний вістник*. – 1918. – 29 липня.

8. У Відні відбувся обмін ратифікаційними грамотами між Україною та Болгарією. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 р. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., – 1967. – С.95.*

Перша половина липня.

6. Катеринославська повітова вчительська спілка направила на ім'я П.Скоропадського скаргу на репресії проти вчителів з боку загонів державної варті та австро-угорських карних загонів. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 115. – Арк. 18, 19-20.

Середина липня.

1. Згідно з постановою 1-го з'їзду КП(б)У “Про збройне повстання” для керівництва боротьбою трудящих України проти гетьманського режиму та німецько-австрійських окупантів утворено Центральний Всеукраїнський революційний комітет (ВЦВРК). Перебував на території Курської губернії поблизу кордону України, сприяв організації там підпільних нелегальних ревкомів, повстансько-партизанських загонів, надавав їм фінансову та військово-технічну допомогу. Сприяв розгортанню агітаційної роботи серед населення. Центральний всеукраїнський революційний комітет 22(9) вересня видав наказ про формування у

“нейтральній зоні” двох українських радянських повстанських дивізій.

У серпні 1918 р. Центральний всеукраїнський ВРК зазнав гострої критики за виданий ним передчасно наказ № 1 про початок загального збройного повстання в Україні, для якого на той час не були підготовлені необхідні умови.

Цей орган припинив діяльність з утворенням 28(15) листопада 1918 р. Тимчасового робітничо-селянського уряду України. *Великий жовтень і громадянська війна на Україні. – Енциклопедичний довідник. – К., 1987. – С.125, 616.*

15 – 16(2 – 3) липня. Понеділок – вівторок.

4. Київ. Відбулася нарада представників учительських спілок, скликана для підготовки програми майбутнього з'їзду делегатів Всеукраїнської учительської спілки. В ухваленій резолюції гостро критикувалася діяльність міністерства освіти, яке працювало на старих бюрократичних принципах, не скликало Генеральну шкільну раду, замість якої створило комісію з діячів, що не мали довіри українського громадянства, не дбало про поліпшення матеріального становища українського учительства. *Вільна українська школа. – 1918. – № 10. – С.350.*

15 липня – 15 серпня(2 липня – 2 серпня). Понеділок -четвер.

4. Вінниця, Катеринослав, Полтава. Відбулися курси українознавства для вчителів середніх та вищих початкових шкіл. *Вільна українська школа. – № 8–9. – С.262.*

16 (3) липня. Вівторок.

1. Рада міністрів Української Держави схвалила законопроект про надання міністру торгівлі і промисловості права регулювання торгівлі металами і металічними виробами, законопроект про скасування посади Головноуповноваженого по металу на півдні Росії.

Рада міністрів постатейно розглянула внесені міністром фінансів проекти Статуту Державного земельного банку і розпис штатів і окладів у ньому. Були висловлені різні погляди щодо термінів для видачі

додаткових позик (2 –річний і 5–річний). В цілому Статут був схвалений і винесена подяка комісії, що розробляла його.

З позачерговою заявою виступив міністр шляхів, який доповів про хід страйку на залізницях і запроваджених заходах по його ліквідації. *ЦДА-ВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 113-113 зв., 114-114 зв., 115-115 зв.*

2. Міністр шляхів надіслав циркуляр з наказом на основі постанови Ради міністрів від 10 липня 1918 р. припинити діяльність професійної залізничної спілки. Всі залізничники, які працювали в комітетах, мали негайно повернутись на свої робочі місця. *Нова Рада. – 1918. – 18(5) липня.*

2. Почався страйк залізничників Одеського вузла правобережних залізниць. *Нова Рада. – 1918. – 21(8) липня.*

4. Київ. Гетьман П.Скоропадський затвердив взірець морського прапора України. Зображення на прапорі розташовувалося таким чином: на білому полі розміщувався прямий синій хрест з каймою такого ж кольору. У лівому верхньому кутку зображався національний прапор невеликого розміру із видрукованою золотом печаткою св. Володимира посередині. *Діло. – 1918. – 25 липня.*

4. Київ. Уряд надав фінансову допомогу відділу охорони пам'яток старовини й мистецтва міністерства народної освіти на закінчення археологічних розкопок Зарубського монастиря поблизу Трахтемирова та придбання пам'яток старовини для Національного музею. *Державний вістник. – 1918. – 22 липня.*

4. Київ. Павло Скорпадський затвердив постанову Ради міністрів про підвищення оплати за навчання у вищих державних школах України. *Державний вістник. – 1918. – 22 липня.*

3,6. Київ. Постановою Ради міністрів встановлено мито на імпорт гральних карт з-за кордону. *Державний вістник. – 1918. – 24 липня.*

17 (4) липня. Середа.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала доповідь голови мирної делегації на переговорах з РСФРР. У зв'язку з порушенням міністром фінансів питанням про обкладення митом товарів, що ввозилися з Російської радянської республіки, С.Шелухіну доручалось з'ясувати ці

питання з економічною комісією при мирній делегації. Було вирішено асигнувати на витрати мирної делегації 50 тис. крб.

Рада міністрів схвалила Статут “Українського державного банку” та розпис окладів і класів посад службовців; розпис окладів службовців в управлінні позиково-ощадних касах.

Позачергово виступив міністр шляхів сполучення з повідомленням про хід страйку на залізницях і заявою про необхідність екстрених заходів проти страйкуючих підприємств, які мали державне значення. Рада міністрів ухвалила тимчасово запровадити закон Російського уряду від 2 грудня 1905 р. про тимчасові правила проти страйків на підприємствах державного значення в повному його обсязі. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 116-116 зв., 117.*

1. З’явився наказ № 6 по району Чернігівської і частини Полтавської губерній усім військово-революційним організаціям виступити за встановлення в Україні радянської влади. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 119. – Арк. 44.*

1. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів закон про утворення Державного хлібного бюро і Статут останнього, який вважався дійсним з 3 квітня 1918 р. Державне хлібне бюро об’єднувало всі хлібні заготівлі, а також мирошницьку та круп’яну промисловість, воно, як орган міністерства продовольчих справ, діяло за його завданнями і під його безпосереднім керівництвом. *Державний вістник. – 1918. – 24 липня.*

2. Спинився рух на всіх залізницях Правобережної України у зв’язку з оголошенням страйку службовців і робітників. Міністр шляхів Б.Бутенко розіслав по всіх залізницях циркуляр, у якому повідомлялось, що заробітна плата поденним службовцям і робітникам за травень, а штатним за червень буде надіслана протягом трьох днів. Інші вимоги робітників не будуть розглянуті, оскільки вони потребують законодавчого вирішення. Робітникам пропонувалось негайно, не пізніше 18 липня приступити до праці, а хто цього не зробить, той буде вважатися звільненими з роботи. У разі продовження страйку міністр загрожував передати експлуатацію залізниць до рук вищого німецького командування. *Нова Рада. – 1918. – 18(5) липня.*

18 (5) липня. Четвер

2. Головний дорожний комітет Правобережних (Південно-Західних) залізниць в зв'язку з невплатою своєчасно заробітної плати і загальним незадоволенням рівнем оплати праці, умовами побуту тощо у постанові записав, що усі вимоги залізничників обумовлені межами компетенції профспілки і відповідають її статуту. Розуміючи небезпеку для країни в разі зупинення залізниць, Головний комітет кликав міністерство шляхів до співпраці. Гострі заперечення викликало намагання міністра шляхів передати експлуатацію залізниць німецькому військовому командуванню. На думку керівництва спілки таке рішення суперечило б державним інтересам України. *ЦДАВО України. – Ф.1116. – Оп.1. – Спр. 60. – Арк. 66-67 (із зв.).*

2. До Центрального страйкового комітету залізничників прибули представники влади і запропонували вжити заходів до негайного припинення страйку. Комітет заявив, що до задоволення вимог залізничників він цього не зробить. На цей час вже страйкували такі залізниці, як Правобережна (Південно-Західна), Московсько-Київська, Поліські, Подільські, Катерининська і Південна. *Нова Рада. – 1918. – 19(6) липня.*

18-20 (5-7) липня. Четвер-субота.

2. У Києві відбувся з'їзд Союзу українських консервативних діячів (конспіративна назва з'їзду монархічного російського союзу). На нього прибули також делегати з Москви. Скликано його за ініціативою київських монархістів на чолі з колишнім віце-губернатором Кашкар'євим. Приїхало багато видних монархічних діячів, у тому числі відомий московський монархіст – інженер Орлов. На першому засіданні були присутні 70 чол. Було заслухано доповіді з місць. У роботі з'їзду брали участь колишній київський маршалок Безак, колишній голова київської губернської земської управи М.Суковкін, А.Савенко, колишні члени Державних Дум Гололобов, Новицький, Шечков, колишній член Державної ради Сухомлинов, одеський Пеликан та ін. Відкрив з'їзд і був обраний головою Безак. У вступному слові він закликав усіх “людей порядку” до організації і єднання, вважаючи забезпечення цього

головною метою з'їзду. Через залізничний страйк зібрання виявилось не таким багатолюдним, як планувалося. Щодо найближчих завдань першочерговим вважалося залучення до боротьби однодумців на місцях. Ухвалене рішення містило заклик до організації по всій Україні "ячеек" союзу, які б розгортали агітацію за відновлення в Росії монархії і за приєднання до неї України. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 258. – Арк. 13-14; 66; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.83; Нова Рада. – 1918. – 21(8) липня.*

19 (6) липня. П'ятниця.

1. На засіданні Ради міністрів було повідомлено про смерть імператора Миколи II. У зв'язку з канонами православної церкви ухвалили довести до відому митрополита Антонія, що уряд не проти проведення панахиди. Міністр шляхів доповів про хід страйку на залізницях та проект урядового повідомлення про нього. Рада міністрів передала його на редагування. Було прийнято законопроект про передачу кадетських корпусів у відання військового відомства, розглянуто законопроект міністра народної освіти про об'єднання в один тип початкових шкіл, про асигнування коштів на потреби освіти і збільшення окладів персоналу вищих навчальних училищ. Було зазначено про необхідність підвищення вимог до набору вчителів, не допускаючи до освітньої роботи осіб з соціалістичними поглядами. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.6. – Арк. 118-118 зв., 119-119 хв., 120-120 зв.*

1. П.Скоропадський затвердив ухвалену Радою міністрів постанову про відновлення дії закону Російської імперії від 2 грудня 1905 р. про покарання за участь у деяких страйках, зокрема на підприємствах, які мали громадське або державне значення, а також у державних установах. Окремо ставилося питання про "забезпечення долі тих служачих, які не брали участі в страйках і через те потерпіли від учиненого над ними насильства". Документ підписав прем'єр Ф.Лизогуб та в.о. державного секретаря Іг.Кістяковський. *Державний вістник. – 1918. – 19 липня.*

2. В Одесі посилювалися хвилювання страйкуючих залізничників, які вимагали звільнення заарештованих австро-угорським командуванням делегатів їхньої змішаної узгоджувальної комісії та задоволення висунутих страйкуючими вимог не лише в Одесі, але й на інших залізницях України. Ширилися виступи і серед інших професій – на водогоні, серед працівників пошти і телеграфу тощо. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 102. – Арк. 88.*

20 (7) липня. Субота.

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави голова Уряду Ф.Лизогуб повідомив пропозицію Гетьмана П.Скоропадського про запровадження воєнного стану в Звенигородському, Таращанському, Уманському, Сквирському і Канівському повітах Київської губернії. Рада міністрів наголосила на тому, що для запровадження воєнного стану необхідні певні українські військові сили, яких держава не має, а тому владу можуть перебрати німецькі власті, що зовсім небажано. Голові Ради міністрів пропонувалося довести про це до відому Гетьмана.

Голова Ради міністрів Ф.Лизогуб повідомив про переданий йому лист барона А. фон-Мумма з проханням призначити представників уряду до складу комісії по розподілу державного боргу Російської імперії, яка має зібратись у Берліні і в якій будуть брати участь представники РСФРР. Уряд ухвалив уточнити склад і функції комісії. Її членам надавалося право лише попереднього обговорення. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 121-121 зв., 122-122 зв., 123-123 зв., 124-124 зв., 125.*

1. Міністр внутрішніх справ на основі закону про підданство Української Держави наказав приймати на службу по міністерству виключно українських підданих. Винятки можна було зробити тільки законодавчим шляхом і у кожному випадку докладати міністрові. *Нова Рада. – 1918. – 27(14) липня.*

2. По всіх лініях залізниць України начальником центрального залізничного управління Ф.Фельдземом розіслано циркуляр, у якому говорилося, що страйк на Південно-Західних залізницях шкодить німецько-австрійським воєнним інтересам. Тих, хто заважатиме працювати

іншим, і за непокору залізничному начальству, будуть судити військово-польові суди за найсуворішими законами Німеччини. *Нова Рада*. – 1918. – 21(8) липня.

2. Начальник 2-го відділу державної варти доповів київському градоначальнику про вимоги учасників залізничного страйку і про незадоволення діяльністю міністра шляхів навіть серед службовців відділів і управління залізниці, зокрема через те, що міністр начебто знав про підготовку страйку і нічого не зробив для його попередження. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 324-325.

2. Голова управи Української спілки земств С.Петлюра звернувся до міністра внутрішніх справ з вимогою проведення слідства і виправдання в разі безпідставності арешту члена Кобеляцької народної повітової управи санітарного лікаря Н.Хмелевцевої. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 110. – Арк. 107.

5. В Києві у Софійському соборі була одправлена панахида по розстріляному більшовиками в Катеринбурзі колишньому царю Миколі II. Панахиду правили київський метрополит Антоній, два єпископи і двадцять священників. *Нова Рада*. – 1918. – 21(8) липня.

21(8) липня. Неділя.

2. В опублікованому в газеті “Нова Рада” урядовому повідомленні про страйк залізничників підкреслювалося, що офіційною причиною страйку стало незадоволення двох вимог: сплатити різницю заробітку з вересня по 15 листопада 1917 р. та відновити платню, згідно декрету радянського уряду від 11 грудня 17 р., а також забезпечити видачу харчів з інтендантських складів, а інша – визнання загального залізничного союзу, що мало забезпечити політичний вплив на державу й уряд, на що державна влада не могла піти. У багатьох випадках причиною страйків була агітація більшовицьких агентів, що прибули в Україну. *Нова Рада*. – 1918. – 21 (8) липня.

2. Союз земельних власників Ніжинського повіту Чернігівщини звертався до Київського обласного союзу земельних власників з проханням вжити заходи до оголошення у повіті військового стану і зосередження тут достатньої військової сили в зв'язку з поширенням масових виступів населення проти існуючої влади. Місцеві німецькі

військові власті вважали свої сили недостатніми для підтримання порядку. Окремо постало питання про постачання “надійних хліборобів” зброєю і організацію з них місцевих сільських загонів, які б діяли під керівництвом місцевої державної варти. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 78. – Арк. 106-107 (із зв.).*

2. Волинський губернський староста повідомив у міністерство внутрішніх справ про переростання на території губернії залізничного страйку у політичний. Виникла загроза приєднання до страйкуючих інших загонів трудящих. Через зупинку залізничного руху у західній частині Волині утворився критичний стан із постачанням населення продовольством. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 102. – Арк. 85.*

3. За наказом міністра земельних справ на місця направлені спеціальні кур’єри, які повезли всі закони і накази уряду, необхідні для роботи губернських і повітових земельних комісій, затверджених законом 15 липня. В компетенцію цих комісій входили функції колишніх “землеустроительных комиссий” і цілий ряд функцій, що стосувалися впорядкування земельних відносин і розподілу земельного фонду. *Нова Рада. – 1918. – 23(10) липня.*

4. Черкаси. Відкриття першого на Черкащині історико-педагогічного музею, заснованого при товаристві “Просвіта”. В експозиції представлено археологічні колекції, природничі збірки, кустарні і заводські вироби краю, старовинна зброя, ікони, картини. Основу колекції склали приватні збірки місцевих колекціонерів: понад три тисячі експонатів доктора Козловського зі Сміли та колекція О.Бобринського. *Наше минуле. – 1918. – №1–2. – С.25.*

8. Фінансова комісія на мирних переговорах Росії і України у Києві обговорила питання про поділ майна та боргів. Українська сторона заявила про невизнання декрету уряду РСФРР про анулювання боргів. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава. 1918 року. – К., 2002. – С.124.*

22 (9) липня. Понеділок.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала доповідь міністра

продовольства про тверді ціни на хліб і ухвалила доручити розробку цього питання особливій комісії у складі ряду міністрів. Рада міністрів відмовила у формуванні дружин для сільськогосподарських робіт, затвердила законопроекти про асигнування грошей для заготівель палива для всіх вищих шкіл України, а також про запровадження фонду “Національної бібліотеки Української Держави”, порушила питання про видачу казенної “допомоги приватним суднобудівним заводам “Наваль” і “Россуд” в Миколаєві і ухвалила передати його на обговорення відповідних міністрів і просити А.Ржепецького взяти на себе ініціативу переговорів з представником заводів. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 126-126 зв., 127-127 зв.*

4. Київ. Наказ міністра народної освіти М.Василенка губернiальним та повітовим народним (земським) і міським управам та губернiальним і повітовим комісарам справ освітніх “Про утворення національної нижчої початкової школи з початку наступного 1918-1919 шкільного року”. *Державний вістник. – 1918. – 6 вересня; Дорошенко Д. Історія України, 1917 – 1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська гетьманська держава 1918 року. – К., 2002. – С.236.*

23 (10) липня. Вівторок.

1. Рада міністрів Української Держави прийняла законопроект про набір 5 тис. осіб для комплектування Сердюцької дивізії, вироблений військовим міністром і державним секретарем. Також був схвалений законопроект про обов’язкове викладання в середніх школах українознавства і влаштування посад викладачів цього предмету, заслухана доповідь міністра сповідань про постанови Всеукраїнського православного собору і доручено йому направити патріарху Тихону послання в дусі тих положень, що були викладені в доповіді і схвалені Радою міністрів. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 128-128 зв., 129-129 зв., 130.*

3. Відновленням роботам на катеринославських заводах знов загрожували зупинка через нестачу хліба – у цей день робітники отримали тільки по чверті фунта хліба. Робітники прокатного і мартенівського

відділів заявили заводоуправлінню що за таких умов вони працювати не в змозі. *Народня воля.* – 1918. – 1 серпня (19 липня).

24 (11) липня. Серeda.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала доповідь Головноуповноваженого з ліквідації установ воєнного часу І.Кістяківського щодо змін у відчуженні майна військового відомства і ліквідації відповідних установ. Військовому міністрові пропонувалось виділити у розпорядження Головноуповноваженого для продажу за посередництвом Союзу хліборобів сільським господарям можливо більшої кількості підвод, збруї, підков тощо. Державному секретареві доручалось розглянути закон про боротьбу із спекуляцією.

Міністр фінансів доповів про діяльність міністерства за 2,5 місяці, про вжиті заходи і пропозиції, які мали сприяти поліпшенню фінансового господарства країни. *ЦДАВО України.* – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 131-131 зв., 132-132 зв.

1. П.Скоропадський затвердив Закон про обов'язковість військової повинності і про мобілізацію 5 000 чоловіків для комплектування Сердюцької дивізії.

В Законі підкреслювалося, що військову повинність мусять виконувати в свій час усі громадяни України. *Державний вістник.* – 1918, 29 липня.

2. У відповідь на телеграфно поширений циркуляр міністерства шляхів з пропозицією майстровим і робітникам вийти на роботу Центральний страйком Південно-Західних залізниць вимагав від залізничників стійкого продовження страйку. *ЦДАВО України.* – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 60. – Арк. 202.

3. П.Скоропадський затвердив “Закон про підлягання міністерству торгу і промисловості всіх установ і урядових осіб, які відають справами здобичі і розподілу усякого роду палива, та надання міністрові торгу і промисловості повноважень щодо контролю й регулювання здобичи, заготівлі й розподілу палива”. *Державний вістник.* – 1918. – 29 липня.

8. Цього дня у Відні відбувся обмін ратифікаційними грамотами між надзвичайним послом і уповноваженим міністром України В.Ліпінським та імператорським німецьким виконуючим обов'язки посла принцем Вільгельмом Шольберг-Вернігероде в справі мирного договору між Українською Народною Республікою та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною від 9 лютого 1918 р., а також в справі українсько-німецького додатку до попереднього договору. *Державний вістник. – 1918. - 1 жовтня; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.95.*

25 (12) липня. Четвер.

1. У німецькому військово-польовому суді закінчено розгляд справи колишніх міністрів УЦР В.Голубовича і О.Жуковського та урядовців Ю.Гаєвського, П.Богацького, М.Осипова і І.Красовського, яких було звинувачено в участі в арешті банкіра Доброго. Прокурор запропонував покарати О.Жуковського на 2 р. і 6 місяців ув'язнення, В.Голубовича – на 2 роки, М.Осипова – на 1 рік і 6 місяців, П.Богацького, Ю.Гаєвського і І.Красовського на 1 рік тюрми. Остаточну форму присуду мало бути винесено на закритому засіданні суду і передано на затвердження німецького коменданта м.Києва генерал-майора фон-Вейке. *Нова Рада. – 1918. – 26(13) липня.*

2. Мало відбутись загальне зібрання фабрично-заводських комітетів, делегатів і членів професійних спілок м.Києва з питання збільшення тарифів та відрядної праці. За три дні до скликання зібрання рада професійних спілок подала заявку до німецької і української комендатур. Та перед початком зборів прибув комісар політичного відділу німецької комендатури і заявив про заборону зборів. *Нова Рада. – 1918. – 27 (14) липня.*

26 (13) липня. П'ятниця.

1. Рада міністрів схвалила законопроект про відновлення казенного продажу питва, підтримала пропозицію міністра торгівлі і промисловості про створення при міністерстві фінансів міжвідомчої бюджетної

комісії для складання бюджету. По доповіді міністра праці про асигнування на громадські роботи уряд висунув вимогу, щоб витрати на них збільшували державне багатство. Це стосувалося органів місцевого самоврядування, які отримували позики на організацію громадських робіт. Безпроцентні позики визнавалися неприпустимими. Рада міністрів визначила і суми асигнувань самоуправлінням різних міст.

Рада міністрів схвалила законопроект про асигнування 200 тис. крб. у розпорядження міністра народної освіти на першочергові видатки по заснуванню Української Академії Наук в Києві, а також на завершення будівництва Ольгинської гімназії в Києві, бібліотеки Університету Св.Володимира в Києві. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 133-133 зв., 134-134 зв.*

1. П.Скоропадський затвердив закон про утворення Головної скарбниці Української Держави, ухвалений Радою міністрів. Установі вмінювалося в обов'язок приймання, зберігання і видача грошей на потреби державного урядування. Був затверджений штат Головної скарбниці. Закон вважався впровадженим з 1 червня 1918 р. *Державний вістник. – 1918. – 4 серпня.*

1. З'явився наказ міністерства внутрішніх справ про визнання з цього числа у поштово-телеграфному відомстві державною мовою українську. Нові співробітники, аби посісти певну посаду, мали володіти нею. *Державний вістник. – 1918. - 14 вересня; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.71.*

1. Скасовано інститут політичних комісарів по поштово-телеграфному відомству (наказ № 82) у зв'язку з тим, що його установи перейшли на мирний стан. *Нова Рада. – 1918. - 30 (17) липня.*

1. В зв'язку з триваючим страйком залізничників в Одесі австро-угорське командування заарештувало 288 робітників, 37 службовців, а надалі пообіцяло нові масові арешти. Через зупинки залізничного руху в місті виникли проблеми з борошном. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 102. – Арк. 101.*

2. До Києва поїздом прибули німецькі спеціалісти-залізничними з Німеччини, які зразу ж приступили до праці. *Нова Рада. – 1918. – 27 (14 липня).*

2. У газеті “Вільне слово”, Золотоноша, опублікована відозва “Від Центрального комітету Всеукраїнської ради селянських депутатів (селянських спілок)”. Вона закликала селян припинити будь-які повстання і для збереження і без того слабких сільських сил організувати по селах, волостях і повітах професійні сільські спілки для захисту своїх класових інтересів. ЦК обіцяв розіслати на місця вироблені ним статут і інструкцію. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 75. – Арк. 259.*

3. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів закон про встановлення урядового контролю і регулювання торгівлі металічними виробами. Міністру торгу і промисловості доручалося створити під час свого головування особливу нараду по металу за участю представників від зацікавлених відомств і торгово-промислових організацій. *Державний вістник. – 1918. - 4 серпня.*

4. Київ. Уряд асигнував по 500 тисяч карб. на закінчення спорудження будинку бібліотеки університету Св. Володимира та корпусу Ольгинської дівочої гімназії у Києві, а також виділив 200 тисяч карб. на початкові видатки по організації Української Академії Наук. *Державний вістник. – 1918. – 4 серпня.*

6. У зв'язку зі страйком на залізницях Київська продовольча управа повідомила, що вона не може видати хлібний пайок всьому населенню, оскільки хлібні запаси сильно зменшились. Приватні торговці хлібом за тиждень підняли ціни на хліб з 1 крб. 20 коп. до 3-4 крб. *Народня воля. – 1918. – 28(15) липня.*

6. Німецьке командування закрило у Полтаві газету “Свободная жизнь”, яку після заборони почали видавати під назвою “Наша жизнь”. За наказом штаба дислокованої тут німецької бригади було заарештовано і передано німецькому суду редактора Ляховича (зятя В.Короленка). Клопотання впливових у місті осіб про його звільнення губернський староста запропонував відхилити. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 98. – Арк. 143.*

27 (14) липня. Субота.

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави голова уряду Ф.Лизогуб доповів “Положення про генеральних бунчукових товаришів

ясновельможного Гетьмана України”, яке було схвалено з деякими поправками. По доповіді товариша морського міністра підтримано асигнування близько 4 млн. крб. на потреби морського міністерства та портів – Одеського, Миколаївського і Маріупольського. При розрахунках з судновласниками (при демобілізації флоту) Рада міністрів пропонувала домагатись порозуміння з ними. Міністр фінансів мав звернути особливу увагу на те, щоб ніякі вантажі не вивозились з українських портів у порти Криму. Асигнування у сумі понад 4,5 млн. крб. виділялося на необхідні видатки річкової транспортної флотилії.

Порушувалося питання про комісії для перегляду законоположень, які обмежували майнові права підданих Центральних держав в Україні. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 135-135 зв., 136-136 зв.*

2. Повідомлення інформаційного бюро організаційної комісії при виконкомі УСДРП (незалежних) про арешт голови Київської губернської народної управи С.Петлюри, серед інших – М.Порша. Делегації, направленої для з’ясування причин арештів, прем’єр Ф.Лизогуб заявив, що вони здійснені в порозумінні з Гетьманом і міністром внутрішніх справ. С.Петлюру і М.Порша ув’язнено як представників лівих течій, що причетні до утвореної при Спільці народних управ організації, метою якої було збройне повстання для повалення існуючого уряду Української Держави. Для попередження цього й відбулися арешти серед крайніх правих кіл російських есерів та лівих українських. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 110. – Арк. 443.*

4. Київ. На засіданні Комісії по розмежуванню справ між міністерством народної освіти та мистецтва, Головним управлінням мистецтва та національної культури та Академією наук, в якій брали участь Д.Багалій, В.Вернадський, П.Дорошенко, М.Могилянський, В.Модзалевський, Г.Павлуцький, А.Середа ухвалено рішення про заснування Національного музею. Музей створювався на базі Київського художньо-промислового і наукового музею і одержував статус автономної установи. *ЦДАВО України. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.1-2, 11-12.*

8. На сторінках газети “Нова Рада” опублікована нота міністерства закордонних справ Української Держави за підписом голови Ради

міністрів Ф.Лизогуба уряду Всевеликого Війська Донського. Вітаючи прагнення Війська Донського до самостійності, український уряд висловив здивування з приводу того, що у його Декларації поряд з оголошенням Всевеликого Війська Донського самостійною демократичною республікою наголошувалось, що це тільки до утворення у тій чи іншій формі єдиної Росії. Отже, оголошена республіка мала фактично тимчасовий статус і тому український уряд заявив, що це утруднює встановлення між ними державних кордонів. *Нова Рада. – 1918. - 27 (14) липня.*

28 (15) липня. Неділя.

1. Заарештованого напередодні голову Управи Всеукраїнського союзу земств С.Петлюру переведено з комендатури до Лук'янівської в'язниці.

Ввечері відбулось екстренне засідання Управи Всеукраїнського союзу земств, яке ухвалило постанову з приводу причин, які стали підставою для арешту її голови С.Петлюри. *Нова Рада. – 1918. - 30(17) липня.*

2. Одеса. У міському театрі відбулися збори під назвою: “Чрезвычайное собрание Украинской громады Украинского Национального союза”. Вони розглянули питання про шлях відродження українських національних шкіл в Одесі та на Херсонщині. Збори працювали легально. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 74. – Арк. 198 (зв.).*

28 – 31 липня(15 – 18). Неділя—середа.

4. Київ. Відбувся II Всеукраїнський з'їзд лікарів. У центрі уваги делегатів перебували питання громадської медицини та професійно-побутові проблеми медичних працівників. *Діло. – 1918. – 23 липня.*

4. Київ. Наказ міністра шляхів Б.Бутенка про утворення термінологічної комісії, на яку покладалося завдання розробити й перекласти українською мовою фахову лексику та документацію у галузі шляхової справи. Водночас засновувався “Термінологічний збірник міністерства шляхів”, що одержував статус урядового органу й усі вміщені у ньому пропозиції щодо термінології та ведення документації були обов'язковими для

виконання. *Державний вістник. – 1918. – 6 вересня.*

29 (16) липня. Понеділок.

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави Голова уряду Ф.Лизогуб повідомив про замах на міністра шляхів сполучень Б.Бутенка, що стався цього дня.

З позачерговою заявою виступив міністр фінансів, який повідомив, що німецьке і австро-угорське військове командування вимагають примусово приймати марки і крони за курсом, ними ж встановленим. Рада міністрів доручила міністрові закордонних справ звернутись до представників Німеччини і Австро-Угорщини з нотами протесту, оскільки існувала укладена угода між німецьким і австро-угорським командуванням і Українською Державою, що платежі марками та кронами здійснюються тільки по залізниці та пошті.

Рада міністрів розглянула ряд кандидатур на державні посади, заслухала питання про Статут і штати міністерства ісповідань. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 137-137 зв., 138.*

2. Відбулося засідання Управи Всеукраїнської спілки земств, на якому члени управи К.Мацієвич та О.Саліковський доповіли про їхню розмову з головою Ради міністрів Ф.Лизогубом з приводу арешту голови управи С.Петлюри. Прем'єр заявив, що "Всеукраїнська спілка земств давно вийшла за межі своєї компетенції й вступила на шлях політичної діяльності" і що в ній готується замах на сучасний уряд Української Держави. Члени управи заперечили ці звинувачення, заявивши, що займаються лише справами земськими і не втручаються в політику, за виключенням випадків, коли сама вона втручається у земську діяльність. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1.-Спр.254. – Арк.1 (із зв.).*

7. У ніч з понеділка на вівторок в Полтаві вбито з револьвера якогось невідомим злочинцем відомого громадського діяча, педагога і письменника, генерального секретаря освіти УНР І.Стешенка. Він приїхав з Києва і йшов пішки з вокзалу до своїх знайомих. *Народня воля. – 1918. - 4 серпня (24 липня).*

30 (17) липня. Вівторок.

1. В Києві о 2-й год* вдень зроблений замах на командуючого німецькими військами в Україні генерала-фельдмаршала Г. фон Ейхгорна та його особистого ад'ютанта капітана фон Дресслера по дорозі зі штабу на квартиру, ближче до неї. До них наблизився візник з пасажиром, який і кинув бомбу. Г. фон-Ейхгорн і його ад'ютант були важко поранені. Нападників заарештували. Ввечері генерал-фельдмаршал і його ад'ютант померли. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 110. – Арк. 443. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.87; Нова Рада. – 1918. – 31(18) липня.*

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави Ф.Лизогуб повідомив про злочинний замах на життя головнокомандуючого німецькими силами фельдмаршала Г. фон-Ейхгорна. Рада міністрів ухвалила передати німецькому послові барону А. фон-Мумму своє глибоке обурення.

На цьому ж засіданні були обрані президент і першоприсутні генеральні судді Державного Сенату.

По доповіді міністра внутрішніх справ Рада міністрів ухвалила, щоб ті, хто служить у Державній варті, складали військову присягу. Уряд схвалив законопроект про асигнування 285 млн. крб. в обрахунок кошторису цукрової монополії. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 139-139 зв., 140.*

31 (18) липня (18). Середа.

1. Рада міністрів Української Держави постановила схвалити законопроект про облік населення в містах і селищах Української Держави і запровадити його по телеграфу.

Другим питанням порядку денного було питання про тверді ціни на хліб. Рада міністрів ухвалила запровадити хлібну монополію, відкинувши введення хлібної повинності. Пропозиція встановлення твердих цін на весь рік була відхилена. Міністр продовольства в разі потреби міг застосувати право реквізиції хліба.

* За іншими джерелами – о 3-й год. дня

Рада міністрів схвалила внесений згідно побажання Гетьмана міністром юстиції і державним секретарем законопроект про тимчасове управління державою і разі смерті, важкої хвороби або виїзду за кордон Гетьмана. *ЦДАВОВУ. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 142-142 зв., 143.*

2. Одеський градоначальник повідомив до міністерство внутрішніх справ про те, що залізничний страйк “добігає кінця”, а більшість членів страйкому заарештовано. *ЦДАВО України. Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 102. – Арк. 106.*

3. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів “Закон про відновлення скарбової горілчаної монополії”. Цей акт регулював кількість виробництва горілки, встановлював контроль над продажем, визначав асигнування 10 000 карбованців на ремонт будинків і влаштування державних горілчаних складів. 135 000 000 карбованців виділялися на забезпечення у поточному році державного продажу напоїв та утворення необхідного перехідного запасу спирту, посуду і матеріалів. *Державний вістник. – 1918. - 4 серпня.*

4. Київ. Ухвалення Радою міністрів Української Держави закону про заснування в Київському, Одеському та Харківському університетах кафедр української мови, української літератури, української історії та українського права, кафедр української мови та української історії в Ніжинському історико-філологічному інституті. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник. — К., 1995. — С. 278.*

6. П.Скоропадський затвердив ухвалено Радою міністрів “Уставу про учот населення в містах і міських оселях Української Держави”. Усіх домовласників, орендарів домів, господарів готелів, мебльованих кімнат, дворів постою, а також управителів громадських будинків зобов’язували мати домові книги, записувати в них усіх мешканців. Про прибуття і від’їзд тих чи інших осіб слід було повідомляти протягом 12-24 годин державну варту. У всіх мешканців слід було обов’язково перевіряти документи. Статут цей впроваджувався в життя телеграфом. Органи преси повинні були опублікувати його до загального відома. *Державний вістник. – 1918. – 4 серпня.*

6. Вибух на складах набоїв в Одесі. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.86.*

8. Голова Української мирної делегації С.Шелухін подав до Ради міністрів записку про хід переговорів з делегацією РСФРР, в якій висловив сумнів щодо бажання російської сторони укласти мир з Українською Державою. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.120.*

Липень.

1. Повідомлення Генерального штабу П.Скоропадського про кількість німецького війська в Україні (Таврія – 50 тис., район Катеринослава – 35 тис., район Харкова – 65 тис., між Білгородом та Гомелем – 50 тис., в тилу (на захід від Дніпра) – 100 тис., загалом – 300 тис. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1. – К., 1967. – С.249.*

4. Київ. В Українському народному університеті відкрито курси для підготовки керівників історичних екскурсій по Україні. До викладання залучені відомі вчені: проф. Г.Павлуцький, В.Прокопович, В.Козловська, Т.Ернст, М.Біляшівський, А.Грабар. *Дорошенко Д. Історія України, 1917 – 1923. У двох томах. – Т.ІІ. Українська Гетьманська держава 1918 року. – К., 2002. – С.253.*

Початок серпня.

2. Український національний союз – координаційний осередок опозиційних гетьманатів сил українського національного руху виник в результаті приєднання до Українського національно-державного союзу широкого спектру українських політичних партій, громадських організацій та профспілок. Його утворення розглядалося як певний крок до створення єдиного національного фронту. В переддень антигетьманського повстання до УНС приєднувалися: УПСР, УПСС, УСДРП, окремі лідери центральної течії УПСР, Українська партія хліборобів-демократів,

6. Вибух на складах набоїв в Одесі. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.86.*

8. Голова Української мирної делегації С.Шелухін подав до Ради міністрів записку про хід переговорів з делегацією РСФРР, в якій висловив сумнів щодо бажання російської сторони укласти мир з Українською Державою. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.120.*

Липень.

1. Повідомлення Генерального штабу П.Скоропадського про кількість німецького війська в Україні (Таврія – 50 тис., район Катеринослава – 35 тис., район Харкова – 65 тис., між Білгородом та Гомелем – 50 тис., в тилу (на захід від Дніпра) – 100 тис., загалом – 300 тис. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1. – К., 1967. – С.249.*

4. Київ. В Українському народному університеті відкрито курси для підготовки керівників історичних екскурсій по Україні. До викладання залучені відомі вчені: проф. Г.Павлуцький, В.Прокопович, В.Козловська, Т.Ернст, М.Біляшівський, А.Грабар. *Дорошенко Д. Історія України, 1917 – 1923. У двох томах. – Т.ІІ. Українська Гетьманська держава 1918 року. – К., 2002. – С.253.*

Початок серпня.

2. Український національний союз – координаційний осередок опозиційних гетьманатів сил українського національного руху виник в результаті приєднання до Українського національно-державного союзу широкого спектру українських політичних партій, громадських організацій та профспілок. Його утворення розглядалося як певний крок до створення єдиного національного фронту. В переддень антигетьманського повстання до УНС приєднувалися: УПСР, УПСС, УСДРП, окремі лідери центральної течії УПСР, Українська партія хліборобів-демократів,

Селянська спілка, всеукраїнські спілки – вчительська, залізнична, поштово-телеграфна, лікарська, студентська, Українське правниче та Кирило-Мефодієвське товариства, центр “Просвіт”, Холмський комітет, Галицько-Буковинська, Кримська та Чорноморська Українські ради. Головна Рада УНС діяла у Києві. З часу утворення до 18(5) вересня 1918 р. його очолював А.Ніковський. Потім до 14(1) листопада – В.Винниченко, з 14(1) листопада до січня 1919 р. – М.Шаповал. Відділення УНС діяли у Харкові, Катеринославі, Одесі, Полтаві, Вінниці, Кам’янці-Подільському, Кременчуці. Поміrkована частина членів УНС схилилася до легальної діяльності, порозуміння з гетьманською владою, прагнучі демократично-парламентського ладу, закріплення самостійної Української Держави, домагалася від П.Скоропадського включення до уряду українських міністрів. З проголошенням гетьманської грамоти від 14(1) листопада 1918 р. про федерацію з Росією і призначення прем’єром прихильника відродження єдиної Росії Г.Гербеля УНС виступив ініціатором антигетьманського повстання і для керівництва ним створив Директорію. Після перемоги повстання УНС намагався знайти своє місце у новій системі владних органів, але на початок січня 1919 р. він зійшов з політичної арени. Спроба М.Шаповала відновити його після Трудового конгресу кінця січня 1919 р. також зазнала невдачі через протест ЦК УПСР. *Відродження. – 1918. – 27 грудня; Нова Рада. – 1918. – 6, 7 та 8 листопада, та ін.; Малий словник історії України. - К., 1997. – С.413-414.*

4. Київ. Початок нелегального виходу газети “Боротьба” – органу ЦК УПСР (боротьбистів).

Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — К., 1995. — С.279.

1 серпня (19 липня). Четвер.

1. Гетьман затвердив “Закон про перетворення управління Одеського міського отамана” (про переіменування “градоначальника” на міського отамана, а канцелярії градоначальника – на канцелярію Одеського міського отамана). В межах довіреної території міський отаман мав керуватися загальними законами про права, обов’язки та відповідальність

“градоначальників” і губернських комісарів згідно постанови колишнього російського Тимчасового уряду від 19 вересня 1917 р. та іншими законами, які стосувалися губернських старост. Цей закон вважався діючим з 1 липня 1918 року. *Державний вістник. – 1918. - 8 серпня.*

1. П.Скоропадський затвердив “Закон про бунчукових товаришів при Гетьманові України”. Згідно цього закону тепер так іменували колишніх гетьманських генеральних секретарів. Вони мали виконувати усі доручення Гетьмана і мали права товаришів міністрів. *Державний вістник. – 1918. - 8 серпня.*

1. П.Скоропадський затвердив “Тимчасовий закон про Верховне управління Державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і пересування поза межами Держави Ясновельможного гетьмана всієї України”, ухвалений Радою міністрів.

В разі хвороби або смерті управління тимчасово переходило до колегії верховних правителів Держави, яка складалася з 3-х осіб: одного її члена заздалегідь призначав сам Гетьман, другого обирав Державний сенат, а третього – Рада міністрів. Колегія вирішувала справи більшістю голосів. *Державний вістник. – 1918. - 4 серпня.*

1. Державна варта направила усім губернським і повітовим старостам та міським отаманам циркуляр з роз’ясненням порядку надання німецьким та австро-угорським військам “повного сприяння при придушенні безпорядків”. Усім представникам адміністративної влади на місцях також пропонувалося входити у тісну взаємодію “с благомыслящей, надежной частью населения, склоняя ее помочь чинам державной варты сообщением сведений о готовящихся выступлениях, вредных элементах в ее среде и местах сокрытия оружия”. Адміністративній владі вмінялося в обов’язок забезпечити на місцях агентурну мережу. В разі виникнення безпорядків – негайно повідомляли німецькому і австро-угорському командуванню. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 31. – Арк. 32 (із зв.).*

2. ЦК КП(б)У та Центральний Всеукраїнський ВРК звернулися до робітників і селян України з відозвою готуватися до загального збройного повстання, наголосивши, що сила мас у їхній свідомості та

організованості. Пропонувалося негайно завершувати роботу по створенню широкої мережі ВРК і ні в якому разі не вдаватися до бойових кроків без наказу КП(б)У та Всеукраїнського центрального ВРК. На порядок денний висувалися завдання згуртувати сили і готуватися до повстання. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.250-254; ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 113. – Арк. 91-94.*

2. На сторінках газети “Народня воля” опубліковано “Статут Всеукраїнської Ради селянських спілок”, у першому параграфі якого зазначалось, що для захисту класових і професійно-економічних інтересів всього українського селянства засновуються за єдиним планом на місцях, в губерніях і повітах селянські спілки з Всеукраїнською Радою селянських спілок на чолі. У Статуті визначався склад селянських спілок, права і обов’язки їхніх членів, про загальне керівництво тощо. *Народня воля. – 1918. – 1 серпня (19 липня).*

4. Київ. Павло Скоропадський затвердив закон про обов’язкове вивчення української мови і літератури, історії та географії України в усіх середніх навчальних закладах, починаючи з 1918 – 1919 навчального року. *Державний вістник. – 1918. – 8 серпня.*

4. Київ. Відкриття Всеукраїнського з’їзду діячів професійної освіти. *Нова Рада. – 1918. – 26 червня.*

4. Коломия. Відкриття краєвої школи кошикарства та килимарства. *Діло. – 1918. – 31 липня.*

1 – 3 серпня(19 – 21 липня). Четвер – субота.

4. Київ. Відбувся Всеукраїнський з’їзд діячів комерційної освіти. *Нова Рада. – 1918. – 27 червня.*

2 серпня (20 липня). П’ятниця.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала доповідь голови мирної делегації С.Шелухіна про хід роботи мирної конференції на переговорах з РСФРР.

Рада міністрів на пропозицію німецького посла барона А. фон Мумма призначила членів комісії на передбачених переговорах про договір на постачання Німеччині хліба. Частково було заслухано доповідь міністра закордонних справ про реорганізацію міністерства та зовнішню політику.

З позачерговою заявою виступив міністр внутрішніх справ про запропоновані німецькою військовою владою заходи для боротьби з спекуляцією. Рада міністрів наголосила на тому, що вже видано закон про спекуляцію і ведеться боротьба з нею, а також проводиться реформа продовольчих управ. Отже, будь-які заходи в цьому напрямку зайві. Були схвалені зміни до законопроекту про українське громадянство щодо терміну подачі заяв громадянами, які бажали змінити його. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 144-144 зв., 145.*

4. Київ. Затвердження гетьманом закону “Про утворення фонду Національної бібліотеки Української держави”. Метою фонду було негайне придбання й систематизація книг, бібліотек, рукописів, мап тощо. Зазначалося, що у книгозбірні має бути якнайповніше представлений відділ україніки та зібрані всі пам’ятки духовного життя українського народу. *Державний вістник. – 1918. – 8 серпня.*

3 серпня (21 липня). Субота.

1. Рада міністрів Української держави схвалила внесені міністром внутрішніх справ Положення про організацію департаменту Державної варті і його штати з деякими змінами та доповненнями щодо влаштування прикордонних спостережних пунктів. Міністру внутрішніх справ доручалось розробити положення про ці пункти.

Було схвалено законопроект морського міністра про перетворення колишнього Балтійського “корабле устроительного и механического” заводу в Миколаєві на самостійний казенний завод Української Держави, а також підтверджено асигнування на спорядження українських поїздів, що направлялись в РСФРР. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 146-146 зв., 147.*

4. Берестя. Заснування Учительської спілки Холмщини, Підляшшя,

Полісся й Західної Волині. Одним із завдань організації зазначалася протидія полонізації населення. До спілки відразу вступило понад 100 осіб. *Дорошенко Д. Історія України, 1917 – 1923. – У двох томах. – Т. II. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С. 239.*

4 серпень (22 липня). Неділя.

1. Затриманий на місці замаху на фельдмершала Г. фон-Ейхгорна невідомий під час допиту назвався Борисом Донським, селянином Рязанської губернії. Він засвідчив, що зробив замах за постановою ЦК партії есерів у Москві. *Народня воля. – 1918. - 4 серпня (24 липня).*

1. Вийшло розпорядження окупаційного командування в Одесі передавати військовому судові і покаранню на смерть через повішення агітаторів за участь у залізничному страйку. *ЦДАВО України. – Ф. 1216. – Оп. 1. – Спр. 74. – Арк. 65.*

1. Ввечері до Києва прибув призначений командуючим всіма німецькими військами в Україні генерал-полковник Кірбах. *Народня воля. – 1918. - 9 серпня (27 липня).*

5 серпня (23 липня). Понеділок.

1. Рада міністрів Української Держави на своєму засіданні ухвалила з деякими змінами законопроект про перетворення Київського народного українського університету на Київський державний університет та законопроект про заснування Кам'янець-Подільського українського університету.

Рада міністрів заслухала доповідь міністра шляхів про хід страйку на залізницях та ухвалила закон про зміну закону про 8-ми годинний робочий день від 25 січня 1918 р.

На пропозицію Гетьмана П. Скоропадського внесено поправку в закон від 1 серпня 1918 р. про Верховне управління Державою. *ЦДАВО України. – Ф. 1064. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 148-148 зв., 149-149 зв., 150-150 зв., 151.*

1. Центральний військово-революційний комітет, отримавши повідомлення від штабу Чернігівської і північної частини Полтавської губерній, керованого М. Кропив'янським, про початок повстання, видав

наказ № 1 про загальне збройне повстання в Україні. Одночасно партизанським загонам у “нейтральній зоні” була дана директива виступити на підмогу повстання. Цей наказ з’явився до вироблення чіткого загального плану повстання, не враховував постанову наради представників підпільних більшовицьких військових штабів. *Второй съезд Коммунистической партии (большевиков) Украины. 17-22 октября 1918 г. Протоколы.* – К., 1991. – С.166-167; *ЦДАВО України.* – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 119. – Арк. 120; *Українська РСР в період громадянської війни. 1917-1920 рр.* – У трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – К., 1967. – С.424.

2. У Сквирському повіті почало розгортатися повстання селян з 5 серпня у південних волостях, з якими перервався телефонний зв’язок, а на 9 серпня виступ поширився на північну частину повіту. Через тривожне становище у Сквирі за згодою німецького командування заборонили перебування на вулиці, в’їзд і виїзд з міста після 9-ї вечора, користування телефоном приватним особам, на залізницю відрядили особливий загін державної варти. В ніч на 11 серпня повстанці атакували Сквиру, але були відкинуті. 12 серпня під Соколовим Бродом зазнав поразки півторатисячний загін повстанців в бою з формуванням державної варти. Але повстання розгорталось і надалі. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг.* – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.266,303-305; *ЦДАВО України.* – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 72. – Арк. 206-207.

4. Київ. У складі Головного управління мистецтва та національної культури створено відділ пластичних мистецтв, який мав опікуватися справами малярства, скульптури, архітектури в Україні, а також розвитком художньої освіти. Завідував відділом професор кафедри історії мистецтв університету Св. Володимира, декан історико-філологічного факультету Українського державного університету Г. Павлуцький. *ЦДАВО України.* – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.1. – Арк 3–6.

4. Київ. Відділ охорони пам’яток старовини і мистецтва Головного управління мистецтва та національної культури звернувся з листом до настоятелів київських монастирів та причтів, в якому наголошувалося

на необхідності збереження всіх ушкоджень, що нагадували про події 1917–1918 рр., недоторканими як на культових, так і на цивільних спорудах. *ЦДАВО України.* – Ф.2201. – Оп.1. – Спр.1201. – Арк 27–30зв.

5. Київ. Постанова міністра ісповідань про те, що за умов невідділення в Україні церкви від держави духовні консисторії не можуть бути ліквідовані, а призначення їхніх секретарів повинно відбуватися лише за згодою міністерства, причому з світських осіб. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної Ради).* – К., 1997. – С.105.

6. Київ. Затвердження гетьманом постанови про організацію громадських робіт з метою надання місць праці безробітним. Зокрема, такі роботи влаштувалися у Києві по укріпленню Андріївської гірки, у Ніжині – по спорудженню мостів через р.Остер, а також по впорядкуванню території біля могили Т.Шевченка. *Державний вістник.* – 1918. – 15 серпня.

6 (24) серпня). *Вівторок.*

1. Рада міністрів Української Держави схвалила законопроекти міністра торгівлі і промисловості про надання йому особливих прав у регулюванні зовнішнього товарообміну та про відпуск коштів на утримання Тимчасового управління у справах морських перевезень.

Рада міністрів заслухала доповідь Головноуповноваженого про ліквідацію установ воєнного часу і труднощі, з якими він зустрічається у цій роботі.

Раді міністрів доповів міністр шляхів сполучення про стан залізничного руху, перевезення продовольчих вантажів і запропонував створити окремі комісії для розгляду справ залізничних службовців, що бажали повернутись на роботу. Рада розглянула ряд законопроектів, переданих Малою радою, в тому числі про відпуск коштів службовцям земельних комітетів. *ЦДАВО України.* – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 152-152, 153-153 зв.

1. Нарада міністра внутрішніх справ з представниками австро-угорського та німецького головного командування в Одесі, яка відбулася в

квартирі одеського градоначальника обговорила питання: про реквізиції приміщень, про хлібну кризу, що насувалася, про попередню цензуру друку, про охорону порту Одеси. У засіданні взяли участь: міністр внутрішніх справ І.Кістяковський, німецький генерал-лейтенант граф Вальдерзее, начальник штабу військово-імператорського королівського губернатора Одеси майор І.Ріттер фон Гемпель, радник військового губернатора майор Ф.Хорват, уповноважений голови Ради міністрів, генерал від кавалерії Раух, командир 3-го Українського армійського корпусу генерал-лейтенант Березовський і одеський градоначальник В.Мустафін. Представник австро-угорського командування запропонував утворити в Одесі українським урядом спеціальний реквізиційний орган. Щодо кризи з постачанням населення хлібом констатували: хліба вистачить на 6 днів, якщо зменшити норму до пів фунта до душу.

В питанні про пресу визнали необхідним обов'язковий перегляд цензурою гранок газет військового характеру, інші матеріали віддавали під контроль комітету в справах друку при управлінні градоначальника, не дозволяючи залишати в газетах білі плями. Гранки мали передаватися контролюючим інстанціям не пізніше 12-ї ночі. В справі поліпшення охорони порту нарада запропонувала за угодою з австро-угорським і німецьким командуванням ввести туди державну варту та призначити агентів карно-розшукового відділення. *ЦДАВО України. – Ф.1. – Спр.247. – Арк. 5-5 зв. – 6.*

1. Губернський староста Херсонщини повідомив директору департаменту державної варту про співчуття солдатів-русинів австро-угорської армії українцям, про заперечення ними намірів командуючого русинськими частинами у Єлисаветграді князя Вільгельма стати "королем України". Вони заявили: "Ми короля не хочемо". *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 77. – Арк. 79.*

4. Київ. Затверджена постанова Ради міністрів про асигнування органам місцевого самоврядування 5 мільйонів карбованців для відкриття з 1 серпня 1918 р. чотирьохсот вищих початкових шкіл. *Державний вістник. – 1918. – 10 серпня.*

4. Київ. Постановою Ради міністрів вдові відомого українського

драматурга М. Кропивницького – Надії Василівні Кропивницькій призначено одноразову допомогу та довічну державну пенсію. *Державний вістник. – 1918. – 10 серпня.*

7 серпня (25 липня). Середа.

1. Рада міністрів заслухала повідомлення голови уряду Ф.Лизогуба про ноту представника австро-угорського командування, якою підтверджувалась вимога, щоб військовозобов'язані галичани на 31 серпня н.ст. з'явилися у розпорядження австро-угорських військових властей. Рада міністрів ухвалила, що ця вимога суперечить умовам Брестського мирного договору і тому міністр закордонних справ Української Держави має висловити протест австро-угорському командуванню.

Голова Ради міністрів повідомив, що Гетьман П.Скоропадський звертає увагу на досить гостре квартирне питання. Уряд ухвалив доручити міністру шляхів розробити проект добудови будинків.

Заслухавши повідомлення голови уряду Ф.Лизогуба про доповідну записку С.Шелухіна про хід мирних переговорів з делегатами радянського уряду, Рада міністрів ухвалила доручити мирній делегації підготувати дипломатичну ноту для вручення німецькому послу в Україні. Було заслухано доповідь міністра закордонних справ.

По заяві міністра народної освіти про арешт німецькими властями ректора Університету св.Володимира проф. Е.Спекторського Рада міністрів висловила різкий протест. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 154-154 зв., 155.*

1. З'явився секретний лист директора департаменту державної варті Київському губернському старості про застосування карних заходів проти учасників повстання у Звенигородському повіті. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. –Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.265.*

1. Центральний військово-революційний комітет видав наказ № 2, яким скасував наказ № 1. Місцевим організаціям рекомендувалось мобілізувати сили робітників і селян на посилення партизанської війни.

Проте вже в ніч на 8 серпня почався виступ ніженських повстанців,

яким було покладено початок збройному повстанню на Чернігівщині. *Второй съезд Коммунистической партии (большевиков) Украины. 17-22 октября 1918 года. Протоколы.* – К. 1991. – С.103-105; *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. - Сборник документов и материалов.* – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн1. – К., 1967. – С.269-270.

8. Підписано попередню угоду урядів Української Держави та Всевеликого війська Донського про визначення кордонів між ними і взаємне визнання незалежності й суверенності. Цей документ доповнювався “Додатковою секретною угодою” уповноважених донського та гетьманського урядів, згідно з якою останній зобов’язувався якнайшвидше постачити донському війську озброєння та військове спорядження з розрахунку на три корпуси з майна, що залишилося “понад кількість, необхідну для укомплектування кількості українських військ, встановленої за угодою з Центральними державами”.

Український національний союз 30 серпня 1918 р. ухвалив резолюцію-протест, заявивши, що “українське громадянство та народ ніколи не примиряться з фактом відокремлення українського народу на Донщині. Проте вимоги переглянути угоду успіху не мали. Пізніше, в середині листопада 1918 р. уряд Української Держави телеграмою запропонував урядам Дону, Кубані, Тереку, Грузії та представникові Добровольчої армії об’єднати сили для боротьби з радянською владою. Для обговорення питання про відбудову єдності Росії та майбутнього існування пропонувалося зібратися у Києві. *ЦДАВО України.* – Ф.3766. – Оп.1. – Спр. 146. – Арк. 8; Спр. 126. – Арк. 3, 4; *Гриценко А. Політичні сили у боротьбі за владу рад в Україні (кінець 1917 р. – початок 1919 р.).* – К. – 1992. – С.33-34.

8 серпня (26 липня). Четвер.

8. Визнавши Всевелике Військо Донське за суб’єкт міжнародного права, Українська Держава уклала з ним договір, який передбачав і встановлення кордону між ними, який проходив по межі Катеринославської, Харківської і Воронежської губерній. Обидві сторони погодилися на приєднання до України певних площ на схід в районі Маріуполя. Для

остаточного розв'язання цього питання утворили спеціальну комісію. Українська сторона сподівалася, що це дозволить прискорити процес визначення кордонів з РСФРР, але це тільки загальмувало справу. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, 1999. – С.350.*

9 серпня (27 липня). П'ятниця.

1. Рада міністрів Української Держави розглянула позачергову заяву міністра шляхів сполучення і ухвалила створити особливу комісію під головуванням Ф.Лизогуба і терміново розглянути порушені питання. Голова уряду повідомив про призначення М.Василенка наказом Гетьмана П.Скоропадського президентом Державного Сенату.

Військовий міністр доповів про розквартирування і витрати на утримання восьми корпусів, для чого Рада міністрів асигнувала у його розпорядження 20 млн. крб.

Рада міністрів схвалила законопроект про доповнення затвердженого Гетьманом П.Скоропадським 8 липня 1918 р. закону про тимчасові ревізійні комісії по перевірці діяльності органів місцевого самоврядування.

Рада міністрів постановила взяти на державний кошт похорон колишнього генерального секретаря І.Стешенка. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 158-158 зв., 159-159 зв.*

10 серпень (28 липня). Субота.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала доповідь С.Завадського про розгляд в Малій раді законопроектів міністерства продовольства про скасування органів цього відомства і про передачу справи продовольства для населення органам місцевого самоврядування.

По доповіді прем'єра Ф.Лизогуба уряд виділив певну суму на благодійні справи гетьмана П.Скоропадського за його визначенням. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 160-160 зв., 161-161 зв.*

1. П.Скоропадський затвердив постанову Ради народних міністрів про скасування повноважень Головної комісії в справах виборів до Установчих зборів Української Народної Республіки, про утворення комісії

по ліквідації Головної комісії та виборчого бюро, які діяли за часів Центральної Ради, і асигнування в розпорядження міністра внутрішніх справ 10 000 карбованців на утримання ліквідаційної комісії і її канцелярії. До цього органу входили по одному представнику мінюсту, міністерства внутрішніх справ, державного контролю, а також від міського та земського самоурядувань. Голову комісії призначав Гетьман, членів – відповідні міністерства. *Державний вістник. – 1918. – 15 серпня.*

1. П.Скоропадський затвердив ухвалену Радою народних міністрів постанову про асигнування авансу в сумі 10 000 карбованців на утримання: губернських і повітових земельних комісій, губернських і повітових земельно-ліквідаційних комісій, комісій, які розглядали справи про право на врожай 1918 р. *Державний вістник. – 1918. – 15 серпня.*

1. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою народних міністрів статут Українського державного банку і асигнування коштів до його основного капіталу. Державний банк безпосередньо підлягав міністру фінансів. Загальне керівництво ним покладалося на Раду банку та його директора, якому належала виконавча влада. Центральному керівництву банку підлягали відділи кредитних білетів, місцевих інструкцій, центральна бухгалтерія і канцелярія. *Державний вістник. – 1918р. – 17 серпня.*

1. Начальник освідомчого відділу при київському градоначальнику доповів директору департаменту державної варті про зростання агітації за підготовку повстання проти уряду Української Держави та німецьких властей, в т.ч. агітаторами з Росії. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп1. – Спр. 60. – Арк. 208 (із зв.).*

1. В Одесі відбулося об'єднання організацій українських есерів, соціал-демократів та самостійників в Український національний союз, який розгортав частково легально – через посередництво культосвітніх установ, частково таємно роботу по підготовці повстання в Україні з метою повалення влади Гетьмана та його уряду “за стремление их к русской ориентации”. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.2. – Спр.1. – Арк. 4 (із зв.).*

1. З Києва на Дон виїхало 4 ешелони добровольців (ешелон налічував до 300 чол.). Всі добровольці – колишні офіцери. *Народня воля. – 1918. - 11 серпня (29 липня).*

1. В Києві о 5-й год. попівдні біля Лук'янівської в'язниці був прилюдно повішений вбивця генерала Г. фон-Ейхгорна есер Д.Донской. Вирок був винесений німецьким військово-польовим судом і затверджений відповідною вищою владою. *Народня воля.* – 1918. - 16 серпня (3 серпня).

4. Київ. Наказом гетьмана М.Василенко призначений міністром народної освіти та мистецтва. *Державний вістник.* – 1918. – 20 серпня.

5. Київ. Затвердження гетьманом закону про надання права міністерству ісповідань вирішувати окремі справи, що належали до компетенції євангелістсько-лютеранської консисторії. Міністерство ісповідань одержало можливість видавати дозвіл особам євангелістсько-лютеранського віросповідання вступати в шлюб з нехристиянами, а також вирішувати інші питання по згоді з місцевим пастором, за винятком справ про розлучення. *Державний вістник.* – 1918. – 15 серпня.

11 серпня (29 липня). Неділя.

2. Газета “Народня воля” повідомила, що на залізницях Лівобережної України страйк майже повністю припинився. На правобережних залізницях рух поїздів відновився, але працювали не всі робітники. Страйк продовжувався на Коростенському та Сарненському відділах. На інших залізницях страйк припинено, за винятком окремих залізничних вузлів. *Народня воля.* – 1918. - 11 серпня (29 липня).

2. Згідно постанови ЦК Української партії соціалістів-самостійників тимчасово виконувати обов'язки голови партії призначався присяжний повірений О.Андрієвський. До складу Національного союзу партія делегувала: до Президії – О.Андрієвського і в Союз – редактора газети “Самостійник” – С.Макаренка (тимчасово). *Народня воля.* – 1918. - 11 серпня (29 липня).

12 серпня (30 липня). Понеділок.

1. На засідання Ради міністрів Української Держави внесено штати особистого конвою гетьмана П.Скоропадського, які було передано в Малу раду для розгляду в екстреному порядку.

Голова уряду Ф.Лизогуб повідомив про службову поїздку в Німеччину

і про тимчасове виконання обов'язків Голови Ради міністрів М.Василенком. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 162-162 зв., 163-163 зв.*

2. Делегацію Глухівського повіту Чернігівської губернії, обрану з представників місцевої влади, міського самоуправування і земства, союзу земельних власників і населення повіту уповноважили порушити перед Гетьманом та відповідними міністрами і головою української делегації на переговорах з делегацією РСФРР і передати до міністерства внутрішніх справ вимоги щодо перегляду демаркаційної лінії, яка відрізала після визначення нового кордону від Глухівського повіту Есманську, Уланівську, Марчихіно-Будлянську та Ямпільську волості. Причому зазначалося, що у волостях якраз час збирати до 40 000 десятин озимих хлібів і такі ж площі ярових посівів, не кажучи вже про 20 000 десятин лук, як природніх, так і засіяних кормовими травами. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 78. – Арк. 137.*

13 серпня (31 липня). Вівторок.

1. Рада міністрів схвалила внесений міністром праці “Статут міністерства праці” з рядом змін та поправок та запропонований державним секретарем законопроект про штати Державної канцелярії. Питання про термінологічну комісію при Міністерстві юстиції було передано на розгляд міністру юстиції і державному секретарю.

Рада міністрів прийняла законопроект про порядок передачі і зміни прізвища, законопроект про відрахування на пенсійний та інвалідний капітали з сум урядовців державних установ та інші. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 164-164 зв., 165-165 зв., 166-166 зв.*

2. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів Тимчасовий статут київської православної духовної академії, яка визначалася як “вища богословська наукова та шкільна інституція”. Академія підлягала віданню Вищої церковної влади в Україні, утримувалася на кошти Державної скарбниці за допомогою церкви. Керувала нею академічна рада, як безпосередньо, так і через ректора, проректора та правління. *Державний вістник. – 1918. – 27 серпня.*

4. Київ. Затвердження гетьманом тимчасового Статуту Київської

духовної академії. У Статуті зазначалося, що Київська православна духовна академія є вищою богословською науковою та шкільною інституцією, що має своїм завданням розвиток православної богословської науки, викладання богослов'я та інших предметів з метою надання бажаним особам вищої богословської освіти. До навчальних курсів введено історію України, українську мову, історію українського письменства, історію західноруської церкви та історію українського права. Утримання академії здійснювалося за державні кошти та з допомогою церкви. Навчальний заклад одержував значну автономію. *Державний вістник. – 1918. – 27 серпня.*

14(1) серпня. Середа.

1. На засіданні Ради міністрів з позачерговою заявою виступив міністр юстиції у зв'язку з переходом законодавства і діловодства урядових установ на українську мову. Державний секретар доповів про вироблений окремою нарадою законопроект про відновлення козацтва.

Рада міністрів відхилила пропозицію Союзу земств про збір коштів в країні для полонених, проте ухвалила асигнувати у розпорядження Гетьмана П.Скоропадського 1 млн. крб. для надання допомоги військовополоненим–українцям. Рада міністрів розглянула питання про упорядкування управління частини губерній, до яких приєднано ряд повітів у прикордонних землях. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.б. – Арк. 167-167 зв., 168-168 зв.*

1. В ніч на 14 серпня ц.р. в Могилівському повіті розпочалося повстання у Куківській волості і частинах Вендичанської, Лучинецької, Нарішевської волостей. Для придушення виступу туди були направлені австрійські війська з Могильова-Подільського і викликано допомогу із Жмеринки. Начальник австро-угорської 6 стрілецької бригади навіть порушив питання про оголошення повіту на військовому стані. В ході придушення повстання австро-угорськими військами багато учасників виступу були повішені і розстріляні. На тих селян, які навіть не брали участі у повстанні, були накладені контрибуції у понад 2 млн. крб. Скрізь було спалено багато будівель (у с.Ялтушкове – 137, слободі Ялтушківській – 131, у Кукавці – 12, стільки ж у Следзях). Населення багатьох сіл зазнало тілесних покарань. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.325; 279-280; ЦДАВО України. –*

Ф.1216. – Оп.2. – Спр. 1. – Арк. 13.

5. Київ. Відбулося спеціальне засідання Ученого комітету при міністерстві ісповідань за участю міністра В.Зіньківського присвячене темі “Християнська освіта у школі і поза нею”. Міністр обстоював ідею конфесійної школи (православних навчальних закладів), які б давали релігійну освіту й виховання, чого не могли забезпечити світські школи, в яких зростало відчуження від релігії. Однак члени Ученого комітету розкритикували позицію Зіньківського. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.66.*

15 (2) серпня. Четвер.

1. Стало відомо про приїзд в Україну з радянської Росії агітаторів, завданням яких була підготовка повстання в Київській, Полтавській та Чернігівській губерніях. Сформовані за їх допомогою повстанські загони мали прорвати фронт зсередини і об'єднатися з наступаючими з території РСФРР більшовицькими загонами. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 110. – Арк. 225.*

8. Голова Української мирної делегації С.Шелухін передав російській делегації ноту з повідомленням, що Україна визнала республіку Всевеликого війська Донського суверенною державою і уклала з нею договір щодо кордонів і вимагала від Росії також негайного визначення прикордонних меж в районі Вигоньського озера та Новохоперська. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.127-128.*

16 (3) серпня. П'ятниця.

1. В.о. голови Ради міністрів М.Василенко повідомив про тяжку втрату гетьмана П.Скоропадського у зв'язку з смертю його сина Павла Скоропадського.

Рада міністрів схвалила з деякими поправками проект тимчасового положення про організацію Державного контролю. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 169-169 зв., 170-170 зв., 171-171 зв.*

17 серпня (4). Субота.

1. На території Чернігівського повіту утворено військово-революційний комітет для керівництва підготовкою збройного повстання з метою повалення влади Гетьмана. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 119. – Арк. 18-19 (із зв.).*

4. Київ. Затвердження гетьманом закону про перетворення Київського народного українського університету в Київський державний український університет. Реорганізований навчальний заклад складався з чотирьох факультетів: історико-філологічного, фізико-математичного, правничого та медичного. Мовою викладання визначалася українська мова. *Державний вістник. – 1918. – 29 серпня.*

4. Київ. Гетьман затвердив ухвалений Радою міністрів закон про заснування з 1 липня 1918 р. Кам'янець-Подільського державного українського університету. Новий навчальний заклад складався з чотирьох факультетів, причому у 1918 р. мали відкритися історико-філологічний та фізико-математичний факультети з двома відділеннями – математичним та природничо-історичним. *Державний вістник. – 1918. – 29 серпня.*

18 (5) серпня. Неділя.

2. У Києві відбувся з'їзд усіх губернських старост Української Держави. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 264. – Арк. 1.*

20 (7) серпня. Вівторок.

1. На засіданні Ради міністрів з доповіддю про тяжкий стан військово-полонених українців в Німеччині і Австро-Угорщині виступив міністр закордонних справ і запропонував якнайскоріше заслухати законопроект військового міністра про військовополонених та повідомлення О.Кістяківського про стан військовополонених в Турції і Болгарії, що і було прийнято урядом.

У позачерговій заяві міністр продовольства С.Гербель повідомив, що німецький посол барон А. фон-Мумм вимагає дати чітку відповідь, чи зберігає Рада міністрів хлібну монополію, чи ні. Рада міністрів доручила міністру закордонних справ проінформувати німецького посла в

Україні з питання про хлібну монополію.

Рада міністрів схвалила доповідь міністра юстиції про утворення при міністерстві особливої комісії для розгляду громадянських і карних законів та прийняла законопроект про порядок судочинства у деяких карних справах.

Був прийнятий законопроект про надання міністру внутрішніх справ права до виборів міських і земських гласних затверджувати замість усунених земських і міських управ новий склад, або окремих їх членів. Згідно іншого законопроекту, до запровадження нового положення про губернські і земські установи будь-які губернські і земські зібрання можна було проводити тільки з дозволу міністра внутрішніх справ. Губернським старостам і міським начальникам надавалось право реквізиції військового обмундирування і спорядження.

Рада міністрів підтримала законопроект про відкриття кредитів на утримання духовних семінарій та духовних шкіл.

Рада міністрів попросила Гетьмана П.Скоропадського відповісти генералу Гренеру, що уряд не може погодитись на його втручання у законодавчу політику Української Держави (мова йшла про схвалений Радою міністрів закон про врегулювання взаємовідносин між земельними власниками і орендарями). *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 173-173 зв., 174-174 зв., 175.*

1. В зв'язку з відомостями про розгортання в Україні більшовицької пропаганди завдяки отриманню з радянської Росії коштів і “разлагающего” впливу діяльності мирної делегації виникла пропозиція про необхідність ліквідації останньої. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 110. – Арк. 289-290.*

21 (8) серпня. Середа.

1. На засіданні Ради міністрів міністр внутрішніх справ порушив питання про долю грошових сум рад робітничих і солдатських депутатів, що перебували на зберіганні в різних кредитних установах. Рада міністрів доручили йому та міністру фінансів з'ясувати цю справу. Йшлося й про невикористані грошові суми, відпущені ВРНГ Російської

радянської республіки Бельгійському металургійному товариству.

Рада міністрів розглянула також проект тимчасових правил про проведення виборів губернських і земських гласних. Міністр землеробства повідомив про пропозицію німецьких властей створити особливу комісію для обговорення закону про урегулювання договірних відносин між власниками і орендарями, але Рада міністрів вважала це недоцільним. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 176-176 зв., 177-177 зв.*

3. В Києві у приміщенні державного банку відбулась нарада представників організацій землевласників усіх губерній України під головуванням міністра фінансів А.Ржепецького для обговорення питання про майбутню діяльність державного земельного банку. Завданням цього банку мало стати утворення земельного фонду, з якого можна було б дрібним землевласникам продавати землю, а також посередницька діяльність у справі продажу великих маєтків за бажанням їх власників. *Народня воля. – 1918. - 1 вересня (19 серпня).*

5. Київ. На засіданні Ученого комітету при міністерстві ісповідань з метою підвищення ефективності праці в напрямі християнської просвіти народу вирішено створити три спеціальні комісії: з питань поліпшення викладання Закону Божого в школі; видання книг і брошур для народу та інтелігенції; організації культурно-просвітницьких гуртків для читання публічних лекцій і курсів з питань віри й Церкви. Окремо були створені також наукові комісії: з видання Святого Письма українською мовою; з вироблення програм з української мови та літератури, перероблення програм з російської мови і літератури для духовних шкіл; з вироблення програм з історії Української церкви, географії та історії України. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.56.*

22 (9) серпня. Четвер.

1. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів статут організації департаменту державної варти, який складався з директора, віце-директора, урядовців для особливих доручень, начальників відділів, секретаря та інших службовців. До обов'язків департаменту входило:

попередження і запобігання злочинам, охорона громадського порядку, нагляд за діяльністю місцевих установ варту, кадрові призначення, охорона прикордонної смуги, видача дозвілів на проживання в Україні чужоземцям, нагляд за торгівлею акоголем, контроль за виконанням законів та правил щодо паспортів тощо. *Державний вістник*. – 1918. – 20 та 22 серпня.

2. В Києві відбулось засідання ЦК селянських спілок, на якому заслухано доповідь про організацію при ЦК Спілки Прес-бюро. Першим його завданням мала стати правдива інформація про події на місцях, а по-друге - обслуговування інформаціями і зв'язок з усіма селянськими спілками, що було надзвичайно важливим для об'єднання їх діяльності. *Народня воля*. – 1918. – 25(12) серпня.

8. Обмін грамотами про мир між Українською Державою і Туреччиною. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 р. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.95.*

23(10) серпня. П'ятниця.

1. На засіданні Ради міністрів міністр закордонних справ повідомив, що з надруковане в німецьких газетах інтерв'ю з головою українського уряду Ф.Лизогубом, передане невірною. Уряд доручив Д.Дорошенку підготувати спростування для газет.

Рада міністрів знов розглядала проект тимчасових правил про вибори губернських і повітових земських гласних, схвалила проект закону про перегляд губернських і повітових земських кошторисів. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 178-178 зв., 179- 197 зв.*

2. На сторінках “Народньої волі” опубліковано Статут організаційного комітету центральної течії соціалістів-революціонерів. *Народня воля*. – 1918. – 23(10) серпня.

4. Київ. Затверджено постанову Ради міністрів про заснування у Києві Державного драматичного театру та надання йому фінансової допомоги. *Державний вістник*. – 1918. – 31 серпня.

4. Київ. Згідно затвердженого закону Ради міністрів міністерство народної освіти та мистецтва одержало кредити на розвиток позашкільної освіти та дошкільного виховання – 5 949 350 карб. та 500 000 карб.

відповідно. *Державний вістник*. – 1918. – 3 вересня.

4. Київ. Наказом гетьмана Павла Скоропадського професора університету Св. Володимира Володимира Івановича Лучицького призначено директором Геологічного комітету. *Державний вістник*. – 1918. – 6 вересня.

24 (11) серпня. Субота.

4. На засіданні Ради міністрів Української Держави обговорювалось питання про надання приміщення для Державного українського університету, якому ухвалили передати приміщення Київського артилерійського училища.

Рада міністрів ухвалила рішення заборону про забудови передмість міста – Звірінця і Телички та; про припинення орендних відносин на казенних земельних ділянках військового відомства в районі Київської фортеці-складу. *ЦДАВО України*. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 184-184 зв., 185.

4. Київ. До міністра народної освіти прибула делегація Берестейських учительських українських курсів на чолі з комісаром освіти Холмщини. Висловивши подяку міністрові за допомогу в організації перших українських курсів на Холмщині, члени делегації висловили сподівання на подальшу підтримку учительства з боку уряду. *Дорошенко Д. Історія України, 1917 – 1923. – У двох томах. – Т. II. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.239.*

8. “Особое совещание” (уряд А.Денікіна) ухвалило постанову “беззастережно заборонити” призначення на громадські та державні керівні посади осіб, помічених у симпатіях до української влади, особливо тих, кого свого часу призначав гетьманський уряд або Центральна Рада. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т. II. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.82.*

8. Російська мирна делегація заявила протест проти визнання Україною Донської республіки. Тим часом Росія відкрито претендувала на Крим, хоч наприкінці вересня 1918 р. в українській пресі вже було офіційно опубліковане повідомлення про очікуване незабаром прибуття до Києва делегатів Криму для розв’язання питання про злиття останнього

з Україною. *Известия ВЦИК.* – 1918. - 27 августа, 25 сентября.

26 (13) серпня. Понеділок.

5. Київ. Законом Ради міністрів внесено зміни до 280-ї статті “Уставу Духовних Консисторій”, відповідно з якими ухвалили ввести до складу Духовних Консисторій мирян, які обираються у кількості не більше двох осіб. *Державний вістник.* – 1918. – 3 вересня

5. Київ. Гетьман затвердив постанову Ради міністрів про текст присяги на вірність військовій службі в Українській Державі для осіб іудейського віросповідання. *Державний вістник.* – 1918. – 31 серпня.

8. Рада міністрів заслухала заяву міністра закордонних справ про необхідність розробити разом з представниками Донського уряду текст додаткової угоди з торгово-фінансових питань до вже ратифікованої передвступної угоди з цим урядом від 7 серпня 1918 р.

Рада міністрів дозволила вивезти з України препарати для виноградарників для боротьби з шкідниками на прохання Феодосійської земської управи.

Уряд заслухав доповідь голови мирної делегації С.Шелухіна про прийняту нею постанову у зв'язку з інтерв'ю Голови Ради міністрів Ф.Лизогуба, що було опубліковано в газетах.

Рада міністрів схвалила законопроект про перейменування колишніх державних російських університетів і Вищих технічних учбових закладів у державні.

Рада міністрів підтвердила, що Брест-Литовським мирним договором скасовані всі закони, якими під час війни були обмежені права підданих Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії і Туреччини; встановила граничні ціни на цукор; схвалила пропозицію міністра закордонних справ про необхідність повідомляти через послів про офіційні делегації чи приїзд офіційних осіб Української Держави. *ЦДАВО України.* – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 186-186 зв., 187-187 зв., 188-188 зв.

28 (15) серпня. Середа.

2. У Катеринославі в приміщенні редакції газети “Вперед” та клубу

“Культура и знание” відбувся обшук, під час якого були вилучені “Звернення Всеукраїнського комітету РСДРП “об’єднаної” про тактику боротьби робітничого класу і соціал-демократії проти існуючого ладу, “Статут Катеринославської організації РСДРП” тощо. Про антигетьманську позицію газети свідчили також матеріали про створення обласного центру профспілок, резолюції наради РСДРП Катеринославщини від 11-14 травня 1918 р., заява завкому заводу “Сіріус” – “Геть гетьманщину” та інші. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 115. – Арк. 71-74 (із зв.).*

4. Львів. Публікація львівською газетою “Діло” відкритого листа українських громадян Поділля до міністра внутрішніх справ Української Держави з приводу погіршення матеріального становища та переслідування української інтелігенції. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник. — К., 1995. — С.280.*

29 (16) серпня. Четвер.

1. Рада міністрів Української Держави схвалила Тимчасове положення про створення міських дум і про вибори гласних до них; прийняла доповнення міністра внутрішніх справ до закону про тимчасові ревізійні комісії для утворення діяльності органів місцевого самоврядування, затвердженого гетьманом П.Скоропадським 8 червня 1918 р.

Рада міністрів схвалила законопроект, розроблений Окремою нарадою, про відновлення “Вільного козацтва”, але більшістю у 6 голосів проти 5 постановила, що воно запроваджується як приватна організація, а Державному секретарю було доручено відредагувати його устав у відповідності з зауваженнями, висловленими членами уряду.

Рада міністрів заслухала заяву міністра продовольства про відносини, що виникли між його міністерством і представниками німецьких властей і доручила ряду міністрів – продовольства, фінансів та торгівлі і промисловості розпочати переговори, порушуючи питання про хлібну монополію, вигідну Українській Державі. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 194-194 зв., 195.*

1. За розпорядженням німецьких військових властей в селі П'ятовське, Стародубського повіту на Чернігівщині спалено 94 оселі, а в селі Янькове – 63 через те, що понад 30 їхніх жителів билися на боці більшовиків. У вигляді контрибуцій німці забрали худобу, хліб та різне майно селян. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 79. – Арк. 38 (із зв.).*

4. Київ. Затверджено статут Миргородського художньо-промислового інституту, створеного на базі Миргородської художньо-промислової школи ім. М. Гоголя. Інститут був середнім навчальним закладом з двома відділеннями – декоративного мистецтва та керамічним. Програмою інституту передбачався трирічний курс навчання з правом вступу до Української Академії мистецтва або Академії народного мистецтва. Очолив навчальний заклад професор Української Академії мистецтв, відомий архітектор, мистецтвознавець, дослідник та збирач народного мистецтва В. Кричевський. *ЦДАВО України. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.3, 10, 14, 23.*

6. Київ. Затвердження гетьманом закону про порядок передачі та зміни прізвищ. Постановлялося, що усі прохання про зміну прізвища подаються до гетьмана через міністра юстиції. Рішення оголошуються у “Державному вістнику”. *Державний вістник. – 1918. – 31 серпня.*

30(17) серпня. П'ятниця.

4. Київ. Постановою Ради міністрів засновано “Державну драматичну школу” з метою підготовки працівників для народних театрів.

Державний вістник. – 1918. – 7 вересня; Дорошенко Д. Історія України, 1917 – 1923 рр. У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.253.

4. Київ. Постановою Ради міністрів асигновано 40 тисяч карбованців на заснування книгозбірні при міністерстві закордонних справ. *Державний вістник. – 1918. – 14 вересня.*

5. Київ. Затверджено постанову Ради міністрів про допомогу священно- та церковнослужителям православної церкви, а також Холмській семінарії та Кам'янець-Подільській духовній школі на реєвакацію, Білгородській духовній школі на ремонт приміщень після більшовиць-

кого розгрому та Єдинецькій духовній школі на її облаштування на новому місці. *Державний вістник*. – 1918. – 7 вересня.

5. Київ. Уряд асигнував у розпорядження міністра ісповідань 300 тисяч карбованців на видання у 1918 р. популярного часопису, призначеного для висвітлення серед широкого загалу читачів питань церковно-громадянського, церковно-національного та християнсько-апологетичного змісту. *Державний вістник*. – 1918. – 14 вересня.

31 (18) серпня. Субота.

2. У Катеринославі розпущено Раду профспілок. Роботу припинено, приміщення зачинено. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.306.*

10. Одеса. О 15-й 20 розпочалися вибухи набоїв в артилерійських сховищах неподалік від станції Одеса-Застава. Сила вибухів була такою великою, що у місті, навіть на Андріївському лимані, ламалося скло у вікнах. Вибухи тривали протягом 10 годин, а потім з перервами продовжувалися до 2 вересня 1918 р. В місті виникла паніка. Населення прилеглих районів рятувалося на Французькому бульварі, на лиманах, у порту. Було багато поранених розбитим склом. На місце лиха негайно прибули представники української адміністрації та австрійського командування. Працювали санітарні автомобілі, пожежні зағони. Сховища оточили австрійські солдати. Об'єкт належав, як австрійцям, так і українським частинам. Висловлювалася версія терористичного акту, але потім її відкинули. Від вогню загинуло 110 сховищ, помешкання начальника станції Застава, приймальня лікаря, кілька вантажних вагонів тощо. Зареєстровано 40 вбитих та 100 поранених. Небезпеку усунули лише на 3 вересня. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 43. – Арк. 1 (із зв.)*.

Не пізніше 1 вересня (19 серпня).

2. Київський ЦК Всеукраїнської залізничної спілки звернувся до трудівників залізниць із закликом продовжувати боротьбу за свої права. Відозва кликала до згуртування їхніх лав, до підтримки єдиної нелегальної

Всеукраїнської залізничної спілки – “молодшого брата Всеросійської спілки”, до відтворення єдиної спілки без різниці національностей, до збирання коштів для створення страйкового фонду. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.317-318.*

Початок вересня.

1. Відбулася нарада губернських старост та міських отаманів. Її учасників вітав міністр внутрішніх справ від імені Гетьмана та підпорядкованого йому міністерства. Він подякував присутніх за чотиримісячну плідну працю. Аналізуючи політичну ситуацію в країні, він підкреслив, що Українська Держава “може йти шляхом свого національного розвитку лише за умови широкої політичної терпимості (толерантності)” і повної свободи окремих політичних партій обстоювати їхні ідеї та погляди. В налагодженні життя суспільства велика роль відводилася місцевому самоуправлінню, виділялися питання про піклування про найбільш бідніше населення міста і села, процеси купівлі-продажу землі, в т.ч. за сприянням Державного земельного банку. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 5. – Арк. 21-22 (із зв.).*

2 вересня (20 серпня). Понеділок.

1. На засіданні Ради міністрів гетьманський господар М.Хоненко порушив питання про переїзд “дома” гетьмана П.Скоропадського в приміщення царського палацу – Маріїнський палац, який займало міністерство внутрішніх справ. Шістью голосами проти шести при перевазі голосу голови уряду Ф.Лизогуба, Рада міністрів постановила такий переїзд небажаним. Рада міністрів розглянула питання про виділення авансу на витрати штабу Гетьмана П.Скоропадського.

Рада міністрів схвалила кандидатуру М.Сливинського представником Української Держави при уряді Всевеликого Війська Донського. Міністри продовольства та торгівлі і промисловості доповіли про засади договору про поставки Центральним державам хліба та укладення з ними валютного договору. Рада міністрів доручила при укладенні

договору домовитись про заміну частини хліба поставками цукру і спирту і наполягати, щоб оплата за них проводилась марками і кронами. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 232-232 зв., 233.

3 вересня (21 серпня). Вівторок.

1. Київ. Лист Гетьмана П.Скоропадського до голови Ради народних міністрів з повідомленням про тимчасовий від'їзд до Німеччини і, згідно з тимчасовим законом від 31 липня 1918 р. про Верховне управління державою на випадок смерті, тяжкої хвороби або перебування гетьмана поза межами держави, передачу останнім на час його відсутності справ Голові Ради народних міністрів Ф.Лизогубу. За постановою Сенату призначалися інші тимчасові керівники Української Держави – члени колегії верховних правителів.

Оповідення про це опубліковано у “Державному вістнику”. *Державний вістник. – 1918. – 6 вересня.*

1. Київ. Міністерство внутрішніх справ у циркулярі отаманам усіх районів залізничної варті повідомило про початок її діяльності на залізницях. Поряд з контролем за порядком і безпекою руху, за збереженням вантажів, чини залізничної варті мали постійно стежити, щоб біля вантажних поїздів не було сторонніх осіб і звертати увагу на умови життя залізничних службовців, виявляючи тих, рівень життя яких не відповідає їхньому заробітку. Ці відомості зосереджувалися у карно-розшуковому відділі. Особливому нагляду підлягали цінні вантажі. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 35. – Арк. 32 (із зв.).

2. У Миколаєві відбувся з'їзд військово-революційних комітетів Херсонської губернії за участю представників Одеси, Миколаєва, Херсона, Єлисаветграда та інших міст. З'їзд відзначив інтенсивну діяльність ВРК по створенню на місцях повстанських революційних організацій. У постановках зазначалося, що ВРК ведуть роботу у двох напрямках: по підготовці широких мас робітників і селян до повстання за встановлення радянської влади і організації з них бойових загонів, завданням яких було знесення ворога шляхом знищення його дрібних частин, оволодіння зброєю та припасами, нападів на казарми тощо.

Для паномірного керівництва губерньського ВРК підпорядкована йому територія поділялася на округи, обслуговування залізничних станцій доручалося обласному ВРК. Йому ж підпорядковувалися усі окружні ВРК, які мали подавати йому звіти кожні два тижні. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.319.*

4. Київ. Уряд асигнував у розпорядження міністра народної освіти та мистецтва 400 тисяч карбованців для організації роботи гімназій та інших середніх навчальних закладів, які відкриваються на кошти місцевого самоврядування. *Державний вістник. – 1918. – 7 вересня.*

5. Кам'янець-Подільський. Відбувся Подільський єпархіальний з'їзд духовенства й мирян. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Української Центральної ради). – К., 1997. – С.105.*

5 вересня (23 серпня). Четвер.

1. На сторінках газети “Народня воля” опубліковано звернення Головної Ради галицьких, буковинських та угорських українців в Києві, яка зважаючи на загрозу Українській Державі зовні та отримавши згоду уряду, ухвалила організувати знову січових стрільців і закликала всіх українців вступити до їх лав. *Народня воля. – 1918. - 5 вересня (23 серпня).*

6. З'явилися повідомлення про хвилювання населення Феодосії через нестачу продовольства і голод. Поліція виявилася безсилою стати на перешкоді розгрому магазинів та пограбування приватних осель. Викликані до міста війська відкривали вогонь, були вбиті і поранені. *Беднота. – 1918. – 7 септября; Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1. – К., 1967. – С.322.*

6 вересня (24 серпня). П'ятниця.

1. На засіданні Ради міністрів було повідомлено, що у зв'язку з хворобою М.Василенка тимчасово виконуючим обов'язки голови уряду призначено міністра фінансів А.Ржепецького.

А.Ржепецький повідомив про результати переговорів з представниками Центральних держав про умови договору про поставку їм хліба, цукру і спирту. По всіх пунктах цього договору було досягнуто домовленості, крім цін на цукор, тому Рада міністрів ухвалила, що продаж цукру по цінам нижчим, ніж в Україні, неприпустима і треба вимагати погодження на ціну, схвалену урядом в засіданні 4 вересня 1918 р.

Рада міністрів схвалила проект валютного договору з Центральними державами.

Уряд прийняв рішення надати допомогу всім потерпілим в м.Одесі від вибуху, виділивши 500 тис. крб.; відпустити на утримання корпусу прикордонної сторожі 5 млн. крб.; військовому міністерству 30 млн. крб. на вересень 1918 р. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 236-236 зв., 237-237 зв., 238.*

2. З цього дня у Миколаєві тимчасово була закрита газета “Путь социал-демократа” через висловлення в багатьох її статтях недовіри і ворожості до уряду Української Держави. Пізніше. 16(3) жовтня газету закрили остаточно. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 77. – Арк. 190-190 зв.*

4. Київ. Затверджено ухвалений Радою міністрів закон про прийняття на державні кошти та постійне утримання 40 чоловічих гімназій та 10 реальних шкіл, які міністерство народної освіти та мистецтва відкриває з початку 1918–1919 н.р. *Державний вістник. – 1918. – 17 вересня.*

7 вересня (25 серпня). Субота.

1. Одеський градоначальник В.Мустафін повідомив у міністерство внутрішніх справ, що вибух на артилерійських складах підготували більшовики, ліві есери та члени Центрстрайкому міста. Їм вдалося підкупити одного з австрійських вартових і організувати підкоп. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг.. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.326-327.*

4. Київ. Міністр народної освіти та мистецтва видав циркулярне роз-

порядження про обов'язкове введення предметів українознавства у програми іспитів на посаду "вчителя початкової школи". *Державний вістник*. – 1918. – 3 жовтня.

9 вересня (27 серпня). Понеділок.

1. На засіданні Ради міністрів голова української мирної делегації на переговорах з делегацією РСФРР С.Шелухін доповів про хід роботи мирної конференції. Рада міністрів схвалила законопроект про ввіз в Україну без мита книг та різного роду видань. Уряд заслухав доповіді міністрів фінансів, торгу і промисловості та продовольчих справ про проекти валютного і торгового договору, вироблені у ході переговорів з представниками Центральних держав. *ЦДАВО України*. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 239-239 зв., 240.

2. В Харкові відбулося засідання представників партійних та інших організацій міста на якому ухвалено організувати філію Українського Національного Союзу. Ініціатором скликання засідання став Український клуб. Була обрана тимчасова організаційна рада Союзу. *Народня воля*. – 1918. - 21 вересня (8).

10 вересня. (28 серпня). Вівторок.

2. При військовому міністерстві почала працювати Головна геодезична управа, яка мала забезпечити потреби усіх державних інституцій України у різного роду картах, планах. Містилася вона на Бульварно-Кудрявській, 18 а, там же розміщувалася Головна комора карт усієї України. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 36. – Арк. 77.

5. Київ. Затверджено ухвалений Радою міністрів закон про звільнення від акцизного та митного оподаткування виноградного вина, що ввозиться з-за кордону християнськими церквами та монастирями для релігійних цілей. *Державний вістник*. – 1918. – 17 вересня.

8. На засіданні Ради міністрів ухвалено грамоту Гетьмана П.Скоропадського про ратифікацію Брест-Литовського мирного договору, вирішено опублікувати в "Державному Вістнику", зазначивши схвалення її Радою міністрів.

Рада міністрів схвалила законопроект про подальше існування комісії для розгляду законодавчих справ, створеної при міністерстві внутрішніх справ законом від 17 липня 1918 р. та асигнування коштів на її утримання.

Рада міністрів підтримала призначення К.Лоського в.о. уповноваженого при уряді Фінляндії та інших урядовців на державні посади. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 242-242 зв.*

8. Російська мирна делегація оголосила декларацію про незгоду із запропонованими українською делегацією 24(11) серпня ц.р. пропозиціями щодо кордонів між РСФРР та Українською Державою. Російська сторона наполягала на збереженні кордонів, визначених мирним договором між Росією і Центральними державами у Брест-Литовську. Гострі суперечки виникли навколо питання про приналежність Криму, Донської області тощо. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, 1999. – С.325-326.*

8. Відбулися переговори представників Української Держави (С.Гутник), Німеччини (А. фон-Мумм) та Австро-Угорщини (граф. І.Форгач), в результаті яких з'явилася угода щодо визначення обсягів заготівель і поставок з України у ці держави хліба та продовольства взагалі. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1.– К. – 1967. – С.335-336.*

11 вересня(29 серпня). Середа.

4. Сімферополь. Відбулося спільне засідання вчених товариств і громадських організацій, присвячене майбутньому відкриттю Таврійського університету. *Отчет о деятельности Таврической Ученой архивной Комиссии за 1918 год // Известия Таврической архивной комиссии. – Симферополь, 1920. – № 57. - С. 64.*

12 вересня (30 серпня). Четвер.

1. На засіданні Ради міністрів порушено питання про вербування

добровольців до Південної-Добровольчої армії А.Денікіна. Уряд ухвалив, щоб представники військового міністерства з'ясували ставлення німецького командування до цього.

Рада міністрів схвалила законопроект про надання міністру внутрішніх справ, губернським старостам, столичним отаманам права видання обов'язкових постанов та застосування кари в адміністративному порядку в питаннях охорони громадського порядку, спокою та благоустрою (штраф не більше 3 тис. крб. або арешт на термін не більше 3 місяців).

З деякими змінами Рада міністрів схвалила Тимчасове положення про заходи щодо осіб, які загрожували безпеці Української Держави та її правопорядку, а також законопроект про вилучення з обігу кредитних білетів в 100 крб. зразку 1917 р., випущених згідно постанові Центральної Ради від 19 грудня 1917 р. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 243-243 зв., 244-244 зв.*

13 вересня (31 серпня). П'ятниця.

3. На засіданні Ради міністрів заслухано доповідь міністра продовольчої справи про стан з продовольством в країні та міністра шляхів сполучень про можливість перевезень залізницями. Рада міністрів виробила ряд невідкладних заходів, як то: про підготовку наливного судна для відправки хліба в Батумі, щоб отримати мастильні і освітлювальні матеріали; вжити надзвичайних заходів для ремонту рухомого складу на залізницях, тощо.

Рада міністрів зобов'язала військового міністра передати майно постійних складів військового відомства Головноуповноваженому, щоб відкрилась можливість виділити з цих складів майно, необхідне для потреб Української армії, і ліквідувати інші запаси. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 245-245 зв., 246.*

14 (1) вересня н.ст. Субота.

1. Рада міністрів схвалила законопроект про реквізицію приміщень, потрібних для державних установ. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 247-247 зв., 248-248 зв., 249.*

1. На засіданні Ради міністрів в о. голови уряду М.Василенко запропонував усім відомствам, щоб підвладні їм установи подавали відомості про протиправні дії німецьких і австро-угорських військових властей. Міністр фінансів повідомив про незаконну реквізицію німецькими військовими властями патоки, необхідної для винної монополії. Уряд постановив висловити різкий протест німецьким властям, оскільки це було порушенням укладеного торгового договору.

Рада міністрів уповноважила міністра торгівлі і промисловості разом з міністром шляхів сполучень підписати додатковий договір з урядом Всевеликого Війська Донського відносно спільного регулювання питань, що стосувались Донецького басейну, не чекаючи підписання загального договору.

У відповідь на порушення австрійськими властями питання – видавати обов'язкові постанови щодо громадян України, які завдавали шкоди інтересам підданих Австрії, уряд заявив, що погодитись на це він не може, оскільки це порушує суверенні права Української Держави. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 247-247 зв., 248-248 зв., 249.*

2. У Києві відбулося пленарне засідання Українського національного союзу за участю представників інших міст, ЦК Всеукраїнської ради селянських спілок. Серед інших було ухвалено рішення “вести всіма можливими засобами боротьбу проти гетьмана”. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 109. – Арк. 7.*

2. В Києві відбулося засідання пленуму Центрального Комітету селянських спілок з представниками губернських комітетів. Були заслухані доповіді з місць, висловлені побажання знаходити можливість проводити професійну та культурно-просвітню роботу. У доповіді ЦК говорилось про велику організаційну роботу в центрі і на місцях – відновилися селянські спілки, які були розгромлені майже повсюдно. При ЦК організовано Пресбюро. ЦК допоміг в організації центральної течії українських есерів. Ухвалено домагатись належного законодавства в справі взаємовідносин на селі, готуватися до виборів у земства та ін. *Народня воля. – 1918. - 19, 21 (6, 8) вересня.*

16 (3) вересня. Понеділок.

1. Рада міністрів на своєму засіданні схвалила законопроект про зміни в діючому Положенні про утворення міських дум і про вибори гласних до цих дум та висловила подяку комісії та І.Дякову за доопрацювання цього Положення.

Рада міністрів висловила різкий протест з приводу розстрілів без будь-якого суду на території Російської Республіки громадян, серед яких чимало і українців. Уряд ухвалив звернутись до всіх держав світу з закликом сприяти припиненню незаконних розправ, встановленню гарантій недоторканності патріарха Тихона та захистити українців, що проживали на території РСФРР.

Рада міністрів прийняла законопроект про надання міністру внутрішніх справ права призначати нових членів міських управ замість тих, що вийшли у відставку. На пропозицію Головноуповноваженого по управлінню і ліквідації установ військового часу, Рада міністрів розглянула питання про окрему змішану комісію для з'ясування угоди з німецьким командуванням відносно розподілу військового майна. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 250-250 зв., 251-251 зв..*

1. Київ. Колегія верховних правителів Української Держави затвердила ухвалений Радою народних міністрів “Закон про проведення виборів губерніальних і повітових земських гласних”, скасувала постанову Тимчасового уряду Росії від 21 травня 1917 р. і ухвалила нові правила проведення виборів. У примітці зазначалося, що цей закон тимчасово не поширюється на Холмську та Гродненську губернії. *Державний вістник. – 1918. – 21 вересня.*

1. Київ. Начальник Особливого відділу штабу Гетьмана доповів начальнику штабу про підготовку замаху на П.Скоропадського групою осіб, які 15 вересня збиралися на вул. Прорізній, 14. Обрані шляхом жеребкування особи 17 вересня мали виїхати до Німеччини. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 71. – Арк. 49.*

4. Київ. Павло Скоропадський затвердив закон про проголошення українськими державними вищими школами колишніх російських шкіл, які знаходяться на території України. Зокрема, державними університетами

України оголошено Київський св. Володимира, Харківський і Новоросійський в Одесі. Державними вищими технічними школами України проголошено Катеринославський гірничий інститут, Харківський технологічний інститут, Харківський ветеринарний інститут і Київський політехнічний інститут. *Державний вістник*. – 1918. – 24 вересня.

4. Київ. Постановою Ради міністрів встановлено двадцять стипендій для підготовки професорів та вчителів вищих навчальних закладів з українською мовою викладання. Стипендія у розмірі від 5000 до 7200 карбованців терміном на два роки надавалася за призначенням міністра народної освіти та мистецтва. Стипендіати зобов'язувалися скласти іспит на науковий ступінь або підготувати дисертацію. *Державний вістник*. – 1918. – 21 вересня.

4. Київ. Постановою Ради міністрів на видання тижневика “Віра та Держава” асигновано 90000 карбованців. *Державний вістник*. – 1918. – 24 вересня.

5. Київ. Постановою Ради міністрів Київському єпархіальному управлінню було передано у власність ділянку скарбової землі, де вбито Київського митрополита Володимира. На цьому місці передбачалося спорудити церкву-каплицю та заснувати просвітницько-філантропійну установу. *Державний вістник*. – 1918. – 24 вересня.

17 (4) вересня. Вівторок.

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави міністр фінансів доповів про угоду, укладену Німеччиною з радянським урядом про збитки, завдані Німеччині під час війни, і про ту частину цих збитків, виплата яких покладена на Українську Державу. Рада міністрів визнала що пропозиція Німеччини не відповідає інтересам України, оскільки вона не може взяти будь-яку частину зобов'язань Російської держави до погодження з усіма частинами території колишньої імперії. До того ж, визначити долю платежів України ні юридично, ні фактично неможливо. Деякі претензії, що увійшли до загальної суми у 6 млрд. крб., для України не обов'язкові в силу Брестського мирного договору.

Міністр фінансів вніс законопроект про обіг в Україні облігацій

позик, випущених або гарантованих колишнім російським урядом, і про сплату відсотків по купонам цих позик. Законопроект з деякими доповненнями був схвалений Радою міністрів. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 252-252 зв., 253-253 зв.*

2. Київ. Всеукраїнський залізничний з'їзд, делегати якого спрямували рішення на повалення існуючої влади в Україні, розповсюдив відозву із закликом до боротьби за це, для чого рекомендувалося об'єднати залізничників в єдиний революційний союз. Крім того, для інтенсивнішої боротьби із загальним ворогом – австро-німецько-гетьманським командуванням пропонувалося організувати на місцях революційні групи. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 60. – Арк. 459.*

4. Київ. Рада міністрів ухвалила закон про відкриття при Київському політехнічному інституті електротехнічного факультету. *Державний вістник. – 1918. – 24 вересня.*

6. Київ. За законом Ради міністрів передмістя Деміївка та Саперна Слобідка прилучено до міста Києва. *Державний вістник. – 1918. – 24 вересня.*

18 (5) вересня. Середа.

1. Рада міністрів схвалила законопроект про запровадження східно-європейського часу і про створення кафедри бактеріології при університеті.

Вирішено було припинити митну війну з Кримом, оскільки його представники заявили про бажання розпочати переговори про умови об'єднання Криму з Україною. При цьому Рада міністрів зазначила, що вона йде назустріч населенню півострова, яке не може реалізувати врожай фруктів і винограду. Уряд Української держави з дозволу Гетьмана П.Скоропадського ухвалив це рішення за умови прибуття в Київ представників Криму для переговорів щодо об'єднання Криму з Україною. Міністру фінансів пропонувалось зняти огляд з вантажів, що відправлялись з Києва до Криму. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 254-254 зв., 255.*

1. Нарада комісії із з'ясування питання про часткову евакуацію з

Києва урядових, громадських та приватних установ під головуванням товариша міністра внутрішніх справ С.Варун-Секрета за участю представників усіх міністерств розглянула питання про визначення мети, структури і компетенції комісії і вироблення невідкладних заходів щодо розвантаження міста. Ухвалили насамперед обмежити в'їзд до Києва. Міністерствам же доручалося визначити, які установи евакуювати в першу чергу і які приміщення потрібні для них на новому місці. Те ж саме доручалося і приватним установам. Для підготовки евакуації населення градоначальнику пропонувалося здійснити перепис.

Міністерство праці у поданні до міністерства внутрішніх справ від 25 вересня ц.р. вважало необхідним вивезти з міста благодійні заклади (наприклад, богадільні), правління деяких залізниць, бо всі вони теж розміщувалися в інших містах. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 20. – Арк. 1, 23 (із зв.).*

4. Київ. Лист міністра народної освіти і мистецтва М.Василенка до міністра внутрішніх справ І.Кістяківського і голови Ради міністрів Української Держави Ф.Лизогуба з наполяганням на необхідності вжити негайних заходів для збереження наукових скарбів Криму і заборони розкопок без дозволу відповідних інституцій. *Відродження. – 1918. – 25 вересня.*

4. Харків. Відкриття єврейського радянського театру “Унзер Вінкль” (“Наш куточок”), створеного групою письменників і театральних діячів. Репертуар складався з творів Шолом-Алейхема, Ш.Аша, Д.Пінського, П.Гіршбейна, інсценівок оповідань А.Аверченка. *Рибаків М.О. Хрещатик відомий і невідомий. – Київ, 2003. – С.308..*

19 (6) вересня. Четвер.

1. У Києві працював з'їзд губернських старост. Державний секретар гетьманського уряду І.Кістяковський заявив, що досвід революції довів, що “місцеве самоурядування, збудоване на протидержавному виборчому законі, знижило місцеве господарство та повернуло здорове господарче життя земств і міст в боротьбу політичних програм”. *Цит. за: Реєнт О. У робітнях історичної науки. – К., 1999. – С.113.*

2. Катеринослав. Після закриття газети “Вперед” вона знову відкрилася під назвою “Начало” і зберегла своє антиурядове спрямування. В огляді матеріалів видання до початку жовтня наголошувалося на внесенні “у професійні спілки елементів політичної боротьби”. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 115. – Арк. 197-203 (із зв.).*

20 (7) вересня. П'ятниця.

1. Рада міністрів схвалила законопроекти про випуск Державним земельним банком першої серії 5% свідчень на 300 млн. крб.; про чергове асигнування на потреби мирної делегації, що вела переговори з представниками РСФРР; про право підготовки і захисту дисертацій на вечний ступінь у всіх вищих школах України; про визнання державним Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька.

Рада міністрів схвалила проект відповіді голови української мирної делегації С.Шелухіна на заяву радянської делегації з приводу відмови України вести з нею переговори про кордони України з Донською областю. Рада міністрів рекомендувала твердо відстоювати позицію щодо демаркаційної лінії визначеного кордону у переговорах з делегацією РСФРР.

Уряд виділив 500 тис. крб. на придбання у державну власність для національних музеїв предметів національної старовини та мистецтва. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.6. – Арк. 256-256 зв., 257-257 зв., 258-258 зв.*

8. Нота української делегації про порушення урядом РСФРР умов перемир'я від 12 червня 1918 р.

Мова йшла про процедуру реєстрації громадянства для українців в Росії і для росіян в Україні, і зазначалося про ускладнення цього процесу в Росії. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, 1999. – С.327-330.*

21 (8) вересня. Субота.

1. Опубліковано в газеті “Народня воля” Статут Українського Національного Союзу, у якому говорилось, що його метою є утворення міцної

самостійної української держави, боротьба за законну владу на Україні відповідальну перед парламентом. Рада Національного Союзу складалася з представників усіх політичних українських партій і української Селянської спілки на паритетних засадах (по 3 чол.), із представників українських, громадських, наукових і професійних організацій (по 1-у чол.). Виконавчим органом Союзу була виборна президія. В губернських і повітових містах організовувались філії Союзу. *Народня воля.* – 1918. – 21(8) вересня.

21-22 (8-9) вересня. Субота-неділя.

2. В Києві відбулась конференція соціалістів-федералістів. У доповідях з місць відзначалось тяжке становище, у якому перебували українські партійні і культурні організації, значна русифікація на харківщині і полонізація на Волині. Конференція ухвалила, що треба домагатися зміцнення міжнародного становища України через визнання її як самостійної держави. Стосунки нових держав, що утворилися з розпадом російської імперії, мають ґрунтуватись на повній пошані і визнанні самостійності України. *Народня воля.* – 1918. - 26 (13) вересня.

22 (9) вересня. Неділя.

1. Всеукраїнський центральний ВРК видав наказ про формування повстанських дивізій. 1-шу дивізію очолив Кропив'янський. 2-гу – Ауссем. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов.* – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.343-345.

4. Київ. Початок видання нелегальної газети “Київський комуніст” – органу підпільних обласного і міського комітетів КП(б)У.

Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф.. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник. — К., 1995. — С.281.

23 (10) вересня. Понеділок.

1. Рада міністрів Української держави ухвалила виділити морське

міністерство в окреме відомство. Сполучення обов'язків військового і морського міністрів в одній особі було тимчасовим заходом.

Знову виникло питання про заклик на військову службу військовополонених австро-угорської держави. На цей раз граф Спанноки прохав підписати це оголошення від імені уряду Української Держави. Рада міністрів ухвалила висловити протест проти заклику, наголосивши, що він є порушенням міжнародного права.

У зв'язку з одержанням телеграми від голови Ради міністрів Криму про виїзд делегації для переговорів Рада міністрів Української Держави постановила, що вона повинна мати повноваження для обговорення не тільки економічних, а й політичних питань. Рада міністрів вирішила також послати делегацію в Берлін для переговорів про флот і умовах передачі його Україні. *ЦДАВОВУ. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 260-260 зв., 261.*

1. Київ. Департамент Державної варті видав секретний циркуляр губернським та київському столичному старостам, одеському та миколаївському міським отаманам (градоначальникам) про необхідність своєчасного виявлення більшовицьких організацій з моменту їх утворення в зв'язку із зростанням їхньої активності після прибуття в Україну з РСФРР 12 провідних партпрацівників (3 – до Києва, по одному – в губернії). Особливо наголошувалося на необхідності своєчасно викривати ці організації і негайно повідомляти про них державній варті. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 114. – Арк. 329 (із зв.).*

24 (11) вересня. Вівторок.

1. Київ. П.Скоропадський затвердив ухвалену Радою народних міністрів тимчасову постанову про заходи, які слід було застосовувати проти осіб, що загрожували державній безпеці та правопорядку в Українській Державі. Дозволялося проведення трусів у підозрілих осіб і їхній попередній арешт. Дія цієї постанови поширювалася на всю територію України. Право звільняти від її чинності окремі губернії після встановлення в них правопорядку надавалося Раді народних міністрів, за умови затвердження Гетьманом. *Державний вістник. – 1918. - 1 жовтня.*

4. Рада міністрів ухвалила законопроект про відкриття в Харківському і Новоросійському університетах 4-х кафедр з українознавства та 2 кафедри такого ж профілю в Ніжинському історико-філологічному інституті. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 262-262 зв., 263.*

4. Київ. Павло Скоропадський затвердив постанову про заснування при всіх медичних факультетах університетів в Україні кафедри бактеріології. *Державний вістник. – 1918. – 3 жовтня.*

4. Київ. Павло Скоропадський затвердив постанову про асигнування в розпорядження головноуправляючого справами мистецтва та національної культури 100000 карбованців на негайні потреби по охороні пам'яток старовини та мистецтва. *Державний вістник. – 1918. – 3 жовтня.*

8. Київ. П.Скоропадський, щойно повернувшись з Німеччини, затвердив ухвалену Радою народних міністрів постанову про впровадження в Українській Державі східно-європейського часу в ніч з неділі на понеділок 13 жовтня (30 вересня) 1918 р. *Державний вістник. – 1918. - 3 жовтня.*

25 (12) веесня. Середа.

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави заслухали доповідь військового міністра про евакуацію українського майна з Румунії і румунського майна з України. Рада міністрів постановила для з'ясування всіх питань, пов'язаних з цією евакуацією майна та необхідністю розробки проекту відповідної угоди з Румунським урядом створити в м.Одесі особливу комісію під головуванням генерала Рауха, представника голови Ради міністрів Української Держави при Імператорському і Королівському австро-угорському вищому командуванні в м.Одесі.

Йому надавалося право з усіх питань евакуації майна вступати в переговори з представниками румунського уряду та підписати вироблену комісією угоду з Румунським урядом по затвердженні її Радою міністрів Української Держави. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 264-264 зв.*

27 (14) вересня. П'ятниця.

2. На засіданні Головної ради службовців і робітників Правобережної

залізниці ухвалено, що державною мовою в Україні має бути українська – мова більшості населення. *Народня воля.* – 1918. - 3 жовтня (20 вересня).

4. Київ. Павло Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів закон про проголошення історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині державною вищою школою України під назвою: Державний історико-філологічний інститут князя Безбородька в м. Ніжині. *Державний вістник.* – 1918. – 3 жовтня.

4. Київ. В Інтимному театрі відбувся літературний вечір за участю видатного російського письменників Івана Буніна, який прочитав свої нові твори: оповідання “Сни Чанга” і “Треті півні”. *Рибаков М.О. Хрещатик відомий і невідомий.* – Київ, 2003. – С.242.

28 (15) вересня. Субота.

1. На засіданні Ради міністрів розглядалось питання про порядок ведення переговорів відносно укладення торгового і митного договорів України з Всевеликим Військом Донським. Уряд постановив уповноважити міністра торгівлі і промисловості С.Гутника і міністра фінансів А.Ржепецького вести ці переговори і підписати остаточну редакцію відповідних проектів цих угод.

По доповіді начальника штабу Гетьмана П.Скоропадського розглянуто питання про виділення окремо доповідей про відпуск коштів на потреби, які не підлягали оголошенню.

Рада міністрів схвалила призначення на державні посади Е.Спекторського і Ф.Сушицького ректорами університетів Київського св.Володимира і Київського державного. *ЦДАВО України.* – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Арк. 265-265 зв.

28 вересня (субота).

4. Київ. Павло Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів закон про відкриття чотирьох кафедр українознавства в Харківському та Новоросійському державних університетах. З 1 липня 1918 р. постановлено відкрити три нових кафедри – історії України, історії української

мови та історії українського письменства – на історико-філологічному факультеті, та одну кафедру – історії західно-руського права – на правничому факультеті. Вивчення цих дисциплін було обов'язковим для слухачів університетського курсу. *Державний вістник. – 1918. – 5 жовтня.*

4. Київ. Павло Скоропадський затвердив закон Ради міністрів про право написання та захисту дисертацій на вчені ступені в усіх вищих навчальних закладах України українською мовою. Захищати дисертації на здобуття вчених ступенів магістра, доктора та звання ад'юнкта, а також проводити диспути опонентам дозволялося і російською мовою. *Державний вістник. – 1918. – 5 жовтня.*

4. Київ. Уряд асигнував в розпорядження головноуправляючого справами національної культури та мистецтва 500000 карбованців на придбання в державну власність для Національного музею пам'яток старовини та мистецтва. *Державний вістник. – 1918. – 3 жовтня.*

29(16) вересня. Неділя.

4.8. Київ. Євген Васильович Спекторський – ординарний професор університету Св. Володимира, доктор громадського права, затверджений гетьманом Павлом Скоропадським на посаді ректора університету Св. Володимира. *Державний вістник. – 1918. – 11 жовтня.*

4. Київ. Феоктист Петрович Сушицький, виконуючий обов'язки екстраординарного професора Київського Державного Українського Університету, затверджений гетьманом Павлом Скоропадським на посаді ректора Київського державного українського університету. *Державний вістник. – 1918. – 11 жовтня.*

30 (17) вересня. Понеділок.

1. Рада міністрів ухвалила передати в Малу раду внесені Положення про Головну квартиру Гетьмана П.Скоропадського та кошторис на ремонтні роботи в палаці на Інститутській вулиці.

Для прискорення роботи бюджетної комісії Рада міністрів постановила збільшити кількість її членів до 9-ти.

Уряд схвалив кандидатуру адмірала О.Немітца на посаду морського

міністра і передав наказ про його призначення Гетьману П.Скоропадському.

Рада міністрів прийняла Положення про права Голови Центральної ревізійної комісії при міністерстві продовольства з деякими змінами і Статут військової повинності.

Відносно клопотання Центральної ради полонених і біженців про відпуск хлібних продуктів для надання допомоги полоненим в Німеччині і Австро-Угорщині, Рада міністрів погодилася надати допомогу полоненим-українцям. Допомогу полоненим з Росії пропонувалося надати тільки в обмін на мануфактуру, яку слід було передати міністерству продовольства на території України. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 6. – Акр. 266-266 зв., 267-267 зв.*

2. В Полтаві відбулись збори відновленого губернського комітету селянських спілок Полтавщини. Ухвалили якомога ширше розгорнути роботу на місцях, встановити зв'язок з ЦК Селянської спілки, вжити заходів до легалізації Статуту. У ті повіти, де селянські спілки припинили роботу, були надіслані інструктори для її відновлення. *Народня воля. – 1918. - 7 жовтня (24 вересня).*

30 (17) вересня. Понеділок.

2. В Полтаві відбулись збори членів Української партії соціалістів-революціонерів центральної течії, на якому обрано комітет організації та ухвалено встановити зв'язок з Організаційним Комітетом УПСР центральної течії. *Народня воля. – 1918. - 7 жовтня (24 вересня).*

Вересень.

2. Київ. Міністерство фінансів передало Раді міністрів Української Держави доповідь з обґрунтуванням необхідності розв'язання питання про дальшу долю української частини загальноросійського боргу і упорядкування справи сплати відсотків по позиках. В зв'язку з анулюванням в РСФРР процентних паперів ці цінні папери масово переміщувалися в Україну, що перешкоджало встановленню хоч якоїсь фінансової стабільності. Міністерство фінансів, зокрема, відмовилося від загального

поновлення оплати купонів позик, випущених або гарантованих колишнім російським урядом, і обрало форму “выдачи авансов в счет процентов по бумагам этих займов”. Разом з тим, згадані папери реєструвалися з метою надання під час мирних переговорів з РСФРР “защиты проживающим на Украине держателям этих бумаг”. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 255. – Арк. 29 (із зв.). – 30.*

4. Київ. Відбувалися переговори директора німецького Королівського музею старовини доктора Віганда й дослідника Ольвії, Тіри і Березані, колишнього професора Новоросійського університету Штерна з Головним управлінням мистецтва та національної культури щодо фахової та фінансової допомоги німецьких вчених в організації розкопок Ольвії в обмін на передачу половини знайдених в ході досліджень пам'яток до німецький музеїв. Головне управління мистецтва та національної культури відхилило таку співправцю, оскільки було категорично проти вивозу національних реліквій за межі України. *Наше минуле. – 1918. – № 1-2. – С.198.*

4. У серпні-вересні вперше у Києві в Інтимному театрі виступав з концертами Леонід Утьосов. *Рибаков М.О. Хрещатик відомий і невідомий. – Київ, 2003. – С.241.*

1 жовтня(18 вересня). Вівторок.

1. Рада міністрів затвердила з деякими поправками проект закону про створення тимчасової урядової комісії для завідування справами місцевого управління і господарства міста Києва.

В.о.Головноуповноваженого по ліквідації організацій воєнного часу Р.Моллов доповів про пропозицію продати 25% майна земських і міських організацій Німеччині. Рада міністрів відхилила цю пропозицію, оскільки це майно було потрібним для формування Української армії.

Рада міністрів призначила остаточний термін (до кінця тижня) подачі відомостей про дії німецьких і австро-угорських військ, невідповідних закону, і підготувати на підставі цих матеріалів ноту до урядів Німеччини і Австро-Угорщини. Був схвалений текст ноти представнику австро-угорського командування на Україні графу Спанноки.

поновлення оплати купонів позик, випущених або гарантованих колишнім російським урядом, і обрало форму “выдачи авансов в счет процентов по бумагам этих займов”. Разом з тим, згадані папери реєструвалися з метою надання під час мирних переговорів з РСФРР “защиты проживающим на Украине держателям этих бумаг”. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 255. – Арк. 29 (із зв.). – 30.*

4. Київ. Відбувалися переговори директора німецького Королівського музею старовини доктора Віганда й дослідника Ольвії, Тіри і Березані, колишнього професора Новоросійського університету Штерна з Головним управлінням мистецтва та національної культури щодо фахової та фінансової допомоги німецьких вчених в організації розкопок Ольвії в обмін на передачу половини знайдених в ході досліджень пам'яток до німецький музеїв. Головне управління мистецтва та національної культури відхилило таку співправцю, оскільки було категорично проти вивозу національних реліквій за межі України. *Наше минуле. – 1918. – № 1-2. – С.198.*

4. У серпні-вересні вперше у Києві в Інтимному театрі виступав з концертами Леонід Утьосов. *Рибаков М.О. Хрещатик відомий і невідомий. – Київ, 2003. – С.241.*

1 жовтня(18 вересня). Вівторок.

1. Рада міністрів затвердила з деякими поправками проект закону про створення тимчасової урядової комісії для завідування справами місцевого управління і господарства міста Києва.

В.о.Головноуповноваженого по ліквідації організацій воєнного часу Р.Моллов доповів про пропозицію продати 25% майна земських і міських організацій Німеччині. Рада міністрів відхилила цю пропозицію, оскільки це майно було потрібним для формування Української армії.

Рада міністрів призначила остаточний термін (до кінця тижня) подачі відомостей про дії німецьких і австро-угорських військ, невідповідних закону, і підготувати на підставі цих матеріалів ноту до урядів Німеччини і Австро-Угорщини. Був схвалений текст ноти представнику австро-угорського командування на Україні графу Спанноки.

Міністру фінансів було дозволено затверджувати устав акціонерного Комерційного банку – “Центрального банку торгівлі і промисловості”. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 1-1 зв., 2.*

2. У “Державному вістнику” опубліковано грамоту Гетьмана Всієї України, видану на підставі ухвали Ради народних міністрів про ратифікацію мирного договору України з Німеччиною, а також текст договору Української Народної Республіки від 9 лютого 1918 р. українською та німецькою мовами і доданого до нього протоколу засідання уповноважених від 4 березня 1918 р. *Державний вістник. – 1918. - 1 жовтня.*

4. Київ. Початок видання часопису Українського правничого товариства. Журнал мав виходити двічі на місяць і містити правничо-політичні та наукові статті, критику законів, дописи з судової практики, хроніку, бібліографію та поштову скриньку. *Діло. – 1918. – 20 липня.*

4. Сімферополь. Відкриття Таврійського університету. *Отчет о деятельности Таврической ученой архивной Коммисии за 1918 год // Известия Таврической архивной коммисии. – Симферополь, 1920. – № 57. - С. 64.*

2 жовтня (19 вересня). Середа.

1. Рада міністрів асигнувала 500 тис. крб. на допомогу населенню м.Одеси, що постраждали від вибуху 31 серпня 1918 р., а також надала допомогу Одеському Союзові взаємодопомоги офіцерів у сумі 75 тис. крб.

На пропозицію міністра закордонних справ Рада міністрів ухвалила створити Особливу нараду для переговорів з представниками Румунського уряду, що прибули в Київ, призначивши до складу цієї наради міністрів – фінансів, закордонних справ та торгівлі і промисловості.

У той же час представники уряду Української Держави не прибули до комісії генерала Рауха в Одесу для переговорів про евакуацію українського і румунського майна.

Рада міністрів заслухала повідомлення міністрів закордонних справ, внутрішніх справ і шляхів сполучень про зовнішнє і внутрішнє становище держави і прийняла рішення асигнувати у розпорядження військового міністра аванс в 5 млн. крб. на формування нових частин спеціального призначення. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 3-3 зв.*

4. Київ. Павло Скоропадський затвердив постанову Ради міністрів про утворення у Ніжинському історико-філологічному інституті двох кафедр українознавства. З 1 липня 1918 р. засновувалися кафедра історії України та кафедра історії української мови й українського письменства. Викладання на них мало проводитися лише українською мовою. *Державний вістник*. – 1918. – 8 жовтня.

3 – 5 жовтня (20-22 вересня). Вівторок-субота.

4. Сімферополь. Відбувся з'їзд наукових установ Таврійської губернії. *Отчет о деятельности Таврической ученой архивной Комиссии за 1918 год // Известия Таврической архивной комиссии*. – Симферополь, 1920. – № 57. – С. 64.

5 жовтня (22 вересня). Субота.

1. По доповіді морського міністра М.Максиміва про становище замовлень на суднобудівельних заводах “Наваль” і “Руссуд” в м.Миколаєві, Рада міністрів ухвалила тимчасово заборонити продаж суден, як військових, так і комерційних різного типу, як тих, що на плаву, так і тих, будівництво яких замовлено до 18 вересня 1918 р. не українськими підданими. Морському міністру рекомендували розгорнути роботу по створенню резерву чинів флоту до 1 січня 1919 р. *ЦДАВО України*. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 4-4 зв., 5-5 зв.

2. Голова української мирної делегації С.Шелухін склав ноту, передану російській стороні його заступником, про те, що у Брестському договорі Україна участі не брала і тому він на неї ніяких зобов'язань покладати не може. Російська делегація того ж дня відповіла досить ухильно і їй було передано нову ноту. 7 жовтня (24 вересня) надійшла відповідь з повідомленням, що необхідне узгодження з Москвою. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр.* – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 р. – К. – 2002. – С.128-129.

4. Київ. Затверджено міністром народної освіти та мистецтва М. Василенком “Інструкцію Тимчасовому комітетові для заснування Національної бібліотеки Української Держави у м. Києві”. *Державний вістник*. – 1918. – 22 листопада.

6 жовтня (23 вересня). Неділя.

1. Крим. Отримані відомості міністерства внутрішніх справ про загострення ситуації на півострові, про переговори у Києві з представниками Крайового уряду та громадських організацій Криму і небажання Курултаю йти на будь-які угоди з Україною. Директорія Кримсько-татарської національної ради зверталася до німецького уряду. Представник міністерства внутрішніх справ Української Держави висловлював побоювання, що в зв'язку з масовим поверненням у Крим татарських емігрантів “можна чекати, що через короткий час слід буде рахуватися із доконаним фактом “отатаривання” Крима. Виходячи з цього, міністр внутрішніх справ вважав необхідним скоріше завершувати переговори про приєднання Криму до України, але висловлював побоювання, що київські угоди можуть не підтримати кримські урядові та громадські утворення. Тому далі йшлося про можливість застосування “некотоного рода насильства” в розв'язанні питання про приєднання Криму до України і використання у цій справі допомоги німців. Починати пропонувалося з об'єднання з Кримом північних повітів Таврії.

На цей час в Криму відбулися з'їзди кооперативів мукомелів та торговопромисловців, які розглянули питання про возз'єднання Криму з Україною, але вони, власне, мали на увазі Росію. Україну ж “з сильною німецькою орієнтацією”, без своєї грошової одиниці та її “некотоного шовинизма” місцеві кола побоювалися. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.2. – Спр. 5. – Арк. 19 (із зв.). – 20.*

4. Київ. Урочисте відкриття Київського державного українського університету. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф.. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. — К., 1995. — С.281.*

4. Київ. Відкриття постійно діючої виставки-музею при міністерстві торгу і промисловості. В експозиції були широко представлені найкращі зразки продукції промислових і сільськогосподарських підприємств України та країн Четверного Союзу. На виставці також експонувались матеріали про кліматичні, природно-географічні та історико-культурні багатства України. *ЦДАВО України. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.29. – Арк.2-3.*

4. Полтава. Відкриття Українського університету з ініціативи товариства “Просвіта”. Навчальний заклад складався з двох факультетів – історико-філологічного та математично-природничого. До викладання були запрошені професори Харківського університету – Д.Багалій, М.Сумцов, Ф.Шміт та місцеві педагоги – колишній професор Петербурзької духовної академії М.Сагарда, В. Щербаківський, Н.Мірза-Авак’янц, В.Щепотьєв. *Сірополко С. Історія освіти в Україні. Підготував Ю.Вільчинський. 2-ге вид. – Львів, 2001. – С.471.*

7 жовтня (24 вересня). Понеділок.

1. На засіданні Ради міністрів її голова Ф.Лизогуб зробив повідомлення з питань зовнішньої політики. Рада міністрів ухвалила, щоб всі чини міністерства закордонних справ і увесь уряд мобілізували зусилля, щоб у разі відкриття Мирної конференції домогтися участі в ній Української Держави як самостійної і незалежної держави. Міністру закордонних справ пропонувалось зміцнити склад Української місії, поповнивши її досвідченими дипломатами; розгорнути широку діяльність в нейтральних державах за визнання Української Держави як самостійної і незалежної держави.

П.Стебницький, заступник голови мирної делегації на переговорах з РСФРР, розповів про їх хід.

Голова Ради міністрів Ф.Лизогуб доповів проєкт відновлення Українського козацтва, запропонований Гетьманом П.Скоропадським. Рада міністрів схвалила проєкт у тій редакції, яка була прийнята раніше – надати Українському козацтву державного характеру і асигнувати Гетьману П.Скоропадському 100 тис. крб. на витрати по його організації.

Рада міністрів розглянула проєкт тимчасового закону про заходи по охороні залізниць. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. - Арк. 6-6 зв., 7.*

2. В Києві відбулися загальні збори київської групи центральної течії УПСР, на якому обрано комітет у складі 5 чол. Комітетові доручено тимчасово виконувати й обов’язки губернського комітету до скликання губернського партійного з’їзду Київщини. *Народня воля. – 1918. - 10 жовтня. (27 вересня).*

8. Українська делегація у розвиток своєї заяви від 3 жовтня про умови і гарантії здійснення українсько-російських відносин, 7 жовтня зробила заяву про припинення своїх функцій. *Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – Збірник документів і матеріалів. – Київ-Нью-Йорк-Філадельфія, 1999. – С.345-346.*

8 жовтня (25 вересня). Вівторок.

1. Рада міністрів уповноважила голову уряду Ф.Лизогуба та ряд міністрів – закордонних справ, внутрішніх справ, фінансів, торгівлі і промисловості, військового – вести переговори з представниками Криму про приєднання його до України та підписати угоди з усіх питань. Рада міністрів схвалила законопроект про запровадження дипломатичного представництва в Швейцарії та асигнування понад 32 тис. крб. на його утримання.

Уряд відхилив клопотання Польського виконавчого комітету і Головного правління Центрального Обивательського Комітету Царства Польського в Україні про продовження для поляків, колишніх мешканців Царства Польського і колишніх російських підданих, терміну на подачу заяв про відмову від українського підданства (до 1 грудня 1918 р.).

Голова Ради міністрів вніс пропозицію про встановлення в Києві пам'ятника Т.Г.Шевченку. Рада міністрів доручила начальнику Головного управління мистецтв і національної культури П.Дорошенку вжити всіх заходів до найскорішого здійснення цього задуму. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 9-9 зв., 10-10 зв., 11-11 зв.*

1. П.Скоропадський затвердив ухвалену Радою міністрів “Постанову про асигнування 100 000 карбованців на організацію українського козацтва”. *Державний вістник. – 1918. - 19 жовтня.*

1. Директор департаменту державної варті Аккерман порушив перед міністром внутрішніх справ питання про необхідність негайного влаштування додаткових контрольних прикордонних пунктів на територіях Української Держави, прилеглих до Донської області, Чорного моря, Румунії та Бесарабії. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 264. – Арк. 37.*

1. Одеський градоначальник В.Мустафін звернувся до голови Ради міністрів та начальника штабу гетьмана з проханням розглянути питання про можливість ліквідації відкритого в місті російського консульства, з появою якого “небувалі розміри набула більшовицька агітація”. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 114. – Арк. 360.

2. На початок жовтня у Херсонській губернії активізувалася діяльність херсонської та миколаївської міських більшовицьких організацій. Поширювалися листівки, спостерігалися масові виступи, наростало незадоволення діями австро-угорських частин, які в Олександрівському повіті обстріляли м.Онуфрієвку, а в Ананьївському - село Селіванівку. В Ананьївському повіті окупаційні австрійські формування вилучали у населення продовольство, сплачуючи за нього значно нижче його вартості. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 102. – Арк. 238 (із зв.).

8. Відбулося останнє засідання російської і української мирних делегацій у переповненому залі колишньої Малої Ради. Остаточна крапка у переговорах була поставлена із скасуванням Брестського договору після перемоги листопадової революції у Німеччині. Дорошенко Д. *Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 р. – К., 2002. – С.403-404.*

9 жовтня (26 вересня). Серeda.

1. Київ. Нарada комісії по з'ясуванню питання про часткову евакуацію з міста урядових, громадських та приватних установ розглянула заходи столичного отамана в справі обмеження в'їзду до міста. Виконання доручили обраній на нараді підкомісії. Щодо евакуації установ вирішили розглянути питання про кожну окремо. Визнали необхідним евакуювати з Києва управління Подільської, Поліської, Північно-Донецької залізниць і пов'язаних з ними установ. Підлягали евакуації також управління уповноваженого Південно-Західного фронту і Обласний військово-промисловий комітет та інші об'єкти. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр.20. – Арк. 17-18 (із зв.).

10 жовтня (27 вересня). Четвер.

1. На засіданні Ради міністрів Української Держави схвалено “Статут військової повинності” та законопроект про фінансування винокурної промисловості. З доповненнями було прийнято законопроект про використання цукрових буряків. Розглядалися засади організації охоческомонних (добровільних) дружин. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 12-12 зв., 13-13 зв.*

11 жовтня. (28 вересня). П'ятниця.

1. Департамент державної варти направив губернським старостам, київському столичному, а також Одеському та Миколаївському міським отаманам циркуляр в зв'язку з виявленням цього дня у Житомирі воєнної організації лівих російських есерів і з проханням в разі отримання відомостей про подібні утворення на підпорядкованих їм територіях негайно повідомляти у департамент державної варти. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 109. – Арк. 2 (із зв.).*

2. В Одесі відбулася нарада біржевиків, банкірів, поліції та офіцерського складу, яка обговорила питання про організацію самооборони в зв'язку з очікуваним наступом антигетьманських повстанських загонів. Вона ухвалила асигнувати 3 млн. крб. на сформування офіцерських полків. *Беднота. – 1918 р. – 11 октября; Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.354.*

2. В Києві розпочав свою роботу всеукраїнський з'їзд лікарів, на який прибуло понад 300 чол. Головою з'їзду було обрано проф. Ф.Яновського товаришами голови: проф. А.Корчак-Чипурківського, доктора Є.Лукаевича і приват-доцента Завру. *Народня воля. – 1918. – 14(1) жовтня.*

12 жовтня. (29 вересня). Субота.

1. В Одесі пройшла кампанія по ліквідації більшовицьких організацій, велику роль у керівництві якими відіграло консульство РСФРР. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 114. – Арк. 462.*

13 жовтня. (30 вересня).

2. Катеринослав. Губернський староста ухвалив постанову про закриття газети “Начало” і звернувся до департаменту державної варти з вимогою подовжити термін арешту редактора та видавця газети до двох місяців, а зрештою – про висилку їх з України. *ЦДАВО України.* – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 86. – Арк. 74 (із зв.), 76 (із зв.).

14 (1) жовтня. Понеділок.

8. В Одесі ліквідоване російське консульство. До акції схвально поставилося австрійське командування. Співробітникам консульства запропонували негайно, під охороною залишити межі України. *ЦДАВО України.* – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 247. – Арк. 4.

15 (2) жовтня. Вівторок.

1. На засіданні Ради міністрів її голова Ф.Лизогуб повідомив про лист Гетьмана П.Скоропадського, у якому йшлося про своєчасність приступити до розробки закону про вибори до Державного Сейму. Вирішено у найближчий час розглянути засади, на яких має бути розроблений Акт про вибори.

По доповіді міністра закордонних справ про необхідність довести до відому держав Антанти про ставлення Української Держави до Центральних держав та Радянської Республіки ухвалено рішення про направлення в Англію, Францію та США дипломатичних місій; про надання асигнувань посольствам.

Міністр внутрішніх справ повідомив про ноту голови російської мирної делегації. Рада міністрів доручила йому і міністру закордонних справ дати відповідь. *ЦДАВО України.* – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 16-16 зв., 17-17 зв.

2. Головна Рада галицьких, буковинських і угорських українців, як представництво всіх австро-угорських українців, висловила протест проти намірів польської держави приєднати українські землі Австро-Угорщини і заявила, що українці будуть боротися з агресивними діями Польщі. Одночасно Головна Рада заявила, що буде домагатися

об'єднання всіх українських земель в одну суверенну державу. *Народня воля*. – 1918. - 22 жовтня (9).

16 (3) жовтня. Середа.

1. Рада міністрів в своєму засіданні розглянула асигнування на утримання державних інститутів: Київського політехнічного, Харківського технологічного, Катеринославського гірничого та Харківського ветеринарного.

Рада затвердила внесені міністром внутрішніх справ Положення про організацію добровільних (охочекомонних) дружин і ухвалила асигнувати 5 млн. крб. авансом на їх створення. *ЦДАВО України*. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 18-18 зв.

1. Універсал його світлості пана Гетьмана Всієї України та військ козацьких П.Скоропадського до народу України опублікований у “Державному вістнику”. Йшлося про те, що усі урядові інституції Української Держави визнавали за необхідне відродити козацтво “по всіх місцях його історичного існування на Україні”, покладаючись на козацько-лицарські традиції, які зберігла історія. В Універсалі наведено текст ухваленого урядом закону з цього питання. У ст. 1-й зазначалося, що козацтво в Україні відновлювалося і очолював його ясновельможний пан Гетьман. Вступ до козацьких громад був добровільним. З інших громадян України до козацтва приймалися лише особи православної віри. При гетьмані утворювалася Велика козача рада, у 8 регіонах – місцеві козачі ради. “Хай тіні великих предків наших дадуть всім нам міць і силу...” - так завершувався Універсал.

Цього ж дня П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів “Закон про відновлення українського козацтва”. *Державний вістник*. – 1918. - 16 жовтня.

17 (4) жовтня. Четвер.

1. Київ. Гетьман затвердив ухвалену Радою народних міністрів “Постанову про асигнування 5 000 000 карбованців на організацію добровільних дружин”. *Державний вістник*. – 1918. - 26 жовтня.

17-22 (4-9) жовтня. З четверга до вівторка.

2. У ці дні в Москві працював II-й з'їзд КП(б)У. У його роботі взяли участь 125 делегатів, які представляли близько 9 тис. членів партії. Делегати заслухали звіт ЦК КП(б)У і Центрального військово-революційного комітету, доповіді з місць, розглянули питання про міжнародне становище, поточний момент, святкування першої річниці жовтневої революції, ставлення до інших партій, підтвердили визнання платформи радянської влади, визначили заходи для скликання III-го з'їзду КП(б)У, обрали керівні органи партії.

Делегати піддали критиці діяльність ЦК КП(б)У та Центрального ВРК. Вони звинувачували їх у спрямуванні зусиль майже виключно на військову роботу у прикордонній смузі, а також у передчасному заклик до повстання в Україні у серпневому наказі № 1.

В резолюції про поточний момент підкреслювалося, що продовження існування в Україні гетьманської влади становить величезну небезпеку для російської революції, бо Україна перетворювалася на центр об'єднання усіх прихильників відновлення "єдиної і неділимої" Росії. Окрему резолюцію було присвячено святкуванню першої річниці Жовтневої революції 1917 р. Щодо формування ВРК, то до його складу могли обиратися лише комуністи, а там, де в них переважали позапартійні - місцевим партійним комітетам вмінювалося в обов'язок домагатися підкорення їх своєму впливу.

Пильну увагу делегати приділили аналізу міжнародного та внутрішнього становища України, засудили намагання іноземних держав перетворити останню на військову і політичну базу у боротьбі проти радянської Росії.

Найважливішим завданням партії II-й з'їзд КП(б)У вважав збереження єдності з Росією. *Великий жовтень і громадянська війна на Україні. – Енциклопедичний довідник. – К., 1987. – С.616; Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.366-380; Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій, пленумів ЦК. – Т.1, К. – 1976. – С.35.*

18 (5) жовтня. П'ятниця.

1. Губернський староста Чернігівщини повідомив міністру внутрішніх справ, що в період з 8 по 15 жовтня радянські загони перетнули демаркаційну лінію між Стародубом і Новгород-Сіверським. Однією з причин їхнього успіху названа “неполная уверенность в украинских полках”. Лише за допомогою німців вдалося стабілізувати ситуацію. Згадувалося і про факт переходу на бік більшовиків вільного козацтва, яке зосереджувалося в Унечі та Гриньові, а також частини валків інших українських національних формувань. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 79. – Арк. 91 (із зв.). – 92.*

19 (6) жовтня. Субота.

1. На засіданні Ради міністрів було схвалено законопроект про асигнування 40 тис. крб. на видатки по утриманню бюджетних комісій, законопроект про надання міністрові фінансів права встановлювати строк для заяви комерційним банкам Державному банкові російських державних та урядових гарантованих відсоткових паперів.

Рада міністрів затвердила ряд асигнувань на лікарсько-санітарні організації місцевих самоврядувань, на допомогу воякам калікам, Київській духовній академії схвалила розглянутий в Малій раді законопроект міністра сповідань про зміни у законах, що стосувались духовних семінарій і духовних шкіл та проект їх нових штатів. Підтримано було доповідь міністра земельних справ про необхідність видання закону про заборону вивозу коней з України. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 19-19 зв., 20-20 зв., 21.*

1. Київ. Ухвалена постанова Головної козачої ради про її становище, про необхідність звернутися до Гетьмана з проханням видати членам президії Генеральної козачої ради його особисті грамоти з підтвердженням входження до її складу у відповідності з рішеннями ради від 28 червня та 7 серпня 1918 р. Для реалізації завдань, визначених в Універсалі Гетьмана від 16 жовтня ц.р. про козацтво, поширити цей документ серед населення. До формування козачих дружин залучати хліборобів, серед яких збереглися ще представники старого козацтва, та

їхні організації. Вирішили прохати союз хліборобів долучитися до цієї діяльності. Порушувалося і питання про отримання 100 000 крб., асигнованих Радою міністрів на організаційні витрати в ході відродження козацтва. Збори підтримали пропозицію про формування партизанського загону з українського козацтва, протягом двох тижнів – з кубанських і терських козаків. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 268. – Арк. 9 (із зв.).*

1. Катеринославський губернський староста доповів у департамент державної варті про ускладнення на середину жовтня ситуації на підпорядкованій йому території і про страйки, напади селян на економію, припинення діяльності громадських організацій, поширення антиурядової агітації, в т.ч. більшовиків, антинародні дії австро-угорських військ. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 115. – Арк. 137-137 зв., 139, 140-140 зв.*

5. Київ. У результаті реорганізації Ради міністрів й включення до нового кабінету Ф.Лизогуба “групи національно свідомих діячів”, міністром ісповідань став Олександр Гнатович Лотоцький. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.35.*

19-24 (6-11) жовтня. З суботи до четверга.

2. У Москві відбулася І-ша конференція комуністичних організацій окупованих областей, на якій були представлені партійні осередки Естонії, Латвії, Литви, Білорусі, України, Польщі, Фінляндії та окупованих областей РСФРР. Її роботою керував секретар ЦК РКП(б) Я.Свердлов. З делегатами зустрічався В.Ленін. Конференція розглянула питання: про поточний момент, лозунги партії в окупованих областях, про підготовку збройного повстання, посилення агітації серед австро-німецьких військ тощо. Велика увага приділялася національному питанню. *Українська РСР в період громадянської війни. – 1917-1920 рр. – У трьох томах. – Т.1. – Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – К., 1967. – С.441-442.*

20 (7) жовтня. Неділя.

1. Київ. П.Скоропадський затвердив закон про облік і мобілізацію перебуваючих у межах України офіцерів і понадстрокових унтер-офіцерів колишньої російської армії та колишніх юнкерів військових шкіл. З метою підтримання державної безпеки і громадського спокою передбачалося формувати у складі української армії Окремий корпус на основі цього закону. Особам усіх зазначених вище категорій до 35 років пропонувалося в 7-денний термін прибути до місцевого військового начальника для обліку і з'ясування, з якого часу вони вважаються мобілізованими. Офіцерам і понадстроковим більш як 35 років дозволялося вступати до цих зразково-інструкторських частин добровільно. Усі, хто увійшов до цих частин, вважалися перебуваючими на дійсній військовій службі і підлягали військовим законам. *Державний вістник. – 1918. – 22 жовтня.*

1. Київ. П.Скоропадський затвердив ухвалену Радою народних міністрів “Тимчасову постанову про Окремий корпус”, утворений для боротьби з анархією у прикордонній смузі. Він підлягав безпосередньо Гетьману. *Державний вістник. – 1918. – 22 жовтня.*

1. Київ. П.Скоропадський затвердив ухвалену Радою народних міністрів “Постанову про асигнування 8 000 000 карбованців для сформування зразково-інструкторських частин Української армії”.

Гроші передавалися у відання військового міністра з коштів бюджету 1918 р. *Державний вістник. – 1918. – 24 жовтня.*

1. На засіданні Українського Національного Союзу в Києві була зроблена ґрунтовна доповідь про внутрішню організацію України і планомірне використання її творчих сил та репрезентацію її за кордоном. Було ухвалено утворити комісії апарату Союзу. Комісія з внутрішніх справ (голова А.Ніковський – с.ф.) проводила всю підготовчу роботу на місцях і мала виробити проект скликання Установчого Парламенту; з військових справ – виробити проект майбутньої української армії (голова В.Винниченко – с.д.). М.Шаповал (с.-р.) очолив комісію із закордонних справ, К.Мацієвич (с.-ф.) – земельних справ, яка мала розробити проект земельної реформи. На чолі фінансової комісії став П.Мазуренко

(с.-д.), юридичної – В.Лещенко (с.-ф.). Остання мала розробити проект суду в Україні. Крім церковної мали бути організовані ще кілька комісій. *Народня воля.* – 1918. – 24 жовтня (11).

2. Союз хліборобів-власників розколовся на дві течії. Дрібні хлібороби, очолені М.Коваленком, подали Гетьману меморандум, в якому обстоювали незалежність і суверенність України, а делегація великих землевласників заявила “про розуміння нею самостійності як тимчасової, перехідної форми до федерації з майбутньою оновленою Росією”. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.405.*

4. Київ. Затверджена ухвалена Радою міністрів постанова про асигнування 110000 карбованців на розвиток діяльності спілки книгонош, а також надання 30170 карбованців допомоги Київському художньо-промислому і науковому музею. *Державний вістник.* – 1918. – 24 жовтня.

21 (8) жовтня. Понеділок.

1. Кубанський крайовий уряд після окупації Катеринодара Добровольчою армією А.Денікіна направив до Києва надзвичайну місію полковника В.Ткачова, яку прийняв П.Скоропадський. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.138.*

22 (9) жовтня. Вівторок.

1. Київ. Підписано наказ П.Скоропадського про оголошення Харківщини в стані надзвичайної охорони в зв'язку з поширенням у губернії нападів банд, вбивств, грабунків, підпалів, підривів мостів на залізницях тощо. *Державний вістник.* – 1918. – 26 жовтня.

4. Кам'янець-Подільський. Урочисте відкриття Кам'янець-Подільського українського державного університету. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. – К., 1995. – С.283.*

23 (10) жовтня. Серeda.

2. У Полтаві відбулися перші організаційні збори Товариства політичного Червоного хреста за участю представників різних соціалістичних партій та профспілок (з 40 учасників – близько 20 від профспілок). Зокрема, розглянули питання про допомогу політичним в'язням. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 98. – Арк. 283-283 зв.*

24 (11) жовтня. Четвер.

1. Київ. П.Скоропадський видав наказ про увільнення згідно з проханням членів Ради народних міністрів у повному складі і про призначення нового уряду: голова Ради міністрів – Ф.Лизогуб, міністр фінансів – А.Ржепецький, військовий і морський – О.Рогоза, закордонних справ – Д.Дорошенко, сповідань – О.Лотоцький, праці – М.Славинський, народної освіти – П.Стебницький, шляхів – Б.Бутенко, здоров'я та опікування – В.Любинський, внутрішніх справ В.Рейнбот, продовольства – С.Гербель, юстиції – А.Вязлов, земельних справ – В.Леонтович, торгу і промисловості – С.Мерінг. *Державний вістник. – 1918. - 26 жовтня.*

2. Київ. За ініціативою “Українського Центрального союзу” в Київському комерційному інституті зібралися збори, які мали на меті організувати в усіх учбових закладах гуртки націонал-самостійників (у Комерційному інституті – “Тромаду”, а у політехнічному – “Українокруг”). *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 71. – Арк. 1 (із зв.).*

4. Одеса. З метою увічнення пам'ятних місць і спорудження храму на честь воїнів, загиблих під час Першої світової війни в районі Чорного моря, засновано громадський комітет. До його складу увійшли викладачі Новоросійського університету, члени Одеського товариства історії і старожитностей. *Відродження. – 1918. – 25 жовтня.*

25 жовтня (п'ятниця).

4. Київ. Уряд ухвалив постанову про асигнування 300 000 карбованців на добудову будинку бібліотеки Державного університету Св. Володимира та виділення 75 414 карбованців на ремонт головного корпусу Новоросійського університету в Одесі. *Державний вістник. – 1918. – 24 жовтня.*

26 (13) жовтня. Субота.

1. Звернення Українського Національного Союзу за підписом його голови В.Винниченка про заснування Союзом Національного фонду і заклик, щоб всі політичні організації, торговельні і фінансові підприємства взяли участь в організації цього фонду. Ці матеріальні засоби необхідні були для оборони власної незалежної держави, захисту політичних, соціальних і національних прав українського народу. *Народня воля.* – 1918. – 31(18) жовтня.

26-28 жовтня. (13-15). Субота – понеділок.

2. У Києві працювала конференція партії Українських хліборобів-демократів, яка у своїх рішеннях зобов'язувала місцеві партійні управи негайно скликати з'їзди для розгляду земельного питання і визначення місцевих норм максимуму володіння, а також утворення земельного фонду шляхом викупу великих латифундій. Окремо стояли питання про визнання української мови державною, про формування кабінету міністрів “з людей, щиро відданих Українській Державі” тощо. Делегати категорично виступили проти будь-якої злуки з РСФРР, бажаючи докласти усі сили, “щоб вільна й незалежна Україна вдержалася”. Щодо перспективи скликання Національного конгресу та державного парламенту конференція вирішила “доручити Генеральній управі УХ-ДП ввійти в порозуміння з Національним союзом і урядом в справі негайного скликання Національного конгресу” у складі, що забезпечив би, з одного боку, українську більшість відповідно до української більшості серед населення, з іншого ж – в очах усього світу міг би гідно репрезентувати українську націю. Крім того Національний конгрес мав санкціонувати закон про вибори парламенту. *Нова Рада.* – 1918, 2 листопада; *Гриценко А. Політичні сили в боротьбі за владу в Україні (кінець 1917 р. – початок 1919 р.).* – К., 1993. – С.37-38.

27-29 (14-16) жовтня. Неділя-вівторок.

2. В Києві проходив пленум Всеукраїнської Ради Селянських спілок

за участю представників губернських рад Селянських спілок. На з'їзд прибули представники Київщини, Чернігівщини, Поділля, Волині, Харківщини, Полтавщини та Херсонщини. Були представники і від ЦК УПСР інтернаціоналістів і Організаційного Бюро УПСР центральної течії, студентської організації і Чорноморщини.

Доповіді з місць підтвердили даліше будівництво селянських спілок. Пленум постановив взяти активну участь у виборах до місцевих самоврядувань, парламенту тощо, вести широку агітацію за загальне виборче право, вступати у блок з соціалістичними партіями, які визнаватимуть незалежну суверенну Україну. У справах міжнародних порушувалося питання про об'єднання з українцями Галичини. *Народня воля. – 1918. - 5 листопада. (28 жовтня).*

27-30 (14-17) жовтня. Неділя-середа.

2. У Києві відбувся 2-й з'їзд "Протофіс"у, який закликав буржуазію "цупко триматися єдиного капіталістичного фронту". Міністр торгу й промисловості С.Мерінг висловив переконання, що промисловість в Україні можна відбудувати лише за умови, коли вона "економічно не буде відділена від решти областей колишньої Російської держави". Міністр фінансів А.Ржепецький заявив, що тільки буржуазія може бути надійною опорою уряду. Доповідач від союзу фабрикантів та заводчиків України ("СУОЗІФ"). А.Оцуп також приєднався до думки, що майбутнє південної промисловості можливе лише у "возз'єднаній і відбудованій батьківщині" (тобто "єдиній і неділимій Росії"). Голова "ПРОТОФІС"у князь А.Голіцин взагалі різко засудив навіть згоду Гетьмана на включення до складу уряду українських діячів. *Христюк П. Українська революція. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917-1920 рр. – Т.3. – 1921. – С.115-116.*

28(15) жовтня. Понеділок.

4. Ромни, Полтавська губернія. Урочисте відкриття першого в Україні пам'ятника Т.Шевченку. Пам'ятник було споруджено з ініціативи місцевої "Просвіти" за проектом І.Кавалерідзе. В урочистому святі взя-

ли участь мешканці міста, представники громадських організацій, урядова делегація та особистий представник гетьмана осавул Бловатний, який поклав до монументу вінок від гетьмана і виголосив промову. *Відродження*. – 1918. – 30 жовтня.

29 (16) жовтня. Вівторок.

1. Видана у Києві Грамота П.Скоропадського до народу українського з аналізом подій в Українській Державі за півроку існування.

Документ містив характеристику внутрішнього становища країни, нагадував про основні закони, ухвалені урядом Української Держави за цей час. Особливу увагу приділено заходам по підготовці до реалізації земельного закону. Для остаточного вироблення аграрного закону на засадах, визначених у Грамоті Гетьмана від 29 квітня 1918 р., передбачалося скликання Особливої наради за участю представників усіх класів населення. Іншим першочерговим завданням вважалося скликання Сейму. *Державний вістник*. – 1918. – 2 листопада.

1. З Полтави губернський староста повідомив міністру внутрішніх справ В.Рейнботу про “можливість збройного виступу протиукраїнських антидержавних елементів” і про заходи щодо запобігання цьому. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 75. – Арк. 279 (із зв.).

1. Український Національний Союз ухвалив скликати на 17 листопада ц.р. Національний конгрес України для виявлення думки народу з питань: про міжнародне становище України, форми державного будівництва, економічну політику, організацію військових сил, народне самоуправління. До цієї події мало залучатися не лише населення Наддніпрянщини, але й інших територій, де компактно проживали українці. *Нова Рада*. – 1918. – 7 листопада.

31 (18) жовтня. Четвер.

1. Київ. Міністр внутрішніх справ В.Рейнбот видав циркуляр з мотивуванням необхідності боротьби з діяльністю таємних та легальних організацій та партій, які виступають проти існуючого ладу, в т.ч.: РКП(б), “Всеукраинская организация коммунистов (большевиков)”,

партії та гуртки анархістів, лівих російських соціалістів-революціонерів, лівих українських есерів, як таких, що близькі до більшовиків, правих російських есерів, які прагнули утворити в Україні військові організації для підготовки збройного повстання проти гетьманської влади. Були проведені обшуки та арешти серед їхніх членів. Інші існуючі в Україні партії та організації мали перебувати під пильним контролем влади. *ЦДАВО України. Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 109. – Арк. 1 (із зв.).*

Жовтень.

2. У Києві відбулася нарада “Київського національного центру”, до якого належали: група В.Шульгіна, позапартійний блок російських виборців, клуб російських націоналістів, товариство “Русь”, опозиційне крило конституційних демократів тощо. Це утворення найближчим завданням вважало “боротьбу з українською самостійністю” і негативно ставилося до Гетьмана та його уряду. Учасники наради намагалися спростувати факт переговорів представників Української Держави з А.Денікіним. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.82.*

4. Житомир. Заснування Українського музею. *Наше минуле. – 1918. – № 1–2. – С.204.*

4. Київ. Відкриття Товариством “Художній екран” студії екранного мистецтва у приміщенні кінотеатру “Новий театр” (Хрещатик, №36). На урочистому відкритті були присутні представники літературно-мистецьких кіл. У пресі її називали “перша серйозна підготовча школа з метою створення кадрів культурних діячів екрану”. *Рибаків М.О. Хрещатик відомий і невідомий. – Київ, 2003. – С. 187.*

5. Відбувся з’їзд християн-баптистів. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.70.*

1 листопада(19 жовтня). П'ятниця.

1. Рада міністрів затвердила внесений міністром народної освіти законопроект про утворення Української Академії Наук з рядом поправок та доповнень та її штати і запропонувала негайно увійти в зносини з відповідними відомствами для виділення землі під Ботанічний сад, під акліматизаційний сад, для будівництва будинків тощо, асигнувавши на 1918 р. 200 тис. крб.

Були також ухвалені законопроекти про асигнування у розпорядження Гетьмана П.Скоропадського 10 млн. крб. на формування Особого корпусу, про умови обігу на території України німецьких та австрійських грошових знаків, про важкий стан біженців на Волині та екстрені заходи для допомоги їм. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 23-23 зв., 24-24 зв., 25-25 зв., 26.*

1. У Києві при департаменті державної варти відбулася нарада за участю представників залізничної варти, отаманів її районів, начальника технічно-залізничних військ, а також відомств військового, шляхів, німецького командування. Обговорювалися питання: про облік зброї чинів залізничної охорони, перевірка її особового складу, узгодження адміністративного поділу охорони з відповідним поділом варти і залізниць, про надання чинам залізничної охорони деяких поліцейських прав, технічне забезпечення варти. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Стр.35. – Арк. 90-91 (із зв.)-92.*

2-6 листопада (20-24 жовтня). Субота-середа.

2. У Києві працював 2-й з'їзд керівничих телеграфу залізниць України. Делегати заслухали повідомлення з місць і ухвалили постанови, які враховували тяжкі умови праці залізничного телеграфу, особливо в зв'язку з німецькою та австро-угорською окупацією. Право безкоштовно користування телеграфом надавалося залізничній варті, щодо вимог інших осіб та установ, то для них воно суворо регламентувалося. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 35. – Арк. 102 (із зв.).*

3 листопада(21 жовтня). Неділя.

4. Київ. Відкриття Київського археологічного інституту. *Отчет о деятельности Таврической ученой архивной комиссии за 1918 год // Известности*

тия Таврической архивной комиссии. – Симферополь, 1920. – № 57. – С. 64.

4 листопада (22 жовтня). Понеділок

2. У Києві відкрився 2-й Всеукраїнський з'їзд союзу хліборобів-власників, на який прибули майже 1000 делегатів. Вони розглянули статут союзу, питання про земельну реформу, організацію самооборони на місцях та про сільськогосподарські кооперативи. В роботі з'їзду взяли участь міністри внутрішніх справ В.Рейнбот та фінансів А.Ржепецький. Прийняття пропозиції направити делегацію до П.Скоропадського супроводжувалося вигуками "Слава панові Гетьману!" Потому відбулася панахида "за полеглих од большевиків". Резолюція з земельного питання засуджувала заходи примусового перерозподілу земель як такі, що порушують права приватної власності. Колишній товариш прокурора Петербурзького суду Ненарокомов у доповіді про самооборону порадив утворювати на місцях хліборобське військо, яке б не тільки боронило Україну від більшовиків, але й допомагало у боротьбі з радянською Росією. До боротьби з більшовиками закликали й інші делегати, в т.ч. і колишній голова російської Державної Думи В.Пуришкевич. Після завершення роботи з'їзду його учасників запросив на обід митрополит Антоній. П.Скоропадський, згадуючи пізніше ці заклики до відновлення неподільної Росії, писав, що це дуже пошкодило його справі. *Нова Рада. – 1918, 6 та 8 листопада; Уряди України у ХХ ст. – Науково-документальне видання. – К., 2001. – С.90.*

8. Уряд Української Держави направив урядам Дона, Кубані, Терек, Грузії та представнику Добровольчої армії телеграму з пропозицією об'єднати сили в боротьбі за відновлення єдності Росії і звільнення її від більшовиків для чого радив зібратися їхнім представникам у Києві для обговорення невідкладних заходів, а саме: про вироблення єдиного плану боротьби з більшовизмом, визначення ставлення до нейтральних країн, до держав Згоди, до Німеччини і її колишніх союзників; про встановлення порядку та міцної державної влади в інших частинах Росії. Наряду пропонувалося провести найближчим часом. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.402-403.*

4–7 листопада (22–25 жовтня). Понеділок-четвер.

4. Київ. Відбувся з'їзд "Просвіт". В ухваленій делегатами форуму резолюції постановлялося домагатися припинення переслідування з боку старост і адміністрації, звільнення помешкань "Просвіт" від реквізицій, звільнення з-під арешту просвітянських діячів та видання вищою владою наказу, на підставі якого була б можливість працювати вільно. *Пастернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часів революції 1917–1919 рр. – Київ, 1920. – С.91–92.*

5 листопада (23 жовтня). Вівторок.

1. Рада міністрів прийняла законопроект про направлення надзвичайної дипломатичної місії в Галичину, асигнувавши на її утримання понад 25 тис. крб., та створення дипломатичного представництва на Кубані, виділивши на його утримання теж понад 25 тис. крб. Міністр шляхів сполучень зробив доповідь про стан залізничних шляхів. Міністр закордонних справ повідомив про стан справ на Холмщині у зв'язку з залишенням її території австрійськими військами. Уряд Української Держави ухвалив звернутись до польського уряду з нотою, в якій висловити сподівання, що встановлені кордони будуть збережені.

Міністр торгу і промисловості повідомив про склад Донсько-Української комісії у справах донецького палива; міністр фінансів – про підготовку бюджету на 1919 р. Рада міністрів прийняла рішення про асигнування Осбливому Комітетові імені Гетьмана П.Скоропадського на допомогу потерпілим від вибуху в Одесі 300 тис. крб., а також про участь урядовців у панахиді 6 листопада у шосту річницю смерті М.Лисенка. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.7. – Арк. 27-27 зв., 28-28 зв.*

4. Київ. Постановою Ради міністрів на державне утримання було прийнято евакуйовані Віленську, Ковенську та Тельшівську чоловічі гімназії. Їх постійним місцем розташування визначалися відповідно Глухів, Харків та Корсунь. *Державний вістник. – 1918. – 16 листопада.*

4. Київ. Уряд прийняв на державні кошти виплату існуючих у жіночих навчальних закладах України 142 стипендій, які раніше фінансувалися російським військовим міністерством, Олександрівським та

Юрьєвськими комітетами. *Державний вістник*. – 1918. – 22 листопада.

6. Київ. П.Скоропадський затвердив ухвалену Радою народних міністрів Постанову про асигнування 200 000 карбованців авансу на ремонт будинку, який займав Гетьман. *Державний вістник*. – 1918. - 30 листопада.

6 листопада (24 жовтня). *Середа*.

1. Рада міністрів Української Держави затвердила Статут Української Академії Наук та доручила їй, міністерству народного здоров'я та міністерству земельних справ розробити проект створення державного інституту наукової медицини та ветеринарії. На утримання Академії Наук до 1 січня 1919 р. асигнували понад 869 тис. крб.

Рада міністрів схвалила Положення про Тимчасову Вищу Раду на транспорті в Українській Державі. Розглянувши питання про становище на Волині, уряд ухвалив утворити посаду Особоуповноваженого, якому мали доручити справу евакуації військовополонених, та затвердив асигнування у 500 тис. крб. волинському губернському старості і 2 млн. крб. у розпорядження міністерства внутрішніх справ.

Голову мирної делегації РСФРР повідомили, що остання буде випущена за межі України в разі пропуску державних потягів в Україну. *ЦДАВО України*. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 29-29 зв., 30-30 зв.

1. Київ. З'явилися накази Гетьмана всієї України та військ козацьких П.Скоропадського по Українському козацькому війську, які не лише визначали структуру керівних органів, але й нагадували кошовим, полковим та сотенним отаманам, що “праця по відбудуванню козацтва на Україні не є організація військових одиниць, але організація певних елементів на місцях для об'єднання їх в козацький стан, який з часом його повного національного і козацького розвитку буде зведено в військові одиниці”. *Державний вістник*. – 1918. - 14 листопада.

1. Волинь. Телеграфом поширено наказ Гетьмана про запровадження в губернії стану надзвичайної охорони. *Державний вістник*. – 1918. - 9 листопада.

4. Київ. Затверджено постанову Ради міністрів про асигнування у

розпорядження військового міністра 6 000 000 карбованців на початкові видатки для відкриття з 1 листопада 1918 р. восьми юнацьких військових шкіл. *Державний вістник*. – 1918. – 22 листопада.

4. Київ. Згідно постанови головноуправляючого Головного управління мистецтва та національної культури Петра Дорошенка художня промисловість, а також 130 художньо-промислових навчальних закладів підпорядковувалися одному відомству – Головному управлінню мистецтва та національної культури. *ЦДАВО України*. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.14-15.

7 листопада (25 жовтня). Четвер.

1. Рада міністрів Української Держави затвердила штати Особого корпусу прикордонної сторожі, асигнування у сумі 2 млн. крб. на боротьбу з холерою та ряд законопроектів, внесених міністрами фінансів про асигнування на потреби цього відомства.

Уряд схвалив законопроекти про скасування в Україні органів міністерства продовольства, запроваджених законом від 23 березня 1917 р., і про передачу завідування справою продовольства для населення органам місцевого управління; про зміну і доповнення законів про волосні, повітові та губернські установи по управлінню сільськими місцевостями тощо. *ЦДАВО України*. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.7. – Арк. 31-31 зв., 32-32 зв.

1. Гетьман видав наказ про оголошення на військовому стані Катеринославської, Херсонської (без Одеси), Подільської, Таврійської (повітів Дніпровського, Мелітопольського і Бердянського) губерній, а також градоначальства Миколаєва із наданням усієї повноти влади командирам розташованих тут корпусів. Військовий стан запроваджувався в ніч з 8 на 9 листопада (з 26 на 27 жовтня) 1918 р. *Державний вістник*. 1918. – 9 листопада; *Гражданская война на Украине – 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов*. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.406.

7-8 листопада (25-26 жовтня). Четвер-п'ятниця.

2. У Києві за ініціативою Головного комітету земсько-міського

об'єднання відбулася нарада земств та міст України, Дона, Кубані, Криму, у якій взяли участь представники Київського головного комітету земсько-міського об'єднання, обласного комітету союзу міст північної України, обласних земсько-міських союзів півдня України і Криму, окремих міст – Петрограда, Москви, Києва, Одеси, Ростова-на-Дону, Сімферополя, а також Харківського, Таврійського і Катеринославського губернських земств.

Нарада розглянула основні питання поточної політики, виділивши проблему відновлення “єдиної і неділимої” Росії і вироблення засад реалізації цієї ідеї. Нарада також обговорила питання про можливість відновлення розпущених дум і земств в Україні. Для об'єднання зусиль цих утворень вирішили скликати з'їзд міст і земств України, Дона, Кубані і Криму, для підготовки якого обрали тимчасовий комітет. Проведення з'їзду запланували на 21 (8) листопада 1918 р. Визначили представництво на ньому: від міст з населенням до 50 тис. – 1 делегат, від 50 до 100 тис. – 2, понад 100 тис. – по одному додатковому делегату на кожні 100 тис. У з'їзді також мали взяти участь міські голови або голови дум. Там, де вибори виявилися неможливими, делегувалися лише останні. Земства мали направити на з'їзд до 10 осіб від кожної губернії. До порядку денного включалися питання: про роль міських та земських самоупрядувань, найближчі перспективи діяльності, форму об'єднання і утворення обласних центрів.

Тимчасовий комітет завчасно, 12 листопада (30 жовтня), розіслав усім запрошення з проханням телеграфом повідомити про склад делегацій. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 258. – Арк. 86 (із зв.). – 87.*

8 листопада (26 жовтня). П'ятниця.

1. Рада міністрів розглянула доповідь військового міністра про запровадження посади Головноуповноваженого з евакуації військовополонених з Австро-Угорщини та ухвалила асигнувати у його розпорядження 2 млн. крб. Була схвалена і кандидатура на цю посаду – помічника начальника військових сполучень генерального хорунжого С.Соловйова. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 33-33 зв., 34-34 зв., 35-35 зв., 36-36 зв.*

1. Київ. П.Скоропадський затвердив ухвалу Ради народних міністрів про тимчасове приєднання повітів Таврії та Полісся відносно військової повинності до суміжних губерній. *Державний вістник*. – 1918. – 24 листопада.

1. Київ. П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою народних міністрів Закон про поповнення армії і флоту Української Держави, що мали формуватися. Йшлося про чергову мобілізацію на військову службу. *Державний вістник*. – 1918. – 12 листопада.

11 листопада (29 жовтня). Понеділок.

1. Заслухавши доповідь міністра закордонних справ з питань зовнішньої політики, Рада міністрів доручила йому підписати угоду з представниками влади в РСФРР про створення місій – української в Москві і російської в Києві, заборонивши їх співробітникам займатися агітацією. Було запропоновано підготувати текст ноти Польському урядові з приводу його заяви про спільні зусилля щодо відновлення порядку в Галичині, а також звернутись з протестом до Румунського уряду у зв'язку з захопленням румунськими військами деяких пунктів на території Української Держави.

Уряд ухвалив створити спеціальну комісію при Державній канцелярії для розгляду проектів герба Української Держави та державних печаток, розроблених Ю.Нарбутом. По доповіді товариша військового міністра М.Максиміва з приводу очікуваного прибуття ескадри держав Антанти, уряд просив передати через посланника в Константинополі М.Суковкіна, що при зустрічі їй будуть витримані всі правила міжнародного морського права. *ЦДАВО України*. – Ф.1064. – Оп. – Спр. 7. – Арк. 37-37 зв., 38-38 зв., 39-39 зв.

1. Раднарком РСФРР видав директиву Реввійськраді республіки у десятиденний термін підготувати війська для надання допомоги у встановленні радянської влади в Україні. В зв'язку з анулюванням Брестського договору Росія тепер могла відкрито втручатися в хід подій в Україні. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. - Сборник документов и материалов*. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.417.

3. Начальник державної варти повідомив з Єлисаветграда про пограбування австрійськими частинами на ст. Рудниця 66 вагонів продовольчих вантажів і продаж їх. Через відсутність дисципліни в окупаційному війську австрійське командування не здатне було вплинути на хід подій. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 95. – Арк. 240.*

12 листопада (30 жовтня). Вівторок.

1. Рада міністрів схвалила заходи міністра шляхів сполучення в зв'язку з оголошенням ним стану надзвичайної охорони Подільської, Правобережної і Запорізької залізниць. Окремий законопроект визначив зміни виборів до міських дум, Уряд затвердив текст ноти Варшавському урядові. Міністерству закордонних справ доручили запропонувати представникам Радянського уряду завтра ж залишити територію України. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 40-40 зв., 41-41 зв.*

1. Міністр юстиції Української Держави А.В'язлов за особистою вказівкою П.Скоропадського звільнив з-під арешту С.Петлюру, який негайно виїхав до Білої Церкви. *Павло Скоропадський. Спогади. – Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ-Філадельфія, 1995. – С.376 (Примітки).*

1. Опублікована Грамота Гетьмана всієї України “До всіх громадян українців” від 10 листопада 1918 р. із закликом до єднання і з запевненнями, що уряд Української Держави забезпечить скликання найближчим часом Державного сойму та розв'язання земельного питання, а сам, в свою чергу, сподівається, що й громадяни у цей грізний час залишаться у повному спокої і відмовляться від самочинних дій. Гетьман підкреслював, що він має досить сили, щоб не допустити жодного руху проти державного ладу, але сподівається, що не доведеться її застосовувати завдяки розумінню громадянами ситуації. *Державний вістник. – 1918. - 12 листопада.*

13 листопада (31 жовтня). Середа.

1. В.о.голови Ради міністрів А.Ржепецький повідомив на засіданні уряду про пропозицію Гетьмана П.Скоропадського надати допомогу німецьким солдатам продуктами харчування, що й було підтримано

постановою про видачу їм пайка. А.Ржепецький доповів про асигнування 900 тис. крб. на потреби Українського козацтва. Рада міністрів схвалила асигнування, надані у розпорядження начальника штабу гетьмана П.Скоропадського.

Порушено питання про Вище управління православною церквою в Україні у зв'язку з роботою Всеукраїнського Церковного Собору. Рада міністрів визнала, що Церква в Україні має бути автокефальною і доручила викласти позицію уряду з цього питання Собору міністрові сповідань.

Уряд підтримав пропозицію про забудову вільних земель м.Києва і його околиць для надання допомоги тим, що потерпіли від вибуху 6 червня на Звіринці. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 42-42 зв.*

1. Київ. Гетьман затвердив ухвалений Радою міністрів Закон про доповнення до закону від 20 жовтня 1918 р. про облік і мобілізацію перебуваючих у межах Української Держави офіцерів та понадстрокових унтер-офіцерів колишньої російської армії та колишніх юнкерів військових шкіл. *Державний вістник. – 1918. – 24 листопада.*

1. В зв'язку з оголошенням на Полтавщині військового стану головноначальствующим губернії видана обов'язкова постанова, яка забороняла будь-які зібрання без дозволу влади, друкування часописів, журналів, листків, оголошень, відозв, різного роду плакатів. Заборонялися страйки, відмова від праці, підвищення цін на товари першої необхідності, незаконне посередництво при скуповуванні і продажу речей першої необхідності. Винні у порушенні цієї постанови підлягали ув'язненню до 3-х місяців або штрафу до 3 тис. карбованців.

Підписав цю постанову головноначальствующий Полтавщини, командир VI Кошу, Генеральний бунчужний Слюсаренко. *Полтавські губернiальнi вiдомостi. – 1918. - 16(3) листопада.*

1. Німецьке командування заявило, що його формування залишать Полтавщину протягом шести тижнів. Ця звістка значно ускладнила становище в губернії. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 75. – Арк. 280.*

2. В приміщенні Міністерства шляхів на Бібіковському бульварі в м.Києві відбулись таємні збори представників українських політичних

партій, що входили до складу Українського Національного Союзу, та есефів, залізничних організацій і Селянської спілки. Збори схвалили раніше розроблений план повстання проти гетьманського режиму; намітили соціальні, політичні і національні гасла і обрали тимчасовий революційний орган для керівництва, новий український уряд – Директорію. До її складу увійшли: В.Винниченко (голова), С.Петлюра, Ф.Швець, П.Андрієвський і А.Макаренко. *Винниченко В. Відродження нації. – Ч.ІІІ. – Київ-Відень, 1920. – С.107-110.*

2. У Катеринославі в зв'язку із закриттям газети “Дело” спалахнув страйк протесту друкарів, до яких приєдналися робітники усіх заводів. Виступ перетворився на загальноміський і набув політичного забарвлення. Німецькі частини дотримувалися нейтралітету. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1. – К. – 1967. – С.421.*

4. Київ. Постановою Ради міністрів асигновано у розпорядження міністра народної освіти та мистецтва 26 950 карбованців для допомоги в організації режисерсько-інструкторських курсів. *Державний вістник. – 1918. – 26 листопада.*

5. Київ. Затверджено ухвалений Радою міністрів закон про встановлення посад православного проповідника у сані священника або владики та секретаря при військовому міністерстві з метою здійснення православної місії та проповіді Слова Божого у військових частинах на території України. *Державний вістник. – 1918. – 28 листопада.*

6. Київ. Гетьман затвердив ухвалену Радою народних міністрів постанову про асигнування 1 000 000 карбованців на боротьбу з холерою. *Державний вістник. – 1918. – 29 листопада.*

8. Всеросійський ЦВК рад ухвалив рішення про анулювання Брестського договору з Німеччиною, підписаного у березні. В зв'язку з цим втрачали силу усі додаткові угоди, підписані у Берліні 27 серпня і ратифіковані ВЦВК рад 6 вересня 1918 р.

Це стало можливим завдяки листопадовій революції у Німеччині. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн. 1. – К., 1967. – С.417-419.*

14 (1) листопада Четвер.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала в своєму засіданні доповідь міністра торгівлі і промисловості про наступні переговори з представниками Кубанського крайового уряду про укладення фінансово-економічного договору і визначила осіб, що мали вести їх і підписати договір.

Корпусу морської берегової оборони виділити понад 1 млн. крб., 60 млн. крб. асигнували на видачу авансу на утримання Державної варти, 3 млн. крб. – на потреби охорони громадської безпеки і порядку в Катеринославській губернії. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 43-43 зв., 44.*

1. П.Скоропадський підписав грамоту про федерацію з майбутньою небільшовицькою Росією, в якій проголосив, що “кінцевою метою буде відновлення великої Росії”. *Робітнича газета. – 1918 р. - 16 листопада.*

1. Київ. П.Скоропадський видав наказ про призначення нового складу Ради народних міністрів. Очолив її С.Гербель, він же став міністром земельних справ, закордонними справами видав Г.Афанасьєв, військовими генерал Д.Шуцький, морськими адмірал А.Покровський, внутрішніми І.Кістяковський, освітою В.Науменко, міністром сповідань став М.Воронович, фінансів – А.Ржепецький, шляхів В.Ляндеберг, торгівлі С.Мерінг, юстиції В.Рейнбот, народного здоров'я В.Любинський, праці В.Косинський, продовольчих справ Г.Глінка, державним контролером С.Петров. *Державний вістник. – 1918. - 16 листопада; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.286.*

1. Відбулося останнє засідання кабінету міністрів під керівництвом прем'єра Ф.Лизогуба – нащадка української козацької старшини, колишнього земця – октябриста. Група міністрів зажадала скасування заборони міністерством внутрішніх справ Національного конгресу, наполягала на порозумінні з Українським Національним союзом в справі скликання територіального конгресу України за участю представників від усіх національностей і станів суспільства, домагалася рішучої демократизації політики, відмови від системи репресій тощо. Їм найрішучіше

заперечував С.Гербель, який заявив, що через загрозу більшовизму політику змінювати не можна. За вимоги міністрів-українців віддали голоси 7 членів кабінету, проти – 8. П'ятеро міністрів-українців негайно подали заяви про демісію. Проте незабаром з канцелярії гетьмана надійшов лист про відставку всього уряду, а ранком наступного дня, 15(2) листопада 1918 р., був оголошений склад нового “федералістичного кабінету”, очоленого С.Гербелем. *Нова Рада*. – 1918. – 16 листопада; *Державний вістник*. – 1918. – 16 листопада.

4. Київ. Гетьман Павло Скоропадський затвердив ухвалений Радою міністрів Української Держави “Закон про заснування Української Академії наук” та видав наказ ч.322 по Міністерству народної освіти про затвердження первісного складу УАН з 12 дійсних членів Академії. Першими дійсними членами (академіками) УАН стали: по відділу історично-філологічних наук: Д.І. Багалій, А.Ю. Кримський, М.І. Петров, С. Смаль-Стоцький; по відділу фізично-математичних наук: В.І. Вернадський, С.П. Тимошенко, М.Ф. Кашенко, П.А. Тутковський; по відділу соціальних наук: М.І. Туган-Барановський, Ф.В. Тарновський, В.А. Косинський, О.І. Левицький. *Державний Вістник*. – 1918. – 22 листопада.

В ніч з 14(1) на 15(2) листопада. З четверга на п'ятницю.

1. В.Винниченко написав відозву Директорії до населення, яка наступного дня була поширена в Україні. П.Скоропадський оголошувався “насильником і узурпатором народної влади”, а його уряд – протинародним і протинаціональним. Директорія закликала всіх чесних громадян, як українців, так і неукраїнців, “стати збройною дружною силою проти ворогів і злочинців народу”.

Російським офіцерським організаціям пропонувалось скласти зброю і виїхати за межі України. Попереджались і німецькі військові частини, що український народ буде із зброєю в руках відстоювати свою волю і незалежність. *ЦДАВО України*. – Ф.1429. – Оп.1. – Спр. 4. – Арк. 7; *Винниченко В. Відродження нації*. – Ч.ІІІ. – Київ-Відень, 1920. – С.110-114.

15 (2) листопада. П'ятниця.

1. Директорія виїхала з Києва в Білу Церкву у розташування Січового стрілецького полку.

Залишаючи Київ з початком повстання, вона призначила створений при ЦК УСДРП Український військово-революційний комітет “вищим революційним органом” у місті. До нього входили М.Авдієнко, В.Чехівський, А.Пісоцький (Річицький), М.Галаган, З.Висоцький, Н.Завгородній*, М.Марченко. 23(10) листопада УВРК реорганізовано в Український революційний комітет при Київському комітеті УСДРП і його діяльність була спрямована на організацію виступу у місті.

С.Петлюра, який став на чолі українських республіканських військ, видав у Білій Церкві “Універсал всьому українському народу і козакам його” за підписом – Головного отамана та начальника штабу отамана О.Осецького у Ставці головної команди військ Директорії. С.Петлюра оголошував себе Головним отаманом українського війська і закликав козаків до боротьби за державну самостійність України проти гетьмана П.Скоропадського, який “самозванно присвоил себе название и права гетмана Украины”. Гетьманські розпорядження й накази по війську скасовувалися, підлеглим йому формуванням пропонувалося перейти до лав військ УНР. Закінчувався “Універсал” закликом до усіх козаків, де б вони не були, збиратися у військові частини і зі зброєю в руках рухатися до Києва – столиці України. *ЦДАВО України. Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 79. – Арк. 211; Винниченко В. Відродження нації. – Ч.ІІІ. – Київ-Відень, 1920. – С.114; Історія українського війська. – Львів, 1992. – С.451; Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. – Т.3. – 1921. – С.133; Відродження. – 1918. - 15 та 19 грудня.*

1. В засіданні Ради міністрів заслухано пропозицію голови уряду С.Гербелья видати відозву з приводу сумних подій, що відбулись цього дня на вулицях Києва. Уряд схвалив підготовлений проект відозви.

Далі С.Гербель запропонував довести до відома представників держав Антанти в Яссах урядове повідомлення і просити направити в Україну свого дипломатичного представника та військові частини. Рада

* За деякими джерелами – Н.Загородній.

міністрів підтримала цю пропозицію і ухвалила просити направити 2 батальйони військ в Київ і стільки ж в Одесу.

Рада міністрів схвалила розпорядження міністра фінансів у зв'язку з новим напрямком політики уряду у ставленні до Росії припинити митну війну з Кремлем.

На вимогу гетьмана П.Скоропадського уряд доручив міністру внутрішніх справ розглянути питання про Національний з'їзд і не пізніше, як через 4-и дні, внести свої пропозиції.

Міністрам військовому і шляхів сполучень доручили вжити всіх заходів для правильної евакуації військ Четверного союзу, міністрові торгівлі – забезпечити їх продовольством.

Рада міністрів ухвалила зберігати протягом 3-х тижнів попередню цензуру, підготувавши за цей строк закон про друк. У розпорядження голови Ради міністрів та міністра внутрішніх справ на екстрені видатки для охорони громадського спокою виділялися 15 млн. крб. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 45-45 зв., 46.*

1. Київ. Наказом по Армії Української Держави, П.Скоропадський закликав усіх громадян на боротьбу проти більшовизму, підкреслюючи, що тепер “немає місця національним суперечкам і політичному розбрату”. Гетьман кликав усіх до порятунку України, а тим самим і Росії, підкреслюючи, що “на Україні знайшли собі місце кращі сили Росії”. Він вважав, що в такому разі матиме можливість скоріше впровадити в життя закони про землю і залучення “широких народніх кіл до упорядження держави”. П.Скоропадський оголосив, що він, як голова держави приймає на себе відповідальність за державу. *Державний вістник. – 1918. - 30 листопада; ЦДАВО України. – Ф.1074. – Оп.2. – Спр. 37. – Арк. 245-246 зв.*

1. Начальник державної варти Бульварного району Києва повідомив інспектора Київської столичної варти про розстріл студентської маніфестації біля університету святого Володимира. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр.71. – Арк. 177-178 (із зв.).*

1. Від імені Директорії до громадян України звернулися її члени С.Петлюра, Ф.Швець, П.Андрієвський із закликом до боротьби проти

гетьманського режиму. *Державний вістник*. – 1918. - 31 грудня.

1. Повстали до 300 робітників Криворізьких залізних рудників. Вони роззброїли варту, заарештували її начальника, оволоділи телефонним зв'язком. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. - С.447.*

Середина листопада.

2. Відбулася нарада земств та міст України, Дону, Криму, представників союзу міст північної України, крайових земсько-міських союзів півдня України і Криму, міст Петрограда, Москви, Києва, Одеси, Катеринослава, Ростова-на-Дону, Сімферополя, Харкова, а також Харківського, Таврійського та Катеринославського губернських земств. Народа надала обраному нею тимчасовому комітету повноваження до скликання з'їзду міст і земств виступати від імені органів самоурядування "Південного сходу" та "Півдня". Рішення цієї наради вважалися прямим втручанням у внутрішні справи України. Представники об'єднання українських земств у згаданій нараді участі не брали і через газету "Нова Рада" 13 листопада 1918 р. заявили, що наведені вище рішення наради "не можуть вважатися голосом земств України", бо тут правомочна лише Всеукраїнська управа земств, очолювана С.Петлюрою. *Нова Рада. – 1918. - 14 листопада.*

16 (3) листопада. Субота.

1. На засіданні Ради міністрів військовий міністр доповів про внутрішнє становище в державі.

Міністр закордонних справ повідомив про прибуття в Одесу ескадри держав Антанти. Було ухвалено направити членів уряду для зустрічі їхніх представників. На пропозицію Гетьмана П.Скоропадського обговорили питання про прапор, який мав бути піднятий на військових і торговельних судах при зустрічі ескадри.

Рада міністрів підтримала пропозицію держав, що утворились на теренах колишньої Росії, про скликання в Україні конгресу їх представників.

Уряд ухвалив виділити понад 14 млн. крб. на постачання німецьких військ продовольством, висловивши побажання, щоб німецькі війська допомогли підтримати в Україні порядок. Була схвалена дострокова мобілізація молодих людей 1899 р. народження. Міністру внутрішніх справ надавалось право збільшувати кількісний стан добровольчих дружин. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 47-47 зв., 48-48 зв., 49-49 зв.*

1. Почалося збройне повстання проти Гетьмана П.Скоропадського виступом січових стрільців в Білій Церкві – гетьманська залога розбіглась без боротьби. Під контроль були взяті телефон і телеграф, з в'язниць звільнені політичні в'язні. Повстанці зупиняли потяги, затримували вартових. Австрійські військові ешелони роззброювали, реквізували коней і спорядження. Сотня січових стрільців під командою сотника Сушка рушила залізницею на Київ. Вночі вони зайняли важливий залізничний вузол Фастів. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 250. – Арк. 19; Історія українського війська. – Львів, 1992. – С.452.*

1. Оpubлікована Грамота П.Скоропадського до усіх громадян і козаків від 14(1) 1918 р. Згадавши про перемир'я між Німеччиною і державами Згоди, Гетьман накреслив нові державні завдання, зокрема наголошував на відновленні давньої могутності і сили Всеросійської держави і на тому, що в цій федерації Україна має посісти одне з перших місць. П.Скоропадський висловлював переконання, що Україні належить першій виступити в справі утворення Всеросійської федерації, “якої кінцевою метою буде відновлення Великої Росії”. Виконання цього плану Гетьман покладав на тільки-но сформований новий уряд України. *Державний вістник. – 1918. – 16 листопада.*

1. Гетьманською вартою розігнано демонстрації у Києві в зв'язку з оголошенням міста на військовому стані. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах. – Четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.432.*

1. Подільська губернія. Повідомлення про розклад дислокованих там частин окупаційної армії під впливом революційних подій в Австро-Угорщині. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 76. – Арк. 327-328 (із зв.).*

8. Місія Кубанського крайового уряду заключила з урядом Української Держави договір про торгівельні, консульські й мореходні зносини, а з 13 листопада ц.р. були встановлені взаємні переводні операції, як банківські, так і ощадних кас. Того ж дня укладено залізничну конвенцію з Кубанню, а також відряджено туди українську місію з полковником Ф.Боржинським. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.138.*

17 (4) листопада. Неділя.

1. Вранці до Фастова прибула решта сил січових стрільців, С.Петлюра і Директорія. Німецький гарнізон міста дотримався нейтралітету щодо дальшого просування республіканських підрозділів на Київ. Того ж дня січові стрільці зайняли ст.Мотовилівка. Гетьманські частини підійшли до ст. Васильків. *Історія українського війська. – Львів, 1992. – С.432.*

1. Укладено угоду між Директорією Української Народної Республіки та Великою радою німецьких солдатів Києва про нейтралітет німецького війська. *ЦДАВО України. – Ф.1078. – Оп.1. – Спр. 20. – Арк. 1.*

1. У Києві отримана телеграма А.Денікіна, в якій він повідомляв, що коли “Україна стала на шлях російської державності”, то він вважає необхідним піти на угоду з питання про утворення єдиного фронту, єдиного командування для боротьби з більшовиками, єдиного російського представництва на міжнародному конгресі. Для здійснення цього плану А.Денікін висував три умови: відновлення єдиної Росії, боротьба з більшовиками до кінця і дотримання договорів з Антантою та остаточної відмови від німецької орієнтації. *Гражданская война на Украине 1019-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1. – Кн.1. – К., 1967. - С.435-436.*

1. За рішенням ЦК РКП(б) та РНК РСФРР створено Реввійськграду Окремої групи військ Курського напрямку (майбутнього Українського фронту) у складі В.Антонова-Овсієнка, В.Затонського та Й.Сталіна.

Реввійськрада розробила план дій. ЦК РКП(б) направив на допомогу більшовикам України кілька груп партійних і радянських та військових працівників. *Історія Української РСР. – Т.V. – К., 1977. – С.325.*

1. З Чернігівщини повідомили про оволодіння більшовиками Глухівським повітом. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 79. – Арк. 146.*

Ніч на 18 листопада. Понеділок.

1. Кролевець, Чернігівської губернії. Арешт військового начальника та чинів міської державної варті повсталими сірожупанниками і звільнення їх після втручання німецького командування. Розгортання повстання і розлад серед його учасників. *ЦДАВОВУ. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 79. – Арк. 188-188 зв.*

18 (5) листопада. Понеділок.

1. Рада міністрів Української держави схвалила асигнування у розпорядження Головнокомандуючого всіма збройними силами на території України 3 млн. крб. на організацію оборони країни. По доповіді міністра внутрішніх справ уряд ухвалив закликати на дійсну службу всіх офіцерів віком до 50 років, всіх унтер-офіцерів, що служили надстроково, усіх колишніх військовослужбовців, що навчались у вищих учбових закладах, та чиновників. Строки заклику мав визначити Головнокомандуючий всіма збройними силами України. Пропонувалось приймати і всіх добровольців.

Урядові було повідомлено про організацію хліборобів для охорони порядку.

Уряд схвалив передачу Бюро преси у відання Голови Ради міністрів. Остання заслухавши доповідь про роботу комісії з аграрної реформи, ухвалила вважати необхідним скликати велику комісію з цього питання. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 50-50 зв., 51-51 зв., 52.*

1. Відбувся жорстокий бій між ст. Мотовилівкою і м.Васильковом, де підрозділ січових стрільців зустрів на своєму шляху добірну московську офіцерську дружину під командуванням князя Святополк-Мирського, частини гетьманської гвардії, сердюків, добре озброєних та з

броневим потягом. Спочатку перевага у бою була на боці гетьманців та їхній опір було зламано з підходом підкріплення до січових стрільців. Гетьманці понесли великі втрати і відступили.

Того вечора січові стрільці захопили Васильків. *Історія січових стрільців*. – К., 1992. – С.128-139.

1. На цей час частини С.Петлюри оволоділи Козятином, Бердичевом. С.Петлюра вступив у контакт з німецьким командуванням та солдатськими депутатами. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 95. – Арк. 254.

1. У наказі по армії Української Держави, підписаному Гетьманом П.Скоропадським, загальне командування всіма збройними силами в Україні передавалось генералу графу Келлеру на правах Головнокомандуючого арміями фронту, а територія України оголошувалась театром військових дій. Вся цивільна адміністрація також підпорядковувалась генералу Келлеру. *ЦДАВО України*. – Ф.1074. – Оп.1. – Спр. 9. – Арк. 8.

19 (6) листопада. Вівторок.

1. Рівне. Поширена відозва до населення утвореної 18 листопада Ровенської Української ради про перехід до неї 19 листопада усієї влади у місті та повіті. Будь-які виступи мали припинятися з допомогою збройної сили. Відозва була надрукована українською, російською та єврейською мовами. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 79. – Арк. 308.

1. Чернігівщина. Радянські війська оволоділи Ямполем та хутором Михайлівським і стискали кільце навколо Глухова. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 79. – Арк. 175. Ориг.

5. Київ. Митрополит Київський і Галицький Антоній звернувся “з окружним посланням” до пастви в Україні, в якому закликав “крепко держатися и високо ценить” єдність з Патріархом Всеросійським, зберігати “сыновнее единство наше со всею Российской Церковью”. Він переконував, що відокремлення від патріархії не принесло користі жодному народові й Церкві, позбавивши їх благодаті, звинувачував усіх, хто прагне самостійної Церкви, в таємних планах затягнути народ “в

сети униатской ереси”. Ульяновський В.І. *Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського)*. – К., 1997. – С.106.

20 (7) листопада. Серeda.

1. Рада міністрів Української Держави розглянула список членів особі комісії для вироблення засад земельної реформи і пов'язаних з нею законів.

Уряд з питання про видання закону, що мав встановити порядок виборів в Український Сейм, ухвалив, що останній повинен бути скликаний на 15 лютого 1919 р. Державному секретарю доручалось створити технічну комісію для розробки виборчого закону, врахувавши, що Сейм має бути парламентом з установчими функціями, а виборчий закон має будуватись на основі загального, прямого, рівного і таємного голосування. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 53-53 зв., 54.*

1. Опублікована видана П.Скоропадським 19(6) листопада “Грамота до хліборобів України”. Він закликав їх “під проводом обраних союзами хліборобів досвідчених і вірних батьківщині” і йому особисто офіцерів до боротьби “з ворогами ладу і заспокоєння села”, тобто придушення повстання. *Нова Рада. – 1918. - 20 листопада; Державний вістник. - 1918. – 22 листопада.*

1. У Харкові, у робітничому будинку відбулися збори виборщиків - представників заводів для обрання організованої виборчої комісії по створенню у Харкові Ради робітничих депутатів. Збори прийняли відозву із закликом до передачі всієї влади радам. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 71. – Арк. 293-297 (із зв.).*

1. На допомогу стрілецьким підрозділам, що займали лінію Жуляни - Юровка, прибув Чорноморський кіш під командуванням отамана Поліщука, який був сформований ще за наказом військового міністерства Української Держави. *Історія січових стрільців. – К., 1992. – С.14.*

1. Радянські повстанські загони оволоділи ст.Коренево, Курської губернії. Їм вдалося налагодити зв'язок з німецькими солдатами за демаркаційною лінією. *Гражданская война на Украине – 1918-1920 гг. –*

Сборник документов и материалов. В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.446.

1. Повідомлення урядові Української Держави у Київ про наближення до Полтави загонів С.Петлюри, про розгубленість місцевих військових і громадянських властей і підготовку до евакуації. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 75. – Арк. 300.*

1. Стародуб, Чернігівської губернії. Губернський староста повідомив телеграмою до департаменту Державної варти про братання німецьких солдатів з більшовиками. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 79. – Арк. 182.*

4. Київ. Затверджено ухвалений Радою міністрів закон про заснування при Кам'янець-Подільському державному українському університеті з 1 липня 1918 р. православного богословського факультету. *Державний вістник. – 1918. – 22 листопада.*

21 (8) листопада. Четвер.

8. В засіданні Ради міністрів повідомлено про оголошення румунським командуванням про приєднання Хотинського повіту Бессарабської губернії до Румунії. Уряд доручив міністру закордонних справ підготувати проект ноти з протестом проти незаконних дій з боку румунських властей.

Уряд схвалив виділити міністру внутрішніх справ 10 млн. крб. на видатки по охороні громадського порядку. Рада міністрів постановила видати урядове повідомлення про ставлення держав Антанти до України і інформувати представника Антанти Енно про можливість його приїзду в Київ.

Заслухано також повідомлення т.в.о. голови уряду А.Ржепецького про те, що на його ім'я надійшла пропозиція від повноважного посланника Всевеликого Війська Донського генерала Черемухіна утворити особливу комісію для планомірного задоволення потреб всіх діючих проти більшовиків армій з військових запасів, що є в Україні. *ЦДАВО-України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 55-55 зв., 56-56 зв.*

22 (9) листопада. П'ятниця.

1. Рада міністрів визнала необхідним створити розрахункове бюро для розрахунків з Німеччиною і Австрією і терміново розробити відповідний законопроект, а до цього всі розрахунки з цими державами припинити.

Військовий міністр повідомив про призначення його Головнокомандуючим на посаду Головного начальника постачання Української армії і фронту. У його розпорядження було асигновано 25 млн. крб. на видатки по веденню військових дій для Української армії. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 57-57 зв., 58-58 зв., 59.*

1. Розпочався наступ сил Директорії на Київ. Січові стрільці рухались від Крюківщини – Монастирський хутір на ст.Пост-Волинський, а вояки Чорноморського куреня – від Борщагівки в напрямі Житомирського шосе. Наново сформований в Києві підрозділ Святополк-Мирського неочікувано вдарив на лівому фланзі чорноморців, які не витримали натиску гетьманських сил і почали відступ.

Січові стрільці, дізнавшись про розгром чорноморців, вирішили припинити наступ і закріпитись на зайнятих позиціях, чекаючи підходу нових повстанських загонів, з яких і почалось формування Осадного корпусу під командуванням отамана Є.Коновальця. *Історія січових стрільців. – К., 1992. – С.142-143.*

1. У Катеринославі застрайкували усі заводи і фабрики. У місті вирували демонстрації. Порядок підтримував австрійський гарнізон. Ввечері прибули офіцери-добровольці і розпочалися арешти серед робітників. *Гражданская война на Украине. 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.449; Беднота. – 1918. – 22 ноября.*

4. Київ. Законом Ради міністрів було змінено умови здобуття звання приват-доцента у державних університетах України. Зокрема, визначалося, що приват-доцентами можуть бути також ті особи, які закінчили курс наук в одному із державних університетів України з дипломом I ступеня, подали pro venie legendi надруковану дисертацію, захистили її прилюдно та виклали дві пробні лекції. *Державний вістник. – 1918. – 4 грудня.*

Ніч з 22 на 23 (з 9 на 10) листопада. П'ятниця-субота.

1. В Києві революційні загони за наказом Українського військового революційного комітету про збройний виступ при підході республіканських військ захопили Поділ, де діяли сили більшовиків, Лук'янівку і Куренівку, Либедський район і частину Старокиївської ділянки, обеззброїли варту. Проте через неузгодженість дій всіх загонів – невдалий виступ на Печерську – штаб о 6-й год. ранку наказав зняти караули і розійтись, тим більше, що їх, почали тіснити загони кінної варти. Німці у цій боротьбі гетьманських сил і сил Ревкому зберігали нейтралітет. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 71. – Арк. 184-184 зв. – Ф.1429. – Оп.1. – Спр. 13. – Арк. 5.*

23 (10) листопада. Субота

1. На Полтавщині ліквідовано губернський комітет УПСР, який налагодив зв'язок з Харковом і брав участь у підготовці повстання. Начальник освідомчого відділу при губернському старості наполягав на передачі керівників есерів воєнному суду. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 98. – Арк. 328.*

1. Житомир. Подільська губернія проголошена на військовому стані. На станції Проскурів роззброєна і заарештована варта. Телеграфний зв'язок з Києвом перервано. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 76. – Арк. 309.*

25 (12) листопада. Понеділок.

1. Рада міністрів ухвалила виділити міністру фінансів 1 млн. крб. на видачу безвідсоткової позики надзвичайному посланнику на Україні для надання допомоги польським біженцям, а також відкрити кредит міністру шляхів сполучень у сумі 500 тис. крб. на відбудову залізничного сполучення.

Було прийнято проект доповнень і змін до “Правил по формуванню повітових дружин із хліборобів – власників для самооборони, схвалено проект урядового звернення до німецьких військ з викладом ставлення Уряду до них. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 61-61 зв., 62-62 зв.*

1. Відбулося засідання комісії по виробленню проекта положення про вибори в Український державний сейм. Голова комісії професор М.Василенко, члени: професор Б.Кістяківський, приват-доцент Є.Кулішер та Н.Тоцький. Дебати розгорнулися навколо питання про межі осідлості, бо остання зумовлювала лише пасивне виборче право. Професор М.Василенко особливо наголошував на необхідності для українського громадянства отримання як пасивного, так і активного виборчого права. Професору Б.Кістяківському доручили розробку розділу про порядок складання виборчих списків і розгляд скарг з цього питання. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 10. – Арк. 1 (із зв.).*

4. Київ. Затверджено ухвалено Радою міністрів постанову про заснування Державного симфонічного оркестру імені М.В. Лисенка. *Державний вістник. – 1918. – 28 листопада.*

26 (13) листопада. Вівторок.

1. В Конотопі залізничники разом з охороною під керівництвом начальника останньої полковника Палія розпочали повстання, захопивши зі складу 5 тис. гвинтівок і п'ять кулеметів. Розпочавшись на вокзалі, повстання перекинулося на місто, яке опинилося під владою сірожупанників. Штаб 95-ї німецької дивізії відмовився придушити виступ і, оголосивши нейтралітет, офіційно заявив, “що переворот гетьманського ладу вже відбувся”. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 79. – Арк. 246 (із зв.). – 247.*

1. В.Винниченко видав розпорядження Українського Національного Союзу не вдаватись у Києві до активних дій, але бути напоготові до виступу, координуючи дії з наступаючими на місто частинами. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 71. – Арк. 195 (із зв.).*

1. Директорія оприлюднила офіційне повідомлення про взяття під опіку всіх старшин і козаків Української Народної Республіки, що стали в ряди її армії і потерпіли в боротьбі за Республіку. *Симон Петлюра. Статті. Листи. Документи. – У трьох томах. – Т.3. – К., 1999. – С.50-51.*

1. Наступ авангарду радянських частин у напрямку Мозир-Калинковичі. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 73. – Арк. 149.*

1. Чигирином, Полтавської губернії оволоділи повстанські загони. У руках повстанців опинилися також Черкаський, Кременчуцький, Звенигородський та Олександрійський повіти. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 250. – Арк. 29.*

26-28 (13-15) листопада. Вівторок-четвер.

1. В Одесу прибули англійські, французькі та італійські кораблі Антанти з союзницькими військами, очолені адміралом Баллардом. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. - Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.2. – К., 1967. – С.53-54.*

27 (14) листопада. Середа.

1. Міністр фінансів доповів про звернення до нього з приводу асигнування Добровольчій армії 10 млн. крб. Рада міністрів визнала бажаним скликання в Києві на другу половину грудня 1918 р. конференції урядів, що федеративно об'єднувалися з Росією. Уряд Української Держави вирішив заснувати свої представництва при арміях – Добровольчій, Південній Донській для спільних дій з Українською армією проти більшовиків. Міністру фінансів А.Ржепецькому запропонували вступити в переговори з представниками Добровольчої армії, визнавши, що за певних умов 10 млн. крб. можуть бути асигновані.

Була внесена пропозиція про кандидатури президента Української Академії Наук – академіка В.Вернадського і секретаря – академіка А.Кримського.

Рада міністрів запропонувала відкласти скликання в грудні 1918 р. в Києві національного з'їзду південної Росії. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.7. – Арк. 64-64 зв., 65.*

1. Німецьке командування після обстрілу з гармат німецького полку, що йшов на ст.Боярка 25 листопада і зазнав значних втрат, кинуло проти лівого флангу повстанського війська три полки піхоти, підтримані кіннотою і гарматами. Зав'язався жорстокий бій, у якому обидві сторони зазнали великих втрат. Стрілецьке командування вступило в переговори з наступаючою групою німецьких військ і уклало тимчасове

перемир'я на фронті. *Історія січових стрільців*. – К., 1992. – 151.

1. Директорія оголосила іменем УНР мобілізацію на всій території України всіх громадян, які пройшли військову муштру в усіх родах зброї, від 20 до 35 років включно, а старшин – до 43-х років. *ЦДАВО України*. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 13. – Арк. 14.

1. Цього дня С.Петлюра перебував у Феофанії і його штаб планував здійснити прорив звідси і через Пушу-Водицю. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 71. – Арк. 197 (із зв.).

1. З'явилося повідомлення про розгортання в ніч на 25(12) листопада повстання у Катеринославі. Перервано телеграфний зв'язок. В разі наближення військ Антанти чи добровольчих загонів повстанці загрожували підризом мосту через Дніпро. На цей час вони вже контролювали Брянський район міста, оволоділи Новомосковськом, Верхньодніпровськом, Олександрівськом, Павлоградом, частиною Катеринославського повіту.

Державна варта і гетьманська адміністрація були частково заарештовані, частково втекли. У згаданих містах робітничі комітети встановлювали демократичне самоурядування, варту замінювали міліцією.

Слов'яносербський та частина Бахмутського повітів були зайняті добровольчими силами. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 96. – Арк. 296 (із зв.).

1. Віце-директор департаменту Державної варти Тальберг подав до штабу головнокомандуючого скаргу на невизначеність позиції німецького командування у боротьбі з повстанцями, зокрема на Бердичівському напрямку і серйозність становища Житомира. *ЦДАВО України*. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 73. – Арк. 129 (із зв.).

1. У ніч на цей день селянські загони повстанців навколишніх сіл вступили в Полтаву і надвечір уже все місто було в їх руках. Обраний військово-революційний комітет очолив М.Шинкар. До складу комітету увійшли представники лівих українських есерів і лівих українських соціал-демократів та більшовиків. У результаті розправи з гетьманською адміністрацією загинув командуючий 4-го Полтавського корпусу генерал О.Слісаренко. *Полтавские новости*. – 1918. - 29 ноября;

Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. - Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.463-464.

4. Київ. У приміщенні Українського наукового товариства відбулося перше засідання академіків для проведення виборів президента та неодмінного секретаря УАН. Президентом обрано проф. В. Вернадського, неодмінним секретарем – проф. А.Кримського. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник. — К., 1995. — С.286.*

28 (15) листопада. Четвер.

1. Рада міністрів ухвалила передати управління і охорону румунських складів на території України румунським військовим властям.

По доповіді міністра шляхів сполучення і міністра народної освіти відносно планового розміщення в Університеті Св.Володимира добровольчих дружин Рада міністрів ухвалила зробити це в крайньому випадку.

По доповіді військового міністра про заклик на військову службу ухвалено закликати осіб 1899 р. народження, що проживають в Києві та Київському повіті.

Міністр закордонних справ повідомив, що мобілізації підлягають піддані Польщі, Дону, Грузії, Білорусії та Латвії, якщо вони не подали заяви про відмову від українського підданства.

Рада міністрів доручила Державному секретарю пред'явити наказ про затвердження академіка В.Вернадського на посаді Президента Української Академії Наук. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 66-66 зв., 67.*

1. Утворено Тимчасовий робітничо-селянський уряд України – орган для об'єднання і координації усіх радянських сил в ході розгортання в Україні антигетьманського повстання, очоленого Директорією. Всеукраїнський ВРК припинив існування. Виник уряд у Курську за рішенням ЦК КП(б)У. Очолив його Г.Пятаков. Уряд користувався підтримкою РНК РСФРР та ЦК РКП(б). З встановленням на значній території радянської влади 25(12) січня 1919 р. він видав Декларацію, в якій розгорнув

програму соціалістичного будівництва і порушив питання про об'єднання УСРР з РСФРР на засадах федерації. 7 березня (23 лютого) 1919 р. за рішенням 3-го Всеукраїнського з'їзду рад переіменованій на Робітничо-селянський уряд УСРР. *СУ УССР. – 1919, № 1, с.1,5; Известия ВЦИК. – 1919. – 24 января; Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. - Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.601; Українська РСР в період громадянської війни. 1917-1920 рр. – У трьох томах. – Т.2. – Листопад 1918 р. – грудень 1919 р. – К., 1968. – С.33-37, 58 та ін.*

4. Київ. Наказом гетьмана Павла Скоропадського академіків: М.Туган-Барановського було затверджено на посаді голови відділу соціальних наук, М. Кашенка – на посаді голови відділу фізико-математичних наук та А. Кримського – неодмінним секретарем Української Академії Наук, згідно з обранням 27 листопада 1918 р. *Державний вістник. – 1918. – 6 грудня.*

4. Київ. У приміщенні театру “Пел-Мел” розпочалися заняття у кіностудії при першій в Росії кінематографічній фабриці О.Дранкова, що у вересні 1918 р. відкрила в Києві відділ для виробництва фільмів. Студія мала класи ритміки, пластики, хореографії, міміки, мистецтва екранних сценаріїв, літератури, музики, гри та гриму для екрану, а також операторський, лабораторний та зйомочний відділи. Кіностудія готувалася до зйомок українських фільмів “Мазепа” і “Б. Хмельницький”. *Рибаків М.О. Хрещатик відомий і невідомий. – Київ, 2003. – С.191.*

4. Львів. Польська військова влада закрила газету “Діло”. До цього часу вийшов лише один номер часопису. *Сірополко С. Історія освіти в Україні. – Львів, 2001. – С.588.*

8. У головному штабі при Київській групі німецьких військ уповноважені Української республіканської Директорії, німецького командування і головної ради солдатських депутатів підписали угоду про перемир'я в районі Києва, визначивши лінію розмежування. Переміщення військ треба було здійснити до 18-ї години 29(16) листопада 1918 р. Негайно мав відбутися обмін полоненими.

Німецькі війська приймали на себе захист українського населення

Києва. Після реалізації згаданих заходів переговори мали продовжитись. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.464-465; Голос Києва. – 1918. - 29 ноября.*

29 (16) листопада. П'ятниця.

1. Рада міністрів Української Держави заслухала міністра закордонних справ про ті заходи, які були ним вжиті у зв'язку з укладенням перемир'я між німцями і повстанцями.

В.о. голови Ради міністрів А.Ржепецький повідомив про прибуття в Київ представника держав Антанти Енно.

Після повідомлення А.Ржепецького про результати його переговорів з представниками Добровольчої армії Рада міністрів ухвалила встановити тісніші зв'язки Українського уряду з командуванням останньої, а також передати у розпорядження міністра фінансів 10 млн. крб. для видачі представнику Добровольчої армії. Міністру закордонних справ було доручено переговорити з Головнокомандуючим про запрошення частин Добровольчої армії для боротьби з більшовиками в Україні – у Катеринославській і Харківській губерніях. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 68-68 зв.; ф.3766. – Оп.3. – Спр.8. – Арк. 75.*

1. Поширений Маніфест Тимчасового робітниче-селянського уряду України, який проголошував повалення влади Гетьмана П.Скоропадського і встановлення влади рад з відновленням усіх наданих радянською владою робітникам і селянам прав, ліквідованих за часів австро-німецької окупації та Української Держави. Промислові та торговельні підприємства, банки знову оголошувалися власністю трудящих, поміщицькі землі з реманентом мали передаватися селянам. Декларувалося підвищення заробітної плати, налагодження роботи транспорту, підприємств, встановлення товарообміну з РСФРР. Маніфест закликав робітників і селян до посилення боротьби проти Директорії та інтервентів. *Великий жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник. – К., 1987. – С.327; Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех*

книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.459-461.

1. Визначені умови перемир'я Директорії з німецьким командуванням. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – С.464-465; Нова Рада. – 1918. – 30 листопада.*

30 (17) листопада. Субота.

1. Комісія по виробленню Положення про вибори до Українського Сейму розглянула питання про відрядження в усі губернські міста України кількох осіб для збирання відомостей щодо розподілу населення по губерніях, повітах, містах держави згідно ухвали Комісії від 29 листопада 1918 р. У міста Катеринослав, Херсон, Одесу направили віце-директора департаменту праці міністерства праці М.Ситницького. Комісія обговорила розділ про складання виборчих списків. Ця справа покладалася на земські управи за посередництвом органів волосного управління. М.Василенко виніс на обговорення комісії питання про те, який потрібен Сейм – одно – чи двопалатний. Сам він був за однопалатний, мотивуючи свою позицію неминучістю в майбутньому федеративного зв'язку України з Росією. Більшість його підтримала. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 10. – Арк. 2-4 (із зв.).*

1. Декретом Тимчасового робітничо-селянського уряду України проголошено заснування Революційної військової ради радянської армії України у складі: командуючий В.Антонов (Овсієнко), члени – В.Затонський, Артем (Ф.Сергеєв). *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.470.*

4. Київ. Наказом гетьмана Павла Скоропадського академік В.Вернадський затверджений президентом Української Академії Наук у Києві, згідно з обранням 27 листопада 1918 р. *Державний вістник. – 1918. – 8 грудня.*

4. Київ. Затверджено закон про встановлення штатів Військової академії Української Держави. *Державний вістник. – 1918. – 8 грудня.*

4. Київ. Постановою Ради міністрів при міністерстві торгу й

промисловості засновано часопис “Торговельно-промислова Україна”. На його сторінках передбачалося висвітлювати торговельно-промислові, фінансові та економічні питання. *Державний вістник. – 1918. – 6 грудня.*

1 грудня (18 листопада). Неділя.

1. Директорія УНР звернулася до представників німецького уряду в Україні, Головної Військової команди і Великої ради солдатських депутатів в Києві вжити заходів до негайної евакуації німецьких військ з території України. *Симон Петлюра. Статті. Листи. Документи. – Т.3. – К., 1999. – С.51.*

1. У м.Фастові укладено двосторонній “Передвступний” договір між Директорією Української Народної Республіки і Державним секретаріатом Західноукраїнської Народної Республіки про намір об’єднати обидві держави “у найкоротшім часі” в одну велику державу. *Винниченко В. Відродження нації. Ч.ІІІ. – Київ-Відень, 1920. – С.154-156.*

1. Повідомлення у департамент державної варти з Рівного про успішний наступ петлюрівців, оволодіння ними Шепетівкою, де розмістилася штаб-квартира. В Дубно, Кременці формувалися загони з офіцерів, у Луцьку – з офіцерів та хліборобів, але вони залишалися нечисленними і їм бракувало зброї. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 73. – Арк. 160 (із зв.).*

2 грудня (19 листопада). Понеділок.

1. Голова Ради міністрів С.Гербель повідомив на засіданні уряду про угоду, яка була укладена Головним німецьким командуванням з представниками повстанців, керованих С.Петлюрою. Рада міністрів підкреслила, що цим самим Головне німецьке командування немов би визнало поряд з урядом Гетьмана П.Скоропадського другий уряд – Директорію. Рада міністрів ухвалила висловити протест Головному німецькому командуванню, заявивши, що право врегулювання відносин з повстанцями належить українському урядові, і передати цей протест представникові держав Антанти.

Далі С.Гербель повідомив, що представники держав Антанти на Кубані призначили генерала А.Денікіна Головнокомандуючим всіма збройними силами, що діяли проти більшовиків. Рада міністрів ухвалила, що вона не проти об'єднання командування всіма військами, що борються з більшовиками, але цією особою не міг бути той, хто стоїть на чолі однієї з армій, що об'єднуються. Інше повідомлення голови уряду полягало в тому, що генерал А.Денікін призначив командуючим Чорноморським флотом адмірала Каніна. Український уряд заявив, що він витратив великі кошти на утримання Чорноморського флоту, а тому в оперативному відношенні останній може бути підпорядкованим командуванню, призначеному для керівництва об'єднаними силами, що діяли проти більшовиків, але у всіх інших аспектах Чорноморський флот має залишитись у віданні українського морського міністра адмірала А.Покровського.

З приводу намірів вивести німецькі війська з Донбасу, Рада міністрів ухвалила повідомити Головне німецьке командування, що це суперечить домовленостям з державами Антанти про те, що німецькі війська у районах, які межують з зайнятими радянськими військами місцевостями, мають залишатись на місці. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 71-71 зв., 72-72 зв.*

1. У Києві підписано договір між представниками німецького командування і Великої солдатської ради з одного боку та Директорією – з іншого про взаємодопомогу і контроль над залізницями. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.473 – 475.*

3 грудня (20 листопада). Вівторок.

1. В засіданні Ради міністрів була заслухана доповідь Головнокомандуючого всіма збройними силами України. Рада міністрів постановила підготувати законопроект про мобілізацію населення, призупинити передачу зі складів спорядження Війську Донському, укласти з представником Польського уряду угоду про стан польських військ в Україні, зазначивши, що спорядженням будуть забезпечуватись польські частини,

що формуються на Волині та ті, що прибувають з Новоросійська та Миколаєва. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 73-73 зв., 74-74 зв., 75-75 зв.*

1. Наказом по військам Української Народної Республіки з трьох дивізій – січових стрільців, чорноморців і дніпровців створено Осадний корпус під командуванням Є.Коновальця. *Історія січових стрільців. – К., 1992. – С.153.*

1. Містом Ромни оволоділи повстанці. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 246. – Арк. 8.*

1. Головноначальствуючий Чернігівської губернії доповідав у міністерство внутрішніх справ, що німецькі частини категорично відмовилися охороняти порядок у Гомельському повіті. Їхні гарнізони залишили також Клинці, Суражський, Новозибківський і Новгород-Сіверський повіти. Глухів і Путивль відрізані повстанцями. Залишення українцями Крут ускладнило становище південних повітів Чернігівщини – Ніжинського, Козелецького, Остерського, а також центральних – Чернігівського, Городнянського, Сосницького. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 79. – Арк. 25.*

4 грудня (21 листопада). Середа.

4. Київ. У “Шато-де-Флер” відбувся великий благодійний концерт на користь військовополонених, які поверталися на Батьківщину, організований відомою естрадною артисткою Марією Ленською. *Рибаків М. Хрещатик відомий і невідомий. – Київ, 2003. – С. 229.*

5 грудня (22 листопада). Четвер.

1. Рада міністрів, заслухавши доповідь Головнокомандуючого про становище на театрі військових дій, ухвалила звернути увагу німецького командування на те, що дії повстанців загрожують залізничному сполученню.

Був схвалений законопроект про мобілізацію всього чоловічого населення, здатного носити зброю, народження з 1 січня 1889 р. по 31 грудня 1898 . включно.

Голова Ради міністрів С.Гербель повідомив про час можливого прибуття військ Антанти в Україну. Уряд ухвалив телеграфувати в Одесу про стан у Києві. Було підтверджено повноваження Харківського губернського старости, що звернувся по військову допомогу до генералів А.Денікіна і П.Краснова.

Міністри заслухали прохання князя Долгорукого надати 25 млн. крб. на формування Північної армії. Уряд, який вже передав 3 млн. крб., зажадав, щоб йому були надані відомості про комітет по формуванню цієї армії та про те, що вже зроблено.

Рада міністрів розглянула ряд питань по асигнуванню, серед яких затвердила 35 млн. крб. на купівлю військового майна. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 76-76 зв., 77-77 зв., 78-78 зв.*

1. У Катеринославі на зборах представників демократичного міського і земського самоврядувань, на яких обрали губернського комісара К.Лоського, представники 8-го корпусу заявили про підтримку влади, що організувалася. Губернське земство звернулося до командира корпусу з проханням посприяти у передачі справ губернським старостою, який репрезентував гетьманську адміністрацію і тримався, спираючись на збройну добровольчу дружину. *ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 246. – Арк. 8.*

8. Підписано договір про консульські та торгівельні зносини, про мореплавство і транзит між Українською Державою та Грузією. *Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – У двох томах. – Т.ІІ. – Українська Гетьманська Держава 1918 року. – К., 2002. – С.100.*

8. Завідуючий закордонним відділом Тимчасового робітничо-селянського уряду України Г.П'ятаков порушив клопотання перед народним комісаром закордонних справ РСФРР Г.Чичеріним про дозвіл пропуску німецьких військ, які поверталися на батьківщину з України, через територію радянської Росії. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. - Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.479; Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов. – Партиздат Украины. – 1937. – С.543-544.*

6 грудня (23 листопада). П'ятниця.

1. На засіданні Ради міністрів військовий міністр повідомив про становище в Шостці. Уряд ухвалив звернутись з нотою протесту до Головного німецького командування, яке не зважаючи на дані ним запевнення не виводити свої війська, а також попередити про це українські власті, планував розпочати евакуацію своїх військових частин.

Рада міністрів схвалила з деякими змінами проект Положення про Вищу Раду по транспорту в державі. *ЦДАВО України. — Ф.1064. — Оп.1. — Спр. 7. — Арк. 79-79 зв., 80-80 зв., 81.*

1. З'явився секретний циркуляр департаменту державної варти губернським старостам, градоначальникам, отаманам районів державної залізничної варти, виданий у зв'язку з поширенням агітації за повстання проти Гетьмана. *ЦДАВОВУ України. — Ф.1216. — Оп.1. — Спр. 60. — Арк. 473.*

1. З'ясувалося розпорядження Реввійськради української радянської армії повстанському військово-революційному комітету Українського східного фронту про переформування повстанських частин на регулярні. Пропонувалося усі повстанські загони цього фронту звести у штатний полк під назвою 10-й радянський український піхотний полк, підпорядкувавши його штабу 1-ї бригади 3-ої радянської української дивізії у Новому Осколі. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. — Сборник документов и материалов. — В трех томах, четырех книгах. — Т.1, кн.1. — К., 1967. — С.484.*

5. Київ. Ієрархи православної церкви в Україні утворили з правлячих єпископів “Священный Собор єпископов всея Украины” як постійний виконавчий орган Вищого церковного управління в Україні, що відав справами богослужіння, церковного управління, церковного суду й церковної дисципліни. *Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 — 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). — К., 1997. — С 100.*

7 грудня. (24 листопада). Субота.

1. Новгород-Сіверський залишили гетьманські власті, варта та

офіцерська дружина, переїхавши до Городні. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 246. – Арк. 8 зв.

10 грудня (27 листопада). Вівторок.

5. Київ. Рада міністрів прийняла постанову про автономію Української православної церкви і затвердження Вищого церковного управління. У ній йшлося про канонічний зв'язок УПЦ з Патріархом Московським, котрий мав затверджувати обрання Київського митрополита і всіх єпископів, міг судити їх, приймати скарги, благословляти скликання Соборів, затверджувати їхні рішення тощо. Вищим органом церковного управління в Україні визнавався Собор, що скликався раз на 3 роки, постійний Священний Собор (раз на рік) і Вища церковна рада. Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). – К., 1997. – С.100.

10-11 грудня. (27-28 листопада). Вівторок-середа.

1. Бій німців з повстанцями під Житомиром, вступ українських частин у Дарницю, від'їзд у напрямку Коростеня та Фастова німецького контингенту. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 250. – Арк. 30.

12 грудня. (29 листопада). Четвер.

1. О 4-й ночі загін С.Петлюри у складі 3-х піших сотень 2-го Задніпровського полку, 2-х кінних сотен при 2-х гарматах розгорнув наступ від ст.Борщагівка на Святошин, але зустрінутий кулеметним вогнем частин армії Української Держави змушений був відійти назад. Протистояння тривало і 13 грудня. Тимчасом німецькі формування залишали територію України. У зайнятих повстанцями районах вони продавали їм свою зброю. За свідченнями державної варти, ненадійними виявилися сердюцькі полки, воякам яких агітатори не без успіху доводили, що опір повстанцям безнадійний і “безідейний”. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр. 83. – Арк. 500 (із зв.).

13 грудня. (30 листопада). П'ятниця.

1. Після дводенних переговорів у Козятині між уповноваженими української республіканської Директорії, німецького командування і Великої солдатської ради військової групи була підписана угода щодо визначення їхніх взаємин. Українські уповноважені наполягали на якомога швидшому залишенні німецькими військами України і гарантували останнім вільний від'їзд, постачання усім необхідним для життя за умови, що вони не будуть воювати з українською республіканською армією, головним чином поблизу Києва.

Про угоду, яку вдалося виробити, німецькі представники мали доповісти вищому командуванню у Києві та Великій солдатській раді. Директорія обіцяла усіма засобами просувати на захід німецькі ешелони. До кожного військового ешелону додавалися два – три вагони з продовольством. Німецькі і українські військові установи повсюдно повинні були підтримувати дружні стосунки. В разі виникнення будь-яких суперечностей слід було негайно звертатися до командуючих для найскорішого їх врегулювання. Обоюдно передавалися полонені. Німецькі гарнізони залишалися у п'яти повітах навколо Києва (Київському, Васильківському, Радомишльському, Остерському та Переяславському), а також у Києві. Але поповнення їх могло здійснюватися лише за згодою Директорії. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.496-499.*

1. У ніч на 13 грудня чотири дивізії Осадного корпусу, який на цей час налічував понад 20 тис. багнетів, виступили на Київ і зайняли на підступах до міста позиції, втрачені 29 листопада. 2-у Дніпровську дивізію під командуванням отамана Данченка було перекинуто з Трипільського району на лівий берег Дніпра, звідки вона мала рушити на Дарницю, щоб оточити столицю з півночі. *Історія січових стрільців. – К., 1992. – С.155-156.*

Ніч з 13 на 14 грудня (30 листопада – 1 грудня). П'ятниця – субота.

1. При підході підрозділів республіканського війська до Києва, коли

вже була досягнута угода з Великою німецькою Радою солдатських депутатів, за наказом Оперативного штабу Революційного комітету в місті виступили робітничі і військові групи, які захопили увесь Печерськ з районом палацу, Куренівку, Шулявку, Лук'янівку і район залізниці. На ранок 14 грудня українські загони роззброїли всі гетьманські загони на Печерську, захопили Генеральний штаб і військове міністерство. А коли стало відомо, що війська Директорії прорвалися з лівого берега Дніпра, почалась паніка серед частин добровольців, а цілий ряд гетьманських полків заявили про свій перехід на бік республіканських військ. О 4-й год. дня на вулиці Києва вступили перші частини Директорії. *ЦДАВО України. – Ф.1429. – Оп.1. – Спр. 13. – Арк. 6-7.*

14 (1) грудня. Субота.

1. Почався загальний наступ формувань Осадного корпусу на Київ. Дивізія січових стрільців просувалась в напрямі ст. Жуляни – Пост-Волинський – Київ–Пасажирський. Вояки Дніпровської дивізії наступали з боку Святошина. У ніч з 14 на 15 грудня місто було зайняте військами Директорії. *Історія січових стрільців. – К., 1992. – С.156-157.*

1. П.Скоропадський заявив про зречення від влади. “Я, Гетьман всея Украины, в течение семи с половиной месяцев все свои силы клал на то, чтобы вывести страну из того тяжелого положения, в котором она находилась. Бог не дал мне силы справиться с этой задачей. Ныне ввиду сложившихся условий, руководствуясь исключительно благом Украины, от власти отказываюсь”. Зречення П.Скоропадського було надруковане 15(2) грудня 1918 р. у газетах “Відродження”, “Наш путь”, “Мир”. *Павло Скоропадський. Спогади. – Кінець 1917-1918. – Київ-Філадельфія, 1995. – С.378; Симон Петлюра – президент України. – Торонто, 1952. – С.82; Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.503.*

1. Після зречення П.Скоропадського лігитимна влада Української Держави – Рада міністрів у складі її голови С.Гербеля, міністра торгівлі й промисловості С.Мерінга, міністра внутрішніх справ І.Кістяковського,

фінансів – А.Ржепецького, народної освіти В.Науменка, праці В.Косинського та державного контролю С.Петрова цього дня ухвалила: “Обсудив требование Директории, Совет министров постановил сложить с себя полномочия и передать власть Директории”. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.2. – Спр. 15. – Арк. 1; Павло Скоропадський. Спогади. – Кінець 1917-грудень 1918. – Київ-Філадельфія, 1995. – С.378 (Примітки); Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.504.*

1. З капітуляцією гетьманського уряду о 8-й год. Револуційним комітетом була призначена Рада комісарів як тимчасова найвища політична влада в Києві до прибуття Директорії. *ЦДАВО України. – Ф.1429. – Оп.1. – Спр. 13. – Арк. 7.*

1. Увечері Револуційний комітет утворив спеціальну Комісію по звільненню всіх політичних в'язнів з в'язниць м.Києва. До складу Комісії увійшли: член Револуційного комітету З.Висоцький та уповноважені – І.Лопушенко і І.Дражевський, пізніше – представники демократичної Думи – Коваль та Ульяницький. Протягом двох днів було звільнено понад 500 в'язнів. *ЦДАВО України. – Ф.1429. – Оп.1. – Спр. 13. – С. 7-8.*

1. Рада міністрів Української Держави в інтересах охорони порядку і спокою в м.Києві та захисту інтересів громадян постановила відновити діяльність розпущеної Київської міської думи і міської управи, передати їм управління містом і Київським градоначальством. *ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.2. – Спр. 15. – Арк. 2.*

1. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України звернувся з відозвою до робітників, селян і червоногвардійців, закликавши їх підійматися на боротьбу проти усіх її ворогів за владу рад. Малися на увазі Гетьман і його військо, формування генерала П.Краснова та А.Денікіна, усе офіцерство колишньої царської армії, заможне козацтво, поміщики, фабриканти, банкіри, а також українська Директорія.

Звинувачуючи В.Винничену та С.Петлюру у “зраді трудящих”, відозва кликала до згуртування сил навколо радянського уряду України.

Підписали цей документ голова Тимчасового робітничо-селянського уряду України Г.П'ятаков та його члени: В.Затонський, Артем

(Ф.Сергеєв), Е.Квіринг, В.Аверін та управляючий справами І.Кудрін. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.501-502.*

4. Київ. Утворено спеціальний Комітет для зустрічі Директорії. При ньому засновано театральну комісію, яка організувала благодійні спектаклі для українських республіканських військ. *Відродження. – 1918. – 28 грудня.*

5. Львів. Греко-католицький митрополит А.Шептицький та архієпископ римо-католицької церкви Ю. Бельчевський підписали спільну відозву до командування української та польської армій з проханням продовжити обмін полоненими. *ЦДДА України у м.Львові. – Ф.147. – Оп.1. – Спр.44. – Арк.7-8.*

15 (2) грудня. Неділя.

1. На засіданні Ради комісарів голова В.Чехівський доповів, що Револуційний Комітет з моменту повстання весь час перебував в контакті з Директорією. Він отримав вказівку після падіння влади Гетьмана П.Скоропадського до приїзду Директорії охороняти майно і порядок у Києві. Він направив своїх комісарів до всіх міністерств. Рада визнала його дії відповідними вказівкам Директорії.

Рада комісарів схвалила пропозицію Б.Мартоса, щоб Міська дума розв'язала в першу чергу питання харчування людей та задоволення потреб військових частин.

Прийнято рішення звільнити всіх політичних в'язів, за виключенням тих, що звинувачувалися у вчинках проти УНР, проводити арешти добровольців, дружинників законним шляхом. Для з'ясування витрат гетьманською владою грошей за час боротьби з народним повстанням Рада ухвалила створити спеціальну комісію. Наявні гроші, що були в міністерствах, передали в Державну Скарбницю Комісарам надавалося право усувати урядовців. *ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 1-1 зв, 2-2 зв., 3.*

16 (3) грудня. Понеділок.

1. На засіданні Ради комісарів під головуванням В.Чехівського і Б.Мартоса розглядалось питання про взаємовідносини командування Осадного Корпусу з Революційним Комітетом та Радою комісарів. Ухвалили просити Директорію, щоб вона запропонувала німецьким частинам не залишати райони вздовж демаркаційної лінії до підходу українських військ та звернутись до уряду РСФРР з пропозицією припинити наступ військ. Рада комісарів розглянула заходи по організації слідчих комісій для перевірки арештів. Комісарам пропонувалось самим вирішувати, дії яких розпоряджень гетьманської влади мають бути припинені відносно персонального складу, фінансового характеру. До прибуття Директорії вирішено питання про постанови законодавчого характеру гетьманського уряду залишити відкритим. Комісарові фінансів запропонували з'ясувати до наступного засідання фінансовий стан Республіки. Звернутись до Директорії з приводу заняття військовими частинами Донського війська деяких місцевостей України, згідно таємної угоди з колишнім гетьманським урядом. *ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 4-4 зв., 5-5 зв.*

1. Вдень і ввечері відбувалось засідання Українського Національного Союзу. Було обрано тимчасову президію у складі М.Шаповала, Д.Марковича і Ф.Крижанівського. На вечірньому засіданні полковник Є.Коновалець, отаман Осадного корпусу, заявив, що вищою владою до приїзду Директорії являється він і всі самостійні штаби, комітети й організації касуються. Право арештів і обшуків належить тільки штабові Осадного корпусу, а фактично коменданту м.Києва полковнику Є.Коновальцю. Постановили, що вищим органом політичного представництва населення і органом громадського контролю являється тільки Рада Національного Союзу. *Нова Рада. – 1918. – 17 (4).*

17 (4) грудня. Вівторок.

1. Повідомлялось, що наказом Українського революційного комітету тимчасово до прибуття Директорії в Київ призначено комісарами міністерств: М.Галаган – військових справ, А.Пісоцький – внутрішніх справ,

Б.Мартос – продовольчих справ, Бобир–Бухановський – земельних справ, С.Шелухин – судових справ, І.Фещенко–Чопівський – торгу і промисловості, В.Мазуренко – фінансів, А.Левицький – закордонних справ, П.Пилипчук – шляхів, П.Холодний – освіти, Л.Михайлів – праці, О.Лотоцький – сповідань, Б.Матюшенко – здоров’я, Д.Симонів – державний контроль, М.Ковальський – державна ліквідаційна комісія, М.Корчинський – державний секретар. *Нова Рада. – 1918. – 17 (4 грудня).*

1. На засідання Ради комісарів прибув з Вінниці представник Директорії керуючий міністерством шляхів Коллард, який ознайомив з її діяльністю.

Голова Ради комісарів В.Чехівський повідомив про ставлення командування Осадного Корпусу і Національного Союзу до Революційного Комітету, діяльність якого припиняється. Щодо комісарів, то віднині вони мали йменуватися “комісар міністерства”. На засіданні звітували комісари ряду міністерств про налагодження їхньої роботи, відновлення особового складу. Комісар закордонних справ доповів, що в Києві перебувають озброєні польські легіонери і тому вирішили звернутись до командування Осадного Корпусу з проханням роззброїти їх. Було порушено питання про заборону виходу майже всієї російської преси і польського “Дзенніка Крайовського” і визнано недоцільність цього заходу. *ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 6-6 зв., 7-7 зв.*

1. На засіданні Революційного Комітету після обговорення питання про становище у місті та про державну владу і урядування ухвалили: “з переходом військової влади в Києві до командуючого Осадним корпусом і політичної до Ради комісарів, Український військовий революційний комітет дальшої участі в державному урядуванні не приймає”. *ЦДАВО України. – Ф.1429. – Оп.1. – Спр. 13. – Арк. 8.*

8. В Одесу прибули транспорти з французькими військами у кількості 5 000 чоловік. Крім того у місті дислокувався загін польських легіонерів у складі 1 200 чоловік, також розміщувалися деякі грузинські загони та добровольчі частини з артилерією. Організувався також сербський загін, який входив до експедиційного корпусу союзників. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1. кн.1. – К., 1967. – С.516.*

18 (5) грудня. Середа.

1. На засіданні Ради комісарів під головуванням В.Чехівського ухвалено запросити на її засідання командуючого Осадним Корпусом Є.Коновальця для передачі йому інформації ряду військових комісарів. Рада ухвалила надіслати делегацію в м.Боярку для зустрічі Директорії, а в Києві її мав привітати Б.Мартос.

Рада комісарів ухвалила всі зносини з німецькими військами проводити тільки через комісара Міністерства закордонних справ; ніякого військового майна не вивозити з території України.

З питання про порядок виплати німцям за майно, що залишалось в Україні, ухвалили видавати тільки квитки, щоб гроші за нього видавались тільки після з'ясування власників майна. До приїзду Директорії підготувати доповідь про таємні фінансові асигнування та видатки гетьманського уряду. *ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 8-8 зв., 9.*

19 (6) грудня. Четвер.

1. Генерал Бертело, головнокомандуючий військами Антанти в Румунії і на півдні Росії, повідомив телеграмою німецьке командування і Велику Раду німецьких солдатських депутатів, що німецькі війська, які перебували в Україні, мають підтримувати порядок і забезпечити рух залізницями. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.2. – К., 1967. – С.141.*

20 (7) грудня. П'ятниця.

1. На засіданні Ради комісарів, на якому головував В.Чехівський, були присутні члени Директорії В.Винниченко, С.Петлюра, Ф.Швець і П.Андрієвський. В.Чехівський вніс пропозицію, щоб комісари міністерств звітували у присутності Директорії. Так, по військовому міністерству були вжиті заходи для поновлення особового складу, зроблені розпорядження про збір військового майна та збереження в Україні.

З питання про військове майно, купівлю його у німців, ухвалили доручити комісарові військового міністерства, утворити міжвідомчу

комісію за участю комісарів інших міністерств для розробки законопроекту про заборону всім взагалі купувати військово, інтендантське та медичне майно у будь-кого без дозволу військового міністерства. *ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 10-10 зв., 11-11 зв., 12-12 зв.*

1. Сформовано канцелярію Головної команди УНР, підпорядковану Головному отаманові С.Петлюрі. Вона складалася з таких частин (відділів) – загальної, наказної, адміністративно-політичної і господарської. *ЦДАВО України. – Ф.1075. – Оп.2. – Спр. 16. – Арк. 2.*

1. Українські радянські і російські частини Окремої групи військ Курського напрямку, командування якими здійснював В.Антонов-Овсієнко, перейшли у наступ на Чернігівщині і Харківщині. *ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 10 зв.*

2. У Харкові виконком рад оголосив загальний страйк на знак солідарності із залізничниками Харківського вузла після арешту їхнього комітету. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.514.*

21 (8) грудня. Субота.

1. Українські радянські частини Окремої групи військ Курського напрямку зайняли м.Рильськ, Коренєве і Пушкарну, Суджу та ряд інших населених пунктів, де відновлено радянську владу. *Антонов-Овсеєнко В.А. Записки о гражданской войне. – Т.3. – М., 1932. – С.23-24.*

4. Київ. Спільне зібрання УАН затвердило проект Статуту Національної бібліотеки. *Рання історія Академії наук України. – 1918-1921. – К., 1993. – С.115.*

4. Київ. У приміщенні оперного театру колективами українських театрів була влаштована урочиста вистава на пошану Директорії. На сцені були показані фрагменти із спектаклів усіх українських професійних театрів Києва, виступали видатні актори М.Заньковецька, М.Садовський, П.Саксаганський. На урочистостях були присутні В.Винниченко і С.Петлюра. *Відродження. – 1918. – 22 грудня.*

21-25 (8-12) грудня. Субота – середа.

2. Відбувся Перший селянський з'їзд Київщини за участю представників від губернського і повітових комітетів, Селянських спілок. Делегати з'їзду ухвалили, що трудовий люд України хоче жити у мирі з трудовими верствами всього світу. Делегати висунули такі вимоги: скликати Конгрес трудового народу – представників селян, робітників, вояків; Директорію зобов'язали проводити реформи соціального і політичного характеру в інтересах робітників і селян. Від Директорії вимагали утворити як найскоріше свою армію і вимагати виводу німецьких військ з України.

Щодо земельної реформи делегати зажадали, щоб Директорія оголосила негайно земельний закон, прийнятий УЦР 18 січня 1918 р. Норму земельного наділу, вважали депутати, мав встановити Трудовий Конгрес. До того землі трудових господарств і садиби залишались за попередніми власниками непорушно. Для проведення земельної реформи необхідно організувати земельні комітети за новим статутом. *Народня воля.* – 1918. – 29 (16) грудня.

22 (9) грудня. Неділя.

1. Рада комісарів під головуванням В.Чехівського ухвалила, що персональні звільнення службовців центральних установ покладаються на керуючих міністерствами. На пропозицію комісара військового міністерства ухвалено скасувати закон про призов 19-ти річних в м.Києві. Комісарові міністерства юстиції доручили скласти законопроект про порядок видання законів.

Було повідомлено, що в Києві відбуваються мітинги, на яких виносяться резолюції проти влади Директорії. Про це інформували Політичний відділ Осадного Корпусу. Також була обнародована інформація про суперечки між комендантами та комісарами, що мали місце в провінції. Надійшли відомості про наступ Донського війська на Донець, про заблоковані на залізницях вагони з продовольчими вантажами німців тощо. *ЦДАВО України.* – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 13-13 зв., 14.

1. За наказом Головнокомандуючого отамана С.Петлюри перед Чорноморською дивізією, що входила до Осадного корпусу, було поставлене

завдання зайняти і захищати фронт проти радянських частин по лінії Глухів – Шостка – Новгород-Сіверськ і, очистивши залізничну лінію Гомель-Бахмач, утримувати її. Дивізія переходила у підлеглість командуючого Лівобережним фронтом отамана П.Болбочана. *ЦДАВО України. – Ф.1078. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 2.*

24 (11) грудня. Вівторок.

1. На об'єднаному засіданні Директорії, міністрів, керуючих міністерствами та комісарів міністерств під головуванням В.Винниченка була ухвалена Декларація Української Народної Республіки.

В.Винниченко оголосив склад членів Ради народних міністрів, головою якої і міністром закордонних справ став В.Чехівський. До її складу увійшли: міністр внутрішніх справ О.Мицюк, земельних справ – М.Шоповал, мистецтва – Д.Антонович, морських справ – М.Білінський, народного здоров'я – Б.Матюшенко, пошт і телеграфів – І.Штефан, продовольчих справ – Б.Мартос, торгу і промисловості – С.Остапенко, в.о. міністра військових справ – О.Осецький, в.о. міністра народної освіти – П.Холодний, в.о. міністра юстиції – С.Шелухин, в.о. міністра фінансів – В.Мазуренко, в.о. міністра праці – Л.Михайлів. Керуючий міністерством шляхів – П.Пилипчук, керуючий управлінням культур при міністерстві освіти – І.Липа, контролер – Д.Симонів, т. в.о. державного секретаря – І.Сніжко. *ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 18-18 зв.*

25 (12) грудня. Середа.

1. В засіданні Ради народних міністрів під головуванням В.Чехівського було заслухано його доповідь про склад місії УНР, яка мала виїхати на Мирову конференцію.

По доповіді міністра внутрішніх справ ухвалено скасувати Департамент Державної варти, створивши замість нього Департамент адміністраційно-політичний, передавши йому всі кошти попереднього департаменту.

На пропозицію міністра шляхів ухвалено оголосити всі залізниці на воєнному стані, визнано необхідним видати закон про амністію політичних в'язнів. *ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 19-19 зв., 20-20 зв., 21.*

5. Львів. До ієрархів греко-католицької та римо-католицької церков А.Шептицького та Ю.Бельчевського звернувся апостольський візитатор А.Ратті, передавши прохання Папи Бенедикта XV розпочати спільну акцію, спрямовану на припинення братовбивчої війни в Галичині. *ЦДДА України у м.Львові.* – Ф.147. – Оп.1. – Спр.44. – Арк.7-8.

26 (13) грудня. Четвер.

1. В засіданні Ради народних міністрів під головуванням В.Чехівського було ухвалено скасувати закон про утворення Тимчасової урядової комісії для порядкування справами місцевого управління та господарства м.Києва, відмінити Статут про тимчасові ревізійні комісії по перевірці діяльності органів місцевого самоврядування, закон про надання губернським старостам права розпускати волосні земські зібрання та управи.

На пропозицію Голови Ради народних міністрів ухвалено виробити Інструкцію для виборів до Конгресу Трудового народу та утворити відповідну комісію. Міністрам народної освіти і внутрішніх справ доручено розробити проекти забезпечення поширення у суспільстві національного і соціального світогляду. Голова Рада міністрів вніс пропозицію доручити міністру внутрішніх справ разом з міністрами юстиції та військовим об'єднати в одному місці документи всіх слідчих комісій. Провести розслідування у справі арештів і обшуків у профспілках. *ЦДАВО України.* – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 22-22 зв., 23.

27 (14) грудня. П'ятниця.

1. Рада народних міністрів скасувала закон Української Держави від 16 вересня 1918 р. про проведення виборів губернських і повітових земських гласних, ухвалила законопроект про зміну діючого Статуту громадського управління міст, скасувала Хлібне Бюро і передала його функції до міністерства продовольчих справ і створила Департамент заготівель і постачання хлібом і фуражем міністерства продовольчих справ.

Міністрові фінансів було надано право випустити 3 трл. 500 млн. крб. Міністра фінансів зобов'язали вжити всіх технічних засобів для

запровадження власної валюти. ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 24-24 зв., 25-25 зв., 26-26 зв.

1. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України ухвалив постанову про створення Української червоної армії. При військовому відділі для її реалізації утворювалася колегія у складі: голови військового відділу Артема (Ф.Сергеева) та двох членів. У відання колегії передавалися усі справи по організації та управління армією. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.523.*

1. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України видав декрет про створення Всеукраїнської, фронтових та місцевих надзвичайних комісій по боротьбі з контрреволюцією, саботажем, спекуляцією та карними вчинками посадових осіб. Надзвичайній всеукраїнській комісії підпорядковувалися в тому числі місцеві надзвичайні території, які опинилися поза колишньою демаркаційною лінією. Надзвичайні комісії на російсько-українському кордоні скасовувалися, а їхній особовий склад і апарат використовувалися для організації фронтових комісій. Виконання цих розпоряджень уряду покладалося на Надзвичайну всеукраїнську комісію. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.524.*

28 (15) грудня. Субота.

1. Радянські війська оволоділи Катеринославом. Губернський ВРК повідомив населенню про повалення влади Директорії і встановлення влади рад. До її організаційного оформлення керівним органом ставав губернський ВРК. Місто оголосили на військовому стані. Усім, хто не входив до складу радянської армії пропонувалося протягом 48 годин здати зброю у відповідні пункти. Усі, хто цього не зробить, мали передаватися суду революційного трибуналу. *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг. – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К., 1967. – С.527.*

29 (16) грудня. Неділя.

1. Рада народних міністрів УНР затвердила проект ноти до Надзвичайного посланника і уповноваженого міністра Польської держави при українській владі. Уряд схвалив на прохання болгарського посла Шишманова передати для Болгарії 15 – 20 тис. тонн жита. По доповіді Голови Ради народних міністрів постановлено направити надзвичайну дипломатичну місію в Париж та асигнування на її утримання.

О 12 год. 14 хв. почалось спільне засідання Директорії УНР і Ради народних міністрів.

Голова Директорії В.Винниченко інформував про розподіл обов'язків членів Директорії. Голова Директорії відав справами міністерств внутрішніх справ, закордонних, праці і Державного Секретарства; С.Петлюра – військового, морського, мистецтва, народного здоров'я та опікування, П.Андрієвський – юстиції, продовольчих справ, культів і контролю; Ф.Швець – народної освіти фінансів, торгу й промисловості та земельних справ, А.Макаренко – пошт і телеграфу та шляхів.

Голова Директорії В.Винниченко накреслив першочергові завдання: прискорити роботу слідчої комісії, поліпшити стан робітників, постачання армії, найскоріше провести земельну реформу. Про працю Директорії і уряду широко інформувати населення.

О 1-й год. 30 хв. Директорія залишила зал засідання. Було схвалено штати Сенату УНР, вищий уряд Української автокефальної Православної Соборної Церкви, міністерство сповідань залишили в формі міністерства культів. Прийняли до відома доповідь військового міністра про труси та арешти в професійних спілках. *ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 27-27 зв., 28028 зв., 29-29 зв., 30-30 зв.*

1. На сторінках газети “Народня воля” опубліковано біографії членів Директорії УНР і статтю “Як починалось повстання”. *Народня воля. – 1918. – 29(16) грудня.*

4. Київ. На відзначення 25-річного ювілею творчої діяльності М.Вороного Директорія УНР постановила заснувати премію його імені за найкращі поетичні твори. *Последние новости. – 1919. – 3 янв.*

30 (17) грудня. Понеділок.

1. Рада народних міністрів схвалила законопроект про поліпшення матеріального становища службовців Київської, Харківської та Одеської шкільних округ, асигнування на утримання однорічних педагогічних курсів для вчителів середніх шкіл при Київській шкільній окрузі, штати Державної Академії мистецтв.

Міністру юстиції було доручено розробити законопроект про утворення Верховної слідчої комісії.

Згідно пропозиції Директорії кожне міністерство мало широко інформувати населення про свою діяльність, при міністерствах утворювалися інформаційні відділи. Міністрові юстиції доручено підготувати законопроект про боротьбу зі спекуляцією, міністрові юстиції – декрет про боротьбу з хабарництвом та зловживаннями, міністрові продовольчих справ утворити комісію для задоволення військ харчами, міністрові земельних справ – скласти план роботи у справі земельного законодавства, міністрові внутрішніх справ – підготувати законопроект про організацію народної міліції, створити комісію для законодавчих внесень.

Рада народних міністрів ухвалила відмінити закон від 18 липня 1918 р. про скасування Національного єврейського міністерства і утворити міністерство з єврейських справах.

Рада народних міністрів постановила негайно відновити роботу всіх заводів, фабрик і майстерень в м.Києві. *ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 31-31 зв., 32-32 зв., 33.*

4. Київ. Ухвалення Директорією УНР декрету про утворення Управління преси й інформації. *ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр.38. – Арк. 2-2зв.*

4. Київ. На засіданні Директорії УНР ухвалено встановити пенсію відомій українській письменниці Ользі Кобилянській, яка проживала у Чернівцях, що входили до складу Румунії. *Нова Рада. – 1919. – 1 січня.*

4. Київ. Відбувся перший концерт Державного симфонічного оркестру імені М.В. Лисенка. Були виконані Друга симфонія П.І.Чайковського та уривки з опери М.В. Лисенка “Тарас Бульба”. *Последние новости. – 1919. – 2 января; Вечерняя жизнь. – 1919. – 1 января.*

4. Київ. У Державному драматичному театрі відбулася прем'єра спектаклю “Між двох сил” за однойменною п'єсою В.Винниченка. Це був режисерський дебют відомого актора О.Захарова. *Трибуна*. – 1918. – 31 грудня.

31 (18) грудня. Вівторок.

1. Рада народних міністрів ухвалила скасувати інститут Державної варті і сформувати народну міліцію.

Міністерству продовольчих справ дозволялося з відкритого йому кредиту в 500 млн. крб. використати 50 млн. крб. на заготівлю для потреб населення немонополізованих предметів першої необхідності.

Міністрові фінансів було доручено увійти з доповіддю в Раду міністрів про відкриття окремого фонду на видатки по боротьбі з гетьманським урядом. *ЦДАВО України*. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 34-34 зв., 35.

1. У Харкові був ухвалений договір між уповноваженими Тимчасового робітничо-селянського уряду України і радою солдатських депутатів 1-го армійського корпусу німецької армії про порядок евакуації частин останньої з України через територію РСФРР. Для забезпечення контакту між радою 1-го армійського корпусу та урядом у Харкові створювалося їхнє постійне повноважне представництво. *Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов*. – 1937. – С.541-543; *Гражданская война на Украине 1918-1920 гг.* – Сборник документов и материалов. – В трех томах, четырех книгах. – Т.1, кн.1. – К. – 1967. – С.532-534.

4. Київ. Командуючий Осадним корпусом у Києві Є.Коновалець видав наказ, за яким до 3 січня 1919 р. з державних та приватних установ, крамниць, складів, редакцій, книгарень і т.п. необхідно зняти всі написи та вивіски, написані російською мовою та протягом двох тижнів замінити їх на написи українською мовою. *Нова Рада*. – 1919. – 2 січня.

4. Київ. У кінотеатрі А.Шанцера розпочалася демонстрація документальної стрічки “В'їзд Директорії”, знятої студією “Українфільма”. *Рибачков М.О. Хрещатик відомий і невідомий*. – Київ, 2003. – С. 192.

4. Київ. У приміщенні кінотеатру Шанцера московським кінорежисером Г.Г. Азагаровим було відкрито кінокурси. Метою курсів була підготовка кадрів кіноакторів, режисерів, художників, операторів і кінолітераторів. *Рибаков М.О. Хрещатик відомий і невідомий. – Київ, 2003. – С.186.*

Кінець грудня.

4. Київ. Рада міністрів УНР прийняла рішення про оголошення Софіївського та Володимирського соборів та Андріївської церкви у Києві державно-національними святинями. Міністерству ісповідань доручалося виробити відповідний законопроект. *ЦДАВО України. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр.23. – Арк.27зв.*